

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Haziran 2005 Sayı:132

Aylık yaygın, bilim, kültür ve politika dergisi

3.500.000 TL/3.50 YTL (KDV DAHİL)

140. yılında Türk devriminin öncüleri

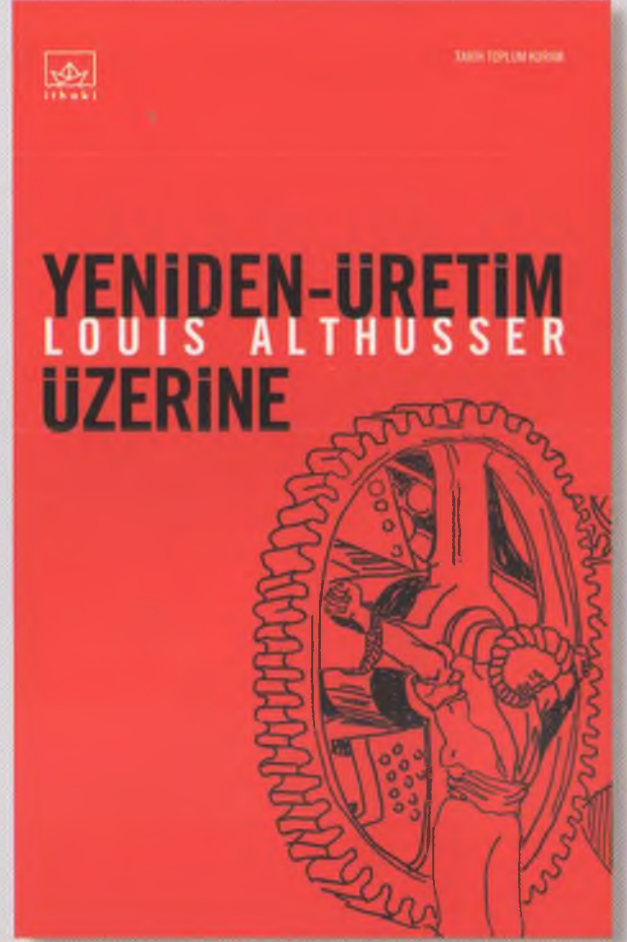
Yeni Osmanlılar

Tanzimat Batıcılığına karşı vatan
Tanzimat istibdadına karşı hürriyet
Tanzimat teslimiyetçiliğine karşı istiklal
Hakim sınıf reformculuğuna karşı devrimcilik

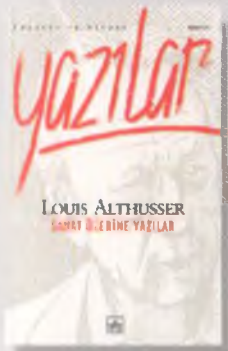
- Prof. Dr. Bekir Karaoğlu: Bir dahinin son yolculuğu; Richard Feynman
- Prof. Dr. Süleyman Bozdemir: Klasik fiziğin evrimine bir bakış
- Zerrin Öztürk: Nazım Hikmet'te millî bilinç

BUGÜNÜ ANLAMAK İSTEYENLERE

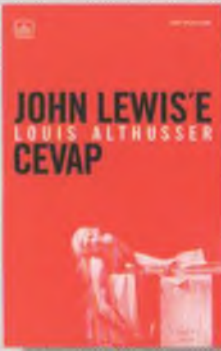

"Son birşeyler söylemek gerekirse, en başta söylediklerime geri dönüp, tek başına yola çıkan ve gerçekten de tarihin yeni topraklarını keşfeden bu adamın kafasında, evine geri dönmekten başka bir şey olmadığını söyleyeceğim. Ele geçirdiği ülkeyi, yapıtının son sayfasında selamlar, ama ben bunun geri döndüğü topraklar olduğunu söylemeyi unuttum sanki. İnsanın yurduna geri dönmesi için nasıl da uzun bir yol bu. Bu kadar yeni düşünceden sonra eski düşüncelere. Bu kadar gelecekten sonra bu kadar geçmişe. Bir gün uzak ülkelere doğru yola çıkan bu gezgin bilinmeyen yerlerde yıllarca dolaştıktan sonra, yurduna dönmüş de zamanın durduğunu sanmış sanki... Yolları açmış ama."

Louis Althusser

SANAT ÜZERİNE YAZILAR
Çevirenler:
Alp Tümertekin, Zühre İlkelen

JOHN LEWIS'E CEVAP
Çeviren: Alp Tümertekin

GÜNCEL MÜDAHALELER
Çeviren: Alp Tümertekin

FELSEFE VE BİLİMLERİNİN KENDİLİĞİNDEN FELSEFESİ
Çeviren: Alp Tümertekin

İDEOLOJİ VE DEVLETİN İDEOLOJİK AYGITLARI
Çeviren: Alp Tümertekin

MARX İÇİN
Çeviren: Işık Ergüden

Bilim ve Ütopya

Haziran 2005 Sayı: 132

S. S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına Sahibi ve Sorumlu Yazışları Müdürü
Semih Koray

Genel Yayın Yönetmeni: Özcan Buze
Yazışları Müdürü: Murat Akkün
Yazışları: Begüm Dandik

Yazı Kurulu: Prof. Dr. Semih Koray,
Prof. Dr. Uçkun Geray, Prof. Dr. Kadri Yamaç,
Prof. Dr. Ercan Enç, Prof. Dr. Çağatay Güler,
Prof. Dr. Zafer Kars, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Doç. Dr. Çağatay Keskinok, Dr. Necmi Dayday, Dr. M. Kürşat Bozkurt, Dr. Cüneyt Akalın, Dr. Hakan Seçkin, Arda Odabaşı, Feyziye Özberk, Bora Ataman, Cemal Dindar, Zühtü Bayar, Erkan İldız

İdari İşler: Tuğba Gülirmak**Montaj:** Mutlu Selçuk**Sayfa Tasarımı:** Melih Yıldırım - Mutlu İnan

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi
İstiklâl Cad. Deva Çıkmazı No: 7 / 5
80070 Beyoğlu/İST
Tel-Faks: (0212) 2442361-2442372

e-posta: bilimutopya@atlas.net.tr
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye Özberk
Ankara Büro
Toros Sok. No: 9 Kat: 1 Sıhhiye/Ankara
Tel: (0312) 232 04 79
e-posta: fozberk@ttnet.net.tr

İzmir Temsilcisi: Meftun Bulunmaz
İzmir Büro
Cumhuriyet Bulvarı Konak İşhanı No: 24
Kat: 4 Daire No: 402 Konak / İZMİR
Tel: (0232) 445 68 70

Almanya Temsilcisi: Eylem Demirel Boral
eylem_demirel@hotmail.com
Frankenalle 39, 60327/ Frankfurt
Tel: +4969-73918773
Faks: +4969-75009310

Belçika Temsilcisi: Sabri Bal
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi: Nuri Türkes
Tel: +86 1067637296
Cep tel: +86 13693351715
nuriturkes@yahoo.com

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza Taşdelen
Tel: +33 675451587
alirizatasdelen@yahoo.fr

Hollanda Temsilcisi: Muhsin Ozan Uyar
Tel: +316 45556546 uyarm_nk@yahoo.com

İngiltere Temsilcisi: Murat Metin
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: M. Akif Genç
Tel: +4113030715

ABONE KOŞULLARI

6 Aylık: 21.000.000 TL Yıllık: 38.500.000 TL
Avrupa ve Ortadoğu yıllık: 50 Euro
Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, Tuğba Gülirmak
İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1011 1544292
Yurtdışı için hesap no:
(Euro) 1011 3255489
(USD) 1011 3255475

YURTDIŞI SATIŞ FİYATI
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör

Ulusal Haber Hiz. Prod. Org. San. Tic. A.Ş.
Basıldığı Yer: Sarılar Matbaası
Dağıtım: Merkez Dağıtım AŞ
ISSN 1301-6717

KAPAK**140. yılında Türk devriminin öncüleri: Yeni Osmanlılar****Arda Odabaşı****Tanzimatçılığa karşı Yeni Osmanlılar** 16**Prof. Dr. Sina Akşin****Tanzimat ve Yeni Osmanlılar** 32**Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü** 12**Prof. Dr. Bekir Karaoğlu****Bir dahinin son yolculuğu** 38**Prof. Dr. Süleyman Bozdemir / M. Serdar Çavuş****Klasik fiziğin evrimine bir bakış** 46**Zerrin Öztürk****Nazım Hikmet'te milli bilinç** 54**Ahmet Cem Buze****Eskiçağ Çin siyasal düşüncesinde yönetim felsefesi** 60**Andre Gunder Frank****21. Yüzyıl Asya'nın Olacak** 65**Prof. Dr. Aykut Kazancıgil****Divânü Lugâti't-Türk'ün yeni basımı yapıldı** 70**Doç. Dr. Gülümser Heper****Yugoslavya'da savaş sırasında oluşan çevresel hasar** 74**Bilim Gündemi** 78**Arkeo / Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yaraş ile söyleşi / Erkan İldız****Antik Alliano Kenti baraj gölü altında mı kalacak?** 81**Kitap Kurdu / Ayşegül Yılmaz** 86**Matematiğin B&Ü'sü / Mustafa Saka** 89**Satranç Dünyası / Dr. Murat Akdağ** 93**Briç / Enver Köksoy** 95**Ödüllü Sözcük Bulmacası / Semra Larçın** 96

150 yıllık Demokratik Devrimimizin ilk halkası

İçinde bulunduğumuz Haziran ayı Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kuruluşunun 140. yılı olarak kabul ediliyor. "Kabul ediliyor" diyoruz, çünkü yakın zamana kadar Yeni Osmanlıların 1865 yılının Haziran ayında kurulduğu görüşü benimsenmişti. Buna göre, anılan tarihte altı genç tarafından kurulan gizli bir cemiyet, 1867 yılında ortaya çıkan Yeni Osmanlılar grubunun ilk hâliydi. Ancak daha sonra elde edilen kimi bulgular bunun doğru olmayabileceğini ortaya koydu. Ne var ki, konu tartışmalı bile olsa, 1867'de kurulan örgüt, Haziran 1865'te kurulan örgütün devamı olarak alınır. Bilim ve Ütopya bu ayki kapak dosyasını, 150 yıllık Demokratik Devrimimizin ilk halkası olan Yeni Osmanlılara ayırdı.

Konu, yalnızca tarihsel bir mesaleden ibaret değildir. Günümüzü de ilgilendiren yönleri vardır. Çünkü Tanzimat ile Yeni Osmanlılar ve onların ardından gelen Jön Türkler, kimilerince bilgisizlikten, kimilerince de kasıtlı olarak sanki aynı "yenileşme" hareketin parçasıymışlar gibi değerlendirilir. Oysa Tanzimatçılar ile Yeni Osmanlılar birbirine karşıt konumlarda yer almışlardı. Tanzimat, Batı'nın dayatmasıyla harekete geçen feodal Osmanlı bürokrasisinin, mevcut düzeni kurtarma girişimiydi. Yeni Osmanlılar ve daha sonra onların devamı olan Genç Türkler ise, yeni bir sınıfın, genç burjuvazinin temsilcisiydiler. Tanzimatçılar hakim sınıf reformcusu iken, Yeni Osmanlılar ve Genç Türkler devrimciydi. Tanzimat Batıcılığına karşı vatani, Tanzimat teslimiyetçiliğine karşı istiklâli, Tanzimat istibdadına karşı hürriyeti savunuyorlardı. Nitekim bu karşıtlık, birbirlerine yönelik tavırlarında da görülür. Yeni Osmanlılar Tanzimatçıları devirmek isterken, Tanzimatçılar Yeni Osmanlılara baskı uygulamış, tutuklamış, sürgüne göndermiştir. Tanzimatçılar ile Yeni Osmanlılar arasındaki fark, Demokratik Devrim sürecimizin daha sonraki aşamalarında Batıcılık ile Kemalist Devrimci çağdaşlaşmanın birbirine taban tabana zıt

programları hâlini alacaktır. Bugün bu karşıtlık Amerikancılık ve AB'cilik ile tam bağımsız Türkiye'yi hedefleyen Kemalist devrimi tamamlama programı arasındaki fark olarak tarih sahnesindedir.

Bu ayki kapak dosyamız iki yazıdan oluşuyor. Bu yazılardan birincisi uzun ve kapsamlı bir inceleme. Bilim ve Ütopya'nın eski Genel Yayın Yönetmeni Arda Odabaşı tarafından yazılan bu yazıda, Yeni Osmanlılar'ı hazırlayan tarihsel koşullar 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan süreç ile birlikte ele alınıyor. Arda Odabaşı Tanzimatı en önemli temsilcileri olan Mustafa Reşit Paşa, Âli ve Fuat Paşaların programları ve eylemleri temelinde inceliyor. Yeni Osmanlıları da başta Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa olmak üzere en önemli sözcülerinin eylemleri, yazıları, çıkardıkları yayınlar, faaliyetlerinin sonuçları ve sonraki kuşaklara etkileri açısından değerlendiriyor.

Kapak dosyamızın diğer yazısı değerli hocamız Prof. Dr. Sina Akşin tarafından yazıldı. Prof. Dr. Akşin dosyamızı zenginleştiren yazısında, Yeni Osmanlılar'ı tarihsel arka planıyla ve kuruluşuyla tanımamızı sağlıyor ve siyasal amaçlarını özetliyor. Sayın Akşin ayrıca Yeni Osmanlıların en önemli sözcülerinden Namık Kemal üzerinde de ayrıntılı olarak duruyor.

Bir süredir ara verilen Bilim ve Ütopya İstanbul söyleşilerine yeniden başladık. Aylık olarak düzenlenen bu söyleşilerde genellikle Bilim ve Ütopya'nın o ayki kapak dosyası ele alınıyor. Bu ayki söyleşi konumuz, yine dergimizin kapak konusu: Yeni Osmanlılar. Forum sayfalarımızdaki duyurumuzda da bildirdiğimiz gibi, konuşmacı, kapak dosyamızın yazarlarından Arda Odabaşı. İstanbul'daki Bilim ve Ütopya dostlarını 15 Haziran günü bu söyleşimize bekliyoruz.

Bu yıl, Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nün üçüncüsü verildi. 25 Nisan 2005 tarihinde ODTÜ Mühendislik Fakültesi Amfisi'nde yapılan törenle ödül sahiplerini bul-

du. Ödül törenine Serhat Özyar'ın eşi Çim Özyar, babası Aydın Özyar da katıldı. Bu yıl ödülü Anadolu Üniversitesi Malzeme Bilimi ve Mühendisliği Bölümü'nden Dr. Emel Özel ve Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü'nden Dr. Tarık Eren, birlikte aldılar. Törende ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği adına Prof. Dr. İnci Gökmen ve Doç. Dr. Çağatay Keskinok birer anma konuşması yaptı. Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nün töreni ile ilgili haberimizi ve yapılan konuşmaları, Forum sayfalarımızdan hemen sonra okuyacaksınız.

Yazarımız Muazzez İlmiye Çığ'a Anadolu Halk Bilimleri ve Kültür Derneği tarafından "Özgür İnsan Ödülü" verildi. Ödül dolayısıyla Sayın Çığ'ı kutluyoruz.

Ulusal Eğitim Derneği, yeni başlattığı kampanya kapsamında, Türkçe isim kullandığı için Bilim ve Ütopya'ya bir teşekkür mektubu gönderdi. Biz de dilimizin korunması için gösterdiği duyarlı yaklaşımdan dolayı Ulusal Eğitim Derneği'ne teşekkür ediyoruz.

Haziran ayı, Nazım Hikmet'in ölümünün 42. yıldönümü. Büyük ulusal şairimizi ölüm yıldönümünde, Zerrin Öztürk'ün "Nazım Hikmet'te milli bilinç" başlıklı yazısıyla anıyoruz.

Geçtiğimiz Mayıs ayı Bilim ve Ütopya dergisinin kuruluşunun 13. yıldönümüydü. 12 yıl önce günlük Aydınlık dergisinin eki olarak yayın hayatına başlayan Bilim ve Ütopya kısa bir süre sonra kendi başına yayınlanan aylık bilim dergisi haline geldi. Bugün ülkemizin en çok okunan ve en prestijli bilim dergisi Bilim ve Ütopya, önümüzdeki yıllarda da çizgisini değiştirmeden, ama gittikçe güzelleşerek yayın hayatına devam edecek. Kuruluş yıldönümümüz dolayısıyla bizleri arayan ve mesaj gönderen tüm dostlarımıza teşekkür ederiz.

Bilim ve Bilimsel Felsefe Çevresi etkinliklerine devam ediyor

Dr. Yaman Örs'ün, Çevre'nin Yürütücü Kurul Üyeleri'yle birlikte yaptıkları çalışmalar devam ediyor. Okurlarımız, Çevre'nin etkinliklerini Forum sayfalarımızdaki duyurulardan da izliyorlar.

Çevre'nin Bilgi, İletişim ve Eğitim konulu bilimsel toplantısı 13 Mayıs 2005 Cuma günü Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Konferans Salonu'nda yapıldı. Toplantının açılış konuşmalarını Prof. Dr. Yaman Örs ve Gazi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. M. Tuba Ongun yaptılar. Yaman Örs, yaptıkları etkinlikleri ve ilkelerini anlatarak, esnek bir yapısı olan Çevre örgütlenmesine yalnızca e-posta adresi verilerek katılmanın mümkün olduğunu açıkladı. Tuba Ongun günümüzde bilim ve teknoloji politikaları üzerinde dünya çapında bir hegemonyanın kurulmuş olduğunu, bu hegemonyanın Dünya Bankası vb. kuruluşların karar-

larıyla da güvenlik altına alındığını belirterek, küreselleşme söylemlerinin dışına çıkıp ulusal politikalar geliştirilmesinin gerekliliğini belirtti.

İki oturum halinde gerçekleştirilen toplantının birinci oturumunu yöneten Prof. Dr. İşaya Üşür, bilgi kavramını tartışmaya açtı. Bilimsel bilgiyle, malumat olarak nitelenebilecek bilgiyi ayırt etmek gerektiğini vurgulayan Üşür, kapitalist küreselleşmenin bilgiyi değil, malumat toplumunu ortaya çıkardığını, internet vb. araçlarla ulaşılanın, bilimsel bilgi olmadığını belirtti. Bilgi ve malumat kavramlarının farkı, diğer konuşmacıların da sunuşlarında üzerinde durdukları bir konu oldu. Felsefenin bilimin gelişimindeki etkisi anlatıldı. Özellikle her bilim insanının çalıştığı alanın ilkeleri üzerinde kafa yormasının önemi ve gerekliliği tartışıldı.

Prof. Dr. Kurtuluş Dinçer "Fel-

sefe, gözün kendisini görmeye çalışmasıdır" şeklinde hoş bir tanım yaptı. Yapmak gibi yapmamanın da bir eylem olduğunu belirtti. Teknolojideki gelişmelerin, hatalı bir şekilde, bilimin gelişimi olarak ele alındığını, para getirisi olan teknolojinin teorik düşünce üzerinde egemenlik kurduğunu açıkladı.

Toplantıda "Bilgi demokratikleşti mi?" sorusu da tartışıldı. Yaygınlaşan bilginin aynı kaynaktan tek tür, kalıp bir bilgi olarak yayıldığı, bilginin malumat haline geldiği, öznesini kaybettiği saptaması yapıldı. Bütünsel bilgiye sahip insan sayısının azaldığı vurgulandı.

Prof. Dr. Nejla Tural üniversitelerin gittikçe sessizleştiklerini, küreselleşmeciler güçlerin üniversiteleri, işletme mantığı ile yönetilen şirketler haline getirmek istediklerini, yurttaşlık bilincini veren aydınlanmacı eğitimin büyük darbeler aldığını dile getirdi.

Bilim ve Ütopya'ya Ulusal Eğitim Derneği'nden Türkçe teşekkür

Ulusal Eğitim Derneği Türkçe isim kullandığı için Bilim ve Ütopya dergisine bir teşekkür mektubu gönderdi. Teşekkür mektubunda "İşyerinize Türkçe bir ad koyduğunuz için size, derneğimiz ve üyelerimiz adına teşekkür ederiz" dendi. Mektupta ayrıca Bilim ve Ütopya, Ulusal Eğitim Derneği'nin başlattığı kampanyaya katılmaya davet etti.

Ulusal Eğitim Derneği, tüzüğünün gereği olarak, kentlerimizde yabancı dilden işyeri levhalarına karşı bir kampanya başlattı. Türkçeyi küresel saldırıya karşı korumanın ulusal bir bilinç sorunu olduğu belirten Ulusal Eğitim Derneği, bu konudaki duyarlılığı arttırmak üzere, işyeri adı Türkçe olan işyeri sahiplerine "Teşekkür" yazısı veriyor. Dernek başkanı Zeki Sarıhan, amaçlarının, işyerlerine verilen ya-

bancı adların Türkçeleri ile değiştirilmesi olduğunu açıkladı.

Dernek, Ankara'nın Beypazarı ilçesi Belediye Başkanı'nı da ziyaret ederek ilçedeki işyeri adlarının Türkçe olması için yaptığı çalışmalarından ötürü teşekkür etti. İşyerlerine verilen adların yabancı dillerden seçilmesinin, insanın kendi çocuğuna George, John, Hans gibi bir isim

vermesinden hiçbir farkı olmadığını belirten Ulusal Eğitim Derneği tüm kitle örgütlerinden, il ve ilçe belediye başkanlarından bu konuda destek bekliyor.

Ulusal Eğitim Derneği

Adres: Selanik Cad. SSK İşhanı

A Blok No: 21 Kızılay / Ankara

Tel: 0312 430 20 80

Muazzez İlmiye Çığ "Özgür İnsan Ödülü"nü aldı

Anadolu Halk Bilimleri ve Kültür Derneği tarafından düzenlenen 1. Kültür Sanat Günleri kapsamında, dergimiz yazarlarından Muazzez İlmiye Çığ'a "Özgür İnsan Ödülü" verildi. Ataol Behra-

moğlu, Prof. Dr. Afşar Timuçin, Prof. Dr. Yalçın Yüreğir, Kaya Güvenç ve Abdurrahman Keskiner'den oluşan kurulun seçtiği Çığ'a ödülü 29 Mayıs Pazar günü sunuldu.

Gazi Üniversitesi'nde Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu

Gazi Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi tarafından 11-13 Mayıs 2005 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen ve 98 bilim adamının katılımıyla gerçekleştirilen Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu ilginç bildirilere ve beraberinde gelen tartışmalara sahne oldu. Bunlardan en ilginç kuşkusuz tarihçi Osman Karatay tarafından sunulan "Büyük Kelimesinin Kökeni ve Medlerin Dili Hakkında" adlı bildiri oldu. Latince ve Yunancadan Slav dillerine, Hintçe ve Farsçaya, oradan Macarcaya çok sayıda dili tarayarak ilginç karşılaştırmalar yapan Karatay, Türkçe bey, büyük, büyü ve bahşi kelimelerinin köklerinin Medcede bulunduğunu gösterdi. Medlerin dili hakkında bildiğimiz tek ipucu olan köpek anlamındaki spako kelimesinin de Türkçedeki kelimeyle ilgili olduğunu an-

latan ve bunun zaten bilim dünyasında kabul edilmiş bir fikir olduğunu vurgulayan Karatay, kendisinin ortaya koyduğu yeni bilgilerle birlikte Medlerin dilinin Türkçe ile bağlantısının artık kuşku duyulamayacak şekilde kesinleştiğini vurguladı. Bildirisinin sonuç cümlesinde Medlerin Türkçe konuştuğu gibi bir iddiasının olmadığını, zaten bunun bilimsel olmayacağını vurgulayan Karatay, kendi savını Türkçenin köklerinin Ortadoğu'nun Eskiçağ'daki Medler gibi bitişken dilli halklarında bulunduğu, Ön Türkçenin bu halkların dillerinden ayrılarak gelişmiş olduğu şeklinde özetledi.

Sempozyumda dikkat çeken bir diğer bildiri de Yrd. Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu tarafından sunulan "Greenberg'in Avrasyatik Teorisi ve Türkçe" konulu bildiri oldu. Eski dünya-

nın kuzeyindeki tüm dilleri tek bir çatı altında incelemek isteyen Avrasya teorisinin temsilcilerinden Greenberg'in önerilerini inceleyen ve değerlendiren Arıkoğlu, farklı bir yaklaşımla ilginç ve düşündürücü sonuçlara ulaştı. Buna göre, Hint-Avrupa dillerindeki kelimeler birkaç hece ile ifade edilirken, aslen tek heceli bir dil olan Türkçede bunlarla ilişkili ve ya kökteş sözcük ve ekler tek bir heceyle ifade ediliyor. Bu, esas kaynağın Türkçede olduğunu gösteriyor. Böylece bilim dünyasında şu ana kadarki tüm sözde temeller yerinden oynuyor. Türkçenin zayıf ve sürekli başka dillerden sözcük ödünçleyen bir Uzakdoğu dili olduğuna dayalı Altay Kuramı bir tarafa, "üstün ırk" Arıların dilinin önemli bir kısmını onlara vermiş olan Hazar civarının yüksek kültür dili Türkçe bir tarafa. Önümüzdeki günlerde dilbilim ve tarih bu yeni fikirlerle ve yeni bilmecelerle meşgul olacağı benziyor.

Paris'te 2005 Dünya Fizik Yılı Açılış Konferansı

2005 yılının Dünya Fizik Yılı kabul edilmesi üzerine 13-15 Ocak 2005 tarihleri arasında Paris'te düzenlenen açılış konferansına katılma imkanı buldum. ODTÜ Fizik Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sinan Bilimken ve Doç. Dr. Bayram Tekin ile birlikte 10 lisans öğrencisi olarak bu konferansa katıldık. Orly Havalimanı'na indiğimiz andan itibaren dolu dolu bir 3 günün bizi beklediğini tahmin ediyordum. Âşıklar şehri olarak bilinen Paris'e böyle resmi bir konferansa katılmak için gidiyor olmak önceleri ilginç gelse de sonradan gördüm ki bu 3 gün boyunca Paris, "Fizik âşıkları"na ev sahipliği yapacaktı.

Konferans Rusya, Fransa, Hollanda, Japonya gibi birçok ülkeden, birçok Nobel ödüllü fizikçilerin katılımıyla oldukça zengin bir programa sahipti. Konferansa İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ayşe Erzan "21. Yüzyılda Fizik ve Sosyo-Ekonomik Etkiler" konulu tartışma-

ya katıldı. Oldukça zevkli geçen tartışmada günümüz politikasının fiziğin gelişimine olumlu ve olumsuz etkileri tartışılırken, konferans ağırlıklı olarak teknoloji, fizik eğitimi, kuantum fiziği ve nanoteknoloji üzerineydi. Günü-müzde bu konulardaki araştırmaların geldikleri son nokta ve fiziğin teknolojiye yansımaları değerlendirildi.

Aslında konferansı çok daha resmi bekliyordum. Ancak gerek konuşmacıların yaklaşımı, gerek organizasyon şekli konferansı çok daha sıcak bir ortam haline getirmişti. Salonu dolduran onca fizik profesörü ve fizik öğrencisi Einstein'ın müthiş yılının yüzüncü yıldönümünü kutlarken çocuksu bir heyecanın içindeydi. En azından ben fizik dünyasının önemli isimleri ile birlikte olma, onlarla sohbet edebilme şansını yakaladığım için uyanmak istemediğim bir rüyanın içinde gibiydim.

Konuşmalar arasında en çok ilgi çekenlerden biri 1996 Kimya Nobel

Ödülü sahibi Prof. Dr. Harold Kroto'nun "2010, A Nanospace Odyssey" başlıklı konuşmasıydı. Kroto, ilginç sunumunun yanında renkli kişiliği ile de koskoca salonu kahkahalara boğdu. Ama özellikle bir sözü beni çok etkiledi. Koroto, Einstein'ın 45-50 yaşlarında karatahta önünde çekilmiş bir fotoğrafını göstererek "Ben ekranda şu anda sadece bir poster görüyorum" dedi ve hemen arkasından yine Einstein'ın 17 yaşındaki bir fotoğrafını göstererek "İşte burada bir bilim adamı görüyorum" dedi. Tüm salonun alkışları arasında benim aklıma fizik eğitimi ancak 19 yaşında başladığım geldi ve doğrusu biraz karamsarlığa düştüm.

İlgi çeken bir diğer konuşma ise 2002 Fizik Nobel Ödülü sahibi Prof. Dr. Masatoshi Koshi-ba'nın konuşmasıydı. Konuşmasında nötronlar üzerine çalışmalarından bahseden Koshi-ba, nötronların tespiti amaçlı yaptıkları deneyi anlattı. İlginç bulduğum için bu deneyden bahsetmek istiyordum. Bilindiği gibi nötronlar herhangi bir madde veya alan içerisinden etkileşimsiz olarak geçebiliyor. Bu se-

Emir Timur Sempozyumu yapıldı

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü'nce düzenlenen "Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu" 26-27 Mayıs günlerinde yapıldı. İki gün süren sempozyumda toplam yedi oturum gerçekleştirildi.

Emir Timur'un kişiliğinden Orta Asya ve önceki bölgelerdeki mirasına, Timur'un devlet yönetimi anlayışından onun dönemindeki bilimsel ve sanatsal gelişmelere kadar pek çok konunun ele alındığı Sempozyum'a Orta Asya ülkeleri de dahil olmak üzere pek çok ülkeden gelen bilimciler çeşitli bildiriler sundu. Sempozyumun oturum başkanlıklarını ise, ülkelerinde ve uluslararası alanda Timur araştırmalarının kıdemli ismi sayılan tarihçiler yaptı.

Sempozyumun ilk günü yapılan birinci oturumun başkanı, Timur araştırmaları alanında uzun yıllar emek vermiş olan Prof. Dr. Mustafa Kafalı idi. İkinci oturum, sempozyumun düzenlenmesinde önemli roller üstlenen ve önde gelen Timur araştırmacılarından olan Prof. Dr.

Gülçin Çandarlıoğlu'nun yönetiminde yapıldı. Üçüncü oturum ise, Türk tarihi alanında sayısız eser vermiş olan Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya başkanlığında toplandı. Ağırlıklı olarak Timur'un Azerbaycan ve Batı Anadolu'daki faaliyetlerinin ele alındığı dördüncü oturumun başkanlığını Prof. Dr. Hüseyin Salman yaptı.

Sempozyum'un ikinci günü yapılan beşinci oturumun başkanı Orta Asya Türk dünyasından bir bilim adamıydı: Prof. Dr. Bekmurat Yoldaşev. Bu oturumda daha çok Timur ve ardıllarının döneminde bilim ve sanat alanındaki gelişmeler incelendi. Prof. Dr. Banu Mahir başkanlığında yapılan yedinci ve son oturumda Timur döneminde edebiyat ve Timur'un edebiyattaki yansımaları ele alındı.

"Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu"na sunular bildiriler Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü'nce bir kitap halinde yayınlanacak.

Bilim ve Ütopya Söyleşileri

Konferans

140. yılında Türk Devrimi'nin öncüleri Yeni Osmanlılar

Konuşmacılar

Arda Odabaşı

(Bilim ve Ütopya Dergisi
Yazı Kurulu Üyesi)

15 Haziran 2005 Çarşamba
Saat: 18.30

Yer: Bilim ve Ütopya Dergisi
Suphi Karaman Salonu
İstiklal Caddesi Deva Çıkmaşı No:
7/2 Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 244 23 61 / 244 23 72

bepile onları tespit etmek oldukça zor bir iş. Deneyde devasa büyüklükte bir tüp kullanılıyor. Tüpün içi H_2O_2 ile dolduruluyor. Ağır su olarak da bilinen bu bileşik çok kararsız bir bileşik olduğundan az bir enerjiyle dahi daha kararlı olan H_2O bileşiğine dönüşüyor. Bu tüp tüm radyo aktif ışımalarından uzak tutuluyor. Sadece yıldızlardan gelen nötronlar bu tüpün içine nüfuz edebiliyor. Ve gelen bu nötronlardan birisi tüp içerisindeki H_2O_2 çekirdeklerinden biriyle çarpıştığında (etkileştiğinde) tüp içerisinde bir adet H_2O bileşiği oluşuyor. Bu şekilde nötronların varlığından haberdar olabiliyoruz.

Konferansta akademik çalışmaların yanında fiziğin teknolojiye yansımaları da detaylı olarak ele alındı. Dünyaca ünlü çeşitli elektronik markalarının özellikle nanoteknolojiden ne derece ve nasıl yararlandıkları anlatıldı. Bunun yanında dünyadaki fizik eğitimi de inceden inceye irdelendi. Genel olarak ortak görüş bilim eğiti-

minin küçük yaşta başlaması ve çocukların ilgilerine göre yönlendirilerek branşlaşmalarına imkân verilmesi yönündeydi.

Diğer taraftan kahve aralarında ve kokteylde misafirlerin birbirleriyle tanışma fırsatları da doğdu. Bizim dışımızda Asya ve Avrupa'dan daha birçok öğrenci gruplarının katılımıyla bugünün ve yarının fizikçileri bir araya gelmişti. Oluşan bu sıcak ortamda birçok farklı ülke insanıyla tanışıp e-posta adreslerimizi alarak iletişimimizi sürdürdük. Bunların yanında yine kahve aralarında kurulan standlarda çeşitli fizik toplulukları ve yayınları

hakkında ayrıntılı bilgi alabildik. Standlar arasında en çok ilgimi çeken, konferansa Danimarka'dan katılan EuroPhysicsFun'ın ilginç fizik deneylerinden oluşan gösterileriydi. Gösterilerde oldukça ilginç deneyler sergilediler. Hatta bu gösteriler o kadar ilgimizi çekti ki Nisan ayında ODTÜ'de düzenlediğimiz Fizik öğrencileri kongresine onları da davet ettik ve kendileri Ankara'da 4 gün misafirimiz oldular.

Einstein'ın altın yılının yüzüncü yılında böylesi anlamlı organizasyonlar düzenlenmesi hem bilim adına hem de fiziğin bugün gelmiş olduğu noktayı görmemiz adına son derece verimli sonuçlar vermektedir. Ülkemizde de 2005 Dünya Fizik Yılı dolaısıyla çeşitli organizasyonlar düzenlenmektedir. Birçoğuna katılma fırsatı bulduğum bu organizasyonları düzenleyen herkese teşekkür etmek istiyorum.

Olgu Demircioğlu
ODTÜ Fizik Bölümü
lisans öğrencisi

EuroPhysicsFun ilginç deneylerinden birini gerçekleştirirken.

Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Halaçoğlu'na destek çağrısı

Değerli öğretim üyesi;

Tarihçi Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu “Ermeni soykırımı yoktur ” tezini bilimsel bir platformda savunmuş ve bu nedenle İsviçre’de bir mahkeme tarafından hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır. Üstelik bu mahkeme kararı, basına yansıdığı şekliyle, Sayın Halaçoğlu’nun İnterpol’ün kırmızı bülteni ile dünyada aranma aşamasına kadar varmıştır.

Şimdi, Sayın Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu’na düşen görev, uzmanlığının ışığında edindiği kanaatini bilimsel özgürlük çerçevesinde açıkladığı için kendisine reva görülen suçlamayı aç-

ğa çıkarmak maksadıyla, İnterpol tarafından yakalanmadan, gidip, İsviçre Büyükelçiliğine teslim olması ve gereken hukuki işlemlerin yapılmasını talep etmesidir.

Sana düşen görev de bu süreçte ona maddi, manevi destek olmaktır.

Biz, Türkiye üniversiteleri öğretim üyelerine düşen görev, sözde bilimselliğin ve özgürlüklerin beşiği sayılan Avrupa ülkelerinden birinde, özelde bir bilim adamımıza, genelde ise “akademik – bilimsel” görüşe reva görülen bu davranışı içimize sindirmemek ve bu olayı dünya kamuoyunda deşifre etmektir.

Ege Üniversitesi öğretim üyeleri olarak tüm Türkiye üniversiteleri öğretim üyelerini ve öğretim üyeleri örgütlerini bu konuda hassasiyete çağırıyoruz.

Lütfen bu mesajı aşağıdaki listeye isminizi ekleyerek yakınlarınıza iletiniz.

Prof. Dr. Nurcan Özdamar, Doç. Dr. İrfan Palalı, Doç. Dr. Tayfun Dalbastı, Prof. Dr. M. Hulusi Demir, Prof. Dr. Ömer Harmancıoğlu, Prof. Dr. Serdar Saydam, Prof. Dr. Serpil Salaçin, Prof. Dr. Atınc Çoltu, Prof. Dr. Okan Töre, Prof. Dr. İ. Hakkı Bahar, Prof. Dr. N. Sefa Kuralay, Prof. Dr. İsmet Özgenç, Prof. Dr. Cahit Helvacı, Prof. Dr. Cengiz Yetiş, Prof. Dr. Vebil Yıldırım, Prof. Dr. Birgül Yazıcı, Prof. Dr. Süleyman Bozdemir

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği Basın Duyurusu

Göreve geldiği günden bu yana sürekli olarak üniversiteleri ele geçirme projeleri üreten siyasi iktidar, bu sefer verilmiş mahkeme kararlarını uygulamak yerine, bağımsız bir bilim kurumu olması gereken TÜBİTAK’ı siyasallaştırmayı tasarlamaktadır. Üniversitelerde huzurlu çalışma ortamını bozan tüm bu girişimlere karşı yükseköğretim kurumlarını ve değerli yöneticilerini tüm gücü-müzle destekliyor, AKP yönetiminin

öncelikle Türkiye’nin çok daha önemli iç ve dış sorunlarına gerçekçi ve çağdaş çözümler getirmek için çaba göstermesini diliyoruz.

Başta Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararları olmak üzere, yargı kararlarıyla noktalanmış olan türban konusunu, belli bir kesime hoş görünmek için yeniden kriz haline getirme eğilimi içindeki siyasi iktidara, Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Mustafa

Bumin’in “Anayasa’daki laik düzenlemeler kaldığı sürece türbanlı kızların yükseköğretim kurumlarına öğrenci sıfatıyla, öğrenimlerinden sonra da resmi dairelere kamu görevlisi olarak girmelerini sağlayacak tüm yasal düzenlemeler Anayasa’ya aykırı olacaktır” şeklindeki uyarı ve değerlendirmesine yürekten katılıyor, Atatürk İlke ve Devrimlerine, Cumhuriyetin temel değerlerine bağlı herkesin etkin desteğini bekliyoruz.

Prof. Dr. Hakan Berkkan
İstanbul Üniversitesi
Öğretim Üyeleri Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

Türkiye’de şehirciliğin temellerini atan Prof. Dr. Gönül Tankut anıldı

27 Nisan 2005 tarihinde yaşama veda eden Prof. Dr. Gönül Tankut 9 Mayıs 2005 tarihinde ODTÜ Mimarlık Fakültesi’nde anıldı. Anma töreni sırasında konuşmacılar Prof. Tankut’un akademik, bilimsel, mesleki ve eğitimci niteliklerini anlatan konuşmalar yaptılar. Toplantı sırasında ayrıca Prof. Tankut’un konuşmalarının yer aldığı Ankara kenti ile ilgili bir belgesel gösterildi.

Cumhuriyet kurucusu bir babanın ve annenin kızı olarak 1932 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Gönül

Tankut, Zürih’teki Eidgeneössische Teknik Okulu’ndan mimarlık lisans, Yale Üniversitesi’nden şehir planlama yüksek lisans ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden siyaset bilim doktora dereceleri almıştır. 1958 yılında ODTÜ Mimarlık Fakültesi’nde göreve başlamış, 1968 yılında doçent 1979 yılında profesör olmuştur. Mimarlık Fakültesi Dekanlığı yanı sıra değişik aralıklarla toplam 19 yıl Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanlığı yapmıştır. Prof. Tankut İngilizce, Al-

manca ve Fransızca bilmektedir.

Kültür varlıklarının korunmasına öncülük etmiş, mimarlık, şehir planlama ve siyaset bilim eğitimleri ile ülkemizdeki şehirciliğin temeli atmıştır. Uzun yıllar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarında görev almıştır.

Sayılsız mesleki ve bilimsel ödülleri arasında, 1991 yılında Bir Başkentin İmarı: Ankara adlı eseriyle kazandığı Yunus Nadi Sosyal Bilimler Ödülü özel bir yere sahiptir.

Eğitimde olağanüstü hizmeti ve kamu yönetimindeki etkinliği gerekçesi ile American Biographical Institute’in “Değer Bilme Ödülü”nü almıştır.

Kazdağları kültürel, çevresel ve ekonomik değerleri paneli yapıldı: İda, dünya kültür mirasıdır

“Troia-İda Platformu” tarafından Bayramiç Belediyesi Düğün Salonu’nda “Biga Yarımadası (Çanakkale-İda Dağı) Kültürel, Çevresel ve Ekonomik Değerleri” konulu bir panel-forum düzenlendi. Demokratik kitle örgütleri yönetici ve üyelerinin de izlediği panele çok sayıda bilim adamı sunuşlarıyla katkıda bulundu.

Bergama deneyimine sahip katılımcıların da sunum yaptığı panel’in sonuç bildirgesinde “Kazdağı, yörenin günümüzde ve gelecekte yaşanabilir bir iklime, zengin su kaynaklarına, bitki örtüsüne, sürdürülebilir tarım ve turizm etkilerine sahip olması açısından korunması gereken önemli doğal kaynakların başında gelmektedir” dendi. Panel, Çan Belediye Başkanı Ali Sarıbaş, Ayvacık Belediye Başkanı M. Ünal Şahin, İntepe Belediye Başkanı Alattin Özkurnaz, Çardak Belediye Başkanı Daniş Danrıöver, Ezine Belediye Başkanı Mustafa Kemal Cengiz, Kumkale Belediye Başkanı Süleyman Erte’nin de aralarında bulunduğu kalabalık bir dinleyici topluluğu katıldı.

“Emperyalizm taktik değiştirdi”

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Bayramiç Belediye Başkanlığı’nın katkılarıyla düzenlenen panel, Bayramiç Belediye Başkanı İsmail Sakin Tuncer’in konuşması ile başladı. Başkan Tuncer “18 Mart’ı zaferle kazandık ama emperyalistler durmuyor. Emperyalizm taktik değiştirdi. Topla tüfekte olmayacağını anlayıp başka yolları deniyorlar. Ülkemizdeki işbirlikçilerinin de desteği ile şimdi de Kazdağları’nda maden arayacaklarmış. Bugün Avrupa’da kömür ve demir madenleri bitmiştir. Yeraltında madenler durunca kimseye faydası yok diyorlar. Kazdağları’nda 4 bin çeşit bitki var. En güzel elmalar, şeftaliler ve kirazlar burada yetişiyor. Yılda 75 bin ton elma yetişiyor.

Bu güzelim topraklardaki doğayı ve üretimi yok etmeye niyetliler. Buna izin vermeyeceğiz” dedi.

Kazdağları ülkemizin en önemli dağları arasındadır

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlük Danışmanı Prof. Dr. Osman Demircan da “Kazdağları, tarihsel, kültürel, ekonomik ve çevresel değerler açısından ülkemizin en önemli dağları arasındadır. Tarih boyunca bir çok uygarlığa yataklık eden, mitolojide adı İda olarak anılagelen Kazdağları, üzerinde barındırdığı flora ve fauna açısından da yeryüzünün en önemli ekolojik bölgelerinden birisidir. Kazdağları ekolojik turizm gibi bir çok yatırım alanına gelir kaynağı olması nedeniyle, yaşlı dünyamızın en değerli karasal ekosistemlerinden birisidir” dedi.

9 panelist sunum yaptı

Panel kapsamında ÇOMÜ Rektör Danışmanı Prof. Dr. Osman Demircan, Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kenan Kaynaş, Biyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Varol Tok,

Coğrafya Bölüm Başkanı Doç. Dr. Murat Türkeş, Arkeoloji Bölüm Başkanı Doç. Dr. Nurettin Aslan ile Salih Sönmezışık, Sefa Taşkın ve Senih Özyay sunum yaptı.

Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Kenan Kaynaş “Bayramiç’de 4 bin 500 hektar alanda meyvecilik yapılıyor. Bir çiftçi ailesine 40 hektarlık alan düşüyor. Meyvecilik alanında bölgeye yatırım yapan şirketler yatırımlarını böyle giderse başka bölgelere kaydıracaklardır.” dedi. ÇOMÜ Biyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Varol Tok “Kazdağları faunistlik ve floristlik özellikleriyle ülkemizin en önemli bölgesidir. Yani bu yörede bazı bitki ve hayvan türleri başka yerde yoktur. 11 iç su balığı türü, 18 tür memeli hayvan, 82 tür kuş, 790 tür bitki ve 41 tür sürüngen bu bölgeye özgüdür.” dedi.

Coğrafya Bölüm Başkanı Doç. Dr. Murat Türkeş ise “Kazdağları’ndaki ormanlar iklim üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Çünkü yağışların azaldığı kuraklık ve sıcaklıkların arttığı bir sürece giderken ormanlar önem taşımakta-

dır.Yer altı sularımız korunmalıdır” diye konuştu. ÇOMÜ Arkeoloji Bölüm Başkanı Doç. Dr. Nurettin Aslan, bölgede kurulan antik uygarlıkların yoğunluğundan söz ederek var olan kültürel ve tarihsel değerler ile arkeolojik zenginliklerin önemini ortaya koydu.

TMMOB Orman Mühendisleri Odası eski Genel Başkanı Salih Sönmezşık “Türkiye’deki ormanlar talan ediliyor. Ancak her seçim döneminde de orman yasaları çıkarılarak aflar getiriliyor. Önceden ormanlara yönelik tehlike olarak sadece baltalar vardı, şimdi ise topyekun tehlike söz konusu” dedi. Bergama eski Belediye Başkanı Sefa Taşkın ise; Bergama’daki Ovacık Köylülerinin Altın Madeni Direnişini anlattı. Bergamalı Köylülerin avukatı Av. Senih Özay ise; Bergama köylülerinin hukuksal mücade-

lesinde yaşadıkları süreci ortaya koydu “Çok uluslu şirketler uzaydan sizin altın madenlerini görüyor ve almak istiyor. Buna karşı hukuka uygun, kanunların sınırında eylemler yani sivil itaatsizlik gerekiyor” diye konuştu. Daha sonra ise forum bölümüne geçilerek paneli izleyenlerin soru ve katkıları alındı.

Sonuç Bildirgesi

Bayramiç Kazdağları (İDA) kültürel, çevresel ve ekonomik değerleri panel sonuç bildirgesini okuyan Troya-İda Platformu sözcüsü Muzaffer Bayraktar “Sözü edilen tüm özellikleri ve etmenlerinden dolayı Kazdağları ve etekleri, yerleşimin görülmeye başladığı ilk çağlardan beri, zamanla gelişen bir çok bölge kentine ve yerleşmesine ev sahipliği yapmıştır. Eşsiz doğal zenginliğin yanı sıra, insanları kendine hay-

ran bırakan, tarihi, sıcak su kaynakları ve temiz havasıyla Kazdağları, yöre turizminin sürdürülebilir bir turizm yaklaşımı ile yönetilmesi açısından yaşamsal bir öneme sahiptir” dedi. Bayraktar “Yörenin gelecek kuşaklara miras bırakılabilmesi için, ekosistem-toplum birliğinin sürdürülebilmesi, yöredeki sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinin saptanması, farklılaştırma noktalarının ve değişim yönlerinin ortaya konulması yararlı olacaktır. Sonuç olarak, Kazdağları, yörenin günümüzde ve gelecekte yaşanabilir bir iklim, zengin su kaynaklarına, bitki örtüsüne, sürdürülebilir tarım ve turizm etkilerine sahip olması açısından korunması gereken önemli doğal kaynakların başında gelmektedir” diye konuştu.

Kazdağları Çevre Eğitim Kursu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kazdağları Çevre Eğitim Kursu düzenliyor. Kurs 17-24 Temmuz 2005 ve 24-31 Temmuz 2005 olmak üzere iki dönemden oluşuyor. Kursun amacı Kazdağları ormanlarını, barındırdığı bitki ve hayvanlar, su kaynakları, kültürel, çevresel ve ekonomik değerleri ile anlatıp yerinde uygulamalar yaparak doğaya ve çevreye duyarlılığı arttırmaktır. Kursun toplam katılımcı kontenjanı altmış kişidir. Bir haftalık kurs döneminde beş gün boyunca 20 saat teorik, 30 saat uygulama olmak üzere toplam 50 saat ders yapılacak, haftasonu da yörenin arkeolojik alanları ve savaş alanları rehber eşliğinde gezilecek ve kurs sonunda katılımcılara çevre gönüllüsü sertifikası verilecektir.

Bilgi için: 0533 525 75 71

Ulupınar Gözlemevi Uygulamalı Astronomi Kursu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ulupınar Gözlemevi’nde Uygulamalı Astronomi Kursu düzenliyor. Kurs 28 Ağustos - 04 Eylül 2005 ve 04 - 11 Eylül 2005 olmak üzere iki dönemden oluşuyor. Kursun amacı nükleer reaksiyonlar, elektromanyetik ışıma, yıldızlar, karadelikler, pulsarlar, gezegenler, galaksiler, evrende yaşam, ufo’lar ve astroloji gibi konularda güncel ve teleskop başında uygulamalı bilgilerle çağdaş ve bilimsel düşüncenin yaygınlaşmasına katkıda bulunmak. Bir haftalık kurs döneminde beş gün boyunca 20 saat teorik, 30 saat uygulama olmak üzere toplam 50 saat ders yapılacak, haftasonu da yörenin arkeolojik alanları ve savaş alanları rehber eşliğinde gezilecek ve kurs sonunda katılımcılara katılım belgesi verilecek.

Bilgi için: 0533 525 75 71

Bilim ve Ütopya Kooperatifi Kursları

Prof. Dr. Atilla Altunel yönetiminde sürdürülen

EEG

(Elektroensefalografi)

kurslarının 6. dönem

hızlandırılmış kursları

başlıyor

18 Haziran / 25 Haziran 2005

tarihlerinde

Saat: 13:00-18:00 arası

Bilgi için: Tuğba Gülirmak

Tel-Faks: (0212) 244 23 61 / 244 23 72

GSM: 0532 405 06 82

Adres: Bilim ve Ütopya Dergisi

Toplantı Salonu

İstiklal Cad. Deva Çıkmazı No:7/2

Beyoğlu / İSTANBUL

Bilim ve Ütopya dergisinin ışıklı yolu

Tarih boyunca toplumunu kimlik-sizleştirerek baskı rejimi kuran iktidarlar olagemiştir. George Orwell 1984 adlı romanında, toplumuna tarihini, dilini unutturmaya çalışan, kimliksizleştirdiği toplumu baskıyla yöneten iktidarlara eleştirmiştir.

Şu an elimde Bilim ve Ütopya dergisi var. Tarihimize, dilimize, kimliğimize sahip çıkan bir dergi. Kim olduğunu, nereden gelip, nereye gittiğini bilen bireylerden oluşan toplumların sürüleştiremeyeceğini, baskı rejimlerine kurban gidemeyeceğini savunan bir dergi.

Ömrünü kimlikli toplumların, demokrat, sosyal adaletçi toplumların oluşumuna adanmış sevgili George Orwell'in ruhuna Bilim ve Ütopya dergisinden selam gönderiyorum.

Bilim ve Ütopya dergisi bıkıp usanmadan tarihine, diline, değerlerine sahip çıkarak yüzümüzü ağartıyor. Bu dergiye en derin teşekkürlerimi bildirmeyi borç bildim. Bilim ve Ütopya dergisi Atatürk'ün tarihsel değerlerimize, dilimize ne denli önem verdiğini durmadan vurguluyor. "Atatürk" ismine sığan her türlü maskenin cirit attığı böyle bir dönemde maskesiz, duru Atatürkçülüğü böyle kaç kurum, kaç parti, kaç dergi savunmakta? Kimliğimizin her yönden kemirilmeye çalışıldığı şu günlerde, Bilim ve Ütopya dergisi Türk soluna, Türk demokrasisine nefes aldırıyor.

Kuşçu köyünden yarım pabuçla çıkıp bugünlere gelmemi sağlayan Atatürk ilke ve devrimlerine hep şükran duydum. Bilim ve Ütopya dergisi Atatürk'ün ruhunu ruhumuzda hissettiriyor; tarihsel ve kültürel değerlerle donanmış bir yoldan yarımların ışıklı toplumunu nasıl yaratacağımıza işaret ediyor. Bilim ve Ütopya dergisinin nice yıllar yayın hayatına devam ederek ülkeye hizmet edeceğine yürekten inanıyorum.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ok
Anadolu BİL Meslek Yüksekokulu
Uygulamalı İngilizce-Türkçe
Çevirmenlik Bölüm Başkanı

Sempozyumlar ve yarışmalar düzenlensin

Öğrenme, başta bilişim çevresinde

ilerlemenin zorunlu önkoşulu olarak görülmediği için itibar edilen değil; görev savmak ve günü kurtarmak amacıyla yapılan bir uğraş haline gelmiştir. Tez yazılır, ödev yapılır ilanları bu anlayışın sonucudur. Hep mi böyledir? Elbette hayır. Ama mevcut durum ve sonuçları itibarıyla esas böyledir. Hep mi böyledir? Elbette hayır. Ama mevcut durum ve sonuçları itibarıyla esas böyledir. Hal böyle iken o özendiğimiz ülke insanları gibi yolculuklarda, tatillerde ellerinde kitap okuyanları pek göremeyiz. Okul bitiminde kitaplar törenle yakılır ya da kep savurur gibi bir kenara savrulur. Bilim dergileri, tarih dergileri onca lisenin olduğu yerlerde bile bir iki tane satılır. Örnekler daha da uzatılabilir. Böylesi bir ortamda Bilim ve Ütopya'nın ticari bir kaygı gütmekten, popüler konuları bilim diye okuyucunun önüne koymadan bilim hayatına yaptığı katkıyı takdir etmemeklik yapamazdım. Bilim ve Ütopya'nın böyle bir ortamda çıkış gayretini takdir eder ve kutlarım.

"Nasıl bir dergi?" diye sorulduğunda şöyle derim: Derginin şu anki yapısı korunmalı. Ayrıca derginin yapısına uygun konularda fotoğraf ve karikatür yarışmaları yapılabilir. Okuyucu düşüncelerinin yer aldığı okuyucu köşesi olmalı. Eğitim konusu birçok farklı bileşeni ile ayrı ayrı incelenmeli; ders kitapları, öğretmen yetiştirme, program hazırlama ... Köy Enstitüleri deneyimi farklı bakış açılarıyla ele alınmalı, bu konularla ilgili sempozyumlara ve etkinliklere öncülük edilmeli.

Ferhan Ercan Erdoğan
Melikşah İlköğretim Okulu
Sınıf Öğretmeni
Gevaş / Van

Gerçekleştirilmesi olanaksız sanılan kuramlara giden yol

"Bilim ve Ütopya" dergisinin adını, bir gazetede 122. sayısının çıktığını bildiren ilanında gördüm ilk kez. Yazarları, yazılarıyla böylesine değerli bir dergiden o güne dek habersiz kaldığım için kendimi ayıpladım, suçladım. Gel zaman, git zaman yani Elmadag'dan Galatasaray'a, öbür yönde Şişli'ye kadar dergiyi arayıp, aratıp

bulamayınca suçlu sandalyesindeki yerime başkalarını oturttum. Kendimi aklamıştım ama memnun olduğumu söyleyemem çünkü benim aradığım "suçlu" değil dergiydi. Ve aylar sonra unutamadığım ıslıl ıslıl öğrencim, çok güvendiğim dostum, pırlıl pırlıl insan Şule Birdoğan sayesinde tanışabildim "Bilim ve Ütopya" ile.

"Bilim ve Ütopya" üstünde durulması gereken konuları, soruları ele almasını, bu konuları enine boyuna, derinlemesine işlemesini bilen yazarların dergisi ve de yazarların yolunu kesmek gibi bir yanlışlığa düşmeyenlerin.

"Bilim ve Ütopya" gibi dört başı mamur (çok yönlü, doyurucu) niteliğini hak eden bir dergide, seyrek de olsa, ufak da olsa görülen ihmaller daha çok dikkati çekiyor: Tümcelerdeki sözcük dizilerinde arasıra yapılan dalgınlıklar, basındaki yazım imlerini kullanmama modasına uyma, ve tabii ki dağıtım aksamaları gibi.

"Bilim ve Ütopya" toplumumuz için gerekli fakat gerçekleştirilmesi olanaksız sanılan kuramlara, gerçekleşme ve "bilimselleşme" yollarını açan bir dergi.

İsmet Kür
Eğitimci - Yazar

Çocuklar ve gençler için de sayfa olsun

Bilim ve Ütopya dergisi doğru, doyurucu ve değişik konularda bulunduğu bilgilerle dünümüzü ve günümüzü aydınlatmakta, bizleri bilgilendirip geliştirmektedir. Bu çalışmalarını sürdürebilmesinde ülkesini ve ülkesinin insanlarını sevmesi en güçlü etken. Bu sevgiden, geleceğin yetişkin çocukların ve gençlerin payına da dergi içinde birkaç sayfa düşmeli diye düşünüyorum. Dergimizin yıllarca yaşaması ve başarılarının artarak devamı en içten dileğim.

Kerrâ Kutmete
Gebze / İzmit

İbni Sina'yı da yazın

Çok değer verdiğim bir Türk-İslam bilim adamından bahsetmek istiyorum. Bilim ve Ütopya Dergisi olarak, sosyal bilimleri, akademik düzeyde, bilimsellik ve yansızlıktan

ödün vermeden, toplum hayatı ile de bağlantılar kurarak ele almanız takdire değer. Batıcı ve Avrupalı tarih ve sosyal bilimler anlayışından uzaklaşmak çok önemli. İçinde bulunduğumuz Türkleri ve Türkiye'yi sindirme, yok etme çabalarını engellemek için daha çok direnç göstermemiz, bunun için de bilgi ve bilimle donanıp kendi kimliğimizi ve "Yeni Dünya Düzeni", "Globalleşme" vb. yutturmacalarla yeni sömürü düzeni kurmaya çalışanları yeniden ve daha iyi öğrenmemiz gerekir.

Değerli yazılar ve araştırmalar arasına İbni Sina'yı da katarmanız sevinirim. Saygılarımla.

Dr. Sinan Kanpolat
Özel Büyükçekmece Hastanesi
Başhekim
Büyükçekmece / İstanbul

Bazı yazılarınız "ağır"

Bilim ve Ütopya'yı ilk sayısından beri izliyorum. Yayın yaşamına başladığı günden bu yana dergimize katkıda bulunan değerli insanların ismini alt alta yazdığınızda, elimizdeki hazinenin değeri daha iyi anlaşılır.

Son dönemlerde Bilim ve Ütopya'nın giderek daha ilginç konuları ele aldığına tanık oluyoruz. Özellikle "Nükleer enerji seçenektir" başlıklı kapak dosyanız, kanımca yararlı bir tartışma başlatmıştır. Bu tartışmanın sürmesini diliyorum. "Göktürk parası bulundu" kapağınızı da ilgiyle ve bilgilenererek okudum. "Einstein Devrimi" kapağınızda bazı "ağır" yazılar olmakla birlikte, genel olarak bilgilendirici ve yararlı bir sayıydı. "Timur" sayınız çok dolgun olmuş, ancak bu sayıda da bazı "ağır" yazıların bulunduğunu söylemeliyim. Bilimsellikten taviz vermeyen, ama daha kolay anlaşılır nitelikte olan yazılar yayınlamanızı diliyorum.

Çalışmalarınızda başarılarınızın devamını dilerim. Bilim ve Ütopya'ya emeği geçen herkese selamlar.

Bülent Akbuğa
İstanbul

Bu ayın bilimsel etkinlikleri

Kimlik ve Kültür:

III. Kültür Araştırmaları Sempozyumu

Kültür Araştırmaları Derneği ile Koç Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından ortaklaşa düzenlenen III. Kültür Araştırmaları Sempozyumu 14-17 Haziran tarihlerinde İstanbul'da yapılacaktır. Açılış oturumunu Bozkurt Güvenç ve Nur Yalman'ın yöneteceği sempozyumda altı ayrı başlık altında oturumlar düzenlenecek. İşçi Partisi Genel Başkanı Dr. Doğu Perinçek de sempozyumda bir bildiri sunacaktır.

Kimlik ve Kültür Sempozyumu'nun oturumları şöyle:

Açılış oturumu yöneticileri ve başlıkları:

Bozkurt Güvenç, "Kültür-Kimlik: Ulusal Kimlikler"; Nur Yalman, "Kimlik Denilen Şey Elle Tutulur mu? İnsan-bilim Ne Diyor?"

Genel oturum yöneticileri ve başlıkları: Peter Alford Andrews, "Görünen Köy Kılavuz İstemez: Türkiye'de Etnisite ve Çözümlemesi"; Fuat Keyman, "Türkiye'de Kültürel Kimlik Sorunu ve Demokratikleşme: Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık"; Jacob Landau, "Pantürkizm: Değişen İdeolojiler"; Geoffrey Lewis, "Türk Dil Devrimi"; Şerif Mardin, "İslam'da Türk 'Müstesnalığı'"; Uli Schamiloglu, "Ulus Kavramı ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Kimliğin (Yeniden) Tasarlanması(19.-21. yüzyıllar)"

Uluslararası Mimarlar Birliği XXII. Dünya Mimarlık Kongresi

Kentler: MimarlıkLARın Pazaryeri
3-10 Temmuz 2005-İstanbul
www.uia2005istanbul.org
İletişim:

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Taşkılla No:125 34437
Taksim / İstanbul
Tel: 0212 252 94 25
Faks: 0212 252 94 24

İstanbul Ulaşımı ve MARMARAY

14 Haziran 2005

09:00-18:30

Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu

İnsan Bilimleri ve Felsefenin Kavşağında Teknik ve Teknoloji

03-04 Haziran 2005

Maltepe Üniversitesi

Konuşmacılar: Tüten Anğ, Serdar Atav, Sevil Atasoy, Nermin Çelen, Peyami Çelikcan, Betül Çotuksöken, Yusuf Çotuksöken, Zeynep Davran, Mircea Dumitru, Cemal Güzel, Sevgi İyi, Figen Karadayı, Aytağ Kolankaya, Robert Newman, Uluğ Nutku, Levent Önen, Gülay Özkan, Doğan Özlem, Harun Tepe, Mücella Uluğ, Ömer Saydam Uysal, Bayhan Üge, Pınar Eraslan Yayınoğlu, Neylan Ziyalar

Bilgi için: 0216 626 10 50 – 1102 / 1103 / 1104 / 1810

Yer: Maltepe Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü Konferans Salonu, Marmara Eğitim Köyü, Maltepe / İstanbul

II. Ortak Türk Dili ve Kültürü Sempozyumu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölüm Başkanlığı ile Sofya St. Kliment Ohridski Üniversitesi Türkoloji Bölümü tarafından 30 Haziran - 1 Temmuz 2005 tarihleri arasında "II. Ortak Türk Dili ve Kültürü Sempozyumu" düzenlenecek. Sempozyumun katılım ücreti 50 YTL olup, bildirisi özetlerinin en geç 20 Haziran 2005 tarihine kadar nsengezer@comu.edu.tr adresine gönderilmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi www.comu.edu.tr/sempozyum.htm adresinden ve 0266 218 00 18 / 1679 nolu telefondan alınabilir.

I. Uluslararası Seramik Sempozyumu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümleri tarafından 31 Mayıs - 3 Haziran 2005 tarihlerinde Troia Kültür Merkezi'nde "Birinci Uluslararası Seramik Sempozyumu" gerçekleştirilecektir. Sempozyum programı ile ilgili ayrıntılı bilgi için: <http://fef.comu.edu.tr/duyurular/sempozyum.htm>. İletişim: 0266 218 00 18 / 1694

ULUSAL EĞİTİM KURULTAYI

KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM

Gazi Üniversitesi
Mimar Kemalettin Salonu

11-12 Haziran 2005

1. GÜN

11 Haziran 2005 Çarşamba

AÇILIŞ: 10:00 - 11:00

Müzik Dinletisi

Piyano Eşliğinde Türküler

Solist: Sım Ali Talay

Piyonist: Hepşen Okan

Açış Konuşmaları

Gazi Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Kadri Yamaç

Ankara Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Nusret Aras

Ulusal Eğitim Derneği Genel Başkanı

Zeki Sanhan

Bilim ve Ütopya Kooperatifi Başkanı

Prof. Dr. Semih Koray

ARA 11:00 - 11:15

A-Ulusal Eğitim Modeli ve Modern Gereklilikler?

1. Oturum 11:15 - 12:45

Oturum Başkanı: Gazi Eğitim Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Basri Atasoy

- Ulusal eğitimin bağımsızlık, halkçı ve aydınlanmacı yollarla geliştirme görevi:
Zeki Sanhan

- Eğitimin ulusal birliğin güçlendirilmesindeki rolü ve işlevi:
Prof. Dr. Aydın Kılıcalı

- Kemalizmin ulusal eğitimdeki yeri: Öğretimin birliği nedir?
Prof. Dr. Sina Akşin

ÖĞLE ARASI 12:45 - 14:00

2. Oturum 14:00 - 15:30

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. İbrahim Ethem Başaran

- Yükseköğretimde özelleştirme
Prof. Dr. Alpaslan Işık

- Eğitim, öğretim ve bilim dili olarak Türkçe
Prof. Dr. Haluk Akalın

- Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye Öğretmen Hareketi'nde ulusal eğitim
Dr. Niyazi Altunyo

ARA 15:30 - 16:00

B-Küreselleşmenin Ulusal Eğitimimizi Yıkma Girişimleri

3. Oturum 16:00 - 17:30

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Feyzi Öz

- Ulusal eğitimimizdeki yıkımın kapsamı ve niteliği
Dr. Cüneyt Akalın

- İlk ve ortaöğretim müfredatındaki değişiklikler neyi amaçlıyor?
Hüseyin Canerik

- Batı'nın dayattığı eğitim sisteminin temel kavramsal araçları
Mahiye Morgül

KONTEYL 18:00 - 20:00

2. GÜN

12 Haziran 2005 Perşembe

4. Oturum 10:00 - 11:30

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. İnci San

- Ulusal Üniversite parçalanımımız
Prof. Dr. Semih Bilgen

- Batı'nın eğitimdeki dayatmaları ve sonuçları
Prof. Dr. Uğur Geray

- Sanat eğitiminde ulusallık ve küreselleşmenin etkileri
Refik Saydam

ARA 11:30 - 11:45

C-İnsan gücümüzü yetiştirirnece niteliğin yükseltilmesi

5. Oturum 11:45 - 13:15

Oturum Başkanı:

Şuayip Özcan

- Nitelikli bir eğitim: Sorunlar ve politika önerileri
Prof. Dr. Meryem Tural

- Batı'nın Türkiye'ye baktığı açının eğitim sendikacılığı
Yıldırım Kaç

- İnsan gücümüzün yetiştirilmesi ve değerlendirilmesinde uğradığımız kayıplar: Bayın gözü
Prof. Dr. Semih Koray

6. Oturum 14:30 - 16:00

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Ahmet Sallık

- Ulusal eğitim açısından hulusal dayanaklarımız ve "Batı'ya uyum programlarının" ulusal hukuk açısından geçerliliği
Ayhan Sanhan

- Küreselleşmeye karşı koymada ulusal eğitimin rolü: Medya-eğitim ilişkisi
Doç. Dr. Şengül Habibiitoğlu

- Türk eğitim felsefesinin Batı eğitim felsefesine üstün yanları
Yrd. Doç. Dr. Gürsen Topas

D-Genel Tartışma ve Sonuç Bildirgesi

2005 yılı Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü sahiplerini buldu

Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nün üçüncüsü 25 Nisan 2005 tarihinde ODTÜ Mühendislik Fakültesi Amfisi'nde düzenlenen törenle sahiplerini buldu. 2005 yılında "Seramik Pigmentlerinin Üretimi, Karakterizasyonu ve Uygulaması" başlıklı çalışması ile Anadolu Üniversitesi Malzeme Bilimi ve Mühendisliği Bölümü'nden Dr. Emel Özel ve "Yenilebilir Enerji Kaynaklarından Yeni Polymer Sentezi" başlıklı çalışması ile Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü'nden Dr. Tarık Eren, Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nü birlikte aldılar.

Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü, Bilim ve Ütopya Kooperatifi, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası ve Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği tarafından, 24 Nisan 2002'de yitirdiğimiz bilim adamı Dr. Serhat Özyar'ın anısını, bilimi ülke yaşamında maddi bir güç haline getirmeye katkıda bulunarak yaşatmak üzere oluşturuldu. Dr. Serhat Özyar, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü'nde öğretim görevlisiyken aramızdan ayrıldı.

Serhat Özyar'ın toplumcu ve yurtsever kişiliği

Törenin açılış konuşmasını ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği Başkanı Prof. Dr. İnci Gökmen yaptı. Prof. Gökmen, Dr. Serhat Özyar'ın ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği'nin kuruluşundaki etkin rolünü vurguladı, Özyar'ın her zaman bilim, üniversite ve toplum ilişkisi konusunda bilim insanının sorumluluğunu öne çıkaran bir kişilik yapısı sergilediğinden söz etti. Daha sonra Elektrik Mühendisleri Odası adına Haşim Aydıncağ Elektrik Mühendisleri Odası etkinliklerinde ve örgütlülüğünde Serhat Özyar'ın katkılarını dile getirdi. Aydıncağ, Serhat Özyar Genç Bilim İnsanı Ödülü ile ülkenin bilim gündeminin oluşumuna Elektrik Mühendisleri Odası olarak katılımın anlamına değindi.

Doç. Dr. Çağatay Keskinok, Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nün gerekçesini Serhat Özyar'ın toplumsal kişiliğinin oluşturduğunu, Serhat Özyar'ın toplumcu ve yurtsever kişiliği ile ülkesinin ulusal bilim gündeminin oluşturulması, bilimin toplumsallaştırılması konusunda her zaman bir sorunu olduğunu, siyasi etkinliğinin bu temel sorunu ortaya koyuşunu beslediğine değindi.

Babası, öğretmen Aydın Özyar bir evlat olarak Serhat'ı kaybetmenin hüznünü yaşarken onun adına hıylesi bir ödölün verilmesinden duyduğu kıvançlı dile getirdi. Eşi Çim Özyar ödölün anlamının giderek daha fazla önem kazandığını belirtti.

Müzik öğretmeni Mahiye Morgül, öğrencisi Serhat'a ve arkadaşlarına Joan Baez'in eşitlik şarkılarını öğrettiğini, yıllar sonra bir gün bir anı toplantısında biraraya geldiklerinde öğrencilerinin hep bir ağızdan bu şarkıları söylemelerinin kendisini ne kadar duygulandırdığını anlattı. Morgül daha sonra günümüzde siyasi iktidarın müzik derslerini orta eğitimden kaldırması ile bundan böyle Serhat gibi öğrencilerinin bir daha olamayacağını hüznünü yaşadığını, Serhat'ın acısını gerçekten içinde hissettiğini dile getirdi.

Yakın arkadaşı Doç. Dr. Tolga Çiloğlu'nun hazırlamış olduğu "Sevgili Serhat" başlıklı bir mektup tören sırasında dağıtıldı. Çiloğlu mektubunda,

bilimsel tartışma dili, bilimsel tartışmada ortak ölçütler sorununa, bilimsel çalışmalarda bütünü algılama ve yüzeysellik sorunlarına, yönetime ilişkin sorunlara ve bilim ve toplumsal gereksinimler sorununa değindi.

Ödül töreni ve konferans

Daha sonra ödüllerin sunulmasına geçildi. Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nü birlikte kazanan Dr. Emel Eren ve Dr. Tarık Eren'e, ODTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Asatekin'in tasarlamış olduğu plaketter verildi. Ödül sunumundan sonra, ödül sahipleri ödüle layık görülen çalışmalarının kısa sunumunu yaptılar.

Ödül sunumunu, ODTÜ Elektrik ve Elektronik Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi ve Bilim ve Ütopya Dergisi yazarı Prof. Dr. Semih Bilgen'in "Bilim ve Ulusallık" başlıklı konferansı izledi. Prof. Bilgen, bilim dünyasında evrensellik adına ortaya çıkan tek tipliğe, sığ taklitçiliğe değindi, bilime evrensel katkının ancak ve ancak ulusal düzeyde örgütlenme ile olanaklı olacağına işaret etti. Bilgen konuşmasını, özgün olabilmek, yaratıcılık, evrensel gerçeğe bir ışık tutabilmek ve küreselleşmenin zorladığı tek tip sığlaşmaya direnebilmek için ulusal ölçekteki politikaların öneminden bahsederek bitirdi. Ödül töreni, Dr. Serhat Özyar anısına düzenlenen kokteyl ile sona erdi.

Dr. Tarık Eren ödülünü alırken.

Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nü alan Dr. Tarık Eren:

“Yenilenebilir kaynaklardan polimer sentezi petrol kaynaklarının alternatifidir”

Hayatımızda polimerlerin ya da plastik türevlerinin önemli bir yeri vardır. Plastikler dünyada milyonlarca ton, ülkemizde ise bir milyon ton civarındaki tüketimleri ile önemli malzemeler arasında yer almaktadır. Polimerlerin uygulama alanları giderek daha da çeşitlenmektedir. Örnek olarak silgi, kumaş, sünger, tabak, bardak ayrıca havacılık ve uzay sanayii ile ambalaj sanayiinden inşaat sektörüne kadar geniş bir spektrumda çeşitli örnekler verilebilir. Geniş endsütriyel kullanımı olan sentetik polimerlerin hammaddeleri petrol türevleridir. Son yıllarda petrol kaynaklarına alternatif olarak yenilenebilir kaynaklardan polimer sentezi önem kazanmaktadır. Bu kaynaklardan bir tanesi hayvan ve bitkilerden elde edilen yağlardır. Yağların hem yenilenebilir bir kaynak olması hem de çevre açısından biodegradasyona uğraması petrol bazlı polimer türevlerine karşı önemli bir alternatif oluşturmaktadır. Yağların asıl kulla-

nım alanları sabun endüstrisinde olup yağ bazlı boyalar da yaklaşık yüz yıldır bilinmektedir. Bu polimerler yüzey kaplayıcı olarak boya ve vernik üretiminde kullanılırlar ve koruyucu ve dekoratif amaçlıdır. Hiçbiri yüksek Young Modüllü, sert ve yük taşıyıcı değildir. Yağlardan sert plastik elde edilmesi özellikle 1970'lerden sonra önem kazanmıştır. Yağların iyi polimerleştirilebilmesi için çeşitli kimyasal modifikasyonlar yapılması gerekmektedir. Yağlar çeşitli kimyasal reaksiyonlar sonucu hidroksi, epoksi, akrilat ve karboksi gibi fonksiyonel gruplar içeren türevlerine dönüştürülebilir.

Boğaziçi Üniversitesi Kimya Bölümü'nde Prof. Dr. Selim Küsefoğlu başkanlığındaki araştırma grubumuz, yağların özellikle soya yağı, ayçiçek yağı ve değişik yağ asitlerinin yeni türevlerini sentezleyerek iyi polimerize olabilen reaktif fonksiyonel gruplara çevirmek yöntemi ile yağ bazlı birçok plastik sentezleme-

yi amaçlamıştır. Örnek olarak, soya yağı trigliseridleri yüzde 48 civarında linoleik, yüzde 20 civarında da linolenik asit içerir. Bu yağ asitleri doymamış asitlerdir ve bu karbon karbon çift bağlarının değişik reaksiyonlar sonucunda polimerize edilmesi kabildir. Şimdiye kadar araştırma grubumuzda yapılan çalışmalarda 20 yeni polimer sentezlenmiş ve bunlar elyaf takviyeli kompozitlerin üretiminde kullanılmıştır. Bu yeni polimerlerin otomotiv, inşaat, elektrik aksamı, deniz taşıtları gibi sektörlerde ucuz ve yenilenebilir kaynaklı malzeme olarak kullanılması amaçlanmış ve bu konuda bir Amerikan patenti alınmıştır.

Sentezlenen yağ bazlı polimerlerin kimyasal yapıları, mekanik mukavemetleri, kimyasallara dayanıklılığı, yanma testleri detaylı bir şekilde incelenmiş ve sonuçları ayrıca uluslararası dergilerde yayınlanmıştır. Yağ bazlı reçinelerin üretiminin kısmen de olsa doğal bir tarım ürününden yapılabilmesi hem sosyal hem de ekonomik açıdan çok önemli bir katkı sağlayacaktır. Kullanılacak bitkisel yağların gıda tüzüklerinde belirtilen saflıkta olması gerekmediği için, bu yağlar asit alma, renk alma ve koku alma işlemlerinden geçirilmeden kullanılabilir ve bundan dolayı da çok ucuz bir hammadde olacaktır. Yağların yenilenebilir bir kaynak olması ve biodegradasyona uğrayabilmesi de ayrıca önemli özellikleridir.

Polimer maddelerinin ve plastiklerin üretimine ve özelliklerinin değiştirilmesine yönelik çalışmalarda gözlenen bu gelişmelerin önümüzdeki senelerde giderek artacağı anlaşılmaktadır.

Dr. Tarık Eren'e verilen ödülün gerekçe özeti

Dr. Tarık Eren'in "Bitkisel Yağ Trigliseritlerinden Yeni Polimer Sentezi" konulu doktora tez çalışmasında bitkisel hammaddeler kullanılarak yeni malzemelerin sentezi ele alınmaktadır. Bitkisel yağların karbon zincirindeki çift bağlarına vinil grupları katarak bu yağların serbest radikallerle polimerleşme özelliği kazandırılmış ve elde edilen ürünlerin kimyasal ve fiziksel özellikleri tanımlanmıştır. Araştırmanın planlaması, zor ve karmaşık organik tepkimelerin özen ile seçilip başarı ile uygulanması, elde edilen ürünlerden yeni polimerlerin elde edilip bunların kimyasal ve fiziksel özelliklerinin kısmen de olsa tanımlanması yapılmıştır. Dr. Tarık Eren'in doktora tez çalışmasının bilimsel düzeyinin yüksekliğinin yanı sıra, geleceğe yönelik, çevre dostu ürünlerin geliştirilmesi konusunda ülkemiz bilim gündemine özendirici ve sürükleyici etki yapabileceği nedeni ile ödüle değer bulunmuştur.

Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nü alan Dr. Emel Özel: “Seramik sektöründeki dışa bağımlılığımız azaltılmalıdır”

24 Nisan 2002'de yitirdiğimiz bilim adamı Dr. Serhat Özyar'ın anısını yaşatmayı ve ülkemizin bilim gündeminde yer alan konularda katkıda bulunmuş genç bilim insanlarını maddi ve manevi olarak desteklemeyi amaçlayan Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü'nün bu yıl “Seramik pigmentlerinin üretimi, karakterizasyonu ve uygulaması” konulu doktora tez çalışmama verilmesinden dolayı büyük bir mutluluk ve onur duydum.

Bilim ve Ütopya Kooperatifi, Ortadoğu Öğretim Elemanları Derneği ve Elektrik Mühendisleri Odası'nın birlikte düzenlediği “Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü” aracılığıyla, ülkemizdeki bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve bilim gücümüzün inşası için önemli adımların atıldığı kanısındayım ve bu kuruluşlara katkılarından dolayı teşekkür ederim.

“Seramik pigmentlerinin üretimi, karakterizasyonu ve uygulaması” konulu doktora tezi, yayına yönelik bilimselliğin yanı sıra Vizyon 2023 bildirgesinde belirtildiği üzere ülkemizin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm bulmak ve sanayinin rekabet gücünü geliştirmek için kamu-özel sektör işbirliğinin yürütülmesi açısından örnek bir çalışmadır. Bu doktora tez projesi Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı ve TÜBİTAK Seramik Araştırma Merkezi aracılığıyla seramik endüstrisi tarafından desteklenmiştir.

Seramik sektöründe porselen karo (granit) üretiminde renklendirici olarak kullanılan ve çoğunlukla yurtdışından temin edilen siyah Fe-Cr pigmentlerinin düşük maliyetle üretilmesini amaçlayan bu çalışmada, yüksek oranda Fe içeren atıklar ve yerli hammaddeler kullanılarak ticari pigment-

Dr. Emel Eren ödülünü alırken.

lere göre çok daha düşük maliyetli pigment üretimi başarıyla gerçekleştirilmiştir.

Doktora tezinin içeriği ve elde edilen sonuçlar, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları Uygulama Planı (2005-2010)'nı içeren kararda “bilim, teknoloji ve Ar-Ge çalışmalarının ülkemizin refahını arttırmak, sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm bulmak, rekabet gücünü geliştirmek üzere, Ar-Ge faaliyetlerinin sonuç ve performans odaklı olarak tasarlanması, kamu-özel sektör işbirliğinin yürütülmesi olarak belirlenen hedefler ara-

sında yer almaktadır” şeklindeki Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) Eylül 2004 toplantısında alınan karar ile örtüşmektedir. Böylece, yapılan doktora çalışmasıyla, belirtilen hedefler doğrultusunda Türkiye'nin güç sahibi olabileceği seramik sektöründe dışa bağımlılığının azaltılması ve rekabet gücünün artırılması yönünde somut bir adım atılmıştır.

Bu doktora tezi ile daha önce değerlendirme olanağı bulunmayan ve ülkemiz için kayıp olan değerli metalleri içeren atık malzemelerin, katma değeri yüksek olan ve seramiklerin

Dr. Emel Özel'e verilen ödülün gerekçe özeti

Dr. Emel Özel'in tez çalışması “Seramik Pigmentlerin Üretimi, Karakterizasyonu ve Uygulaması” üzerinedir. Seramik pigmentler geniş bir araştırma alanını kapsamaktadır. Bu tez çalışmasında seramik endüstrisinde yoğun olarak kullanılan pigmentlerin yerli hammaddeler kullanılarak daha ucuza üretilmesi bu sektöre ürünün kalitesinin geliştirilmesi ve maliyetinin düşürülmesi açısından artı değerler kazandırması beklenmektedir. Dr. Emel Özel'in tez bulgularının uygulamaya aktarılması durumunda seramik sektöründe dışa bağımlılığın azalması, atık durumunda olan ülke kaynaklarının katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesi ve çevre sorunlarının azatılması yönünde katkısı olacaktır. Bunların yanısıra özgün sorun tanımlayabilme düzeyi ve geliştirdiği yöntemin bilimselliği açısından Dr. Emel Özel'in tezi ödüle değer bulunmuştur.

renklendirilmesinde kullanılan inorganik pigmentlerin üretiminde değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgesinde bilim, teknoloji ve yenilikte yetkinleşmiş, üreten, net katma değerini kendi beyin gücüne dayanarak arttıran 2023 Türkiye'si için öngörülen vizyona erişebilmek üzere, Türkiye'nin bilim gündemini oluşturan öncelikli stratejik teknolojiler arasında enerji ve çevre teknolojileri de yer almaktadır. Bu vizyon, kıt olan ülke kaynaklarının en etkin ve verimli şekilde kullanılabilmesini sağlamak, katı atıkların geri kazanımı ve atık değerlendirme teknolojilerini geliştirmek üzere teknoloji öngörü çalışmaları sonucunda belirlenmiş stratejik teknoloji alanlarına odaklanmayı da temel almaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, bu çalışmada elde edilen sonuçlar, atık durumunda olan değerli metallerin atık durumundan çıkartılarak kullanılabilir hale getirilmesi, katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesi ve çevre sorununun azaltılması açısından oldukça büyük bir önem taşımasının yanı sıra ülke ekonomisine de katma değer sağlayarak atıkların toplumsal faydaya dönüştürülmesine de katkıda bulunacaktır.

Doktora tezi çalışmaları esnasında çok sayıda bilimsel etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Science Citation Index (SCI) tarafından taranan dergilerde 6 adet SCI yayın yapılmıştır. Bunlara ilave olarak doktora kapsamında yapılan çalışmalar Belçika, Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda ve Türkiye'de düzenlenen uluslararası katılımlı kongrelerde sözlü ve poster bildiri olarak da sunulmuştur.

Ödüle layık görülen doktora çalışmamda bilgi ve desteğini hep yanımda bulduğum değerli danışman hocam Prof. Dr. Servet Turan'a bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, sevgi ve desteğini esirgemeyen, bana her konuda destek olan eşim ve aileme teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, Dr. Serhat Özyar'ı saygıyla anıyor ailesine ve çalışma arkadaşlarına baş sağlığı dileklerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Tolga Çiloğlu'nun tören sırasında dağıtılan mektubu

Sevgili Serhat,

Bu günlerde Türkiye'de hemen her alanda temel kavramlar gözden geçiriliyor, sorgulanıyor; bilim alanında da öyle. Bu hareketlilik bilim alanında daha başlangıç döneminde sayılır; giderek yaygınlaşacak, derinleşecek. Her tartışmanın kendi dili vardır; belki konuyu ele alırken kullandığımız kavramları da kendi içimizde yeterince yoğurmadık henüz. Bilim alanında bir sorun gündeme geldiğinde değerlendirmelerimizde ortak ölçütler bulmak kolay olmuyor; hedefler, çözümler farklı farklı. Bir taraftan da acelemiz var, bilimin albenisine kapıldık. Bir an önce bol bol bilim yapmak, onunla haşır neşir olmak istiyoruz. Bilimi tanımlamaya, anlamaya çalışıyoruz. Yalnız bütünü algılamakta zorlanıyoruz; parçalara odaklanıyoruz, yoruluyoruz. Nesini beğensek hemen bizde de olsun istiyoruz.

Bilim hâlâ önemli ölçüde bizim dışımızda bir etkinlik. Bu yalnızca toplumun geniş kesimi için değil doğrudan bilimsel alanın "içindeki" üniversite ve eğitim çevresi için de geçerli. Bu nedenle bir bakıma toplumsal yapının bütünü uyum içinde. Bilim üstümüzde biraz eğreti duruyor. Şöyle bir etrafa bakıp "yapılması gerekeni" yapmaya çalışıyoruz. Merakımız yok ama kimin umrunda? Aslında bu merak konusu ilginç. Merak olmadan bilim olur mu? Şekilcilik yeterli düzeye ulaştığında "oluyor"!

Bilime yabancılık, bilimsel alana çeki düzen verirken de kendini gösteriyor. Bu süreçte ne kadar bilimseliz? Yüzeyselliğin bilimde yeri olmaması gerekir. Bilimdeki durumumuzu sığ, "günü kurtarmaya" yönelik yaklaşımlarla ne ölçüde değerlendirebilir, eksikliklere kalıcı çözümler bulabiliriz? Üstelik yüzeysellik hoyratça uygulanırsa sahip olduğumuz değerler de aşınır. Yeterince emek, zaman ve kaynak kullanmadan varılan yer hiç de istemediğimiz bir yer olabilir.

Yöntemi bir kenara bırakalım, karar verme sürecinde özgürlüğümüzü ne kadar önemsiyoruz? Düşlediğimiz yaşamla, gereksinimlerimizle bilimin ilişkisini kurabiliyor muyuz? Böyle bir ilişkinin farkında mıyız?

Şimdi "Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Ödülü" var. Bu ödülün oluşturulması sırasında bir "Türkiye'nin bilim gündemi" kavramı çıktı ortaya. Bu ödülü alanların bu gündeme katkıda bulunan çalışmalar yapmış olması gözetiliyor. Bu kavramın ortaya çıkışı hoş oldu. Öyle pek de akla gelen bir şey değildi kendimiz için böyle bir gündemin söz konusu olabileceği; kendimize yakıştıramamıştık. Türkiye'nin bilim gündemine katkı yapmayı, bir türlü tam olarak tanımlamadığımız ve biraz da itici gelen "ulusal" bilim yapmak gibi de düşündük. Oysa tam da gereksinim duyduğumuz şey olmasın bir bilim gündemimizin olduğunun, olabileceğinin farkında olmak ve onu açıkça ortaya koymaya çalışmak!

Bilimde farklı yönlerden birinde yol alırken bilgi üretilebilir. Yön seçimdir, amaçtır; amacımızla gurur duyabilmeliyiz. Bilimdeki seçimlerimizin yaşamımızın bütünü ile uyumlu olması güzel olur. Amacından emin olan karardır, kendini adayabilir. Tabii akıl gerek, kavramaya çalışan, sorgulayan; ne de olsa bilim söz konusu olan. Ya yürek, özgüven, bağımsızlık tutkusunu? Akıllımız çok da nereden bulacağız aynı zamanda yürekli, özgüveni güçlü ve bağımsızlık tutkusuyla dolu olanları. Sevgili arkadaşım, seni özleyorum...

Doç. Dr. Tolga Çiloğlu
ODTÜ Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü

Tanzimatçılığa karşı Yeni Osmanlılar

Tanzimatçılar, Osmanlı hâkimi sınıfının bir parçasıydılar. Türk demokratik devrim sürecinin ilk halkasını teşkil eden Yeni Osmanlılar ise, Tanzimat'ın uzantısı olmak bir yana onun karşıtıydılar. Açıkça ve bilinçli olarak kendilerini Tanzimat'ın temsil ettiği akımdan ayrı tuttular. Yeni Osmanlılar çağdaş anlamda yurtseverdiler. Bu nedenle onların Osmanlılığıyla Tanzimatçılarınkini ayırt etmek gerekir. Yeni Osmanlılar ideolojileri ve programlarıyla Türk tarihinin burjuva demokrat karakterdeki ilk oluşumu, Türk milli demokratik devrim sürecinin ilk halkasıdır.

Arda Odabaşı

1839 Tanzimat Fermanı ve onunla birlikte açılan dönem 160 yılı aşkın bir süredir çeşitli açılardan tartışma konusu olagelmıştır. Bu tartışmanın alt başlıklarından biri de Tanzimat döneminde ortaya çıkan muhalif siyasî akımların Tanzimat ile ilişkisidir. Kuşkusuz, bu dönemin en önemli etkisi Cumhuriyet dönemine ve hatta bugünlere kadar uzanan muhalefet hareketini Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan grup oluşturur. Yeni Osmanlıların Tanzimat ile ilişkisi meselesi, gerek Tanzimat gerekse Yeni Osmanlılar konularında olduğu gibi, büyük oranda bulanıklıktan kurtulamamıştır. Gerçekte tam böyle olmasa da Haziran 1865'te kurulduğu genellikle kabul edilen Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin, bu tarihe göre kuruluşunun 140. yılı olması vesilesiyle, bu makalede söz konusu ilişki tartışılacaktır.

Tanzimatçı

3 Kasım 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun (Tanzimat Fermanı) ilan edilmesiyle başlayan dönemin en belirgin özelliklerinden biri, kendinden önceki ve sonraki dönemlerin aksine, Padişahın (ayrıca ilmiye/ulema ve seyfiye/askeriye sınıflarının) gücünün azalması ve iktidarın esas olarak kalemiye sınıfının, yani Babîâli'nin eline geçmesidir. Tanzimat dönemi, siyasî iktidarın esas odağının Babîâli olduğu, başka bir deyişle, Osmanlı hâkim sınıfı içinde hükümeti oluşturan yüksek sivil bürokrasinin ön plana çıkıp yönetime egemen olduğu dönemdir. Bu nedenle Tanzimat dönemini ve geliş-

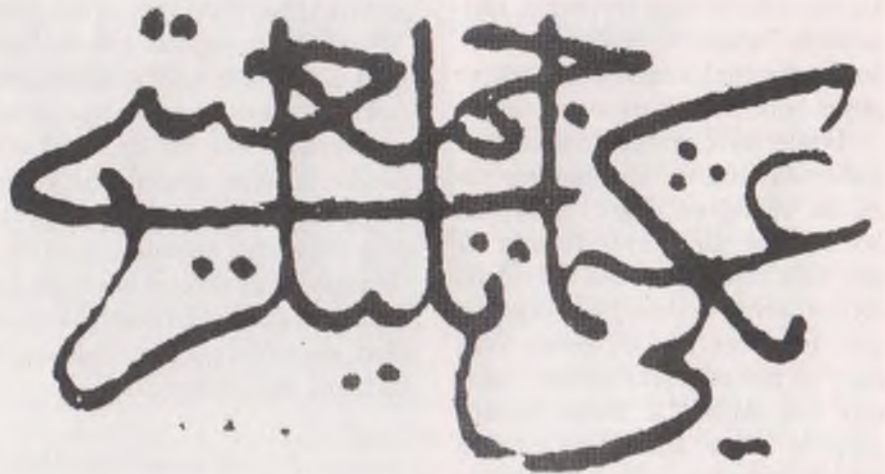
melerini (ve bunun içinde Tanzimat döneminin muhalif örgütlenmelerini) anlamak için Saray'dan çok, sadrazam, nazırlıklar (özellikle de Hariciye Nazırlığı) ve bunların çevrelerindeki bürokrat kadrodan oluşan Babîâli'ye odaklanmak gerekir.

Tanzimat'ın yüksek bürokrasisini en çok üç kişi temsil eder: Mustafa Reşit Paşa ve onun önce çıraqları sonra rakipleri olan ama açtığı yolda onu da aşan Âli ve Fuat Paşalar. 1839-1871 döneminde yönetime hâkim olan bu üç ismin kaba bir değerlendirmesi bize, "Tanzimatçı" olarak adlandırdığımız devlet adamı tipinin genel bir portresini, bir başka deyişle Tanzimat dönemi iktidarının tablosunu vermekten başka, Yeni Osmanlılar'ın baş düşman kabul ettiği siyasî gücü de tanıttacaktır (1).

Reşit, Âli ve Fuat Paşalar sivil bürokrasiden yetişmiş üst düzey bü-

rokratlardır. Diğer bir deyişle, Osmanlı hâkim sınıfının bir parçasıdır. Ama kendilerinden önceki yüksek memurlara pek benzemezler. Aslında, temelinde hükümdarın mutlak yetkisinin halktan ziyade hükümet karşısında kısıtlanması ve bir tür "bürokrasi devleti"nin programlanması yatan Tanzimat Fermanı'nın siyaseten katil usulünü kaldırması, daha önce müsadere usulünün de kaldırılmış olmasıyla birleşince, dönemin devlet adamları için hükümdar karşısında önemli bir güvence (can ve mal güvenliği) sağlamıştır. Siyasî iktidarın asıl merkezi olmaları, önceki dönemlerin aksine padişaha ve siyasî yapının diğer parçalarına karşı üstten bir tutum alabilmelerini, kendilerine aşırı ve kibirli bir güven duymalarını getirmiştir.

Bu üç isim yüksek bürokrasinin alafranga kanadını temsil eder. En

Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin damgası.

önemli ortak özelliklerinden biri, devletin Batı'ya açılan kanallarından geçmiş, diplomatik görevlerde bulunmuş olmaları, yani "hariciyeciler" kimlikleridir. Üçü de defalarca elçilik, hariciye nazırlığı ve sadrazamlık görevlerinde bulunmuşlardır. Bu üç tipik Tanzimat adamı ile döneme damgasını vuran üç belge ve Avrupa sefaretları arasındaki ilişkiler, üzerinde dikkatle durulması gereken bir husustur.

Namık Kemal.

Söz konusu belgeler 1838 Baltalimanı Ticaret Sözleşmesi, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı'dır. Bu metinlerin Avrupa tarafındaki mimarları (İngiltere ve Fransa) bir yana, ilk iki metnin Osmanlı tarafındaki mimarı Reşit Paşa'dır. Paris ve Londra elçiliği yapmış olan Reşit Paşa, 1838 Sözleşmesi'ni imzaladığı ve Hatt-ı Hümayun'u Gülhane'de okuduğu sırada Hariciye Nazırı idi. Eylül 1846'dan Ocak 1858'deki ölümüne dek altı kez sadrazam oldu.

16 Ağustos 1838 Baltalimanı Osmanlı-İngiliz Ticaret Sözleşmesi ile önce İngiltere'ye, kısa süre sonra da benzer ticaret antlaşmalarının imzalandığı diğer Avrupa devletlerine kapitülasyon düzeninde bile sahip olmadıkları ekonomik ayrıcalıklar tanınmış, ülke serbest ticarete resmen en ileri biçimde açılarak Batı kapitalizminin açık pazarına dönüşmüştü. Esas ağırlık noktasını Müslim ve gayrimüslim tebaanın eşitliğinin oluşturduğu Tanzimat Fermanı ise büyük Avrupa devletlerine bir tür "garantörlük" işlevi yüklüyordu. Yani yapılması taahhüt edilen ıslahatların yürütülmesini Avrupa devletleri garanti edecek, Tanzimat'ın yaptırımını bu devletlerin "gücü/ağırlığı" olacaktı.

Üçüncü metin Reşit Paşa'nın mektebinde yetişmiş olan Âli ve Fuat Paşaların sadrazam ve hariciye nazırı oldukları dönemin ürünüdür. Âli Paşa Islahat Fermanı 18 Şubat 1856'da ilan edilirken sadrazamdı.

O da daha önce Londra elçiliği ve hariciye nazırlığı yapmıştı. Eylül 1871'deki ölümüne dek beş kez sadrazam, sekiz kez hariciye nazırı oldu. "Babıâli İstibdadı"nın gerçek kurucusu ve Yeni Osmanlılar'ın asıl can düşmanı odur. Âli Paşa'ya göre daha liberal bir kimse olan yakın çalışma arkadaşı Fuat Paşa da Londra elçiliğinde ve başka diplomatik görevlerde bulunmuştu. Islahat Fermanı ilan edilirken Hariciye Nazırıydı.

Şubat 1869'daki ölümüne dek bu göreve beş kez getirilecektir. Âli ve Fuat Paşalar birbirleriyle halef-selef konumundaydılar. 1852 yılından itibaren (ve özellikle 1861-1871 döneminde) çoğunlukla biri Hariciye Nazırıyken diğeri sadrazamdı.

Açık dış baskı sonucu ilan edilen ve bir tür "imtiyazlar fermanı" olan Islahat Fermanı ile Tanzimat Fermanı'nın gayrimüslim tebaaya sağladığı haklar bir kez daha ve daha güçlü bir şekilde teyit edilmiş ve ayrıntılandırılarak daha ileri bir aşamaya taşınmıştır. Bu Ferman'la ayrıca yabancı yatırımlar da teşvik edilmiştir.

En önemli sonuçlarından biri Islahat Fermanı olan Kırım Savaşı sırasında (1854'te) İngiltere ve Fransa'dan ilk dış borcun alındığı ve dış borç çığırının açılmasının da bu tablo içinde bir tesadüf sayılamayacağı belirtilmelidir. Hızla, gittikçe büyüyen bir dış borç sarmalı içine girilmesiyle Avrupa finans sermayesi Osmanlı maliyesini kontrolü altına alacaktır.

Bu üç metin bir zincirin birbirine bağlı halkaları gibidirler. 1838 Sözleşmesi Batı kapitalizminin ihtiyaçlarına uygun olarak Osmanlı ülkesini liberal ekonominin saltanat sürdü-

Namık Kemal ve Ziya Paşa, 1878 Kanunu Esasisini hazırlayacak komisyon çalışmalarına katılmışlardı.

ğü bir açık pazar haline getirirken, büyük Avrupa devletlerini kendi yaptırım gücü kılan Tanzimat Fermanı'yla da Batı kapitalizmi yararına kurulan bu düzene gerektiğinde Düvel-i Muazzama'nın müdahalesinin hukukî-siyasî gerekçesi yaratılmış oluyordu. Nitekim bu müdahale sonucu ortaya çıkan Islahat Fermanı sayesinde Düvel-i Muazzama, Osmanlı Devleti'ne müdahale için yeni dayanaklar elde etmiş, bunu daha sağlam bir teminata bağlamış, Osmanlı üzerindeki ortak gözetim hakkını pekiştirmiştir.

Tanzimatçıların yapmaya çalıştıkları şey ülkeyi Batılılaştırmak/Avrupalılaştırmaktı. Hayranı oldukları Metternich tipinde devlet adamlarıydılar. Baskıcı bir siyaset ve yönetim anlayışına sahiptiler. Meşrutiyet idaresine ve milliyetçiliğe karşıydılar.

Kısacası, 19. yüzyılda Avrupa emperyalist siyasetinin en önemli konu başlıklarından (Şark Meselesi) ve çatışma alanlarından biri haline gelmiş olan Osmanlı İmparatorluğu, 1838 Sözleşmesi ve 1839 Fermanı ile tam bağımsız bir devlet olmaktan çıkmış, bir yarı sömürge durumuna düşmüştür. Osmanlı Devleti'nin durumunun ilginç ve özgün yanı, herhangi bir devletin değil, Düvel-i Muazzama'nın ortak yarı sömürgesi olmasıydı.

Yeniden Tanzimatçılara dönecek olursak; Avrupa devletleri ile olan ilişkileriyle de yeni bir devlet adamı tipiydiler. Hepsi de büyük Avrupa sefareleriyle/devletleriyle yakın ilişki halindeydi. Genel olarak Reşit Paşa İngiliz, Âli ve Fuat Paşalar ise Fransız desteğine sahipti. Tanzimat dönemi, Avrupa elçilerinin nüfuz ve baskılarıyla sadrazamların ve nazırların değişebildiği; bu dış güce yaslanan ve yüksek mevkilerine büyük kıskançlık besleyen Tanzimat paşaların

birbirlerini yerlerinden edebildikleri bir dönemdir. Bu nedenle, başta İngiliz elçisi Lord Stratford Canning, sonra Fransız elçileri Thouvenel ile Bourée ve Rus elçisi Ignatyev de Tanzimat sahnesinin başrol oyuncularını arasındadırlar(2). Konsolosların ve hatta elçilik tercümanlarının bile birer küçük prensmiş gibi hareket ettiklerini bir not olarak düşmek gerekir.

Bir yönleriyle geleneksel Osmanlı efendisi olmakla birlikte, Tanzimatçıların Batılı (alafranga) bir yaşam tarzları vardı. Bu üç devlet adamı arasında en alafranga olan Fuat Paşa idi. Bu nedenle Reşit ve Fuat Paşalardan "gavur paşa" diye bile söz edilmiştir.

Osmanlı yönetici sınıfının içinde yer alan Tanzimatçılar devrimci değil pragmatik reformcuydular; devlet eliyle reform yanlısıydılar. Yapmaya çalıştıkları şey ülkeyi Batılılaştırmak/Avrupalılaştırmaktı. Hayranı oldukları Metternich tipinde devlet adamlarıydılar. Yani 1815 sonrası Restorasyon dönemi Avrupa'sının muhafazakâr sistemini model edinmişlerdi. Otoriter, baskıcı bir siyaset ve yönetim anlayışına sahiptiler. Meşrutiyet idaresine ve milliyetçiliğe karşıydılar. Düşünce yapılarında çağdaş anlamıyla "hürriyet" fikrini bulmak mümkün değildir. "Hürriyet" onlar için olumsuz anlamla yüklü ve korkulması gereken bir kavramdı. Siyasal yönden tutucu ve müstebitler. Halka yönelim gibi bir düşünceleri yoktu. Halk egemenliği, siyasal katılım ve demokrasi fikirlerinden çok uzaktılar. Devlet işlerinin dar bir seçkin zümre tarafından yürütülmesi gerektiğine inanıyorlardı. Liberal bir ekonomi ve buna yönelik bir yönetim modeli anlayışına sahiptiler. Kendilerini Türk değil Osmanlı, dillerini Türkçe değil Osmanlıca sayarlardı ve Osmanlıcıydılar.

Tanzimatçıların hayran olduğu Avusturyalı devlet adamı ve diplomat Klemens Metternich.

"Meslek"

Âli ve Fuat Paşaların iktidarı sıkı bir şekilde ellerinde tuttukları 1860'lar, Osmanlı tarihinde gerek "biçim" (mücadele araçları) gerekse "içerik" (ideoloji-program) açısından o güne dek görülmemiş türden bir siyasî hareketin doğuşuna tanık olmuştur. Bu hareket, Türk milli demokratik devrim tarihinin başlangıç/kalkış noktası olan Yeni (veya Genç) Osmanlı hareketiydi.

1850-1860'larda muhalif siyasî örgütlenmelerin ortaya çıkması için bütün koşullar mevcuttu. Bir yandan Batı sermayesi ile işbirliği içinde gittikçe zenginleşen gayrimüslimlere Islahat Fermanı ile verilen yeni haklar, diğer yandan Tanzimat dönemi reformlarının ülkeyi Batılı devletlerin baskısı altına sokmasına karşın Müslüman halka fayda getirmemiş olması ciddi bir hoşnutsuzluk ve tepki uyandırmıştı. 1859 Kuleli Vakası bu rahatsızlığın tezahürüydü (3). 1861'de tahta çıkan Abdülaziz'in

Sadrazam Mehmet Fuat Paşa (1814-1868)

Islahat Fermanı

salтанatının ilk yıllarında manzara hiç de parlak değildi. Devletin malî itibarı iyice sarsılmış ve ülke ekonomisi çöküş durumunda olmaktan başka, israf ve yolsuzluk da ayyuka çıkmıştı. Bu dönemde Hicaz, Karadağ-Hersek, Eflak-Boğdan ve Sırbistan sorunları milliyetçiliğin gelişimi ve Avrupa devletlerinin müdahaleleriyle iyice gelişmişti. Eylül 1866'da Girit İsyanı başlayacaktı. İmparatorluğun çözülüşü hızlanarak sürüyordu. Ve tabii ki tüm bu gelişmeler Babıâli'nin oligarşik denebilecek, hürriyete yaşam hakkı tanımayan yönetimi altında yaşanıyordu. Kısacası ortada, vatansever genç aydınların hükümetten nefretini ve ihtilalcî yönelimini sağlayacak koşullar mevcuttu.

Yakın bir zamana kadar, 1865 yılının Haziran ayında altı genç tarafından gizli bir cemiyetin kurulduğu ve bu cemiyetin 1867'de ortaya çıkan Yeni Osmanlılar grubunun ilk hali olduğu; başka bir deyişle, daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne

dönüştüğü, genel olarak kabul edilen bir görüştü. Haziran 1865'te kurulduğu ileri sürülen örgütle 1867'de Yeni Osmanlılar adıyla ortaya çıkan grup arasındaki sürekliliğe işaret eden bu bilginin esas kaynağı, kendisinin de bu "tek" Cemiyetin üyesi olduğu bilgisini veren Ebüzziya Tevfik'in konuya ilişkin anılarıdır. Daha sonra ortaya çıkan bulgular, özellikle de Bilgegil'in yaptığı araştırmalar, Ebüzziya'nın Haziran 1865'te kurulduğunu öne sürdüğü örgütün Yeni Osmanlı hareketiyle doğrudan bir ilişkisinin olmadığını, bu iki cemiyet arasında tam anlamıyla bir sürekliliğin söz konusu edilemeyeceğini ortaya koymuştur.

Bütün yanlışlarına karşın, anıları Yeni Osmanlılar konusunda temel kaynak olan Ebüzziya Tevfik'in verdiği bilgiye göre (4), 1865 yılının Haziran ayında bir Pazar günü İstanbul'da Belgrat Ormanı'nda düzenledikleri bir piknikte altı genç, gizli bir örgüt kurma kararı aldılar. Bu genç aydınlar Nuri Bey, Reşat Bey, Mehmet Bey, Ayetullah Bey, Namık Kemal Bey ve Refik Bey'di. Kurucular İtalyan ve Fransız devrimci hareketlerini tanıyorlardı. Cemiyet, Carbonari tarzında yani hücreler şeklinde örgütlenmişti(5).

Başka kimi kaynaklarda, örneğin İbnülemin'de ve Kuntay'da cemiyetin kuruluşuna ve kurucularına ilişkin daha farklı bilgiler mevcut olmakla birlikte, Ebüzziya'nın anlatımı genel kabul görür.

Bu gizli cemiyetin adı pek çok kaynakta Namık Kemal'in bahsettiği şekilde *İttifak-ı Hamiyet* (Yurtseverler Birliği) olarak geçse de gerçek adının *Meslek* olduğunu Bilgegil 1867'deki mahkeme mazbatasına dayanarak kanıtlamıştır. Bilgegil'e göre "meslek", muhtemelen Fransızca "mission" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştı.

Namık Kemal.

Tanzimatçıların halka yönelim gibi bir düşünceleri yoktu. Halk egemenliği, siyasal katılım ve demokrasi fikirlerinden çok uzaktılar. Devlet işlerinin dar bir seçkin zümre tarafından yürütülmesi gerektiğine inanıyorlardı. Liberal bir ekonomi ve buna yönelik bir yönetim modeli anlayışına sahiptiler. Kendilerini Türk değil Osmanlı, dillerini Türkçe değil Osmanlıca sayarlardı ve Osmanlıcıydılar.

Kuruluş tarihi olarak Ebüzziya'nın verdiği Haziran 1865 henüz teyit edilememiş olmakla birlikte, yine 1867 mazbatasından çıkan sonuç, bu cemiyetin 1866 yılının başında varolduğudur. Ebüzziya'nın verdiği "Haziran" dışında, ay konusunda bir şey söyleyemeyecek durumda olsak da bu örgütün kuruluşunun 1865 yılında olduğu kesin gibidir.

"Mısırlı Prens" tipi ve "Jön Türk" kavramı

1866'da ortaya çıkan ve muhalefet hareketini çok yakından etkileyecek olan Mısır veraset meselesiyle birlikte Türk devrim tarihinin önemli aktörlerinden biri, (II. Abdülhamit döneminde Jön Türk hareketinde de göreceğimiz) "Liberal Mısırlı Prens" tipi sahneye çıkıyordu. Mısır Valisi İsmail Paşa'nın kardeşi ve ağabeyinin ölümü halinde

mevcut veraset usulü gereği onun yerini alacak kişi (yani ailenin en yaşlısı) olan Mustafa Fazıl Paşa'nın Mısır tahtına çıkma ihtimali, Sultan Abdülaziz 27 Mayıs 1866 tarihli fermanla Mısır'ın veraset usulünü değiştirince kalmamıştı. Zaten liberal fikirli bir kimse olan Fazıl Paşa'yı muhalefete yönelten en başta bu oldu.

Belirtmek gerekir ki "Jön Türk" teriminin Türk devrimcilerin kullanımına girmesine de Fazıl Paşa vesile olmuştur. Veraset usulünün değiştirilmesinden önce görevinden azledilip yurtdışına sürülmüş ve Paris'e yerleşmiş olan Fazıl Paşa, hakkında *Le Nord* adlı gazetede çıkan bir habere karşılık olarak gönderdiği ve 7 Şubat'ta aynı gazetede yayımlanan tekzip mektubunda "büyük Genç Türkiye partisi"nin (grand parti de la Jeune Turquie) temsilcisi olduğunu ve bundan gurur duyduğunu ifade ediyordu.

"Jön/Genç Türk" terimi çok daha erken bir tarihte Avrupalılar tarafından kullanılmaya başlanmıştı ve tüm Tanzimat dönemi boyunca da yaygın şekilde kullanıldı. Ama terime zaman içinde farklı anlamlar yüklenilmiştir. Mesela Jean Henri Ubicini 1855'te "II. Mahmut'un ve Abdülmecit'in Jön Türkleri"nden ve bunların birbirlerinden farklılıklarından söz eder(6). 1860'larda "Jeune"lük Avrupa'da feodaliteye ve mutlak monarşiyeye karşıtlık, meşrutiyetçilik, milliyetçilik, hatta cumhuriyetçilik yanlısı olmak, Fransız İhtilali'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelelerine bağlılık anlamına geliyordu. Fazıl Paşa'nın mektubu ile birlikte bu kavram artık Türk devrim literatürüne girmiş oldu. Ama 1860-70'lerin muhalefeti (yabancı dildeki metinler dışında) kendisi için "Yeni Osmanlı" adını kullanacaktı.

Fazıl Paşa'nın tekzibi İstanbul basınında kısa sürede yankısını buldu. Önce, Yeni Osmanlılar ile yakın ilişki içinde olduğunu göreceğimiz (adı genellikle Jean Pietri olarak geçen) Giampietri'nin *Courrier d'Orient* adlı gazetesinde Fransızca olarak yayımlandı. Ardından Ali Suavi'nin başyazarı olduğu *Muhbir*'in 21 Şubat tarihli sayısında tercümesi yer al-

Üstte V. Murat, altta soldan sağa: Ziya Paşa, Mustafa Fazıl Paşa, Simon Deutsch, Namık Kemal ve Agah Efendi.

dı. Onun ardından da Namık Kemal bu tercümeyi övücü bir yorum (mülâhaza) ekleyerek Tasvir-i Efkar'ın 23 Şubat tarihli sayısında yayımladı. Tercümede *Jeune Turquie* terimi karşılığı olarak "efkâr-ı cedide eshabı" (yeni düşüncelerin sahipleri) ifadesi kullanılmıştı. Namık Kemal ise mülâhazada "Türkistan'ın erbâb-ı şebâbı" (Türkistan'ın/Türkiye'nin genç erbabı) ifadesini kullanarak daha yakın sayılabilecek bir karşılık bulmuş oldu. Tam anlamı veremese de bunlar, "Jeune Turc" teriminin

dilimizdeki ilk karşılıkları oldular. Daha sonraları Ali Suavi, "Civan Türk" karşılığını da kullanacaktır.

İlk manifesto ve yurtdışına kaçış

Fazıl Paşa ve Yeni Osmanlılar söz konusu olduğu zaman değinmeden geçilemeyecek olan metin, Fazıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e hitaben yazdığı(7) Fransızca açık mektubudur. Bu mektup 1867 yılının Mart ayında ortaya çıktı. Meşrutiyet mücadelesinin ilk beyannamesi, Türk milli demokratik devrim hareketinin

Tasvir-i Efkâr

ilk manifestosu sayılan bu mektupta ülkenin dertleri ve karşı karşıya olduğu tehlikeler sıralandıktan sonra, bunların temelinde artık çağı geçmiş bir siyasal sistemin yattığı belirtiliyordu. İmparatorluğun durumu 1789 İhtilali öncesi (Eski Rejim) Fransa'sı ile birkaç kez karşılaştırılıp radikal değişiklik gereğine işaret ediliyordu. Dertlerin çaresi, açıkça ifade edilmemiş olsa da ima edilen meşrutiyet yönetimi (nizam-ı serbestâne), yani anayasal monarşiydi. Fazıl Paşa'nın bu önemli mektubu yoğun biçimde vatansever ve hatta hafif milliyetçi tonu, dış müdahale karşıtlığı ve açık laiklik yönelimi ile dikkat çeker.

Ebüzziya Tevfik'in verdiği bilgiye göre, Namık Kemal ve arkadaşları tarafından ele geçirilip Sadullah Bey (Paşa) tarafından 8 Mart'ta tercüme edilen metin, Giampietri'nin vasıtasıyla 50 bin nüsha basılıp çoğunluğu Tasvir-i Efkâr çevresinden olan gençler tarafından 15 gün içinde peyderpey gizlice dağıtıldı. Mektup, başkentte hızla öğrenildi ama *Levant Herald*'da yer alan kısa bir özet dışında İstanbul'daki hiçbir gazete onu yayımlamaya cesaret edemedi.

Mustafa Fazıl Paşa'nın bu açık tavrı, İstanbul'daki genç muhalif gazetecileri daha sonraki adımlarında cesaretlendirmiş olsa gerektir. Gerçekten de iki gazete, Ali Suavi'nin yönetimindeki Muhbir ile Namık Kemal'in yönetimindeki Tasvir-i Efkâr, Babiâli'yi o zamana dek yaptıklarından daha açık ve ağır olarak suçlamak

için harekete geçtiler. Esas ağırlık verdikleri konular Girit İsyanı ile Sırbistan'daki gelişmelerdi.

Eleştiri dozunun artması sonucunda Babiâli, 9 Mart tarihli emirle Muhbir'in yayını bir ay süreyle durdurdu. Bundan birkaç gün sonra Türk basının tarihinin en çarpıcı ve karanlık metinlerinden biri olan ve Âli Paşa'nın ismiyle anılan Âli Kararname geldi (8). 1864 (kimi kaynaklarda Ocak 1865) Matbuat Nizamnamesi'nin getirdiği yasaklarla (9) yetinmeyen Âli Paşa, idarî bir fermanla, çok daha baskıcı bir basın rejimini yürürlüğe sokuyordu. "Menafi umumiye" her gerektirdiğinde, yürürlükteki matbuat kanununun haricinde, hükümet gazetelere karşı cezalandırıcı ve önleyici tedbirler alabilecekti. Bu arada Tasvir-i Efkâr da bir ay süreyle kapatıldı.

Âli Kararname'nin ardından sürgünler ve yurt dışına kaçışlar geldi. Önce, haklarında sürgün kararı çıkan iki kişi, Namık Kemal ile öldüm olası Âli Paşa'nın kara listesinde olan ve Muhbir'e yazılar yazan Ziya Bey; onların ardından da sürgün yerinde bulunan Ali Suavi, Fazıl Paşa'nın çağrısına uyarak Mayıs ayında yurtdışına kaçtılar. Ali Suavi'nin verdiği bilgiye göre 30 Mayıs 1867'de Paris'e varmışlardı. Ziya Bey'in ve Namık Kemal'in arkadaşı olup o sıralarda da görevinden azledilen Agâh Efendi de onları takip etti.

Bu arada Meslek'in şefleri, Âli Paşa'yı devirmeye ve muhtemelen meşrutî bir rejim getirmeye yönelik bir

Ayetullah Bey

darbe tasarısı hazırladıysa da Ayetullah Bey tarafından ele verildiler. 4 Haziran'da İstanbul'da örgüt üyelerine yöne-

lik tutuklamalar başladı. Hareketin elebaşları olan Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler Haziran ayında yurt dışına kaçmayı başarabildiler. 1865'te kurulan Meslek ile Yeni Osmanlılar arasındaki en net bağ, bu üç kişilik önderliğin Yeni Osmanlılar Cemiyeti içinde yer alacak olmalarıdır.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti

Bundan sonraki (Avrupa dönemindeki) gelişmeler ve ilişkiler biraz çetrefillidir ve Yeni Osmanlı grubunun birkaç yıl içinde (esas olarak 1870'te) dağılmasıyla sonuçlanacaktır. Ayrıntılara fazla girmeye çalışarak bu dönemdeki yönelimleri özetlemeye çalışalım.

Cemiyetin dağılışında, daha en başta, yani Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati (Haziran-Ağustos 1867) sırasında Abdülaziz ve Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile ilişkilerini bir nebze düzelterek, bunun ardından da 20 Eylül'de İstanbul'a dönecek olan ve grubun finansörü konumunda bulunan Fazıl Paşa'nın önemli payı vardı.

Fakat Fazıl Paşa iktidarla ılımlı bir ilişki yakalamış olsa da elindeki gücü hemen bırakacak değildi. "Yeni Osmanlılar Cemiyeti"nin 1867 yılının Ağustos ayında kurulduğu öne sürülmüştür. Ebüzziya tutulacak yolun kararlaştırıldığı bu kuruluş toplantısı için 10 Ağustos tarihini ve toplantı yeri olarak da Paris'i verir. Bu bilginin doğruluğu kanıtlanamamış olsa da Ağustos ayı sonlarında Baden-Baden'de (Almanya) bir toplantı yapılmış olduğu kesindir. Çeşitli çalışmalarda bazı yabancı kaynaklar ve dönemin Avrupa gazeteleri kaynak gösterilerek Cemiyet'in 30 Ağustos tarihli (13 maddelik) bir tüzüğünün (nizamnamesinin) olduğu bilgisi verilmektedir. Çelik, söz konusu gazetelerden bu tüzüğün maddelerini ayrıntılı olarak derlemiştir. Ama böyle bir tüzüğün bulunduğu dair hiçbir kesin (birinci elden) kayıt

Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa.

yoktur. Dahası sözü edilen bu tüzük, Koray'ın da ifade ettiği gibi, bazı açılardan şüpheli görünmektedir. Böyle bir tüzük olsun veya olmasın, Baden-Baden'de bazı önemli kararların alındığı anlaşılmaktadır ve bugünkü anlamıyla bir siyasi parti olduğu söylenemeyecek olsa da "cemiyet/ör-güt" olarak niteleyebileceğimiz, az çok birlikte hareket eden bir siyasi grubun varlığı açıktır.

Yerli kaynaklarda pek bahsedilmeyen Baden-Baden toplantısı, bu toplantıda karar altına alındığı iddia edilen tüzük ve hareketin bazı üyelerinin verdiği bilgiler Yeni Osmanlılar'ın Avrupa'da milliyetçilerden sosyalistlere kadar çeşitli devrimci çevrelerle ilişkide olduklarını gösterir. I. Enternasyonal üyesi Avusturyalı sosyalist Simon Deutsch, Leh devrimci milliyetçileri Kont Wladyslaw Plater ile Marjan Langiewicz, çalışmalarıyla Türk milliyetçiliğinin doğuşunu etkileyecek olan Fransız Türkolog Leon Cahun Cemiyet ile ilişkili halindedirler.

İki kişiyi daha bu son gruba dâhil edersek Yeni Osmanlı hareketinin Avrupalı devrimciler ile ilişkisi kendini iyice belli eder. 1860'ların muhalefeti söz konusu olduğunda kendisiyle sıkça karşılaştığımız Giampietri, Mazzini-Garibaldi çizgisinde Korsikalı bir İtalyan/Fransız jönü, yani bir milliyetçi burjuva devrimcisiydi. Baskıya uğramış bir muhalif olan Giampietri, muhtemelen Louis

Napolyon'un 1852'deki hükümet darbesinden sonra Fransa'dan İstanbul'a gelip yerleşmişti(10). İstanbul'da gazetecilik ve matbaacılık yaptı. Önce *Presse d'Orient*'i sonra da *Courrier d'Orient*'i çıkardı. Bu son gazete genç Türk aydınları tarafından yaygın şekilde okunuyordu.

İkinci isim olan Danyel Silaki de 1848 devrimcisi bir Macar mülteciydi. Onun da yeni fikirleri benimsemiş özgürlükçü gençlerle yakın ilişkisi vardı.

Beyoğlu'ndaki kitapçı dükkânı genç Türk aydınlarının önemli uğrak yerlerinden biriydi. Ebüzziya'nın verdiği bilgiye göre Silaki, Fazıl Paşa'nın mektubunun tercümesini gizlice dağıtan sekiz kişilik ekibin içindeydi.

Avrupa döneminde Fazıl Paşa'nın çizgisi, adım adım Babiâli'ye yaklaşmak ve bu yakınlaşmaya bağlı olarak Yeni Osmanlı yayınlarına karşı giderek artan bir tahammülsüzlük göstermek olarak özetlenebilir. İlişkilerini düzeltme yoluna girdiği Babiâli'ye karşı yumuşak bir muhalefet isteyen Fazıl Paşa, önce Ali Suavi'nin yönetiminde 31 Ağustos 1867'de Londra'da çıkmaya başlayan Muhbir'den, sonra da Namık Kemal ile Ziya Bey'in 29 Haziran 1868'de çıkarmaya başladıkları Hürriyet'ten memnun kalmadı. 1868 yazı Fazıl Paşa'nın Âli Paşa ile ilişkisinin iyice düzelme yoluna girdiği bir dönemdir.

22 Temmuz 1869'da nazır olarak hükümete girişi ise onun yöneliminde belirleyici bir uğrak olarak görünür. Nitekim grubun dağılışı bundan sonra hızlanacaktır.

Fazıl Paşa sert muhalefeti nedeniy-

le Muhbir'den yüz çevirirken, gazetede İslami bir tona gitgide daha çok ağırlık verdiği, hareketin amaçlarını fazla dikkate almayıp başına buyruk, kendine özgü bir yol tuttuğu ve birbirli bir tavır aldığı için, Ali Suavi'nin arkadaşlarıyla da arası açılmaya başlamıştı. Bundan yakından diğer Yeni Osmanlılar tarafından Muhbir'in Cemiyeti temsil etmediği düşünülüyordu. Ali Suavi gruptan gittikçe uzaklaşacaktı.

Tüm bu nedenlerle ve Fazıl Paşa'nın isteğiyle Muhbir'in yerine Cemiyet'in yayın organı olarak Londra'da Hürriyet'i çıkaran Namık Kemal ile Ziya Bey ise bir yandan Fazıl Paşa'nın baskıları diğer yandan Hidiv İsmail Paşa'nın da bu ilişkilere dâhil olması sonucunda, birlikte çıkardıkları 63 sayının ardından (63. sayı 6 Eylül 1869 tarihlidir) fikir ayrılığına düşerek ayrıldılar.

Hürriyet'in Namık Kemal'in yönetiminde çıkan ve onun damgasını taşıyan ilk 63 sayısı Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin en zengin kapsamlı ve etkili yayını olmuştur. Hatta Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin tek gerçek yayın organının Hürriyet olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ziya Bey'in Sadrazam Âli Paşa'yı hedef aldığı Türk edebiyat tarihinin ünlü siyasî hicvi *Zafer-nâme* de Yeni Osmanlıların sürgün döneminin ürünüdür. Ziya Bey'in bu çarpıcı man-

zum hicvi öylesine güçlü bir etki bırakıp Âli Paşa'yı öylesine öfkelen-dirdi ki Zaptiye Nazırı'nı koltuğundan etti.

Ali Suavi'den sonra Ziya Bey ile de cephe cepheye gelen Fazıl Paşa'nın gittikçe Babiâli'ye yaklaşma şeklinde özetlenebilecek olan tavrının grup içinde ciddi rahatsızlık kaynağı olduğu bir ortamda hayal kırıklığına uğrayan ve Fazıl Paşa'nın maksatlarından ayrıldığına kanaat getiren Mehmet Bey, Yeni Osmanlı grubundan uzaklaşarak kendi gazetesini İttihat'ı Paris'te 15 Mayıs

Ali Suavi

Ziya Bey (Paşa)

Yeni Osmanlılar Cemiyeti tarafından 29 Haziran 1868'de Londra'da çıkarılmaya başlanan Hürriyet gazetesi.

1869'da çıkarmaya başladı. Mehmet Bey daha sonra, şüphesiz hareketin en radikal yayını olan İnkılâp'ı (La Révolution) Cenevre'de Hüseyin Vasfi Paşa ile birlikte yayımlayacaktır. İlk sayısı 28 Nisan 1870'te yayımlanan ve muhtemelen sadece beş sayı (beşinci sayısı 13 Haziran tarihli) çıkarılmış olan İnkılâp, inkılâp gününün geldiğini ilan ediyor, Padişahı tahttan indirmeyi, meşruti bir rejimi savunuyor ve halkı ihtilale davet ediyordu.

Bu nedenle, Agâh Efendi'nin Mehmet Bey'i grubun Robespierre'i olarak nitelemesi anlamlıdır. Bu yakıştırma, siyasî radikalliklerinin birbirlerine göre oranı itibarıyla gayet uygun görünür. Nitekim Mehmet Bey'in Nuri ve Reşat Beyler ile birlikte Paris Komünü'ne katıldıkları dikkate alınacak olursa, Mordtmann'ın Mehmet Bey için neden "bir çeşit Türk Lassalle'ı" dediği daha iyi anlaşılır (11).

Yeni Osmanlı grubuna daha çok kişisel nedenlerle katılmış olup, hareket içinde hiçbir zaman önemli bir rolü bulunmayan ve hep Fazıl Paşa'ya yakın duran Rıfat Bey 1 Ocak 1870'te, başta Ziya Bey ile Ali Suavi olmak üzere tüm hareketi suçladığı bir broşür yayımlayarak gruptan gürültülü biçimde ilk ayrılan kişi oldu. Bu arada Namık Kemal de Âli Paşa'nın etkisi altındaki Fazıl Paşa'nın ısrarı sonucu 7 Ocak 1870 tarihli bir bildiri ile Hürriyet'ten ayrıldığını kamuoyuna duyurdu. Böylece Cemiyetin bölünüşü alenileşmiş oldu.

Kısacası, 1869'un son, 1870'in ilk aylarında Yeni Osmanlılar Cemiyeti tam bir çözülme süreci içindeydi. 1870 yılının ilkbaharına gelindiğinde örgütsel anlamda tamamen dağılmıştı. Cemiyet bir daha kurulamamıştır.

Namık Kemal, aldığı teminat üzerine Kasım 1870'te İstanbul'a döndü. Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler önce 1870-1871 Prusya-Fransa Savaşı sırasında Fransa

Mehmet Bey

Hareketin en radikal yayını olan İnkılâp Gazetesi. (La Révolution)

saflarında gönüllü olarak dövüştüler ve sonra da 1871 Paris Komünü sırasında Cumhuriyetçi saflarda yer aldılar (12). 12 Şubat 1869'da Fuat Paşa ölmüştü. 7 Eylül 1871'de Âli Paşa ölünce yerine Mehmet Bey'in amcası Mahmut Nedim Paşa sadrazam oldu (13). Onun çıkardığı genel af sonucu Cemiyetin diğer mensupları değişik tarihlerde yurda döndüler. Sadece Ali Suavi kendisine izin çıkmadığı için 1876'da II. Abdülhamit tahta çıktıktan sonra dönecektir.

Böylece Yeni Osmanlılar Cemiyeti son bulmuş oluyordu. Grup üyelerinin önemli bir bölümü aktif siyasetten çekileceği veya geri kalanlarla ilişkisini keseceği ve eski grup içinden ciddi fikir üretmeye ondan başka devam eden kimse kalmayacağı için, bundan sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden çok Namık Kemal ile onun çevresinde kümelenen gruptan ve bunların mücadelesinden söz etmek mümkündür. Nitekim bunlara da "Yeni Osmanlı" demek adettendir olmuştur.

Yeni Osmanlıların toplumsal/sınıfsal bileşimi

1860'ların ve 1870'lerin muhalefet akımının genel sosyal/sınıfsal bir portresini çizebilmek için bu bölümde, zaten birbirleriyle yakından ilişkili olan Meslek

ile Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni birlikte, yani tek bir cemiyetmiş gibi ele alacağız. Böylece dönemin muhalif akımı üzerinde daha genel bir değerlendirme yapabilmemiz mümkün olacak. Bundan sonra "Yeni Osmanlı" derken bu akımı kastedeceğiz.

Yeni Osmanlı hareketi toplumsal bileşimi açısından renkli bir görünüm sergiler. Hareket içinde gerek üye gerekse sempatizan/destekçi düzeyinde çok çeşitli toplumsal kesimler yer almıştır. Bunlar kabaca şöyle sıralanabilir: Hareketin esas önderliğini ve beyin takımını oluşturan ve nitekim Yeni Osmanlı hareketiyle özdeşleşen genç ve küçük memurlar ki aynı zamanda çoğunlukla gazeteci ve/veya edebiyatçıdır (örneğin Namık Kemal); alt düzey din adamları/küçük ulema (ör. Meslek üyesi Veliyyüddin Efendi); asker üyeler (ör. Hüseyin Vasfi Paşa); halktan kimseler; (ör. Fazıl Paşa'nın mektubunun tercümesini dağıtan gruba dâhil olan işçi ve esnaf; Tasvir-i Efkâr çalışanları ve kâğıtçı Hacı Kadri Efendi); İstanbul'da yaşayan Avrupalı burjuva devrimciler ve Avrupa'daki Avrupalı burjuva ve sosyalist devrimciler (ör. Giampietri, Deutsch, Plater); ve son olarak liberal Mısırlı Paşa. Özellikle Veliht Murat'ın ve ayrıca ilki kadar olmasa da Şehzade Abdülhamit'in muhaliflerle ilişkide oldukları da belirtilmelidir.

Kuşkusuz, bu çeşitlilik uzun ve ayrıntılı bir tahlili gerektirir ama kısaca tutmak için Yeni Osmanlı grubu-

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا نكفر به
والحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا نكفر به

عِبْرَتِ

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا نكفر به
والحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا نكفر به

Namık Kemal'in de başyazarlığını yaptığı İbret Gazetesi.

nun en aktif ve önder kesiminin (ki en tipik temsilcisi Namık Kemal'dir) sosyal/sınıfsal düzlemde kim oldukları üzerinde durmakla yetineceğiz. Müstesna olduğu için (hem halktan hem de kısmen küçük ulemeden olan) Ali Suavi'yi bir yana bırakırsak, ön plana çıkan isimlerin hepsi Tanzimatçılar gibi sivil bürokrasi içinde yetişmişti. Grubun önde gelen üyelerinin hemen tümü Tercüme Odası tedrisatından geçmişti veya 1865'te halen orada çalışmaktaydı (14). Tümü devlet memurudurlar ama Tanzimatçıların aksine küçük/alt düzey ve genç devlet memurudurlar. Dahası çoğunun yükselme imkânı yoktur veya siyasî faaliyetleri nedeniyle böyle bir imkân kalmayacaktır; "azil", "sürgün" gibi cezalarla ya karşılaşmışlardır ya da karşılaşmaları çok muhtemeldir.

Aralarında sadece üç kişi yaşamlarının belirli bir döneminde "paşa" olabilmıştır ama hiçbiri Yeni Osmanlı oldukları dönemde "paşa" değildir. Grubun en önemli üyelerinden biri ve en yaşlıları (doğumu 1829'dur) olan Ziya Bey'in harekete katılmadan önce (1862'de) "paşa", Yeni Osmanlıyken "bey", sonra II. Abdülhamit zamanında yine "paşa" olması Yeni Osmanlı önderliğinin sosyal statüsünü özetler. "Paşa"lığını kaybeden Rıfat Bey gruba daha çok kişisel nedenlerle katıldığı, hareket içinde önemsiz bir kimse olduğu; Reşat Bey ise yıllar sonra, II. Abdülhamit döneminde bu payeyi alacağı için onların pašalığını mevzubahis etmeye değmez.

Kıscası Yeni Osmanlı grubunun öncü kesimi daha çok küçük sivil devlet memurlarından oluşuyordu ama Yeni Osmanlılar konusunda bundan çok daha önemli olan şey, onların memuriyetlerinin yanında

bir taraftan da bu memuriyetten uzaklaşmaları, memuriyetten kopuş süreci içinde olmaları; yeni bir mesleğe yönelmiş veya geçmiş olmalarıdır: Gazetecilik/yayıncılık. Âli Karaname'nin ve hatta belki de Matbuat Nizamnamesi'nin ateşleyici etkisini bir yönüyle burada aramak gerekir.

Yeni Osmanlıları konu edinen çalışmalarında bu noktaya fazla dikkat edilmez. Onların gazetecilik faaliyeti kaçınılmaz olarak ele alınsa da bu yönelimin sosyal değişim düzleminde neyi ifade ettiği pek irdelenmez. Fazla ayrıntıya girmeden birkaç noktaya işaret etmekle yetenlim.

Agâh Efendi (15) ilk özel Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahval'i 21 Ekim 1860'ta çıkarmaya başlammıştı. Agâh, "efendi" idi çünkü bu ve sonraki dönemde "efendi" sıfatı çoğu kez "gazete sahibi" anlamında kullanılmaya başlanmıştı. Agâh, Şinasi, Filip, Mihran, Ahmet Mithat, gazete sahibi oldukları için hep "efendi" idiler.

Belgrad Ormanı'ndaki kuruluş toplantısından iki buçuk ay sonra koleradan ölecek olan Refik Bey daha 1860'ların başlarında Tercüman-ı Ahval'de yazmaya başladıktan bir süre sonra memuriyetten ayrılmış ve geçimini sadece kalemıyla temine çalışan ilk Türk gazetecisi olmuştu (16). Zaten, sadece üç sayı çıkarmış

olduğu ve Âli Paşa yüzünden kapattığı dergisinin adıyla "Mir'ât sahibi Refik Bey" olarak anılır.

Şinasi Efendi'nin tilmizi Namık Kemal, 1865 yılı başlarında Paris'e kaçmış olan Şinasi'nin (17) Tasvir-i Efkar'ını yönetiyordu. Bundan sonraki yaşamında en önemli faaliyet alanı gazetecilik oldu. Yurt dışı Yeni Osmanlı yayınlarının en önemlisi ve etkini olan Hürriyet (ilk 63 sayısı) esas olarak onun eseriydi. Cemiyet dağılıp üyeler İstanbul'a döndükten sonra çıkardığı İbret de Türk basın tarihinin ve Yeni Osmanlı düşüncesi'nin en önemli ürünlerinden biridir.

Türk basın tarihinde hükümete ilk kez gazete kapattıran yazıyı yazma onuru (çok muhtemelen) Ziya Bey'e aittir. Ziya Bey tarafından yazıldığı ileri sürülen ve eğitim sistemini eleştiren yazılar nedeniyle Tercüman-ı Ahval'in yayını 1861 Mayıs'ında iki hafta durdurulmuştu.

Çok sayıda gazetede çalışan, yazan; çeşitli gazeteler çıkaran Ebüzziya Tevfik, daha 1871'de, memuriyetten azledilince yayıncılıkla hayatını sürdürmeye karar vermiş ve bunda başarılı da olmuştu. İstanbul'da potansiyel bir okur kitlesi bulunduğu şeklindeki öngö-

rüsü doğru çıktı ve ilk iki yayınının tümü kısa sürede satılarak bu satıştan iyi kazanç elde etti.

II. Abdülhamit döneminin en önemli gazeteci ve yayıncılarından biri o, diğeri ise (zamanla siyasî yönden tutuculaşacak olan)

Ahmet Mithat Efendi olacaktır. Kimi kaynaklarda Ahmet Mithat Efendi'nin adı cemiyet üyesi olarak geçmektedir. Organik bir bağı olsun veya olmasın, Ahmet Mithat Efendi ile Recaizade Mahmut Ekrem de bir dönem hareketin (veya en azından Namık Kemal'in) çevresindeydiler.

Demek ki 1860-1870'lere gelindiğinde belirli bir düzeyde de olsa kapitalist bir basın-yayın piyasası

Recaizade Mahmut Ekrem

oluşturmuştur ve artık bu piyasa sayesinde geçinecek kadar gelir sağlamak mümkün hale gelmeye başlamıştır. Bu piyasa II. Abdülhamit döneminde dikkate değer bir genişlik kazanacaktır. Böyle bir piyasanın belirişi siyasî muhalefetin zeminini sağlamıştır denebilir. Memur statüsündeki bir aydının siyasî iktidara karşı manevra alanının oldukça dar kalacağı açıktır.

Türkiye’de çağdaş siyasal ajitasyonun başlangıcına işaret eden Yeni Osmanlı hareketinin en önemli üyeleri gazeteci ve edebiyatçıydılar. Grubun esas mücadele aracı da basındı. Hatta bunun da ötesinde, Yeni Osmanlı hareketi, ülke meselelerinin tartışıldığı bir nevi siyasî kulüp işlevi gören gazete idarehanelerinde oluştu. Yeni doğmakta olan Türk basınının yazarları kadroları hareketin kaynaklandığı en önemli merkezlerden biriydi. Yani onlar için basın, bir nevi “yaşam alanı”ydı denebilir. Bu nedenle Matbuat Nizamnamesi’nin ve de özellikle Kararname-i Âli’nin tepkiyle karşılanmış olması olağandı.

Burada, Namık Kemal’in “Yeni Osmanlılar Reisi” dediği İbrahim Şinasi Efendi’nin ve 28 Haziran 1862’de çıkarmaya başladığı gazetesi Tasvir-i Efkâr’ın belirleyici rolünü anmak gerekir. Tasvir-i Efkâr, genç aydın kadroların ve gazetecilerin ye-

tişme okulu, ilerici fikirlerin merkezi oldu. Namık Kemal gibi gençler Şinasi’nin etrafında toplandılar. Şinasi Efendi’nin faaliyetleri ve Tasvir-i Efkâr’ın yayını, mücadeleyi amaç edinen siyasî hareketi doğuran ideolojik koşulları yarattı.

Türk özgürlükçü hareketinde ga-

Yeni Osmanlı hareketi daha çok, genç ve küçük sivil memurların sürüklediği bir siyasî hareketti. Bu küçük memurlar, toplumsal sınıfları itibariyle Osmanlı hâkim sınıfına mensup değillerdi. Dolayısıyla toplumsal açıdan onları, bu sınıfın bir parçası olan Tanzimatçıların uzantısı saymak büyük bir yanılgıdır; aksine, karşıtıydılar.

zetenin düşünsel bir merkez olmanın yanında siyasal ve örgütsel bir merkez oluşunda da Tasvir-i Efkâr’ı bir uğrak olarak belirlemek gerekir. Bundan sonra, gazeteler etrafında biçimlenen siyasî ve düşünsel hareket-

ler dönemi başlayacaktır ki Yeni Osmanlılar bunun ilk örneğiydi(18). Yeni Osmanlılar tipinde bir hareketin benzeri, yani organize bir aydın grubunun kitle iletişim araçlarını kullanarak siyasî iktidara karşı açıkça mücadeleye girişi, daha önce Osmanlı/Türk tarihinde görülmemiş bir olguydu.

Özetlersek, Yeni Osmanlı hareketi daha çok, genç ve küçük sivil memurların sürüklediği bir siyasî hareketti. Ancak, çeşitli nedenlerle fazla yükselme ihtimali olmayan bu küçük memurlar, değişen toplumsal koşullar; gelişmekte olan kapitalist basın-yayın piyasası sayesinde gazetecilik-yayınçılık mesleğine yönelmişlerdi ve devlet memuriyetinden kopma sürecindeydiler. Başka bir deyişle, toplumsal sınıfları itibariyle Osmanlı hâkim sınıfına mensup değillerdi. Dolayısıyla toplumsal açıdan onları, bu sınıfın bir parçası olan Tanzimatçıların uzantısı saymak büyük bir yanılgıdır; aksine, karşıtıydılar. Kuşkusuz, Yeni Osmanlı hareketi Tanzimat ortamında ortaya çıkmıştı ve Lale Devri’nden beri sürüp Tanzimat döneminde hızlanan ıslahatların bu türden bir aydın grubunun ortaya çıkmasında büyük payı vardı; ama Tanzimat, Osmanlı yönetici sınıflarının Avrupa devletlerine yaslanan belirli bir kesiminin (kompradorlaşma sürecindeki yüksek bürokrasinin) yukarıdan aşağı reformunu tem-

Tanzimat bürokrasisinin merkezi, Bab-ı Ali.

sil eder ve sistemi hiçbir zaman sorgulamazken, Yeni Osmanlı hareketi çok daha farklı bir yönelimi temsil eder.

Aslında, Türk demokratik devrim sürecinin ilk halkasını teşkil eden Yeni Osmanlı hareketi, çoğu burjuva devriminin yükseliş aşamasında kendini gösteren ve o devrime radikalizm aşılayan küçük burjuva devrimciliğini müjdel gibidir. Nitekim daha sonraki Jön Türk hareketinde ve İttihat Terakki de bu radikalizm kendini açıkça gösterecektir.

Yeri gelmişken, ailelerin toplumsal konumunun fazla önemli olmadığına da işaret etmek gerekir. Nitekim Yeni Osmanlıların önemli bir kısmının ailesi Osmanlı yönetici sınıfına dâhildi. Mesela, Âli Paşa ölünce onun yerine sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni Mehmet Bey'in durumu böyleydi. Ama ailesinin sosyal konumu Mehmet Bey'in en radikal ve militan Yeni Osmanlı ve tam anlamıyla bir "jeune" olmasına engel olmadı. Babasının Mısır Çarşısı'nın kapıcısı olması, yani halktan gelme bir kimse olması, Âli Paşa'nın Osmanlı yönetici sınıflarının en halis ve müstebit temsilcilerinden biri olmasına engel olmadığı gibi...

Ancak, sözünü ettiğimiz bu toplumsal pozisyonları Yeni Osmanlılar ile Tanzimatçılar arasında bir süreklilik olmadığını kanıtlamaya yetmez. Çünkü III. Selim devrinde ilk tezahürleri görünen bir aydın katmanının tam olgunlaşmış hali olmaları, ideolojilerini ve programlarını da zorunlu olarak irdelememizi gerektirir.

Tanzimat karşısında Yeni Osmanlılar

Yeni Osmanlılar, bazı çelişkilerine ve kimi tutarsızlıklarına karşın, ideolojileri ve programlarıyla da Tanzimat'ın uzantısı olmak bir yana, onun karşıtıydılar. Aslında bu akımı tek bir cümleyle özetlemek gerekirse, yapılacak en uygun tespit, "Tanzimat'ın eleştiricileri" olacaktır. Gerçekten de Yeni Osmanlı düşüncesinin zeminini Tanzimat döneminin her yönden eleştirisi oluşturuyordu. Onların özellikle gazete yazılarının ağırlıklı bölümü mevcut düzenin çok zengin bir yergisiydi(19). Yeni Osmanlılar açıkça ve bilinçli olarak kendilerini Tanzimat'ın temsil ettiği

akımdan ayrı tuttular.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti, bugünkü anlamıyla bir siyasî parti olmadığı gibi, açık ve ayrıntılı ortak bir programa sahip de değildi. Gerek örgütsel gerekse düşünsel anlamda gevşek denebilecek bir siyasî gruptu. Grup üyelerinin, karakterleri, fikirleri ve hatta amaçları bakımından birbirlerinden farklılıklar gösterdikleri açıktır. Hareket daha çok, bazı ortak tutumlara sahip ama farklılıkları bulunan tek tek aydınlardan oluşuyor izlenimi verir. Bu nedenle, Yeni Osmanlılar söz konusu olduğunda aslında izlenecek en iyi yöntem, en azından grubun kalem erbabını tek tek ele alıp değerlendirmek ve bunun ardından da toplu bir tahlile girişmektir. Bu yazının sınırları bu yolu izlemeye engel olduğu için, sadece genel bir değerlendirmede bulunmaya, hareketi temsil eden ortak noktaları ve hedefleri tespiti çalışacağız. Kuşku yok ki değişik açılardan çeşitlilik gösteren bu aydınlardan ortak yönleri, üzerinde birleştikleri noktalar ve en önemlisi uğruna birlikte mücadeleye giriştikleri ortak hedefleri vardı.

Daha en baştan kesin olan şey, bu genç vatanseverlerin ülkenin gidişatından, devletin düşkünleşmesinden üzüntü ve endişe duymaları; olumsuz gidişatın esas sorumlusu olarak gördükleri Babiâli'ye, yani Fuat ve özellikle de Âli Paşa idarelerine karşıtlıkları geliyordu. Yeni Osmanlılara göre ülke kötü idare ediliyordu. Bu nedenle akla gelebilecek neredeyse her konuda (iç ve dış politika, idari sistem, ekonomi, hukuk, eğitim, ahlak, yaşam tarzı

Mustafa Reşit Paşa

vs.) Babiâli'yi eleştirmişlerdir. Esas hedefleri Padişah değil Babiâli olmuştur.

Onların padişaha fazla dil uzatmayıp eleştiri oklarını esas olarak Babiâli'ye yöneltmeleri iki açıdan anlaşılabilir bir şeydir. İlk olarak, yukarıda da belirtildiği gibi, Tanzimat döneminde gerçek iktidarı padişah değil hükümet temsil ediyordu. İkinci olarak da Fransız İhtilali örneğinde olduğu gibi, monarkı değil de onun çevresini ve hükümeti hedef almak, demokratik devrimlerin kalkış aşamalarının tipik denebilecek bir özelliğidir. Bununla birlikte Yeni Osmanlılar (özellikle Mehmet Bey örneğinde olduğu gibi) zaman zaman Sultan Abdülaziz'i de hedef almaktan geri durmadılar.

Yeni Osmanlılar Babiâli istibdadına, özellikle Âli Paşa'nın müstebitçe yönetimine karşıydılar. Keyfi, deneimsiz mutlakiyetçi yönetimden ve hürriyetsizlikten şikâyetçiydiler. Politikalarını felaket olarak gördükleri Babiâli'ye ve özellikle de Âli Paşa'ya karşı muhalefet, onları en başta birleştiren unsur oldu. Her ne kadar Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlığını gördükten sonra, örneğin Namık Kemal'in, artık hayatta olmayan Âli ve Fuat Paşalara karşı eleştirileri bir nebze olsun yumuşayacak olsa da onlar için Âli Paşa zorbalar arasında birinciydi ve gitmeliydi. En çok ağırlık verdikleri noktada mevcut yönetimin eleştirilmesi oldu ve bunda, etkisi çok kısa vadede görünmese de önemli bir başarı sağladıklarını kabul etmek gerekir.

Sadrazam Mekmet Emin Ali Paşa.

Önde gelen Yeni Osmanlıların Mustafa Reşit Paşa'dan ve Tanzimat Fermanı'ndan olumlu ve övücü bir dille söz ettikleri, Reşit Paşa ile çıraklarını kıyasladıkları görülür. Reşit Paşa figürü, onların Âli ve Fuat Paşaları eleştirmek için kullandıkları dayanaklardan biri olmuştur. Ama aynı zamanda Reşit Paşa'yı (ve Tanzimat Fermanı'nı) kimi zaman çekingen bir tavırla kimi zamansa ağır sayılabilecek bir dille eleştirmekten de geri kalmamışlardır. Tutumlarındaki çelişkiler bir yana, aslında bu kaçınılmazdı; Tanzimat düzenini ve Âli-Fuat Paşa idarelerini eleştiren Yeni Osmanlılar, Reşit Paşa'yı da eleştirmek zorundaydılar çünkü eleştirilen düzenin "kurucusu" oydu. "Çıraklara" yöneltilen eleştirinin "ustaya" uzanması kaçınılmazdı. Nitekim Reşit Paşa'nın sefaretlere yaslandığına ve dış müdahale kapısının onunla açıldığına işaret etmişlerdir.

Avrupa devletlerinin ülkenin iç işlerine karışmasına, yani gittikçe artan dış müdahaleye ve İmparatorluğun düşkünleşmesine karşı duydukları öfke, onları bir araya getiren en güçlü bağlardan biriydi. Tanzimatçıların Batıya karşı fazla tavizkâr bir politika

*Avrupa devletlerinin
ülkenin iç işlerine
karışmasına, yani gittikçe
artan dış müdahaleye ve
İmparatorluğun
düşkünleşmesine karşı
duydukları öfke, onları bir
araya getiren en güçlü
bağlardan biriydi.
Tanzimatçıların Batıya
karşı fazla tavizkâr bir
politika gütmelerine ve
böylece ülkenin Düvel-i
Muzzama'nın kontrolüne
sokulmasına sert bir şekilde
karşı çıktılar.*

gütmelerine ve böylece ülkenin Düvel-i Muzzama'nın kontrolüne sokulmasına sert bir şekilde karşı çıktılar. Islahat Fermanı'na itirazlarının başta gelen nedeni de buydu. Bir başka neden ise Babıâli'nin Hristiyan ve Müslüman tebaaların eşitliği meselesinde tuttuğu yoldu. Hristiyanlara yeni hak-

lar getiren Islahat Fermanı'nın Yeni Osmanlı söylemindeki adı "imtiyaz fermanı" idi. Islahatlarla gelen eşitlik uygulamalarının Müslümanlar aleyhine sonuçlar doğurmasına sert tepki gösterdiler. Onlara göre hükümet, Hristiyanların haklarını emniyet altına almak için Müslüman tebaayı koruma görevini feda etmişti.

Ekonomik ve mali durum, en ağır eleştirilerini yaptıkları konulardan bir diğerydi. Onlara göre ülke ekonomisi çöküş halindeydi. Sanayinin yıkılmasının, yerli malların ülkeye dolan Avrupa malları karşısında yok olmasının, dış ticaret bir yana iç ticaretin bile bütünüyle Avrupalıların kontrolüne geçmiş olmasının nedeni ticaret anlaşmalarıyla Avrupalılara sağlanan "hürriyet-i ticaret"ti.

"Kendi yağında kavrulma"ya özlem duyan Yeni Osmanlılar, içine düşülen dış borç çukuruna da tepki liydiler. Alınan borçların ülkenin kalkınması için kullanılması yerine delicesine ve ekonomik alanlar dışında israf edilmesini, borç ödemek için borç alınmasını eleştirmişlerdir. Fuat Paşa'nın "bu devlet istikrazsız yaşamaz" sözüne karşı Namık Ke-

Abdülaziz şerefine verile bir balo. "Yeni Osmanlılar, Tanzimat devrinde yaygınlaşan alafranga yaşam tarzını ve ahlaksızlığı eleştirmişler, millî ahlakın bozulduğunu ileri sürmüşlerdir."

mal, ülkenin boğazına geçen bu “halka-i belâ” için, “Şurası iyi düşünülmelidir ki ‘devlet istikrazsız yaşamaz’ değil ‘yalnız istikraz ile yaşamaz’”(20) diyordu.

Tanzimat devrinde yaygınlaşan alafranga yaşam tarzını ve ahlaksızlığı eleştirmiş, milli ahlakın bozulduğunu ileri sürmüşlerdir. Sosyal benliğin kaybına neden olan kör Batı taklitçiliğine karşı çıkmışlardır. Nitekim Türk romanının ilk alafranga tipleri olan “Felâtnun Bey” ile “Bihruz Bey”in Yeni Osmanlı hareketi çevresinde yer alan Ahmet Mithat Efendi ile Recaizade Mahmut Ekrem’in yaratısı olması tesadüf değildi(21). Yeni Osmanlılar toplumun gerçek Felatun ve Bihruz Beyleriyle, yani alafranga züppelerle alay ediyorlardı. Bu silahı Tanzimatçılara karşı kullandılar. Âli ve Fuat Paşaların ve ailelerinin alafranga yaşam tarzlarını doğrudan hedef aldılar. Onlara göre Tanzimat bir kültür taklitçiliği, Tanzimatçılar da yüzeysel anlamda Batılı idiler. Tanzimatçıları halktan kopuk olmakla ve sıradan insanı göz ardı etmekle de suçladılar.

Bu dönemde yapılan daha pek çok işi eleştirmiş olan Yeni Osmanlıların Tanzimat karşısındaki çizgisini, Ziya Bey’in şu sözleri özetler: “İşte bu hususlarda ve bunların emsali şeylerde Tanzimat-ı Hayriyenin vü-

cude getirdiği menafi-i maddiye ve maneviye münker olmayıp lâkin bir de onun vesilesiyle meydana gelen fenalıklara ihale-i nazar-ı dikkat olundukta ettiği hayrın ürküttüğü kurbağaya değmeyeceği tebeyyün eder.”(22)

Yeni Osmanlı ideolojisi ve programı

Kendi toplumlarının geçmişine ve mirasına güçlü bir şekilde bağlı olmakla birlikte, asıl ilham kaynak-

Ekonomik ve mali durum, en ağır eleştirilerini yaptıkları konulardan bir diğeri idi. Onlara göre ülke ekonomisi çöküş halindeydi. Sanayinin yıkılmasının, yerli malların ülkeye dolan Avrupa malları karşısında yok olmasının, dış ticaret bir yana iç ticaretin bile bütünüyle Avrupalıların kontrolüne geçmiş olmasının nedeni ticaret anlaşmalarıyla Avrupalılara sağlanan “hürriyet-i ticaret” ti.

ları Avrupa’daki liberal demokratik rejimler ve uygulamalar olan Yeni Osmanlıların programı iki kelimeyle özetlenebilir: Meşrutiyet ve bağımsızlık(23).

Hâkim sistemin yani Osmanlı yönetici sınıflarının bir parçası olan Tanzimatçılar reformcuydular. Tanzimat Fermanı, getirdiği yeniliklere karşın mevcut sisteme hâle getirmiyordu. Tanzimat’ın yüksek bürokrasisinin rejimi değiştirmek gibi bir hedefi yoktu. Padişah istibdadının yerine Babîâli istibdadı ikame edilmişti. Yeni Osmanlılar ise Tanzimatçıların temsilcisi olduğu bu sistemi hedef aldılar.

Yeni Osmanlı hareketi Osmanlı/Türk toplumunda mutlak monarşiyi hedef tahtasına koyan ilk muhalefet hareketiydi. Yeni Osmanlılar meşrutiyeti (anayasal monarşiyi) ve temsili demokrasiyi savunuyorlardı. Önerdikleri çözümlerin başında padişahın ve Babîâli’nin keyfi yönetimlerini dizginleyecek, yani üzerinde hiçbir denetim olmayan yürütme kuvvetinin yetkilerini sınırlandıracak, yasama yetkisine sahip ve imparatorlukta tüm halkların temsil edileceği bir meclisin açılması, bir anayasa hazırlanması ve halkın hürriyetini genişletmek geliyordu. İkinci olarak, gerek siyasî ve ekonomik gerekse kültürel düzlemde bağımsızlık yanlısıydılar. Avrupa’nın tahakkümünden çıkılmasını savunuyorlardı.

Yeni Osmanlıların ideolojilerini de iki kavram ile özetlemek mümkündür: Hürriyet ve vatan. Yeni Osmanlıların alamet-i farikası olan bu kavramlar Fransız İhtilali’nin halis kavramlarıydı. O döneme dek köle olmama halini anlatan “hürriyet” kelimesi, “hürriyet, eşitlik, kardeşlik”teki ateşleyici siyasî anlamını Yeni Osmanlılar ile edindi. Bu, bütün burjuva devrimlerinde feodal sisteme karşı mücadelenin temel bayrağı olan “hürriyet”ti.

Vatan kelimesi de Yeni Osmanlılar elinde bir anlam değişikliği geçirdi. Daha önceleri bizim bugün “memleket nere?” sorusunda kullandığımız “memleket” anlamındaki vatan, artık basit bir toprak parçası veya padişahın mülkü anlamından çıkarak, kişinin uyruğu olduğu dev-

II. Meşrutiyetin ilanını gösteren kartpostal. Soldan sağa: Mithat Paşa, Sabahattin Bey, Fuat Paşa, Namık Kemal, Enver Bey ve Niyazi Bey. Yukarıdaki meleğin taşıdığı dövizde “Hürriyet, eşitlik, kardeşlik”, sol alttaki tahtada “Yaşasın Kanun-i Esasi” yazılı.

letin bütün ülkesi, uğrunda ölünecek kadar sevilen anayurt anlamını kazandı. Yeni Osmanlıların, eski anlayışta padişahın mülkü olan ülke için “Türkistan” (yani Türkiye) ifadesini kullanmaları ve böylece ona özerk bir kimlik vermeleri, onların burjuva zihniyetlerinin dışavurumudur.

Bu yeni “vatan” kavramı da “hürriyet” gibi devrimci bir etkiye sahipti. Nitekim Namık Kemal’in 1 Nisan 1873’te sahnelenen, seyircilerini coşturup sokaklara döken ve iktidarı korkuttuğu için Namık Kemal ile yakın arkadaşlarına sürgün yolunu açan *Vatan yahut Silistre* adlı vatanseverlik temalı piyesi, yeni içeriğiyle “vatan”ın nasıl ateşleyici bir güç olduğunu gösteriyordu. Namık Kemal’in dinî ve ataerkil ideallerin başat değerler olduğu topluma laik bir ideal olan vatanseverliği aşılması gayet önemliydi.

Yeni Osmanlılar çağdaş anlamda yurtseverdiler. Bu nedenle onların Osmanlıcılığıyla Tanzimatçılarınkini ayırt etmek gerekir. Yeni Osmanlıların Osmanlıcılığı, geleneksel Osmanlı ideolojisinden kopuşu ifade eder. Aslında bu Osmanlıcılık, Fransız İhtilali ile doğan vatandaşlık esasına dayalı çağdaş siyasal anlayışın Osmanlı/Türk toplumuna girmesi demektir.

Yeni Osmanlılar Osmanlı yurtseverleri/milliyetçileriydiler. Yeni Osmanlı tipinde Osmanlıcılığın Türk milliyetçiliğinin ilk ve ilkel şekli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Şinasi Efendi’yi de Yeni Osmanlılara dâhil edersek, denebilir ki Türk milliyetçiliği, henüz bir proto-milliyetçilik olarak Yeni Osmanlılar ile müjdelenmiştir. Yeni Osmanlılar Osmanlı Türkleri arasında milliyetçi bir akımın gelişmesi için bir nevi altyapı oluşturmuşlardır.

Son olarak Yeni Osmanlıların “İslami” söylemi üzerinde de duralım. Yeni Osmanlılar İslam hukukunu hem anayasanın/parlaman-

Türk demokratik devrim sürecinin ilk halkasını teşkil eden Yeni Osmanlı hareketi, çoğu burjuva devriminin yükseliş aşamasında kendini gösteren ve o devrime radikalizm aşılayan küçük burjuva devrimciliğini müjdelergibidir. Nitekim daha sonraki Jön Türk hareketinde ve İttihat Terakki de bu radikalizm kendini açıkça gösterecektir.

tonun hem de öteki siyasal reformların temel çerçevesi, siyasî projelerinin felsefi temellerini bulacakları bir kaynak olarak kabul ediyorlardı. Aslında Yeni Osmanlı düşüncesinin eklektik bir görüntü vermesinin neden-

lerinden biri, Aydınlanma felsefesinin temel kavramlarını Osmanlı toplumunun gerçekliğine uydurma çabaları yatar. Yapmaya çalıştıkları (ve özellikle Namık Kemal’de görülen) şey, burjuva ideolojilerine, yerli (İslami) bir biçim vermeye çalışmaktı. Nitekim burjuva kavramları ve kurumları İslam’ın içinde bulup, oradan çıkarmaya çalıştılar. Bu, “bizde zaten vardı” şeklinde özetlenebilecek, meşrulaştırma düzleminde işlevsel bir tutumdur.

Sonuç olarak, Yeni Osmanlılar ideolojileri ve programlarıyla Türk tarihinin burjuva demokrat karakterdeki ilk oluşumu, Türk milli demokratik devrim sürecinin ilk halkasıdır. O dönemde, temsil ettikleri bir milli burjuvazinin olup olmadığını burada tartışmayacağız ama böyle bir toplumsal sınıf olmasa da Yeni Osmanlı ideolojisi ve programı milli karakterde burjuva ideolojisi ve programıydı. Özellikle “ilk halka”

(yani en lekeli) olmalarından kaynaklanan; izledikleri çizgideki, düşüncelerindeki ve programlarındaki “Eski Rejim”den kalma lekeler, bulanıklıklara, dağınıklığa, gidip gelmeler yaşadıkları çok kimlikliliklerine (Osmanlı-Müslüman-Türk-Batılı) ve tüm tutarsızlıklarına karşın, onların tasarladıkları toplum bir burjuva toplumuydu.

Yeni Osmanlıların kısa ve uzun vadede çok önemli etkileri oldu. Osmanlı/Türk toplumunda ilk kez bir grup, fikir/yazı/gazete yoluyla rejimi değiştirmeye yönelik siyasî muhalefet yapıyordu. Ortaklaşa savundukları fikirleri devamlı işleyerek, gelişen kamuoyu üzerinde etkili oldular. Yeni, çağdaş anlamda bir kamuoyu biçimlendirdiler. Kitlelerin hoşnutsuzluğunu yönlendirmeye, kitleleri seferber etmeye ve siyasetin içine çekmeye çalıştılar. Bunu sadece kitle iletişim araçları aracılığıyla yapmadıkları, zaten medreseli gibi giyinen Ali Suavi ile kılık değiştiren Mehmet Bey’in

Abidin Dino’nun Doğu Perinçek’e hediye ettiği Namık Kemal portresi.

camilerde yürüttükleri ajitasyon faaliyetlerinden anlaşılmaktadır.

1876'da meşrutiyet rejimine geçişte önemli payları vardır. 1870'te artık dağılmış olsalar da 1876'ya kadar sürecek olan anayasa mücadelesinin ilk ivmesini onlar vermişlerdi. Dahası ortaya koydukları örneklerle kendilerinden sonra gelecek olan muhalif akıma (yani Jön Türklerle ve İttihat Terakki Cemiyeti'ne) hareket geçirici bir esin kaynağı oldukları gibi, ortaya koydukları eserlerle de bu devrimci kuşağı düşünce ve duygusundan beslemişlerdir. II. Abdülhamit Tanzimatçıların, Jön Türkler ise Yeni Osmanlıların varisleriydi.

DİPNOTLAR

1) Aralarında daha Kırım Savaşı başlamadan ortaya çıkan ayrılık ve Reşit Paşa'nın Islahat Fermanı'na karşı çıkışı veya Yeni Osmanlıların Reşit Paşa'ya karşı genelde olumlu bir tutum almış olmaları bu üçlünün siyasal/ideolojik sürekliliğini/bütünlüğünü bozmaz. O sırada hükümette olmayan Reşit Paşa'nın eleştirilerinde ne kadar içten olduğu sorunu bir yana, Islahat Fermanı, açılışında onun önemli payı olduğu bir sürecin ürünüdür. İlerde göreceğimiz gibi, 1854 ve 1856, 1838 ve 1839'un uzantısıdır.

2) Canning'in anıları, yer yer abartılı olmakla birlikte, bu konuda ilginç bir kaynaktır. Bkz. Stanley Lane Poole, Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları, Can Yücel (çev.), 2. Basım, Ankara: Yurt Yayınları, Mart 1988. Ziya Bey'in (Paşa) Hürriyet'in 24 Mayıs ve 12 Temmuz 1869 tarihli 48. ve 55. sayılarında yer alan yazıları, Tanzimat döneminin bu tablosunu görmek açısından mutlaka değerlendirilmesi gereken çarpıcı metinlerdir. Bu yazılar için bkz. Sungu, s. 787-792.

3) Kuleli Vakası'nın ilk meşrutiyetçi hareket olup olmadığı, olayın baş aktörü olan (ama ismi bile kesin olarak belirlenememiş ki "Fedailer Cemiyeti" olması mümkündür) gizli örgütün amacının ve ideolojisinin ne olduğu tartışma konusudur. Dolayısıyla bu hareketin Yeni Osmanlı-Jön Türk akımının ne kadar öncüsü sayılabileceği de sorundur. Hareketin meşrutiyetçi olmaktan ziyade, Islahat Fermanı'na, israfa ve sefahate, yani bozuk düzene yönelik bir tepki olması daha muhtemel görünmektedir. Bununla birlikte, daha sonraki muhalif hareketler ve bu arada Yeni Osmanlılar için de bir

emsal olduğu açık gibidir. Bu anlamda bir süreklilikten söz edilebilir. Kuleli Vakası ile ilgili bilgi kaynakçada yer alan eserlerin bir kısmında mevcuttur. Ayrıca ve özellikle bkz. Uluğ İğdemir, Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma, Ankara: TTK Yayınları, 1937.

4) Yine kendi verdiği bilgiye göre kurucu gençler arasına örgütün kuruluşundan beş ay sonra karışan, örgüte ise bu karışmadan sekiz ay sonra giren Ebüzziya Tefvik, anılarını olaylardan 40-45 yıl kadar sonra (II. Meşrutiyet döneminde, 1909-1911'de) tefrika etmiştir ve kendi ifadesiyle hafızasından yazmıştır. Daha sonra yapılan kimi araştırmalar sayesinde Ebüzziya'nın anlatımında yanlışlar olduğunu biliyoruz. Dahası siyasî mücadelenin içinde yer alan Ebüzziya'nın yer yer sübjektivizme düştüğü de bir gerçektir. Bu nedenlerden dolayı ihtiyatla ele alınması gereken bir kaynaktır; ama yine de vazgeçilmezdir. Şunu açıkça belirtmek gerekir ki Ebüzziya'nın Cemiyette üye olduğunun kendi sözleri dışında hiçbir kanıtı olmaması bir yana, Yeni Osmanlılar ve özellikle de 1865'te kurulan cemiyet hakkında bildiklerimiz halen çok sınırlıdır.

5) Devrimci gizli cemiyet Carbonari yüzyılın başlarında İtalya ve Fransa'da feodal düzene ve Restorasyona karşı mücadele vermişti. Carbonari tarzı örgütlenmenin köklerini Fransız İhtilali'ne ve özellikle de Babeuf'un Eşitler Hareketi'ne kadar götürmek mümkündür. Hareketin önderlerinden Buonarroti bu örgüt içinde yer almıştı. Eşitler Hareketi ve örgütlenme tarzı için bkz. Arda Odabaşı, "Gracchus Babeuf ve Eşitler Hareketi", *Bilim ve Ütopya*, Sayı: 124 (Ekim 2004), s. 8-23.

6) Bkz. J. H. A. Ubicini, *1855'de Türkiye* 1. Cilt, Ayda Düz (çev.), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Ocak 1977, s. 128-130.

7) Veya yazdırdığı; çünkü altında onun imzası olsa da kendisinin yazdığı çok şüphelidir. Mektubun kimin tarafından ve nerede yazıldığı; daha erken bir tarihte İstanbul'da bilindiği; yayımlanması; Fazıl Paşa'nın Giampietri ve Meslek ile ilişkisi gibi yazıyı iyice hacimli hale getirecek konulara girmeyi gerekli görmüyoruz. Kaynakçada adı geçen eselerin önemli bir kısmında bunlar tartışılmaktadır.

8) Kararname-i Âli için bkz. Server R. İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İstanbul: Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1939, s. 696; "Tahlil ve Tarihçe" bölümü s. 26.

9) Matbuat Nizamnamesi, bazı olumlu yönlerine karşın, para ve hapis cezala-

rıyla, çok sayıdaki "tatil" maddesiyle, yerli ve yabancı yöneticilere ve memurlara sağladığı dokunulmazlık statüsüyle Babiâli'nin sisteme ve Avrupalı yöneticilere yönelik herhangi bir eleştiriye hiçbir şekilde açık olmadığını gösteriyordu. Nizamname için bkz. İskit, s. 691-695; "Tahlil ve Tarihçe" bölümü s. 19-22.

10) 1848 devrimlerinin neredeyse tüm Avrupa'da ezilmesinin ardından 1849 yılından itibaren çok sayıda devrimci Osmanlı topraklarına mülteci olarak sığınmıştı. Giampietri de bu dalga içinde gelmiş görünmektedir. Bu Leh devrimcilerden biri de Osmanlı tabiiyetine geçen Mustafa Celalettin Paşa'dır (Konstanty Borzecki). Türkçülüğün ilk teorisyenlerinden olan Mustafa Celalettin Paşa çok büyük ihtimalle Yeni Osmanlılar ile ilişki halindeydi ve onları destekliyordu. Giampietri'nin yakın dostu idi ve onun gazetesine imzasız yazılar yazıyordu. Bu nedenle onu da üçüncü isim olarak zikretmek yanlış olmaz. 1848 mültecileri ve Mustafa Celalettin Paşa için bkz. Arda Odabaşı, "Osmanlı'da 1848 Devrimcileri (Macar-Leh Mültecileri)", *Bilim ve Ütopya*, Eylül 2004 (Sayı: 123), s. 31-39 ve Arda Odabaşı, "1848 Devrimi'nden Devrimci Türkçülüğe: Mustafa Celalettin Paşa", *Bilim ve Ütopya*, Ekim 2004 (Sayı 124), s. 45-53.

11) Andreas Davyd Mordtmann, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar*, Gertraude Songu-Habermann (çev.), 1. Basım, İstanbul: Pera Yayıncılık, 1999, s. 49. Ayetullah Bey'in babası Suphi ve büyükbabası Sami Paşaların bilim ve sanat adamlarıyla dolup taşan konaklarının müdavimlerinden ve Ayetullah Bey'in hocalarından olan Şarkiyatçı Mordtmann'ın, Yeni Osmanlılar ve hatta Türkler için gayet olumsuz duygular beslediği görülmektedir.

12) Bu konuda kaynakçada adı geçen çalışmaların önemli bir bölümünden bilgi almak mümkündür. Ek olarak şu çalışmaya da bakılabilir: Serol Teber, *Paris Komünü'nde Üç Yurtsever Türk: Mehmet, Reşat ve Nuri Beyler*, İstanbul: De Yayınevi, Kasım 1986, s. 76 vd. Teber'in çok sınırlı kaynaklara dayanan Yeni Osmanlılara ilişkin anlatımının daha çok Ebüzziya'ya bağlı kaldığını ve bu nedenle de ciddi yanlışlar içerdiğini belirtmek gerekir. Yine de Yeni Osmanlılara ilişkin (hareketin burjuva/demokratik karakterini vurgulayan) temel perspektifi pek çok çalışmada da görülenin aksine doğrudur. Yeni Osmanlılar ve Paris Komünü'ne katılanlara ilişkin roman formatında keyifli bir okuma için ayrıca bkz. Hıfzı Topuz, *Paris'te Son Osmanlılar*, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi,

1999.

13) Mahmut Nedim Paşa'da da "Tanzimatçı" niteliklerini bulmak mümkündür. Mesela, Reşit, Âli ve Fuat Paşaların sırtlarını İngiltere ve Fransa'ya yaslamaları gibi, Mahmut Nedim Paşa da Rusya'ya yaslamıştı. Halk ondan "Nedimov" diye söz ediyordu.

14) Bâbîâlî Tercüme Odası 1821'de kurulsa da gerçek kimliğine kavuşması ve adeta bir okul havası kazanması 1833'te yürürlüğe sokulan programla gerçekleşti. Tercüme Odası genç aydınlar için Aydınlanma fikirleriyle tanışmanın en önemli kanallarından biri, yeni bir dünya görüşünün ve yeni siyasî ideallerin geliştiği bir muhit oldu. 1860'larda fikir hayatında görülen canlanmada bu kurumun önemli payı vardır. Dönemin pek çok tanınmış kişisi (örneğin Âli ve Fuat Paşalar) Tercüme Odası'nda yetişmişti. Önde gelen hemen tüm Yeni Osmanlılar da kâtip olarak meslek hayatlarına Tercüme Odası'nda başladılar. Sait Paşa'nın buraya taktığı "Bâbîâlî'nin muhafefet fırkası" adı bu olguya işaret eder. Tercüme Odası için kaynakçada adı geçen eserlerin önemli kısmında bilgi bulunabilir. Daha teknik detaylar için ayrıca bkz. Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi* Cilt 1-2, İstanbul: Eser Matbaası, 1977, s. 68-73, 638-639; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 2. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1984, s. 71-76.

15) İskit'e göre Ağâh Efendi, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne 1865'te ilk girenler arasındaydı. Bkz. Server İskit, *Hususî İlk Türkçe Gazetemiz Tercüman-ı Ahval ve Ağâh Efendi*, Ankara: Ulus Basımevi, 1937, s. 17. İlk kuruculardan olduğu bilgisi şu kaynakta da yer alır: İnal, Cüz V s. 945.

16) Bu bilgi için bkz. Hasan Refik Ertağ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi I*. Cilt, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1970, s. 188.

17) Şinasi'nin 1865 yılının başlarında (muhtemelen 28-30 Ocak'ta) Giampietri'nin yardımıyla Paris'e kaçışında Matbuat Nizamnamesi'nin yürürlüğe girişi muhtemelen önemli bir etkendi. Şinasi'nin böyle bir basın yasasından tedirgin olması için hem kendi karakteri buna müsaitti hem de nesnel koşullar mevcuttu. Şinasi üzerine yapılmış çalışmalarda bu noktaya pek değinilmez. Bu görüşün savunulduğu ve bu kaçışla ilgili ayrıntılı bilginin verildiği kaynak olarak bkz. Ziyad Ebüzziya, *Şinasi*, Hüseyin Çelik (yay. haz.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 224-252.

18) Lenin, gazetenin sadece bir fikir yayma aracı yani "kollektif bir propa-

gandist ve kollektif bir ajitator" olmadığını, aynı zamanda bir örgütlenme aracı, "kollektif bir örgütleyici" de olduğunu söyler ki Türk devrim tarihi bunun sayısız örnekleriyle doludur. Tasvir-i Efkar'ın bunun ilk örneği olduğunu söylemek yanlış olmaz. Lenin'in bu görüşü için bkz. V. İ. Lenin, "Nereden Başlamalı?", *Seçme Eserler* Cilt 2, Saliha N. Kaya ve İsmail Yarkın (çev.), İstanbul: İnter Yayınları, 1993, s. 32.

19) Özellikle İhsan Sungu'nun kaynakçada adı geçen çalışmasına bkz. Sungu imzalı bu metin, yazarın telif bir makalesi olmaktan ziyade önde gelen iki Yeni Osmanlı'nın (Namık Kemal ile Ziya Bey'in) Tanzimat dönemine ilişkin (özellikle Hürriyet'teki) yazılarının ve dolayısıyla eleştirilerinin geniş kapsamlı bir derlemesidir. Bu çalışmada Yeni Osmanlıları ve ülkenin o dönemki durumunu anlamamız açısından çok değerli metinler yer almaktadır.

20) Sungu, s. 834-835.

21) Toplumda canlı örneklerini bulmanın mümkün olduğu bu tip, daha sonra da çeşitli yazarlarca işlenmiştir. Türk romanındaki bazı alafranga tiplerin tanıtımı için bkz. Arda Odabaşı, "Türk Romanında Alafranga Tip Üzerine I-II", *Bilim ve Ütopya*, Kasım ve Aralık 2003 (Sayı: 113 ve 114).

22) Sungu, s. 817.

23) Tunaya'ya göre programları şu iki esasa dayanır: "Osmanlı devletinin dış politikası, 'aciz ve meskenete dayanmaktadır', müstakil bir siyaset güdülmesi gerekir ve sonra da Osmanlı Saltanatı mutlak hüviyetinden kurtarılacak, meşruti bir yapıya (bir nizâmı serbestâneye) sahip kılınmalıdır." Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri I*, Cumhuriyet Gazetesinin Armağanı, Ocak 1999, s. 80-81. Hürriyet gazetesini esas alan Yusuf Akçura hareketin programını şöyle çıkarmıştır: a) hukuki (kanun önünde) eşitlik b) hukukun (hakların) ve hürriyetlerin teminat altına alınması c) adalet ç) vatanseverlik çimentosuyla sağlanacak birlik (ittihad-ı anasır) d) mutlakiyet yerine meşrutiyet idaresi e) araç olarak şiddetin kullanılmaması propaganda ve ikna usulüyle çalışma. Akt. Karal, s. 308.

KAYNAKÇA

1) Abdurrahman Şeref. Tarih Söyleşileri (Müşahabe-i Tarihiye). M. N. Duru (sad.), İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, 1980.

2) Akün, Ömer Faruk. Namık Kemal'in Mektupları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972.

3) Avcıoğlu, Doğan. Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın). 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Şubat 1969.

4) Berkes, Niyazi. Türkiye'de Çağdaşlaşma. 3. Basım, İstanbul: YKY, Kasım 2002.

5) Bilgegil, M. Kaya. Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1976.

6) Çelik, Hüseyin. Ali Suavî ve Dönemi. 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Kasım 1994.

7) Davison, Roderic H. Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876 (2 Cilt). O. Akınhay (çev.), 1. Basım, İstanbul: Papirüs Yayınevi, Ocak 1997.

8) Ebüzziya Tevfik. Yeni Osmanlılar Tarihi. Ş. Kutlu (bugünkü Türkçeye uyg.), 1. Basım, İstanbul: Hürriyet Yayınları, Mart 1973.

9) Göçgün, Önder. Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler. 1. Basım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

10) İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. Son Asır Türk Şairleri Cüz I, V, VI. 1. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

11) Karal, Enver Ziya. Osmanlı Tarihi VII. Cilt. 5. Basım, Ankara: TTK Yayınları, 1995.

12) Koray, Enver. Yeni Osmanlılar. (150. Yılında Tanzimat'tan ayrışması). Ankara: TTK Yayınları, 1992.

13) Kuntay, Mithat Cemal. Namık Kemal: Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında. 1. Basım, İstanbul: Cilt I: Maarif Matbaası, 1944; Cilt II Kısım I: Milli Eğitim Basımevi, 1949.

14) Kuntay, Mithat Cemal. Sarıklı İhtilalci Ali Suavî. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946.

15) Mardin, Şerif. Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu. M. Türköne, F. Unan, İ. Erdoğan (çev.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

16) Petrosyan, Yuriy Aşatoviç. Sovyet Gözüyle Jöntürkler. M. Beyhan, A. Hacıhasanoğlu (çev.), 1. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, Nisan 1974.

17) Sungu, İhsan. "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar", Tanzimat 2. 2. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 1999.

18) Tanpınar, Ahmet Hamdi. 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi. 9. Basım, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001.

19) Tütengil, Cavit Orhan. "Yeni Osmanlılar'dan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği (1867-1967)", 2. Basım, İstanbul: Belge Yayınları, Şubat 1985.

Tanzimat ve Yeni Osmanlılar

Yeni Osmanlılar hareketi Osmanlı tarihindeki ilk Batılı (Avrupalı) anlamdaki özgürlük hareketidir. Hareketin ikinci özelliği gazetecilerden oluşması ve mücadelesini basın yoluyla yapmasıdır. Mektepliler 1889'da gizli bir örgüt, İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak örgütlenecek ve 1908'de devrimle iktidara geleceklerdi. İşte İttihat ve Terakki'nin, ve bu arada Atatürk'ün ideolojik çıkış noktası, Yeni Osmanlılar hareketi ve özellikle Namık Kemal oldu.

Prof. Dr. Sina Akşin

Tanzimat (1839), Osmanlı Devleti'nin çok sıkışık bir zamanında (Kavalalı Mehmet Ali Paşa - Mısır sorunu) Avrupa'ya şirin görünmek için getirilmiş bir düzenlemedir. Bu durum (şirinlik olsun diye yapılmış olması) onun önemini azaltmaz. Çünkü Tanzimat'la birlikte çağcıl (modern) bir hukuk devleti kurma süreci başladı. Örneğin, askeri ve sivil bürokrasi mensuplarının ve devlet adamlarının kul sayılması son verildi. Yani, padişahın buyruğuyla artık bu gibiler siyaseten katl (idam) ve müsadere ceza ya da uygulamalarına çarptırılmaz oldular. Hukuk devletinin gereği olarak çıkarılan yasaların, Padişahı, yani devleti de bağladığı kabul edildi.

Ama Tanzimat'a karşın Padişahın mutlakiyeti devam etti. Kapitalizmin geliştiği toplumlarda mutlak hükümdarlık, kapitalizmin gelişmesine destek oluyordu - örneğin, 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da uygulanan merkantilizm siyaseti. Osmanlı toplumunda ise kapitalizm egemen değildi. Kapitalizme dönüşme gizil gücüne sahip bir ticaret sınıfı vardı ama onlar da büyük ölçüde Müslüman olmayanlardan oluşuyordu. Demek ki Osmanlı Padişahı feodalizmin, yani şeyhlik - ağalık düzeninin egemen olduğu bir toplumun mutlak hükümdarıydı. Halife olarak süper şeyh, padişah olarak süper ağa konumundaydı. Çağcılışma ya da Batılılaşma denilen hareketlere ancak onun bu konumunu sarsmayacak ölçüde izin veriliyordu.

Çağcıl Mektepler

Örneğin, Batı'da ve hele Mı-

sır'da subaylar harp okulu denen kurumlarda yetişiyorsa ve bu subayların komuta ettiği ordular Osmanlı ordularını yeniyorsa, bizde de bir Harbiye kurulmalıydı (1834). Aynı mantıkla, tıp okullarında daha iyi hekimler yetişiyorsa ve Mısır'da da varsa, Tıbbiye (1827) nitelikli me-mur ve yöneticiler yönetim ve siyaset bilimi okullarında yetişiyorsa, Mülkiye (1859) kurulmalıydı.

Kurulmalıydı da. Padişah ve padişah adayları (Osmanlı hanedanı) bu çağcıl eğitimden geçmedikçe, bu okulların mezunları baş olmamalıydılar. Orduda ve yönetimde bu okul mezunları, yani mektepliler, egemen olmamalıydılar. Olurlarsa, Padişahlığın, dolayısıyla şeyhlik ve ağalık düzeninin egemenliği tehlikeye girerdi. Çünkü Osmanlı padişahlarının hiçbiri böyle bir eğitim görmemiştir. Padişahlar mektepli olmadıkça mek-

tepliliğin egemen olmasını kabul edemezlerdi. Demek ki padişahlar eliyle yürütülen düzeltimlerin (ıslahatın) böyle önemli bir sınırı oluyordu. Yaptıkları düzeltimler hiçbir zaman kökten olmuyor, çoğu zaman göstermelik kalıyordu.

Kökten düzeltimlerin kaynağı padişahlar değil, mektepliler olacaktı. Mektepliler 1889'da gizli bir örgüt, İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak örgütlenecek ve 1908'de devrimle iktidara geleceklerdi (II. Meşrutiyet devrimi). İşte İttihat ve Terakki'nin, ve bu arada Atatürk'ün ideolojik çıkış noktası, Yeni Osmanlılar hareketi ve özellikle Namık Kemal oldu. Namık Kemal biçimsel anlamda "mektepli" değildi, ama kuşkusuz, öbür Yeni Osmanlılar gibi, çağcıl bir aydın idi. Şimdi, önce Yeni Osmanlılar hareketine, sonra da Namık Kemal'e bakalım.

"İlk bağımsız gazete, 1860'ta Çapanzade Agah Efendi'nin çıkarmaya başladığı haftalık Tercüman-ı Ahval."

Yeni Osmanlılar hareketi

Yeni Osmanlılar hareketi, Osmanlı tarihindeki ilk Batılı (Avrupalı) anlamdaki özgürlük hareketidir. Hareketin ikinci özelliği gazetecilerden oluşması ve mücadelesini basın yoluyla yapmasıdır. Türkiye’de ilk gazete Takvim-i Vekayi, 1831’de kuruldu. Bu gazeteyi hükümet çıkarıyordu. 1840’da William Churchill’in haftalık *Ceride-i Havadis* gazetesi, yine hükümet yardımıyla çıkmaya başladı. İlk bağımsız gazete, 1860’da Çapanzade Agah Efendi’nin çıkarmaya başladığı haftalık *Tercüman-ı Ahval*’dır. Bu gazetenin yazarlarından biri Şinasi idi. 1862’de Şinasi kendi gazetesi *Tasvir-i Efkar*’ı kurdu. 1863’de Namık Kemal *Mirat* gazetesini kurdu, sonra da *Tasvir-i Efkar*’ı devraldı, 1867’de Ali Suavi *Muhbir* gazetesini kurdu. Kayazade Reşat Paşa Agâh Efendi Yozgat’ın ünlü ayan sülalesi Çapanoğullarından olmakla beraber, Babîâli Tercüme Odasında memurdu. Şinasi ve Namık Kemal de memurdular. Ali Suavi ise farklı bir adamdı. Bir köylünün oğlu olup bir süre işçilikten sonra medreseden icazet almış, öğretmenlik yapmıştı.

Bu gazeteci - aydınlar, diğer Osmanlılar gibi, Osmanlı Devleti’nin gitgide düşkünleşmesi karşısında üzüntü duymaktaydılar. Fakat onlar bu üzüntülerini ve tepkilerini - ne denli ölçülü de olsa- gazetelerinde ifade edince, işin rengi değişiyor, iktidarın şimşeklerini davet ediyordu. Gerçi gazetelerin tirajları bugünkü tirajlarla karşılaştırılamayacak kadar düşüktü, gazete okuyabilecek okur yazar sayısı da son derece azdı ama, mahallelerin bir çeşit özel kulübü niteliğinde olan kahvelerde zaman zaman yüksek sesle gazete okunduğu düşünülürse, gazetelerin yine de etkili olduğu anlaşılır. Hükümet

tedbir almakta fazla gecikmedi ve 1864’de Matbuat Nizamnamesi çıkarıldı. Artık basın mensupları için gazete kapama para ve hapis cezaları gündeme girmiş bulunuyordu. İşte bu gelişme, gazeteci - aydınlar için özgürlüğü somut bir ihtiyaç haline getirdi. 1865 yazında İstanbul’da Belgrad ormanında düzenledikleri bir kır yemeğinde gizli bir örgüt kurma kararı aldılar. Bunlar Necip Paşa torunu Mehmet, Kayazade Reşat, Menapirzade Nuri, Suphi Paşazade Ayetullah, Namık Kemal, *Mirat* sahibi Refik Beylerdi. Görülüyor ki, bunlar, merkeze bağlı icrai yönetenlerin alafranga dalına mensuptur. İlk üçü Meclis-i Vâlânın Tercüme Odasında

Kayazade Reşat Paşa çalışıyordu.

Namık Kemal ve Refik ise gazeteciydiler. Kurdukları örgüte İttifak-i Hamiyyet adını verdikleri uzun zaman ileri sürülmüşse de, K. Bilgegil’in araştırmalarına göre aslında adı Meslek idi. Bunların hürriyet-sizlikten şikayetçi olup Âli Paşa’nın diktatörlüğüne itiraz ettikleri muhakkak olmakla birlikte, Âli Paşa’nın yerine kimi istedikleri, meşrutiyeti isteyip istemedikleri hususunda rivayet muhtelifdir. Görünüşe göre meşrutiyeti açık seçik istedikleri şüphelidir. Bir ara Mehmet Ali Paşa yerine amcası Mahmut Nedim Paşa’nın, diğerleri de Ahmet Vefik Paşa’nın sad-

razamlıklarını savunmuşlar. Üye sayısının 245’e çıktığı, aralarında Şirvanizade Rüştü, Zaptiye Nazırı Mustafa Âsım, Mithat Paşalar gibi önemli kişilerin bulunduğu, Veliahd Murat ile Abdülhamit’in hareketle ilgili oldukları anlaşılıyor.

Meşrutiyet Talebi

İşin açık seçik meşrutiyetçi bir renk alması sonradır. 1835’den beri Sırbistan meşrutiyetle yönetilmekteydi. Kasım 1866’da Mısır Hidivi İsmail Paşa anayasa ilan etti. Yine 1866’da güzünde Prens Şarl Roman parlamentosunu açtı. 1867’de Tunuslu Hayrettin Paşa meşrutiyetçi yönde bir ıslahatı anlatan Arapça bir kitap yayımladı, (bu, daha sonra Fransızca ve Türkçeye de çevrildi). Görülüyor ki, adetâ meşrutiyetçi bir ortam oluşmaya başlamıştı. Mart 1867’de Mustafa Fazıl Paşa Abdülaziz’e hitaben yayımladığı açık mektupla sahneye çıktı. M. Fazıl, Mısır’da Hidiv İsmail’in kardeşi ve ağabeyinin ölümünde hidiv olacak kişiydi. 1862’de İstanbul hükümetinde Maarif, 1864’te Maliye Nazırı, 1865’te Meclis-i Hazain Reisi oldu. 1866’da M. Fazıl, Padişaha, Fuat Pa-

Mustafa Fazıl Paşa.

şa'nın mali siyasetini eleştiren bir la-yiha verince, önce azledildi, sonra da sürgün edildi (4/1866), Fazıl'ın bu durumundan istifade etmek isteyen İsmail, ertesi ay Abdülaziz'e ve-raset usulü değiştirilince, M. Fazıl'ın ilerde hidiv olması imkanı kalmadı. İşte M. Fazıl, gördüğü bu muamele-lerin tepkisi içinde, Padişaha açık mektubu kaleme aldı. 1867 Mart'ın-da Fransızca yayımlanan mektupla Osmanlı dertleri (azalan nüfus, ah-laksızlık, fikri durgunluk, memur yolsuzlukları, mali bunalımlar, sinai, tarımsal ticari gelişme olmaması) sı-ralanıyor ve bunların kökünde köhne bir siyaset sistemi bulunduğunu, ça-renin de meşrutiyet, yani anayasalı, parlamentolu saltanat olduğu açıkla-nıyordu. M. Fazıl daha önce 7 Şu-bat'ta Brüksel'de bir gazetede ya-yımlanan mektubunda da bir Genç Türkiye hareketi olduğunu, kendisi-nin onun temsilcisi olduğunu açıkla-mıştı.

Bu gelişmelerin İstanbul'da nasıl çalkantılar yarattığı, Âli Paşa iktida-rınca nasıl olumsuz karşılandığı tah-min edilebilir. Hükümet harekete ge-çerek Namık Kemal'i Erzurum'a, Ziya Beyi (Paşa) de Kıbrıs'a atadı. Âli Suavi'yi de görevsiz Kastamo-nu'ya sürdü. Bu üçü M. Fazıl tara-fından Paris'e çağrıldılar ve Fransız elçisinin yardımıyla oraya kaçtılar (17/5/1867). İttifak-ı Hamiyet ya da Meslek örgütünün diğer mensupları bir darbe tasarısı hazırladılar. Abdü-

laziz'in Babıâliye ziyaretini sırasında ha-rekete geçilecek, belki Âli öldürüle-cekti. Ayetullah dar-becileri ele verince, tutuklamalar oldu. Mehmet, Nuri ve Reşat kaçabildiler (6/1867). Abdüla-ziz'in Avrupa'ya resmi ziyareti sıra-sında Fazıl, Padişah'ın gözüne tekrar girmeyi başarmakla birlikte, dava arka-daşlarını da yalnız bırakmadı. 10 Ağus-tosta Ziya, Namık Kemal, Nuri, Ali Su-avi, Mehmet, Rifat ve Ağâh Efendi Pa-ris'te Yeni Osmanlı-lar Cemiyetini kur-dular. Fazıl'ın mali desteği ile Ali Su-avi'nin yönetiminde Londra'da *Muhbir*'i çıkarmaya başladılar. Fazıl bu arada memleketine döndü. *Muhbir* bağnaz bir İslamcılık yaptığı için bir zaman sonra Ali Suavi'nin arkadaşlarıyla ve Fazıl'la arası açıldı. Namık Ke-mal, Ziya ile Londra'da *Hürriyet* ga-zetesini çıkarmaya başladı. (29/6/1868). Bu beraberlik bir yıl kadar sürdü, sonunda Ziya ile Namık

Ali Suavi.

Kemal de ayrıldılar. Ali Suavi Pa-ris'te *Ulûm*'u, Mehmet Paris'te *ittihat*'ı, Cenevre'de *İnkilâh*'ı yayımla-dılar. Böylece Yeni Osmanlılar Ce-miyeti dağılmış oldu. Namık Kemal, aldığı teminat üzerine, 1870 sonunda İstanbul'a döndü ve 1871'de Ali ölünce *İbret*'i çıkarmaya başladı. Cemiyetin öbür mensupları da deği-şik tarihlerde döndüler. Yeni Osman-lılar hareketi doğrudan iktidara yö-nelik olmaktan çok, bir düşünce ve propaganda hareketi olarak önemli-dir. Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet Mustafa Fazıl'ın açık mektubunda da ifade edildiği gibi, pek çok derde deva olarak görülmekteydi. Özellikle Mithat Paşa gibi yüksek bürokrat-lar bakımından meşrutiyetin çare ol-ması beklenen baş dert, padişahın sorumsuz israfı idi. Dikkat edilirse Avrupa tarihinde görülen meşrutiy-etçi demokratik hareketlerin moto-ru da genellikle hükümdarların keyfi harcamalarına ve keyfi vergilendir-melerine son vermek ihtiyacı olmuş-tur. Fakat bir Osmanlı meşrutiyetinden başka işlevler de bekleniyordu. Halka siyasal hakların verilmesi, Hi-ristiyanlara da siyasal hak verilmesi

محمّد بن عبد الله

شعبه ۲۵ سنه ۱۲۸۳ قمری ۲۰ کانون اولدوری کانون ثانی افربی ۱

ف وحوادث داخله وخلاصه بولنقدن بحث ایدم جکدر امور نافعه وخبره بجانا یاسیلور
غلادن اون فروش وزیاده اولدیغی حالده بکری فروش الله جقدر برماه قدر هفتده اوج
سال ونهجه کونلری چیقاجقدر برسه لکی (۱۵۰) التی آیفی (۸۰) اوج المی (۱۵)
(۱۰) یاره در طنره لر ایچون برسه لکه (۱۸) غروش پوسنه اجرئی ضم اولتور
مرکز اداره سی وزیر خانی دروننده (۲۲) نومروده در

Muhbir gazetesi.

demekti. Hristiyanlara siyasal hakların tanınması, meclis vasıtasıyla (diledikleri kanunları yaparak) kendi yaşayışlarını düzenleyebilmeleri demekti. Hesapça bu, hem onların Osmanlı camiasından kopma isteklerine son verecek; hem de Avrupa'nın onlar adına müdahale kapısını kapayacaktı. Böylece Osmanlı Devleti'nin dağılma süreci durdurulmuş olacaktı. Bu zor işin gerçekleşmesi için bir heyecan ve duygu unsurunun da bulunması münasipti, belki de gerekliydi. İşte bu noktada Namık Kemal'in vatan şairliği devreye giriyordu. Namık Kemal, bir insanlar yığını olan Osmanlı halkını uluslaştırmaya, bir ülke, büyük bir gayrimenkul olan Osmanlı topraklarını, burada oturan insanlar için vatanlaştırmaya çalışıyordu. Yani Osmanlı insanları arasında, ve insanlarla topraklar arasında da bir manevi çimento koymaya çalışıyor, bir Osmanlı milleti, hatta bir Osmanlı milliyetçiliği inşa etmeye çalışıyordu. Bugünden geriye bakınca bu çaba hafifsenmektedir. Şüphesiz ki olaylar, belki beyhude olduğunu göstermiştir. Ama bir Amerikan, bir Sovyet, bir İsviçre, bir Belçika milleti ve milliyetçiliği varsa, ya da olmuşsa, bugün o çabayı fazla hafife almak, ciddi bir tutum sayılmalıdır.

Namık Kemal'in hürriyet şairliği bize meşrutiyetten beklenen üçüncü işlevi göstermektedir. (sıralamanın önem sıralaması olmadığını belirtiyim). Meşrutiyet II. Mahmut'un ya da Âli Paşa'nın gibi diktatör iktidarlara karşı, başta aydınlar sonra da diğer halk kesimlerinin özgürlüğünü sağlayacak, keyfi veya zalimce uygulamalara karşı teminat olacaktı. Görülüyor ki, meşrutiyet "uyuklayan" Osmanlı halk yığınlarının bir talebi olmamakla birlikte, sırf taklit olsun diye ithal edilmek isteyen suni bir şey değildi.

Jean Jacques Rousseau.

Namık Kemal, bir insanlar yığını olan Osmanlı halkını uluslaştırmaya, bir ülke, büyük bir gayrimenkul olan Osmanlı topraklarını, burada oturan insanlar için vatanlaştırmaya çalışıyordu. Yani Osmanlı insanları arasında, ve insanlarla topraklar arasında bir manevi çimento koymaya çalışıyor, bir Osmanlı milleti, hatta bir Osmanlı milliyetçiliği inşa etmeye çalışıyordu.

Namık Kemal (1840-1888)

Tekirdağ'da muhassıl olan dedesi Abdülatif Paşa'nın konağında doğdu. Babası Sarayın Müneccimbaşısı Mustafa Âsım'dı (bu sırada görev pek önemli değilmiş). Onun büyükbabasının babası Sadrazam Topal Osman Paşa, büyükbabası Kaptan-ı Derya Ratip Ahmet Paşa, babası I. İmrahor Şemsettin Bey'di. Bu sonuncusu IV. Mustafa tarafından olduğu için malî mülkü müsadereye uğradı ve sürüldü. Ondan sonrada aile düşkünleşti. Kemal, 8 yaşında iken, annesi öldükten sonra, iç güveysi olan babası evden ayrılmak durumunda kalınca, Abdülatif Paşa'nın yanında büyüdü. 12 yaşındayken Kars'a atanan dedesiyle oraya gitti. (Paşa, bundan önce Turhala, Afyon, Kütahya, Kıbrıs, Lazistan'da görev yaptı). Ertesi yıl Paşa azledildi. İstanbul'a döndüler. Bu sefer Paşa Sofya Mutasarrıfı oldu. Orada ve henüz 16 yaşındayken Kemal'i evlendirdiler. Derken, dede yine azledildi (9/1856), İstanbul'a döndüler. Kısa süre sonra anneannesi ve dedesi öldüler. Öldüğünde, dedesi borca batık durumdaydı. 1857'de Babıâli Tercüme Odasında memuriyete girdi. O zamana kadar yalnız Doğu kültürü ile yetişen ve divan şiirleri yazan Kemal, bu sıralarda Batı kültürünü benimsedi, Fransızca öğrenmeye başladı. (Doğu kültürü etkileri arasında "Hazret-i Ali muhabbeti" ve Mevlevi etkisi varmış.) 1859-61 arasında iki yıl kadar da gümrükte çalıştı. 1861 sonunda Şinasî ile tanıştı, ertesi yıl Şinasî'nin *Tasvir-i Efkar* gazetesinde çevirileri çıkmaya başladı. Şinasî 1865'te Paris'e gidince, Kemal gazetesinin başyazarı oldu. Böylece de siyasal faaliyeti başlamış oldu. Zaten o yaz Meslek (ya da İttifak-i Hamiyet) adlı gizli muhalefet örgütünü bazı arkadaşlarıyla kurmuş oluyordu. Mart 1867'de Mustafa Fazıl Paşa'nın mektubu ortaya çıkınca hükümet Namık Kemal'i Erzurum valî muavinliğine atadı (yani sürdü 24/3/1867). O da, diğer bazı arkadaşları gibi, M. Fazıl'ın çağrısına uyarak Paris'e kaçtı. Paşa'nın öna-yak olmasıyla Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurdular. Fazıl Paşa İstanbul'a döndü, Kemal ile Ziya Bey (Paşa) Ali Suavi'den koparak Londra'da Hürriyet'i çıkarmaya başladılar. (29/6/1868)

Namık Kemal'in Düşünceleri

O zamana değin *Tasvir-i Efkar*'da daha çok dış siyaset ve bazen de toplumsal konular hakkında yazı yazan Kemal, yurt dışında bulunduğu özgürlük ortamından yararlanarak ve Yeni Osmanlılar üyeliğinin icabı olarak temel siyasal düzen sorunlarına el attı. Bunu yaparken, Fransız aydınlanmasının ve özellikle Locke ve Rousseau'nun demokratik-liberal görüşlerini İslamlaştırmaya, başka bir deyişle, bu görüşlerle İslam siyaset kuramından bir sentez gerçekleştirmeye çalışıyordu. Osmanlılara siyasal haklar verilmesi ve parlamentolu bir hükümete gidilmesi, yani halk hakimiyeti, *Kur'an* da bulunan "meşveret" yani danışma ve görüşme emrine dayandırılıyordu. Öyle ki, bundan böyle "meşveret usulü" meşrutiyetin diğer bir adı ola-

caktı. Bununda felsefi temeli, insanların hür doğması ve devleti, daha da hür olmak, hürriyetlerinden daha iyi yararlanmak üzere bir toplum sözleşmesi ile kurlmalarıydı. Yani sonradan *İbret*'te ifade edeceği üzere: "Devletin halktan ayrı bir vücudu yoktur. Kendisine mahsus hiçbir menfaati olamaz..."

Toplum sözleşmesinin İslami karşılığı biat idi. Yeni tahta gelen hükümdara biat, bir tür toplum sözleşmesi olarak yorumlanıyordu. İnsanlar biat ederken, padişaha itaat edeceklerini bildirirken, buna karşılık da onun adil bir yönetim kurmasını şart koştuklarını varsayıyordu. Fakat Namık Kemal, köktencilğine sınırlar koymuyor değildi. Locke gibi, o da,

doğal hakları dini bir temel (şeriata) dayandırıyor ve sınırlıyordu. Toplum sözleşmesini kabul etmekle birlikte, zalim hükümetlere karşı isyan veya direnme hakkını söz konusu etmediği gibi, "ayak takımının" ihtilalinden korkulu bir ihtimal olarak bahsetmiş, meşrutiyetin gerekirse zorla kurulabileceğini söylememiştir. Ama onun yeniçeri ocağını bir çeşit silahlı parlamento ve dolayısıyla, mutlakiyeti 1826 sonrası bir olay olarak göstermesi, düşünce sisteminin arka planında bu ihtimalin kendiliğinden yattığını gösterir. Kemal'in cumhuriyet yönetimi konusunda da hem cesur, hem ihtiyatlı olduğunu görüyoruz. Halk egemenliği, "efdal-ı (üstün) hükümet" olan cumhuriyet olarak somutlaşabileceği gibi, İslamiyetin ilk dönemi de bir cumhuriyet yönetimiydi. Ama Osmanlı halkı bunu istemezdi, ayrıca cumhuriyet "bizi batırırdı". Kemal herhalde bu konuda sarayı karşısına almak istemiyordu. Ayrıca, belki de saltanat sayesinde Türklerin devlet reisliğini süresiz ellerinde tutabile-

ceklerini düşünüyordu. Esasen, Kemal ve arkadaşlarının muhalefeti, padişaha değil, etrafındaki vekillere ve en başta Ali'ye yönelikti. Onu müstebitlik, imparatorluk haklarını savunmada tavizkârlık ve aşırı alaf-rangalıkla (yeterince İslami olmakla) suçluyorlardı. Bu son

noktada Kemal, özellikle Avrupa'dan "olduğu gibi alınan" kanunlara itiraz ediyordu. Batının bir takım kusurlu yanları olduğuna göre onun toptan benimsemesi doğru olmazdı. Demek ki Kemal, kanunlar konusunda Cevdet Paşa gibi düşünüyordu. Fakat onun aksine, İbni Hal-dun'un uzviyetçi devlet görünüşünü reddediyordu. Yani

Namık Kemal.

devlet (ve bu arada Osmanlı Devleti) ömrü sınırlı bir uzviyet (organizma) değil, ıslah edilebilecek bir tüzel kişiydi. Avrupa, bugünkü mükemmel haline 200 yılda geldiğine göre, biz de hiç olmazsa 200 yılda aynı duruma gelebilirdik. (Başka bir yerde de "100 senelik himmetten" bahsediyor.)

Vatan yahut Silistre

Eylül 1869'da Kemal *Hürriyet*'ten ayrıldı. Ziya'nın (Paşa) yönetimine geçen gazete sert bir Âli Paşa aleyhtarlığı ile yayınına sürdürdü. 1870 yazında Âli Paşa, gazetecilik yapmamak şartıyla Kemal'i memlekete çağırtdı. Kemal 24 Kasım'da İstanbul'daydı. 7 Eylül 1871'de Âli ölünce, Kemal yeniden basın hayatına atıldı, *İbret* gazetesini kurdu. Bu sırada M. Fazıl Paşa *Tasvir-i Efkâr* matbaasını satın alıp Kemal'le Ebüzziya Tevfik'e bağışlamıştı. Yeni Sadrazam Mahmut Nedim, genel af ilan etti (29/10) ve Yeni Osmanlıların diğer üyelerinin bir bölümü döndüler. Fakat Yeni Osmanlılar, Âli'nin ölümüyle işlerin düzelmediğini kısa zamanda anladılar. M. Nedim de gazete kapatıyor, beğenme-

diklerini sürgün ediyordu. Kemal, Londra'dakinden çok daha ihtiyatla yazdığı, rejim konularına girmedeği halde 10 bin gibi görülmedik yükseklikte bir traji olan *İbret* 3 kez tatil edildi. M. Nedim'den sonra 80 gün sadrazam olan Mithat Paşa, gazete kapatmaktan geri kalmadığı gibi, Kemal'i de Gelibolu mutasarrıflığına atayarak (9/8/1872) İstanbul'dan uzaklaştırmıştır. (İhtimal Mithat'ın 1876 hürriyetçiliğine gelebilmesi için 1875 mali iflasına tanık olması gerekiyordu. Kemal'i uzaklaştırmasının sebebi ise onun Veliâhd Murat'la ilişkisini bilmesi, fakat o sıra bir saltanat değişikliğini gereksiz bulmasıydı.) Kemal Gelibolu'da yolsuzluk yapanlarla mücadeleye girince Saray tarafından resmen azledildi (11/12/1872). İstanbul'a gelen Kemal, hem *İbret*'le uğraşıyor, hem de *Vatan yahut Silistre* oyununu hazırlıyordu. Oyun, vatanseverliği konu alan basitçe bir oyundur, ama bu duyguları ve bunların sahnede dramatik bir biçimde sergilenmesini ilk kez yaşayan seyircileri daha ilk geceden (1/4/1873) coşturdu. Yalnız tiyatrunun içinde değil, sokaklarda da Kemal lehine gösteriler yapıldı. Veliâhd yakınlığı ile bilinen Kemal'in bir de halk tarafından bu derece tutulması, onun İstanbul'da kalmasını iktidar bakımından tehlikeli kılıyordu. Oyuna dokunulmadı ama tezahüratı geniş olarak veren *İbret* lağvedildi (5/4/1873). Kemal ile Ebüzziya Tevfik, Ahmet Mithat, Nuri, Bereketzade Hakkı tutuklanıp sürüldüler. Magosa'ya sürülen Kemal, burada mahpus yaşadı. Böylece Kemal'in gazetecilik hayatı bitmiş oldu. Bundan sonra kendini edebiyata verdi.

I. Meşrutiyut ve İstibdat

Kemal'in 38 aylık Magosa kalebentliği Abdulaziz'in tahttan indirilmesiyle son buldu. İstanbul'a geldiğinde Kemal'e bir mevki verilmesi herhalde V. Murat'ın yetkiden yoksun bırakılması yüzündendi. Tahta Abdülhamit geçtikten sonra, önce Şûrâ-yı devlet üyesi (18/9), sonrada Kanun-u Esasî'yi hazırlayacak komisyona üye atandı (4/11). II. Abdülhamit Kanun-u Esasî hakkın-da kendisiyle görüşmeler yapıyordu.

Yakın tecrübelerine dayanarak ve Abdülhamit hakkında ümitli olduğu için, Kanun-u Esasî padişahın yetkilerini kesmek, Babî-âli'nin yetkilerini artırmak yönündeki eğilimlerle mücadele etti. Fakat 113. maddeye de itiraz etti. Ne var ki, Abdülhamit, Kemal'den kuşkulandırmakta gecikmedi. Süleyman ve Ziya Paşaları İstanbul'dan uzaklaştırdığı gibi, Kemal'in de taşraya atanmasını Mithat'tan istiyordu. Mithat'ı sürerken Kemal'i de tutuklattı. Gelen jurnallere göre Kemal, Abdülhamit'in tahttan indirileceğini ima eden şeyler söylüyormuş. Mahkeme yetkisiz olduğuna karar verdiyse de, Kemal serbest bırakılmadı, 5 ay yattıktan sonra (10/7/1877), Midilli'ye sürüldü. 18/12/1879'da buraya mutasarrıf atandı. Bundan sonra Rodos (15/10/1884) ve Sakız (12/1887) mutasarrıflıklarına atandı. Midilli'deyken Abdülhamit'le ilişkilerini düzelttiği halde, Sakız'dayken hazırlamakta olduğu Osmanlı tarihinin (padişaha yazdığı övgü şiirlerine rağmen) basımının yasaklanması üzerine duyduğu üzüntüler içinde öldü (2/12/1888). Böylece çileli hayatı 48 yaşındayken son bulmuş oluyordu.

Başka görüşleri

Yukarıda Kemal'in demokrasi kuramı açıklanmıştı. Burada onun diğer bazı düşüncelerine kısaca değinelim. Yukarıda Kemal'in bütün Osmanlıları duyguda ve heyecanda birleştirecek bir ulusçuluğun, yani Osmanlıcılığın (ittihat-ı anasırın) şampiyonluğunu yaptığı anlatıldı. Böyle olmakla birlikte, yeri geldiğinde Türkçülük ve İslamcılık unsurlarını dahi ilginç bir biçimde düşüncesine mal ettiğini görüyoruz. Ona göre Türkler, nüfusça ve kabiliyetçe Osmanlı Devleti'nde birinci durumdaydılar. İftihar edilecek zengin bir geçmişleri olduğu gibi, Batı uygarlığını da coğrafi mevkileri gereği ilk önce onlar alıp öbür Asya uluslarını uyandıracaklardı. Eğitimin Türkçe yapılması gerekirdi. Avrupa Latince eğitime son vermeden ilerleyememişti. Ama Türkçe'de ye-

Menapirzade Mustafa Nuri Bey.

terince eser bulunmadığı için yabancı dil mutlaka öğrenilmeliydi. Kemal'e göre Devletin ikinci ve bağımsız devlet olabilecek tek unsuru Araplardı. Bir zamanlar üstadımızken, sonra "gaflet uykusuna" dalmışlardı. Onlarla Türkler arasında İslam kardeşliği ve hilafete bağlılık kopmaz bir bağ oluşturuyordu. Vatanın istikbalini sağlayacak en önemli etkenlerden biri, eğitim ve kültür

*Vatan ve hürriyet şairi
ve düşünürü Namık
Kemal 19. ve 20. yüzyıl
düşünce tarihimizin belki de
en büyük simasıdır. Samimi
ve heyecanlı üslubu ile,
berrak düşünceyle kendi
kuşağını ve sonraki
kuşakları etkilemiş,
okuyucularına yeni bir
toplum kurmanın devrimci
heyecanını aşılamıştır.*

alanında çaba harcayarak gerçekleştirilecek, öncelikle Osmanlı ölçeğinde İslam birliği idi. Her alanda ıslahata muhtaç olduğumuzu vurgulayan Kemal, iktisat konusuna da eğilmiştir. Maliye düzeltilmeli, düzgün bütçeler yapılmalı, rastgele borçlanmaktan vazgeçilmeli, köylünün ağır vergi yükü hafifletilmeli, İstanbullular vergi vermeliydi (ve askerlik yapmalıydı). Fabrikalar, şirketler, bankalar kurulmalıydı. Bu işin esası kişisel girişimdi, çalışmaktı, tasarruftu. Kemal, tekele, koruyucu gümrüklere de karşı olmak itibarıyla -içine pek sinmese de- liberal bir iktisat düzeninden yanadır. Himayenin gerekliliğini, emperyalizmin iktisadi yönünü pek kavrayamamıştı.

Bugünün okuyucusu Kemal'in şiirlerini, oyun ve romanlarını, hatta makalelerini belki basit bulacaktır. Fakat hemen her alanda yaptığı büyük etki, açtığı çığır düşünülürse, vatan ve hürriyet şairi ve düşünürü

Namık Kemal 19. ve 20. yüzyıl düşünce tarihimizin belki de en büyük simasıdır. Zira onun edebiyat ve düşünce ürünleri bu ülkede demokrasi ve ulusçuluk davasına, yani çağdaş bir toplum kurma işine kendini adanmış olan, II. Meşrutiyetin ve cumhuriyetin kurucularının en başta gelen düşünce ve duygu gıdalarını oluşturmuştur. İlk vatan şairi ve edibi olarak çok önemli bir yere sahiptir. Hürriyet şairi olarak edebiyatımızda hem ilk hem de (nedense) biriciktir. Türkiye'de ilk kez, İslami unsurları içeren özgün bir sentezle hürriyet ve demokrasinin kuramsal ve felsefi temellerini tarif edip açıklamıştır. Tiyatro oyunlarında ve İntibah romanında, makalelerinde, esaret kurumunu, kadınları yarı-insan durumuna düşüren göreneklere eleştirmiş, bu yoldan da toplum hayatının demokratlaşması için büyük çabalar harcamıştır. Samimi ve heyecanlı üslubu ile, berrak düşünceyle kendi kuşağını ve sonraki kuşakları etkilemiş, okuyucularına yeni bir toplum kurmanın devrimci heyecanını aşılamıştır.

Bilim tarihinden sayfalar 6

Bir dahinin son yolculuğu

Faciadan birkaç hafta sonra, 11 Şubat günkü Araştırma Komisyonu oturumunda fizikçi Richard Feynman kürsüye geldi. Oturduktan sonra bir bardak buzlu su istedi. İçinde buz parçaları tıkrıdayan bardak masaya getirildiğinde Feynman cebinden beyaz bir lastik conta çıkardı. Bu, Uzay Mekiğinin katı yakıt iticisi (SRB) bağlantılarında kullanılan lastik contanın bir eşiği. “Şimdi bir fizik deneyi yapacağız” dedi. Komisyon başkanı Rogers kaşlarını çatıp yanındakine mırıldandı: “Ne yapmak istiyor bu adam?” Hesapta olmayan bu gelişmeyi hiç sevmemişti.

Prof. Dr. Bekir Karaoğlu

(Yıldız Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü)

28 Ocak 1986 günü sabahını Concord Lisesi öğrencileri nasılsıl da heyecan ve gururla beklemişlerdi. O sabah NASA'nın Florida'daki Kennedy Uzay Merkezi'nden fırlatılacak olan Uzay Mekiği Challenger'in 7 kişilik mürettebatında kendi öğretmenleri de vardı! Uzay misyonunda ilk kez bir sivilin görev almasına karar verilince adaylar arasından Concord Lisesi tarih öğretmeni Crista McAuliffe seçilmişti. Plana göre Bayan Crista, uçuşun dördüncü gününde uzaydan tüm dünyaya 15 dakikalık bir ders anlatacaktı. Şimdi öğrenci ve öğretmenler onu okulun konferans salonundaki televizyondan izlemek üzere toplanmışlardı.

O sabah Florida'da hava beklenenden çok daha soğuktu. Mekik gövdesinde buzlanma tespit edilince bir ara uçuştan vazgeçilmesi düşünülmüş, ama sonra misyona devam kararı alınmıştı.

Saat 10:38'de uzay mekiği başarılı bir kalkış yaptığında tüm salon alkış ve bravo sesleriyle inledi.

Florida'daki Yer Kontrol Merkezinden Mekik komutanı Francis Scobee'ye: “Gazi artırın!” Scobee'nin cevabı neşeliydi: “Tamam patron, tüm motorlar maksimum güçte!”

Ve hemen ardından büyük bir patlama televizyon ekranlarını köreltti. Florida'da, tam da izleyenlerin dehşet dolu gözleri önünde, Ameri-

kan teknolojisinin sembolü olan 1.2 milyar dolarlık Uzay Mekiği, kızıl ve sarı bir ateş topu gibi yanarak Atlantik Okyanusu'na düştü. Kalkıştan sonra sadece 1 dakika 15 saniye geçmişti.

Lise müdürü Charles Foley hemen gazetecileri ve TV kameramalarını okul dışına davet etti. Ardından öğrencilerin sınıflarına gitmelerini istedi. Öğrenciler onu duymuyorlardı, başlarında kağıt şapkalar ve ağızlarında düdüklerle kutlamaya

hazırlanırken donup kalmışlardı. Öğrencilerden Mark Letalien duygularını şöyle anlatıyordu: “İnanamıyorum, bunun onun en güzel günü olmasını istiyorduk. O gitti, herkesin gözleri önünde öldü.”

NASA mürettebatın akibeti hakkında hiçbir resmi açıklama yapmadı. Bu tatsız görevi politikacılara bırakmışlardı. Onlar işlerini bilirlerdi. Hemen Washington'da bir araştırma komisyonu kurulur, politikacılar ve üst düzey yöneticiler orada haftalar-

“Amerikan teknolojisinin sembolü olan 1.2 milyar dolarlık Uzay Mekiği, kızıl ve sarı bir ateş topu gibi yanarak Atlantik Okyanusu'na düştü.”

ca süren görüşmelerle kamuoyunun yatışmasını beklerler, sonra anlaşmaz bir hukuk diliyle, kimsenin kusura olmadığı ve ölenlere rahmet dilemekten başka ellerinden birşey gelmediği sonucuna varırlardı.

Ama bu kez öyle olmadı... Adalet beyaz saçlı bir adam kılığında Washington'a geldi.

Faciadan birkaç hafta sonra, 11 Şubat günkü Araştırma Komisyonu oturumunda fizikçi Richard Feynman kürsüye geldi. Oturduktan sonra bir bardak buzlu su istedi.

İçinde buz parçaları tıkrıdayan bardak masaya getirildiğinde Feynman cebinden beyaz bir lastik conta çıkardı. Bu, Uzay Mekiğinin katı yakıt iticisi (SRB) bağlantılarında kullanılan lastik contanın bir eşi idi.

"Şimdi bir fizik deneyi yapacağız" dedi.

Komisyon başkanı Rogers kaşlarını çatıp yanındakine mırıldandı: "Ne yapmak istiyor bu adam?" Hesapta olmayan bu gelişmeyi hiç sevmemişti.

Bu ay sizlere 20. yüzyıl fiziğinde gerek bilimsel araştırmaları gerekse renkli kişiliğiyle efsane olmuş bir fizikçiye anlatacağım. Richard Feynman ele aldığı her konuda kurallar yıkan yaklaşımıyla, Einstein'dan sonra gelmiş geçmiş en popüler fizikçiydi. Nobel Fizik ödülüne layık görülen çalışmaları yanı sıra, öğretmenliği ve bilimi topluma yayma çabalarında onun kadar başarılı olmuş başka kimse gelmedi.

Feynman'ın ne kadar sevildiğine hasbelkader tanık oldum. 1985 yılında Feynman bir konferans vermek üzere Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ne (MIT) gelmişti. O gün ikibin kişilik salon dolmakla kalmadı, merdivenler ve koridorlar taşıtı, bahçeye hoparlörle yayın yapmak zorunda kaldılar. Yanımdaki öğretim üyesi bana şöyle diyordu: "Isaac Asimov'un konferansından bu yana böyle kalabalık olmadı." O gün onun kürsüdeki hakimiyetine hayran kaldım. Bir fizik konferansına bu kadar izleyiciyi toplayabilecek başka bir isim daha göremiyorum. Çabalarında şakacı ve muzip bir tavır sergili-

Richard Feynman (1918-1988)

yordu, ama bu tavrın gerisinde ne kadar duyarlı ve erdemli bir insan yattığını özel yaşamındaki sayfalar da bulacağız.

Feynman, Caltech Üniversitesi'nde meslekdaşları ve öğrencileri arasında sakın bir yaşam sürerken, ömrünün sonlarına doğru, kader onu son bir yolculuğa çağırdı. Uzay Mekiği kazası için kurulan Araştırma Komisyonu üyeliğine seçilip Washington'a çağrıldığında ileri derecede kanser hastasıydı, yakında öleceğini biliyordu. Fakat gitti ve orada, politikacılar ve bürokratların kurduğu düzmece şovu bilimin tekmesiyle nasıl yıktığı, bugün dahi fizik camiasında gurur kaynağı olarak anlatılır.

Los Alamos'da bir zeka küpü

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında New Mexico çölünde Los Alamos gizli laboratuvarını kurup ülkedeki en büyük fizikçileri orada topladıktan sonra, nükleer bomba yapım faaliyetini nasıl yürüttüğünü daha önceki sohbetlerimde anlatmıştım. Projenin bilimsel müdürü Oppenheimer ve teorik ekibin başı Hans Bethe dağ gibi sorunlarla karşı karşıyaydılar. Bir düşünün, insanlık tarihinde eşi görülmemiş güçte bir bomba yaparken, hata yapmak zorundaydılar.

Bu sorunlar arasında en önemlilerinden biri de sayısal hesapların doğru yapılmasıydı. Biliyorsunuz, o yıllarda bilgisayarlar icat edilmemişti, var olan kollu hesap makinaların-

da sadece dört işlem yapılabiliyordu. İntegral veya türev gibi karmaşık hesaplar doğrudan yapılamıyor, uzun toplama ve çarpma işlemlerine dönüştürülerek sonuca varılabiliyordu.

İşte bu Sayısal Hesap ekibinin başında henüz doktorasını bile almamış genç bir adam vardı. Richard Feynman adındaki bu genç fizikçi hesaplarda harikalar yaratıyordu. Feynman hesap yapmakta olan teknisyenler ordusunun arkasında dolaşır, birisinin omuzundan bakar bakmaz "Yanlış!" diyerek parmağıyla hatanın yerini gösterirdi. Ona, sonucu zaten biliyorsa onları niye zahmete soktuğunu sorarlardı. Şöyle karşılık verirdi: "Doğru cevabı bilmiyorum, ama sayılar arasındaki oransızlıktan hatayı görebiliyorum."

Uzay Mekiği kazası için kurulan Araştırma Komisyonu üyeliğine seçilip Washington'a çağrıldığında ileri derecede kanser hastasıydı, yakında öleceğini biliyordu. Fakat gitti ve orada, politikacılar ve bürokratların kurduğu düzmece şovu bilimin tekmesiyle nasıl yıktığı, bugün dahi fizik camiasında gurur kaynağı olarak anlatılır.

Kollu hesap makinaları aşırı kullanılmaktan sık sık arızalanıyor ve tamire gönderildikleri için hesaplar gecikiyordu. Feynman çocukluktan beri sürdürdüğü kurcalama huyuyla, bunları tamir etmeyi de öğrendi ve hesaplar hızlandı.

Fakat bu genç adam bazı muziplikler yapmaktan da kendini alamıyordu. Los Alamos'daki güvenlik sisteminin boşluklarını sergilemek üzere yaptığı şakalardan birkaç tane sini anlatayım: Bir akşam, merkezin ana giriş kapısında uzun bir kuyruk oluşur; görevli asker herkesin kimliğini uzun uzun kontrol ettikten sonra içeri almaktadır. Feynman daha öte-

Soldan sağa: Bohr, Oppenheimer, Feynman ve Fermi.

de tel örgülerin arasında bir delik olduğunu farkeder. Bu, gündüz çalışan işçilerin ana kapıya kadar yürüme zahmetinden kurtulmak için açtıkları bir deliktir. Feynman bu delikten girip tekrar ana kapıya gelir ve çıkarırken de “iyi geceler, çavuş” diyerek nöbetçiyi selamlar. Aynı işlemi defalarca tekrar eder ve görevli asker her defasında onun selamını alır ve bir türlü aymaz.

Diğer bir olay: Güvenlikçiler, Merkez’de çalışanların mektuplarını sansürleyip göndermektedirler. Birgün Feynman’ı telefonla ararlar ve şu diyalog tarihe geçer:

“Lütfen aşağı gelin.”

Feynman iner. Güvenlikçinin elinde açık bir mektup vardır.

“Nedir bu?”

“Babamdan bir mektup.”

“Tamam da, ne yazıyor? Mektup çizgiler ve noktalarla dolu.”

Feynman: “Bu mektup şifreli.”

“Şifreli olduğunu gördük. Ne yazıyor?”

“Bilmem.”

Güvenlikçiler “Şifrenin anahtarı nedir? Onu nasıl deşifre ediyorsunuz?”

“Henüz bilmiyorum.”

Sonra, ona ikinci bir mektup gösterirler. “Ya bu? Mektup silme “tjxywz twix3” gibi harflerle dolu.”

“Bu, eşimden bir mektup.”

“Bu ne oluyor?”

“Bu farklı bir şifreyle yazılmış.”

“Anahtarı nedir?”

“Bilmiyorum?”

Güvenlikçilerin sabrı taşar: “Şifreli mektuplar alıyorsunuz ve anah-

tarını bilmiyorsunuz, öyle mi?”

Feynman: “Evet. Babamdan ve eşimden, bana anahtarını bilmediğim şifreli mektup göndermelerini istemiştım. Bunların şifrelerini kendi çabamla çözmeyi deneyeceğim.”

Feynman kilitleri anahtarsız açmakta da ustaydı. Los Alamos’da önemli belgelerin saklandığı kilitli bir dolabı açar, sonra da “B204 nolu raporu ödünç aldım, imza: Feynman” yazan bir mesaj bırakıp kapatırdı. (Onun bu merakı ömrünün sonuna kadar sürmüştür, ona dünyanın her tarafından açması için değişik kilitler gönderilirdi.)

Gelin şimdi, bu acaip şahsiyeti biraz daha yakından tanıyalım.

Çocukluk ve gençlik yılları

Richard Feynman 11 Mayıs 1918’de New York’un Far Rocka-

way kasabasında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Melville Rusya’dan, annesi Lucille de Polonya’dan göç etmişlerdi. Babası her türlü ticaret işini denemiş fakat hep başarısız olmuş biriydi. Aklında hep bilimle uğraşmak vardı ama hayat şartları ona bu imkanı vermemişti. Feynman bilim merakını babasından kaptı. (Muziplik ve laf yarıştırma huyunu da annesinden aldığı söylenir.)

Daha ilkokula başlamadan okumayı öğrenmiş ve Britannica ansiklopedisinden okuyarak kendini yetiştirmeye başlamıştı. Matematiği sınıf arkadaşlarından çok önce biliyordu. 11 yaşına geldiğinde evinde bir laboratuvar kurmuş, çevrede radyo tamircisi olarak ün yapmıştı.

Yine, enfes bir diyalog:

“Birgün telefonla aradılar: “Babam, Richard Feynman siz misiniz?”

“Evet.”

“Burası ... Oteli. Radyomuz bozuldu, sizin tamir edebileceğinizi söylediler.”

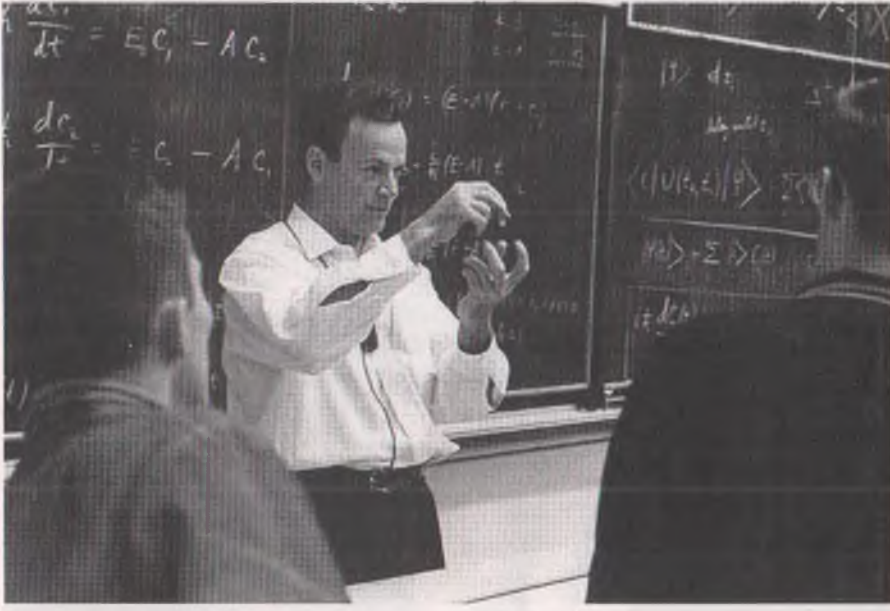
“Ama, ben ufak bir çocuğum.”

“Bunu biliyoruz, ama yine de sizi istiyoruz.”

Arka cebime devasa bir tornavida alıp yola çıktım. Aslında tornavida büyük değildi, ama benim boyum küçük olduğundan, öyle görünüyordu... İnsanların beni tamire çağırmasının başlıca sebebi ekonomik çöküntüydü. Radyo tamir ettirecek paraları yoktu ve daha ucuza tamir eden bu çocuğun adını duymuşlardı...

Üniversite öğrencisi Feynman.

Feynman öğrencileriyle.

Birgün adamın biri beni arabasıyla almaya geldi. Yolda, ona radyonun nesi olduğunu sordum. "İlk açtığımda ufak bir zırlıtı yapıyor. Sonra düzeliyor ama o zırlıttan rahatsız oluyorum."

Bu arada, yol boyunca adam bana takılmaktan geri durmuyor: "Sen radyo tamirinden ne anlayabilirsin ki? Sen daha küçük bir çocuksun" gibisinden laflarla beni küçümsüyor.

Eve varıp da radyonun düğmesini çevirdiğimde, aman tanrım, öyle bir BOOM! etti ki, zırlıtı ne kelime. Odada ileri geri adımlayarak düşünmeye başladım. Bu arıza, diyot lambaların yanlış sırada ısınıyor olmasından kaynaklanabilirdi. Ben böyle gidip gelirken adam bana çıkıştı: "Ne yapıyorsun sen? Radyonun başına geçeceğine orada volta atıp duruyorsun!"

"Düşünüyorum."

Biraz sonra ne yapacağıma karar veriyorum. Radyoyu açıp lambaların yerlerini değiştiriyoruz. Sonra, karışısına geçip düğmeyi çeviriyorum, kuzu gibi sessiz çalışmaya başlıyor.

O zaman adamın bana duyduğu saygıyı anlatamam. Daha sonra bana başka tamir işleri de bulmaya başladı. Yolda rasladığı arkadaşlarına aksaniyle şöyle derdi: "Yahu, bu çocuğu bir görmelisin, radyoları düşünerek tamir ediyor!"

Onun bu tür anılarını anlattığı "Eminim, şaka yapıyorsunuz, Bay Feynman" adlı kitabı Amerika'da 19

ay boyunca en çok satanlar listesinde kalmış bir şaheserdir. Türkçeye de çevrilmiş olan bu kitabı mutlaka bulup okumalısınız.

Arline

Buraya kadar anlattıklarımın bakanak, onun gamsız ve duyarsız biri olduğunu düşünebilirsiniz. O zaman okumaya devam edin, bu kez sizleri duygulandırmaya kararlıyım.

Feynman 15 yaşındayken, lisede verilen bir partide hayatının aşkıyla tanıştı. Arline Greenbaum, New York'ta Yahudi bir cemaat okulunda sanat eğitimi gören olağanüstü güzel bir kızdı. Feynman onunla daha sık beraber olabilmek için bu sanat eğitimine de katılmaya başladı.

Feynman liseyi bitirdikten sonra Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'ne fizik lisans öğrencisi olarak kabul edildi. Boston'da eğitim görürken hafta sonları Arline ile buluşmak için geliyordu. Bu arada Feynman'ın ailesi de Arline'i pek beğenmişti. Herkes onları birbiri için yaratılmış görüyordu. İki genç, Feynman üniversiteyi bitirir bitirmez evlenmeye karar verdiler.

Feynman MIT'yi bitirdikten sonra doktora yapmak için Princeton Üniversitesi'ne kabul edildi. Artık ev geçindirecek bir maaşı olacaktı, Arline ile evlenebilirlerdi.

İyi haberi vermek için New York'a koştuğunda onu acı bir sürpriz bekliyordu.

Arline'e verem teşhisi konmuştu. Hatta durumu ağırlaşmış, hastanede bakım görmeye başlamıştı. Feynman'ın anne ve babası şimdi bu evliliğe karşı çıkıyorlardı, hastalık oğullarına da bulaşabilirdi. Ayrıca, Princeton Üniversitesi de onu evli olmanması koşuluyla kabul etmişti.

Feynman bunların hiçbirini dinlemedi. Aksine, Arline'e daha iyi bakabilmek için onunla hemen evlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Ve bir akşam, Princeton'daki doktora eğitimine başlayacağı günün arifesinde, kiraladığı bir minibüsle Arline'in hastane kapısına dayandı. Minibüsün arkasını hasta yatağı olarak düzenlemişti. Arline'i yanına alıp Princeton'a doğru yola çıktı. Yol üzerinde bir kilisede 29 Haziran 1942'de sabaha karşı evlendiler, yanlarında ne bir akraba ne de bir dost vardı.

Princeton'da Feynman fakirlere bakan bir sanatoryum bulunca sevgilisini oraya yatırdı. Hergün yanına gidiyor, ona kendi çocuğu gibi bakıyordu.

Feynman doktorasının tez aşamasına geldiğinde Los Alamos'da atom bombası projesinde görev almaya karar verdi. New Mexico çölünün kuru havası Arline'in ciğerlerine iyi gelebilirdi. Tez çalışmasını yarıda bırakarak, 1943 baharında Arline'i Los Alamos'a getirdi. Patronu Oppenheimer onlara yardımcı oldu, Arline için 90 km ötede Albuquerque kasabasında bir sanatoryum buldular. Feynman her haftasonu otostopla bu yolu katedip sevgili karısını görmeye gidiyordu. (Bazen de bir fizikçi arkadaşından arabasını ödünç alıyordu. Bu fizikçinin adı Klaus Fuchs idi.) Hafta içinde de birbirlerine sevgi dolu mektuplar yazıyorlar, çocuklar gibi şakalaşıyorlardı.

İlk bomba denemesi yaklaşırken Arline'in durumu daha da ağırlaştı. 16 Haziran 1943'te, Hiroşima'ya bomba atılmadan 20 gün önce ve evliliklerinin üçüncü yılında Arline sanatoryumda hayata gözlerini yumdu. Öldüğünde Feynman başuçundaydı. Orada birşey hissetmemişti, sonra dışarı çıktı. Bir konfeksiyon mağazasının vitrininde yazlık bir kadın elbisesi gözüne ilişti. Bir an bu elbise-

nin Arline'e ne kadar yakışacağını düşününce orada kendini daha fazla tutamadı, sokak ortasında gözlerinden yaşlar boşandı.

İnsanlar Feynman'ı bunun için sevdiler. Şakacı görünüm arkasındaki o erdemli insanın hayatında sevginin yerini görebilmek insanlık onurumuzu biraz daha yüceltiyor. (Feynman ile Arline'in öyküsü 1996 yılında "Infinity" (Sonsuzluk) adıyla filme alındı, Matthew Broderick'in hem oyuncu hem yönetmeni olduğu bu güzel filmi bulursanız kaçırma-
yın.)

Hocaların hocası

Bir yanda sevdiği kadını yitirmenin üzüntüsü, diğer yanda atomun tahrip gücünü açığa çıkarmış olmanın vicdan azabı ile, Feynman uzun süren bir depresyona girdi. İki yıl boyunca bilimsel çalışmalarına el atamadı. Bu arada doktorasını bitirmişti. Hans Bethe, Los Alamos'dan ayrılıp Cornell Üniversitesi'ndeki kürsüsüne dönerken onu bir sığıntı gibi yanına alıp götürdü. Bethe onun sadece ders vermesine göz yumuyor,

bilimsel araştırma yapmasını beklemiyordu.

(Burada yeri gelmişken, önemli bir konuya değineyim: Araştırma bilim adamlığının doğal faaliyetidir, bunun için ayrıca ödüllendirilmesi gerekmez. Üniversite geleneği budur. Maalesef, son yıllarda ülkemizde kısa vadede sonuç almak isteyen rektörler, öğretim üyelerine makale başına peşin para ücret ödeyerek bilimsel yayın sayısını artırma yoluna gittiler. Ben bunun yanlış olduğunu söyleyen tek kişiydim, fakat son zamanlarda başkaları da benim görüşüme katılmaya başladı. Diyeceksiniz ki, öğretim üyesi maaşları zaten düşük, biraz maddi katkıdan ne çıkar. Doğrudur, ama bu yanlışlı düzeltirken daha büyük bir yanlış yaparsınız. Bilimsel ahlaka uymayan bu yöntemle sağlanan yayın artışından hayır gelmez. Zira, yayın sayısını suni yollarla artırmanın bin türlü yolu vardır. Nitekim, artan yayın sayısı ile birlikte makale etkinliğinin (impakt faktörü) artmamış olduğu giderek ortaya çıkmaya başladı.)

"Rio Üniversitesi'nde konuk profesör olarak bir yıl süreyle eğitim verir. Oradayken pandeiro denilen bir davul çalmayı öğrenmeye başlar."

Feynman Cornell'de hocalığı sevmeye başladığını gördü. Bu dersler onun depresyondan kurtulmasına yardımcı oldular ve giderek birer şova dönüştüler. Feynman'ın dersleri fizik eğitimi kökünden değiştirdi. O alışılmış düşünce kalıplarının dışına çıkıyor, davul veya bisiklet gibi alışılmadık deney aletleri kullanarak, fizik yasalarının aslında günlük yaşamımızda her an yer aldığını gösterebiliyordu.

Birgün kuantum mekaniği dersinde öğrencilerden biri şöyle sordu: "Siz bize kuantum teorisi öğretiyorsunuz, ama bildiğim kadarıyla Einstein gibi gelmiş geçmiş en zeki fizikçi bu teoriye inanmıyormuş. O halde, biz niye inanalım?" Feynman şöyle cevap verdi: "Senin ne kadar zeki olduğun Doğa'nın umurunda değil. Einstein bile olsan, yine de yanılabilirsin."

O ara Feynman'a Princeton'daki İleri Araştırmalar Enstitüsü'nden iş teklifi geldi. Feynman uzun süre düşündükten sonra bu teklifi geri çevirdi. Nedenini şöyle açıklıyor:

"İleri Araştırmalar Enstitüsü... Einstein, von Neumann, Herman Weyl'in yeri... Aman Tanrım! Bu büyük adamlar bana davetiye gönderiyorlar. Orada sadece fizik düşüneneğim, ders verme zorunluluğu yok. Bundan daha iyisi olur mu?... Ama, ben ders vermeden yapamam. Çünkü, fizikte araştırmanızı yaparken bazan fikir üretemez olursunuz. Böyle durumlarda, dersler imdadıma yetişir. Öğrencilerin soruları bazan yepyeni bir ilham kaynağı olabilirler... İleri Enstitü'deki o büyük beyinler, ağaçlar arasında güzel evlerde oturur, ders verme zahmetine katlanmadan fizik düşünüyor olabilirler. Ama, otur otur sonunda birşey çıkmaz... Oysa ben, dersler ve öğrencilerin sorularıyla hayat buluyorum."

Onun en meşhur şakasını da burada anlatayım: Feynman, Cornell'deyken Brezilya'dan bir davet alır ve Rio Üniversitesi'nde konuk profesör olarak bir yıl süreyle eğitim verir. Oradayken boş zamanlarında bir samba okuluna katılır ve pandeiro denilen bir davul çalmayı öğrenmeye başlar. Sonunda, karnaval za-

Nobel ödöl töreni.

manı geldiğinde, üniversitedeki meslektaşlarının şaşkın bakışları altında, geçit alayında davul çalarak geçer.

Daha sonra Feynman batıdaki Caltech Üniversitesi'nin teklifini kabul edip 1946 yılında oraya geçti. Caltech'de dersleri çok daha popüler oldu. Oradaki öğrencileri bu ders notlarını kitap haline getirdiler ve 3 ciltlik "Feynman Lectures in Physics" adlı büyük eser ortaya çıktı. Günümüzde hâlâ bir eşi olmayan bu eser fiziğe yeni bakış açıları görmek isteyenler için bir başucu kitabı olmuştur.

Nobel ödölü

Feynman doktora tezinde elektromagnetizmanın kuantum teorisini yapma gibi büyük bir işe el atmıştı. *Kuantum Elektrodinamiği* (QED) denilen bu teori elektron gibi yüklü parçacıkların ışıkla etkileşmesi, pozitron gibi parçacıkların boşlukta yaratılıp yok edilmesi gibi olayları inceler. Teorinin temelleri 1930'larda

Dirac, Heisenberg ve Pauli tarafından atılmıştı, fakat bir türlü deneyle uyumlu sonuçlar vermiyordu. Teori parçacık kütlelerini ve yüklerini doğru hesaplamıyordu.

Feynman Caltech'e geçtikten sonra bu çalışmasını geliştirip sonunda doğru yaklaşımı buldu. Parçacık etkileşimleri çok karmaşık hesaplar gerektiriyordu. Bu çalışması sırasında Feynman, uzun formüller yazmak yerine, kendine özgü bir diyagram tekniği geliştirmişti. Daha sonra *Feynman diyagramları* adıyla herkes tarafından kullanılan bu grafik yaklaşımda, sayfalar tutacak olan formülleri çok kısa ifade etmek ve böylece bütünü görerek çalışmak mümkün olabiliyordu.

Feynman bu uzun hesapların sonunda bir "yeniden ölçekleme" (renormalizasyon) tekniğiyle doğru sonuçlara götürecek bir yol keşfetti.

Bu yeni yaklaşım başkaları tarafından da araştırılıyordu. Daha sonra, 1965 yılında, yani ancak deneylerle doğrulandıktan sonra, aynı çalışmayı birbirinden habersiz yapan Feynman, Schwinger ve Tomonaga arasında Nobel ödölü paylaştırıldı.

(Japon fizikçi Sin-Itiro Tomonaga'nın bu ödölle ortak edilmesi çok ilginçtir. O da aynı çalışmayı 1940'larda Feynman ve Schwinger'den habersiz yapıp postayla Physical Review dergisine yayınlamak üzere göndermişti. Fakat, İkinci

Dünya Savaşı nedeniyle posta gecikti ve ancak dört yıl sonra yerine ulaştı. Heisenberg'in öğrencisi olan Tomonaga'nın hayatını da birgün anlatmak isterim.)

Feynman'ın ikinci büyük katkısı sıvı helyumun süperakışkanlık teorisini yapmak olmuştur. Bazı elementler mutlak sıfır dereceye (yani eksi 273 dereceye) yaklaşırken üstün akışkan olurlar. Örneğin, sıvı helyum bir kap içindeyken kendiliğinden kabın duvarlarına tırmanmaya başlar. Feynman'ın bu teorisini veya nanoteknoloji ve kuantum bilgisayarı konusunda öncülük eden çalışmalarını yerimiz dar olduğu için anlatmadan geçiyorum.

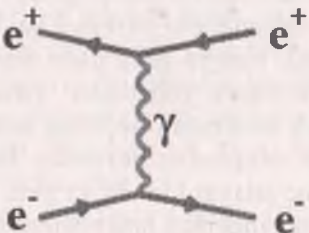
Şarlatanlara karşı

Doğüstü güçlere sahip olduğunu iddia eden şarlatanlar her devirde toplumda boy gösterirler. Bunların ortak özelliği, kimsenin mantıklı bir yolla açıklayamadığı bir hünerleri olmasıdır: Bakışlarıyla ateş yakmak, sihirli dualarla kaşıkları bükmek, tanımadığı kişinin geçmişinden birşeyler bilmek vs... Maalesef bilim adamlarının çoğu da bu adamların oyununu açığa çıkarmakta çaresiz kalırlar.

Şarlatanların ipliğini pazara çıkarmakta Feynman çok ustaydı. Bilim adamının böyle durumlarda nasıl bir yöntem izlediğini görmek için, onun bir anısını kendi ağzından dinleyelim:

"1966 yılında öğrenciler bana bir dergi getirdiler. Orada hiç benzin kullanmadan altı ay gidebilen bir motordan söz ediliyordu. Macaristan'dan gelen Joseph Papp adında biri bu motoru icat etmişti ve yakında Los Angeles'ta bir gösteri yapacaktı. Öğrenciler bu gösteriye beni de götürmek istiyorlardı. Onlara, nükleer reaktörler dışında, altı ay yakıt almadan çalışacak bir motor olmadığını söyledim. Bu adam mutlaka şarlatanın biridir ve icadına yatırım yapacak birilerini arıyordur.

Fakat, öğrencilerin ısrarı üzerine oraya gittim. Gösteri bir buzdolabı fabrikasının L şeklindeki park yerinde yapılıyordu. Motor bir kenarında, 30 kadar izleyici de L'nin diğer kenarında uzakta yer almışlardı.

Feynman diyagramına bir örnek: elektron-pozitron etkileşmesi.

Bay Papp önce motorun nasıl çalıştığını anlattı, karmaşık ve muğlak ifadelerle radyasyondan, atomlardan, vesaire bahsediyordu ama sözlerinde bir tutarlılık yoktu. Sonra, motorunu büyük otomobil şirketlerine satmak için girişimlerde bulunduğunu, fakat büyük petrol şirketlerini iflas ettirebileceği için hep geri çevrildiğini söyledi. Bir dergideki haberi bize gösterip motorun yakında Stanford Araştırma Laboratuvarı'nda test edileceğini bildirdi. Sonunda, yatırım yapmak isteyenler için büyük kazanç fırsatı olabileceğini de ekledi.

Motorun bulunduğu yer ile Bay Papp ve seyircilerin bulunduğu yer arasında birkaç kablo çekilmiş, bir takım transformatör ve ayarlanabilir voltaj kaynağına bağlanmıştı. Bu aletler de bir kabloyla binadaki bir prize bağlanmıştı. Yani, motorun gücünün nereden geldiği anlaşılıyordu.

Motor çalışmaya başladıktan sonra radyatör pervanesinin gayet sessiz bir şekilde dönmeye başladığını gördüm. İçten yanmalı motorların bildiğimiz gürültüsü olmadığına göre bu ancak elektrikle çalışan bir motor olabilirdi.

Sonra, Bay Papp fişi duvardaki prizden çekti ve "Bakın bu kablonun motorla bir ilgisi yok, sadece ölçü aletlerime güç sağlıyor" dedi. Pervane dönmeye devam ediyordu. O halde, motorun içine gizli bir akü yerleştirmiş olmalıydı.

Ben o zaman öne çıkıp "Şu kabloyu biraz tutabilir miyim?" dedim. Papp "Buyurun" diyerek bana uzattı. Ben bir süre kabloyu tuttum, ama hemen sonra Papp geri istedi. "Biraz daha tutmak istiyorum" deyip vermedim. Onu biraz daha beklebilirsem, sonunda motorun duracağını ümit ediyordum.

Fakat, Papp giderek telaşlanmaya başladı. Benden kabloyu ısrarla istemeyi sürdürünce geri verdim. Onu prize taktı ve akabinde büyük bir patlama oldu. Gümüş rengi bir dumanla parçalanmış motor devrildi. Yanımdaki adam "Yaralandım!" deyince ona döndüm, kolu parçalanmıştı. Benimle gelen öğrencilerden en genç olanı ne yapılacağını bili-

Challenger mürettebatı. Soldaki bayan Christa McAuliffe.

yordu. Herkese bir görev vererek ilk yardımı örgütledi. Ambulans geldiğinde üç kişinin ağır yaralı olduğu anlaşıldı. Bunlardan biri daha sonra öldü, diğer ikisi kurtuldular. Hepimiz titriyorduk.

Böyle bir kazadan sonra doğal olarak adli soruşturma açıldı. Bay Papp beni dava etti, kabloyu kurcalayarak onun dikkatini dağıttığını iddia etti. Caltech Üniversitesi avukatları beni çağırdılar. Ben adamın boşa konuştuğunu, kazanma şansı olmadığını söylüyordum. Mahkemeye giderse motorun nasıl çalıştığını açıklamak zorunda kalacağını ve aslında kabloyu prizden çıkararak patlamaya onun sebep olduğunu söylüyordum. Fakat üniversite olayı mahkeme dışında çözmeyi tercih etti, Papp'a bir miktar tazminat ödediler. Bilmiyorum, haklı olsanız bile mahkemeye gitmemek belki daha doğru olabilir. Ama ben hâlâ, Papp'ın motorunu doğru teşhis ettiğime inanıyorum."

Son yolculuk

1979 yılında Feynman'da az raslanan türden bir mide kanseri teşhis edildi. Doktorlar tümör alınırca iyileşebileceğini söylüyorlardı. Ameliyat sırasında bir böbreği alındı. Fakat, bünyesi zayıf düşmüştü ve kanser geri geldi. O yıldan sonra, gidererek sağlığı bozuldu. O yine de ders-

lerini sürdürmekten geri kalmıyordu.

1986 yılında Washington'dan bir mektup aldı. Challenger faciasını soruşturmakla görevli araştırma komisyonu üyeliğine seçilmişti. Washington'a gelmesi isteniyordu.

Feynman son yolculuğuna çıktı.

1986 yılında Uzay Mekiği kalkıştan bir dakika sonra havada patlamış ve yedi kişilik mürettebatıyla birlikte Pasifik okyanusuna gömülmüştü. Bu facia televizyon ekranlarında canlı yayında izlendiği ve mürettebatta sivil bir lise öğretmeni bulunduğu için kamuoyunda büyük tepki toplamıştı.

Meclis araştırma komisyonunda senatör William Rogers başkanlığında politikacılar, emekli astronomlar, üst düzey bürokratlar ve NASA mühendisleri bulunuyordu. Komisyonunun gerçeği bulma veya adalet dağıtma gibi bir görevi yoktu. Amaç, her ülkede olduğu gibi, kamuoyunun tepkisini yatıştırmak ve NASA gibi önemli bir kurumu aklamaktı.

Komisyon işe başladığında Feynman çalışmaların yüzeysel kaldığını farketti. Sırayla gelip ifade verenler ya üst düzey yöneticiler, yahut da NASA tarafından seçilmiş mühendisler oluyordu. Feynman bunun üzerine atlayıp Florida'ya gitti. Orada, uzay mekiğini inşa eden ve çalıştıran her kademedeki teknisyen ve mühendislerle konuştu, ilk elden bil-

Washington'da bir fizik deneyi.

giler aldı. Bu araştırmalar onu şu sonuçlara götürdü:

Mekiği fırlatma kararı mühendislerin itirazlarına rağmen alınmıştı.

Mühendisler katı yakıt iticilerini (SBR) bağlayan plastik contaların sorunlu olduğunu, düşük sıcaklıklarda yalıtma görevini yapamadığını defalarca yönetime bildirmişler ama aynı tür conta kullanmaya devam edilmişti.

Feynman araştırmalarını bitirdikten sonra komisyonun 11 Şubat tarihli oturumunda konuşmak üzere söz istedi. NASA yöneticileri onun ifade vermesini istemiyorlardı. Fakat, Feynman onları dinlemedi.

Feynman kürsüdeki yerini aldıktan sonra bir bardak buzlu su istedi. Cebinden beyaz bir plastik conta çıkardı. Bu, Uzay Mekiğinin katı yakıt iticisi (SRB) bağlantılarında kullanılan lastik contanın bir eşi idi.

Feynman lastik contayı buzlu suya daldırıp biraz bekletti. Sonra, yüzlerce televizyon kamerası önünde, sudan çıkarıp avucunda sıktı. Conta bir "çat!" sesiyle un ufak oldu.

Salonu dolduran kalabalıktan bir uğultu yükselirken bilim adamının son sözleri salonda birer çekiç darbesi gibi duvarlarda yankılandı:

"Başarılı bir teknoloji için bilimsel gerçekler daima ticari kaygıların önünde olmalıdırlar, zira doğayı kandıramazsınız!"

Çok uzaklarda Pasifik Okyanusu'nun mavi suları her zamanki maviliğiyle dalgalanıyordu.

Feynman lastik contanın kaza günü soğuk havada esnekliğini kaybedip dışarı yakıt sızmasına yol açtığını ispatladıktan başka, NASA kurumunda üst düzey yöneticilerle teknik kadro arasında nasıl bir iletişim kopukluğu olduğunu da gözler önüne serdi.

Tüm bunlara rağmen komisyon başkanı, NASA'yı kamuoyu önünde kusurlu göstermekten kaçınan bir rapor hazırladı. Taslak Feynman'ın önüne geldiğinde itiraz etti. Rogers ona, diğer komisyon üyelerinin oylarıyla, kendisinin azınlıkta kaldığını bildirdi. Feynman "Toplantı dahi yapmadık, nasıl azınlıkta kalıyordum?" deyince Rogers "Üyeleri telefonla arayıp görüşlerini aldım" dedi. Feynman bunun üzerine Rogers'a resmi bir telgraf çekti: "Benim hazırladığım azınlık görüşünü ya rapora ekleyeceksiniz ya da ismimi pakattan çıkaracaksınız."

Sonuç olarak, Rogers raporu, ekinde Feynman'ın görüşleriyle yayınlandı. Kimse suçlanmadı, ama bu rapor yine de çok etkili oldu, NASA tarihinde en köklü reformlar bu rapor sonrasinda gerçekleşti.

1988 başlarında durumu ağırlaştı. İkinci böbreği de çalışmaz olmuştu. Kalan birkaç aylık yaşamını diyaliz makinasına bağlı geçirmektense, kendi isteğiyle, tıbbi yardım almaktan vazgeçti. Derslerine devam edemez olduktan iki hafta sonra, 15 Şubat 1988'de vefat etti. Ölürlen bile şakacıydı, son sözleri "Bu dünya çok sıkıcı, bir daha gelmek istemezdim" oldu.

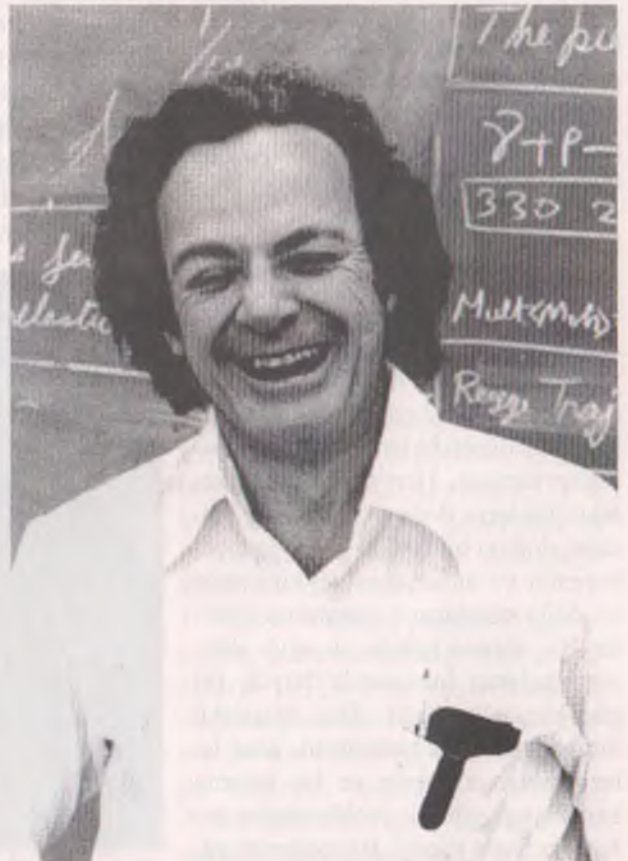
Richard Feynman'ın çok sayıdaki bilimsel çalışmalarından hangisi daha kalıcı olur bilinmez. Fa-

kat, bu dünyayı bize biraz yaşanılır kıldığı için onu sevgiyle anıyoruz. Şu sözleriyle sizi başbaşa bırakıyorum:

"Bu eşsiz evren, uzay ve zamanın bu sonsuz erimi, birbirinden farklı bu canlılar, atomların bu farklı davranışları... tüm bu karmaşık yapının, Tanrı'nın iyiler ve kötüler arasında bir oyun sergilemek için kurduğu bir sahne olduğunu sanmıyorum. Çünkü, sahne oyuna göre fazla büyük."

KAYNAKÇA

- 1) James Gleick, Genius: Richard Feynman and modern physics. Pantheon; New York, 1992.
- 2) Christopher Sykes, No Ordinary Genius: The Illustrated Richard Feynman, W W Norton, New York, 1994.
- 3) Richard Feynman and Ralph Leighton, What Do You Care What Other People Think?: Further Adventures of a Curious Character, W W Norton, New York, 1988.
- 4) L M Brown and J S Rigden (eds), Most of the good stuff: memories of Richard Feynman (New York, 1993).
- 5) Richard Feynman, "Eminin şaka yapıyorsunuz, Bay Feynman", (Çeviren: Tuncay İncesu), Evrim Yayınları, 2000.

"Ölürlen bile şakacıydı, son sözleri 'Bu dünya çok sıkıcı, bir daha gelmek istemezdim' oldu."

Klasik fiziğin evrimine bir bakış

Fiziğin gerçek gelişimi Onyedinci Yüzyıl başında kendini gösterdi. Aristo ile Galileo arasında yaklaşık 2000 yıllık bir zaman aralığı vardır. Yani, nesneler uzayı ile düşünceler uzayının tek bir "fizik uzayı" halinde birleşmesi için bu kadar uzun bir sürenin geçmesi gerekmiştir. Onyedinci Yüzyıl başından günümüze kadar geçen 400 yılda elektrik ve manyetizmanın bilimsel olarak araştırılması ise, bu olaylardaki gizi büyük ölçüde giderdi ve insanlığa büyük bir teknolojik güç sağladı.

Prof. Dr. Süleyman Bozdemir

(Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fizik Bölümü)

M. Serdar Çavuş

(Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fizik Anabilim Dalı)

Fiziksel bilimlerin temeli olan fizik, evrenin temel ilkeleriyle ilgilenir. Gerek doğal olarak insanın doğrudan karşılaştığı, gerekse kendisinin yarattığı algılanabilir dünyanın ve evrenin nesnelerini, aralarındaki temel etkileşimleri ve olayları, gözleme, deneme ve kuram hazırlama yoluyla inceleyen bir bilimdir. Maddelerin temel yapı taşlarını oluşturan kuark ve lepton gibi en küçük parçacıklardan, evrendeki yıldızların, galaksilerin ve gök adaların davranışına varıncaya kadar tüm doğa olaylarını kapsayan geniş bir alan, fiziğin konusuna girmektedir.

Fizik bize dünya ve evren hakkında neler bildiğimizi, insanların bugün bildiklerini nasıl bulduklarını ve yeni buluşlar için nasıl çalıştıklarını öğretir. Fizik sayesinde bilinmeyenle uğraşmak, onu anlamak ve tahmin etmek kudretini kazanırız. Fizikten öğrendiklerimizle yeni buluşlar yaparız. Her yeni buluş yeni teknolojilerin doğması demektir. İnsana, doğayı bir fizikçi gözüyle incelemenin ve anlamının zevkini verir ve doğa olaylarının yasalarını öğretir. Bu, insana içinde yaşadığı dünyayı anlama hususunda büyük bir güç kazandıracaktır. Zira, bugünkü dünyada önemli haberlerin, yeni işler yaratan aletlerin ve bir insanın karşılaştığı günlük problemlerin gerisinde fizik vardır. Bu nedenle günümüzde fizik sadece fizikçilerin bir uğraşı alanı değil, konularıyla uzak-

tan yakından herkesi ilgilendiren bir bilim dalıdır. Kısaca diyebiliriz ki fizik, evrenin temel özelliklerinin sistematik bir incelemesidir. Bu temel özelliklerin her birisi evrende bulunan maddelerin davranışları ve aralarındaki temel etkileşimlerle yakından ilgilidir.

Antik Çağ'dan Onyedinci Yüzyıl'ın başına dek fizik terimi, olayların yalnız nitel görünümünü, varlığını ve maddelerini ele alan, günümüzde "doğa felsefesi" dediğimiz kavramı belirtiyordu. Bu dönemde bilinen olaylar yalnızca katı ve sıvı maddelerin statik (durgun) davranışı (Arşimet ilkesi- suyun kaldırma

kuvveti), ışığın yansımaları ve kırılması, ısı ve ateş, ses ve müzikti. Bunlara ek olarak Yunanlıların M.Ö Sekizinci Yüzyıl'da manyetizmayı, Altıncı Yüzyıl'da statik elektriği buluşunu ve Çinlilerin M.Ö 1000 yılında pusulayı buluşlarını da ekleyebiliriz. Bu konulardaki bilgiler de oldukça yüzeyseldi ve fizik, bir kavram olarak bilinmiyordu.

Aristo'nun yanılgıları

Birçok eski filozof, nesnelerin neden ve nasıl hareket ettiğini açıklamaya çalışmışlardır. Bu konuda ilk ciddi çalışmalar Yunanlı astronomlar ve filozoflar tarafından yapılmıştır. Bu araştırmacılar, gökte bulunan cisimlerin hareketini tanımlamak için oldukça karmaşık modeller tasarlamalarına karşın, böyle hareketlerle yeryüzündeki cisimlerin hareketleri arasında kurdukları ilişkiler tutarsızlık gösteriyordu. Bu filozofların başında Aristo gelir.

Bilindiği gibi Aristo, ünlü bir rasyonel, eklektik (seçmeci) felsefecidir. Her şeyin akılla çözülebileceğine, bu nedenle deney yapmaya gerek olmadığına inanmaktadır. Bu yüzden, hareketle ilgili birçok görüşleri, asırlarca fiziğin gelişmesine engel olmuştur. Örneğin, Aristo'ya göre, bir dış etkenin yokluğunda hareketin devam edebilmesi ancak ortamın sahip olduğu bir hareket gücüne bağlıdır. Bir cisim, başka bir cisme değmeden kuvvet uygulayamaz. Aris-

Danimarkalı astronom Tycho Brahe'nin gezegenlerin hareketiyle ilgili gözlemleri, modern bilimin anahtarı.

to'nun, cisimlerin serbest düşme hareketiyle ilgili teorisi de hayli ilginçtir. Aristo'ya göre büyük cisimlerin yerin merkezine doğru gitme eğilimi küçük kütleli cisimlerden daha fazladır ve bu nedenle büyük cisimler küçük cisimlerden daha hızlı düşerler. Fiziği anlayamayanlara göre Aristo'daki bu yanılgılar akla uygun görünebilir.

Ayrıca, evrenin merkezinin Dünya olduğuna ilişkin Aristocu görüş de fiziğin gelişmesine büyük bir engel olmuştur. Bu görüş, kilise tarafından da benimsenmiş, kilise, aksini söylemeye kalkan Giordino Bruno'yu ateşlerde yakmış, Galileo'yu (1564-1642) zindanlara atmış ve onun sefalet içinde bir ömür geçirmesine neden olmuştur.

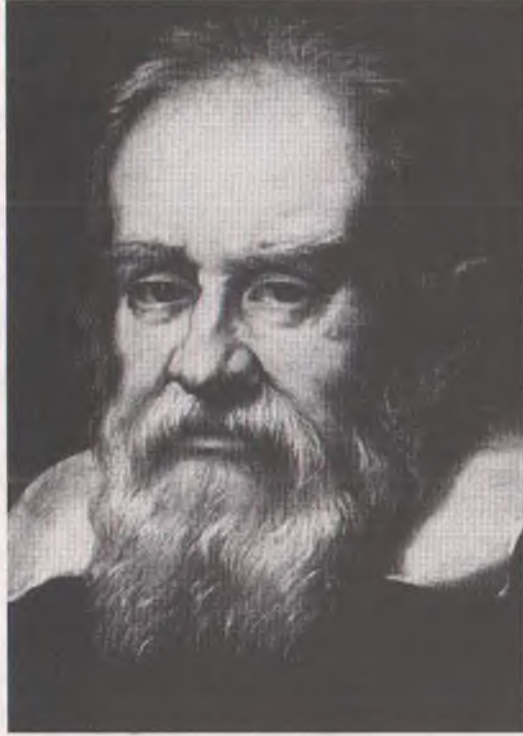
Ortaçağ boyunca fiziğin, genelde bilimin gelişmesine en büyük engellerden birisi Avrupa'da Aristo'nun, doğanın yapısal durumuyla ilgili yanlış düşüncelerinin Hristiyanlık dininin öğretileri içine girmesini sağlayan kilise, bir diğeri ise İslam dünyasında ise imanı akıldan üstün tutan Gazali öğretisini benimsemiş olan medreselerdir.

16. - 17. yüzyılda fizik

Aristo ile Galileo arasında yaklaşık 2000 yıllık bir zaman aralığı vardır. Nesneler uzayı ile düşünceler uzayının tek bir "fizik uzayı" halinde birleşmesi için bu kadar uzun bir sürenin geçmesi gerekmiştir.

Fiziğin gerçek gelişimi Onyedinci Yüzyıl başında kendini gösterdi; "doğa felsefesi"nden ayrılarak, bağımsız bir bilim haline gelmesi ise 1850'de oldu. Onaltıncı Yüzyılda Kopernik (1472-1543) tarafından, Dünya ile birlikte diğer gezegenlerin de güneş çevresinde döndükleri ortaya atıldı. Galileo, bunun ateşli bir savunucusu oldu.

Kopernik'ten sonra, Danimarkalı bir astronom Tycho Brahe (1546-1601) kendi gözlem evinde ilk defa, gezegenlerin hareketiyle ilgili uzun bir süre gözlemler yaptı ve veriler

Galileo Galilei, matematiği fizikte kullanarak fiziğin dilinin matematik olduğunu gösteren kişidir.

topladı. Bu, modern bilimin anahtarı ve doğanın gerçekten anlaşılmasının başlangıcı oldu. Bir şeyi gözlemek ve bu bilgilerin, şu veya bu yorumu çıkarmayı sağlayacak ipuçlarını içerdiğini ummak! Bu, o zamana kadar hiç yapılmamış bir şeydi. Tycho'nun ani ölümü üzerine eldeki verilerin değerlendirilmesi işi, asistanı Alman astronom ve matematikçi Johan Kepler'e (1571-1630) kaldı. Kepler'in kendi adıyla anılan ünlü kanunları şöyledir:

- Gezegenlerin yörüngeleri,

Ortaçağ boyunca fiziğin, genelde bilimin gelişmesine en büyük engellerden birisi Avrupa'da Aristo'nun, doğanın yapısal durumuyla ilgili yanlış düşüncelerinin Hristiyanlık dininin öğretileri içine girmesini sağlayan kilise, bir diğeri ise İslam dünyasında imanı akıldan üstün tutan Gazali öğretisini benimsemiş olan medreselerdir.

odaklarının birinde Güneş bulunan bir elipstir.

- Gezegenleri Güneşe birleştiren vektör, eşit zaman aralıklarında eşit alanlar süpürür.

- Her hangi bir gezegenin yörünge periyodunun karesi, eliptik yörüngesinin büyük ekseninin yarısının küpüyle orantılıdır. Yani,

$$\frac{T^2}{a^3} = \text{sabit}$$

Aynı sıralarda Galileo da, bir taraftan bir merceğin yaptığı dübünle gökyüzünü inceliyor, diğer taraftan da Dünya'daki sıradan cisimlerin hareket kurallarını bulmaya çalışıyordu. Bu çalışmalarının sonucunda Galileo, eylemsizlik ilkesi denilen önemli bir kural keşfetti. Bu ilkeye göre "sabit bir hızla iteleme yapan bir cisme dıştan bir etki olmadığı taktirde, cisim sonsuza kadar aynı hızla hareketine devam edecektir". Bunun için, cismin bir hareket gücüne sahip olması gerekmemektedir.

Galileo'nun ortaya çıkardığı bir diğer gerçek de, Aristo'nun kuvvet ve hareketle ilgili düşüncelerinin yanlışlığı olmuştur. Boşlukta bütün cisimlerin hareketlerinin kütlelerinden ve şekillerinden bağımsız olduğunu deneyerek göstermiştir. Serbest düşme deneyi hava direncinin gerçekten etkisiz kaldığı bir vakumda yapıldığında, bir kuş tüyü ile madeni paranın belli bir yükseklikten bırakıldığında yere aynı anda düştükleri bugün fizik laboratuvarında gösterilen sıradan bir deneydir. Nitekim böyle bir deney 2 Ağustos 1971'de astronot David Scott tarafından Ay üzerinde de yapıldı ve Galileo'yu kesinlikle doğruladı.

Galileo Galilei, çağdaş fiziğin temelini atan, matematiği fizikte kullanarak fiziğin dilinin matematik olduğunu gösteren bir kişi olarak bilinir. Bu son derece ilginç insanın fiziğe katkıları yalnızca, kinematiği Aristo'dan beri içine düştüğü çıkmazdan kurtarması değil, bu işi yaparken doğayla ilgili problemleri

çözmekte getirdiği yaklaşım, yeni yöntemler, yeni anlayış ve yeni kavramlarla insanlığın eline yepyeni, güçlü ve doğanın yapısına uygun araçlar vermiş olmasındır.

Galileo ile birlikte bir kuşak bilim adamının deneye yöneldiğini görüyoruz; fakat genelde bu yönelişin tümünü tek bir kişinin eseri saymak doğru değildir. Kişinin kafasını skolastik düşünce biçiminin boyundurduğundan kurtaran, bilimsel düşünceye olanak veren toplumsal koşulları görmezlikten gelemeyiz. Deneysel bilimin doğuşuyla birlikte tüm Avrupa'yı kapsayan yeni bir enerji ve ilgi dalgasına tanık olmaktayız. Hollandalı bir merceğin buluşu olan teleskop, Galileo'nun elinde hemen gökyüzüne çevrilen bir inceleme aracı niteliğini kazanır. Başka bir İtalyan, Galileo'nun öğrencisi Toricelli, barometreyi bulur; havanın, yükseklerle çıktıkça azalan bir basınç oluşturduğunu kanıtlar. Almanya'da Guericke hava pompasını bulur. İngiltere'de kraliçe Elizabeth'in hekimi William Gilbert manyetizma üzerine deneyler yapar ve yayınlar. Boyle, gazların basınç yasalarını bulur. Böylece gözlem ve deney yolundan hareketle bilim dünyasını oluşturan bir dizi olgu ve yasanın ortaya çıktığını görüyoruz.

Fizik bilimini, Klasik Fizik ve Kuantum Fiziği olmak üzere iki döneme ayırabiliriz.

Onyedinci Yüzyıl boyunca süren ve Yirminci Yüzyıl başlarına kadar geçen süre, klasik fizik dönemi olarak ele alınır. Bu dönemde, üç önemli fizik sentezi bulunmaktadır.

Newton'un klasik mekanik sentezi (1687),

Maxwell'in elektromanyetik sentezi (1864),

Einstein'ın rölativistik mekanik sentezi (özel ve genel rölativite kuramları) (1905–1916).

Mekanik yapısall ve düşünsel gelişimini şöyle bir tabloda özetleyebiliriz:

Klasik mekanik, hızı ışık hızından çok büyük, boyutu 10-10 m atomistik boyuttan çok büyük olan cisimlerin hareketlerini başarıyla inceleyen bir bilimdir.

Y
Ü
K
S
E
K

h
İ
Z
İ
L
E
R

Klasik Mekanik (Newton)	Kuantum Mekanik (Schrödinger, Heisenberg, Bohr ve diğerleri)
Görelî Mekanik (Einstein)	Kuantum Alan Teorisi (Dirac, Pauli, Schwinger, Feynman ve diğerleri)

küçük boyutlar

Einstein'ın özel görelilik kuramı; ışık hızına yakın hızlarda hareket eden parçacıkların davranışlarını inceleyen, kütlenin mutlak değil, hızla bağlı olarak değiştiğini ve yoğunlaşmış bir enerji olduğunu gösteren, kısaca klasik mekanik yüksek hızlara genişleten daha genel bir mekanik kuramıdır.

Newton, kuvvet için, değme koşulu yerine uzaktan ani etkiyi; hareket için de, kuvvetin cismin hızını değiştirmesi yasasını getirdi. Bu son yasa, belirli bir kuvvetin etkisi altında hareket eden bir cismin, belirli bir andaki yeri ve hızı bilinirse, cismin ezelden ve ebediyete kadar her an yerinin ve hızının bilinmesine olarak tanıyordu.

Kuantum fiziği, atomik ölçekte meydana gelen olayları inceler; madde ve ışığın 10-8 cm'den küçük boyutlu kısımlarına bakıldığında ortaya çıkan görünümü betimler.

Kuantum alanlar teorisi; hem çok hızlı hem de çok küçük cisimler için görelilik ve kuantum ilkelerini birlikte sağlayan kurama denir. Kuantum alan kuramı 1930-40'lı yıllarda geliştirilmesine rağmen, bugün daha

tam yeterli sayılmamaktadır.

Newton'un Klasik Mekanik Sentezi

Fiziğin gerçek gelişiminin ve evriminin Onyedinci Yüzyıl başında kendini gösterdiğini söylemiştik. Nitekim, 1642 yılında Galileo ölür ve Newton doğar. Rönesans'tan beri süregelen tüm hazırlıklar sanki Newton içindir. Newton (1642-1727), Kepler ve Galileo'nun buluşlarına, Francis Bacon'un ve Galileo'nun kurdukları akılcı bilim yöntemine ve deneysel felsefeye dayanarak 1687'de klasik mekanik ilk sentezini yapar. Principia (İlkeler), tam adıyla "Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri" başlıklı yapıtıyla hareket bilimi olan mekanik temelini atan Newton, klasik fiziğin en parlak kuramcısı oldu.

Klasik mekanik kuramı bize, hızı ışık hızından çok küçük, boyutu atomistik boyut olan 10-8 cm'ye göre çok büyük boyutlu makro sistemlerin yeryüzünde ve evrende nasıl davrandıklarını anlama ve çoğu kez tam bir isabetle davranışlarını öngörme yeteneğini kazandırmıştır.

Newton'un sentezi iki farklı konuyu kapsar. Bunlardan biri, cismin, bir kuvvetin etkisi altında nasıl bir yol izleyeceğini açıklayan hareket yasalarıdır. Bunlara dinamik yasaları denir. Diğer, gravitasyonel çekim yasasıdır. Newton, Aristo'nun eksik ve yanlışlarını bir ölçüde düzelten Galileo'nun çalışmalarını tamamladı. Kuvvet için, değme koşulu yerine uzaktan ani etkiyi; hareket için de, kuvvetin cismin hızını değiştirmesi

yasasını getirdi. Bu son yasa, belirli bir kuvvetin etkisi altında hareket eden bir cismin, belirli bir andaki yeri ve hızı bilinirse, cismin ezelden ve ebediyete kadar her an yerinin ve hızının bilinmesine olanak tanıyordu. Buna göre insan, evrendeki gezegen ve yıldızların her birinin yerini, hızını, verilen bir anda saptayabilirse, evrenin geçmişini ve geleceğini belirleyebilecekti.

Klasik mekaniğin kuramı Newton tarafından ortaya konmuş, daha sonra Euler, d'Alembert, Laplace, Lagrange, Hamilton gibi matematik-fizikçilerin elinde daha da geliştirilmiştir.

Klasik kuram şöyle özetlenebilir:

Newton'un üç dinamik yasası: Eylemsizlik ilkesi, kuvvet yasası, etki-tepki yasası.

İki yardımcı ilke: Belirleyicilik (determinizm) ve nedensellik (sebep-sonuç) ilkeleri ve mutlak zaman, mutlak uzay, mutlak kütle aksiyomları üzerine kurulmuştur.

Bu yasalar için Galileo rölativitesi geçerlidir.

Galileo ve Kepler'in attığı sağlam temeller üzerine Newton, klasik mekaniği inşa etmeyi başardı. Newton'un maddesel cisimlerin davranışını düzenleyen üç yasasından birinci ve ikinci yasa, daha önce Galileo'nun özünü verdiği yasalardı: Bir cisme hiçbir kuvvet etkimmezse cisim, bir doğru üzerindeki tekdüze hareketini sürdürür; cisme bir kuvvet uygulanırsa bu durumda kütle çarpı ivmesi (yani, momentumundaki değişim oranı) bu kuvvete eşittir. Newton'un kendine özgü sezgisıyla gerçekleştirdiği yasa üçüncü yasadır: A cisminin B cismine uyguladığı kuvvet, B cisminin A cismine uyguladığı kuvvete eşittir, ancak ters yönlüdür (her etkiye eşdeğer bir tepki vardır). Bu yasa, Newton'un ana yasası olmuştur. Newton'un evreni, Öklid'in geometrisinin ilkelerine bağımlı bir uzayda oraya buraya hareket eden parçacıklardan oluşur. Bu parçacıkların ivmeleri, onlara etkiyen kuvvetler tarafından belirlenir. Her parçacığın üzerindeki etki, öteki parçacıklardan kaynaklanan ayrı ayrı etkilerin bir araya getirilmesiyle (vektör

"Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri" başlıklı yapıtıyla mekaniğin temelini atan Newton, klasik fiziğin en parlak kuramcısı oldu.

toplama –üst üste gelme– ilkesini kullanarak) elde edilir. Sistemin iyi tanımlanmış bir sistem olmasını sağlamak için kesin bir kurala, A cismin üzerindeki hangi etkinin B cisminden kaynaklanacağını bize bildirecek bir kurala gereksinimimiz vardır. Normal olarak bu etkinin A ve B noktalarından geçen bir doğru üzerinde oluştuğunu varsayıyoruz. Bu etki, evrensel kütle çekim etkisiyse A ve B arasındaki çekim kuvvetinin büyüklüğü cisimlerin kütleleriyle doğru aralarındaki uzaklığın karesiyle ters orantılı olacaktır: Ters-kare kuvvet yasası. Evrensel kütle çekiminden başka etkiler için cisimlerin konumlarının ve kütleleri dışındaki özelliklerinin dikkate alınması gerekebilir.

Newton, Kepler'in üç yasasının, kendine ait genel teoremler kapsamında (ters-kare kuvvet yasasından yararlanarak) elde edildiğini göstermiştir. Kepler'in eliptik yörüngeleriyle ilgili her türlü ayrıntılı hesabı, ayrıca döncelerin presesyonu gibi etkileri doğruladı (yerkürenin kendi ekseninde dönüş yönünün yavaş salınımlı hareketi, yüzyıllar önce eski Yunanlıların farkına vardıkları bir

konudur). Bütün bunları gerçekleştirmek için Newton, sonsuz küçükler hesabının (diferansiyel ve integral hesabı) yanı sıra birçok yeni matematiksel teknik geliştirmek zorunda kaldı. Newton, çalışmalarının olağanüstü başarısını bir ölçüde üstün matematik becerisine ve aynı şekilde üstün fiziksel sezgilerine borçludur.

Galileo rölativitesine göre zaman, uzaydan tamamen ayrı ve bütün gözlemciler için aynı, yani hareketten bağımsız, mutlaktır. Mutlak zaman kavramı klasik kuramda, etkileşmelerin sonsuz hızla yayılmasını öngörüyordu. Bir alan aracılığıyla etkileşme kavramı henüz bilinmiyordu.

Newton, mekanikle ilgili çalışmalarının yanında optikle ilgili çalışmalar da yapmış ve ışığın paçacık teorisini ileri sürmüştür. Bu teoriyi, mekanik kuramları içerisinde geliştirmiştir. Çağdaşı olan Hollandalı fizikçi Huygens, o sıralarda, ışığın dalga teorisini ortaya atmıştır, fakat teori pek ilgi görmemiş ve yaklaşık yüz yıl boyunca unutulmuş ya da unutturulmaya çalışılmıştır.

Belirleyicilik ilkesi

Klasik kuram belirleyicidir, yani gelecek tümüyle geçmiş tarafından belirlenir. Belirleyicilik ilkesi, olup biten her şeyin kendilerinden önce gelen olgularca belirlendiği öğretisine dayanır. Belirleyicilik ilkesi, Newton mekaniğinin bir özelliği olarak Ondokuzuncu Yüzyılda en parlak dönemine ulaştı. Pierre Simon de Laplace 1820'de yayınladığı bir eserinde, geçmişe bakarak tüm evrenin geleceğini kesinlikle belirlemenin elimizde olduğunu ileri sürmüş ve günümüzde bile dillerde olan şu satırları yazmıştı: "Doğada herhangi bir an etkin olan tüm güçleri ve evrende var olan tüm nesnelerin o anlık konumlarını bilen bir zekâ, evrendeki en büyük cisimlerden en hafif atomlara kadar tüm nesnelerin hareketlerini tek bir formül kapsamında toplayabilir. Yeter ki bu zekâ eldeki verilerin hepsini birden çözümleyebilecek kadar güçlü olsun. Böyle bir zekâ için kesin olmayan hiçbir şey olamaz; geçmiş gibi gelecek de onun gözleri önünde olacaktır".

Bu düşüncenin, özgür irade kavramı, felsefe ve din üzerindeki etkileri çok büyük olmuştur. Newton, yasalarını dünyaya sunduktan sonra mekanikçi belirleyicilik diye bir felsefi düşünce kolu ortaya çıktı; Laplace da bunun ateşli bir savunucusu oldu.

Galileo ve Newton'dan beri bilginlerin, olguların nedenlerini değil olgular arasındaki değişmez (yasal) ilişkileri bulma ve açıklama yoluna gittiklerini görüyoruz. Başka bir deyişle, Aristo geleneğindeki "neden" arama çabası modern bilimde yerini "nedensel ilişki" bulma çabasına bırakmıştır.

İlerde göreceğimiz gibi, klasik fiziğe duyulan bu güven ve fiziği niteleyen determinizm en yüksek noktasına ulaştığı bir dönemde yıkılmış, yerini belirsizlik ilkesine bırakmıştır.

Nedensellik ilkesi

"Her olgunun bir nedeni vardır" düşüncesi bizi nedensellik ilkesine götürür. Nedensellik, yani sebep-sonuç ilkesi, bilimde tümevarım yönteminin temeli ve öncüsüdür. Bu yöntemin öncül hipotezi, aynı nedenlerin aynı sonuçları doğuracağı ilkesidir. Nedensellik, doğa olaylarının bir düzen içinde ard arda yinelenmesinin insanda yarattığı bir kavramdır.

Neden ve sonuç, birlikte giden ve duruma bağlı kavramlardır. Bir durumda neden olan bir olgu veya koşul, bir başka durumda sonuç olabilir. Tersine, bir durumda sonuç olarak beliren bir olgu başka bir durumda neden olabilir.

Nedensellik ilkesinin bilimde ve felsefede önemli bir yeri vardır. Bu konuda filozofların değişik karşı görüşleri bulunmaktadır. "Nedensellik" kavramının modern bilimde yeri olmadığını ileri süren B. Russell gibi filozof ve bilim adamları da var-

Johan Kepler (1571-1630).

dır. Gerçekte, bilime aykırı düşen şey, nedensellik ilkesinin işlemsel yorumu değil, metafizik anlamıdır. Metafizikte bu ilkeye bir öğreti niteliği verilerek, "her şeyin bir nedeni vardır", "hiçbir şey bir nedene dayanmaksızın var olamaz veya yok olamaz", "aynı neden daima aynı sonucu meydana getirir" vb. doğrulanması veya yanlışlanması olanak dışı bir takım genel yargılara gidilmiştir. Bilim, ne bu tür genel yargılar ileri sürme yoluna gitmiş ne de bunları bir şekilde doğrulama veya haklı çıkarma çabası içerisine girmiştir. Olguları, gerilerindeki nedenlere inerek açıklama isteği Onyedinci Yüzyıldan beri etkinliğini yitirmiştir ve günümüzde artık bilimsel niteliği olmayan bir istek sayılmaktadır; ancak bunu, nedensel ilişki kavramının bilim dışı olduğu biçiminde yorumlamak elbetteki yanlıştır. Galileo ve Newton'dan beri bilginlerin, olguların nedenlerini değil olgular arasındaki değişmez (yasal) ilişkileri bulma ve açıklama yoluna gittiklerini görüyoruz. Başka bir deyişle, Aristo geleneğindeki "neden" arama çabası modern bilimde yerini "nedensel

ilişki" bulma çabasına bırakmıştır.

Günümüz bilim felsefecileri nedenselliğin olasılık yorumunu yapmaktadırlar. Patrick Suppes, 1970'te yayınlanan "Nedenselliğin Olasılık Teorisi" adlı kitabında, nedensellik kavramını şöyle açıklamaktadır:

Y gibi bir olgunun ortaya çıkışı X gibi başka bir olgunun ortaya çıkışını yüksek bir olasılıkla izliyor ve X ile Y arasındaki olasılık ilişkisinden sorumlu üçüncü bir olgu yoksa X'e Y'nin nedeni diyeceğiz.

Newton kuramının başarıları

İki yüz yılı aşan gelişme sürecinde Newton teorisinin giderek artan yeni doğrularla pekişme olanağı bulduğunu görüyoruz. Evrensel gravitasyonel çekim kanunuyla Newton, doğanın temel kuvvetlerinden birini buldu; bu, boşlukta gezegenlerin hareketlerini ve göktaşlarının dünyaya düşüşünü, serbest düşmeyi ve gel-git olaylarını düzenleyen kuvvet idi.

Cavendish, gravitasyonel çekim yasasını laboratuarda doğrulamayı başardı. Gravitasyonel çekim nedeniyle gezegenlerin yörüngelerinde oluşan sapmaları, geliştirilen gözlem yöntemleriyle hesaplamak ve doğrulamak mümkün oldu. Sonunda, gravitasyonel çekimiyle bu sapmalara yol açan, ama o zaman henüz bilinmeyen bir gezegenin (Neptün) varlığı Fransız matematikçisi Leverrier ve bağımsız olarak İngiliz astronom Adams tarafından hesaplama yöntemiyle belirlenir ve sonra işaret edilen yerde, Alman astronom Galle tarafından gözlenir. Böylece, matematiksel metodun klasik fiziğe öndeyici gücünü kazandığını görüyoruz.

Klasik mekanik, tüm bilimler içinde en başarılısı olarak görülmektedir. Bu kuramı kullanarak mühen-

disler Ay'a astronotlar göndermiş ve Güneş Sistemi'nin en uç noktalarına kadar uzay aracı yollamışlardır. Astronomlar gökteki olayları yıllarca önceden saniyesine kadar belirleyebilmektedirler.

Maxwell'in Elektromanyetizma Kuramı

Klasik fiziğin elektrik ve manyetizmayla ilgili kısmına dair ilk gözlemlerin antik çağlara kadar uzandığını görüyoruz. MÖ. 1000 yıllarında Çin'de pusulanın bulunması, MÖ. Sekizinci Yüzyılda manyetizmanın, Altıncı Yüzyılda elektriğin eski Yunanlılar tarafından keşfedilmesi bunu göstermektedir. İlk gözlenen elektrik ve manyetik olaylar filozoflara (bir giz anlamında) ilginç görünmüş olmalıydı, fakat onların gözünde bunun pratik bir anlamı yoktu.

Elektrik ve manyetizmanın incelenmesi bilimsel devrimin ilk başlarında yer alır. William Gilbert (1544-1603), 1600'de elektrik ve manyetizma üzerine ilk bilimsel çalışmalardan biri olan önemli bir kitabı *De Magnete*'yi yayınladı. Gilbert, Dünya'nın dev bir mıknatıs gibi davrandığını ve bu nedenle bir pusula iğnesinin kuzey kutbuna yöneldiğini gösterdi.

Elektrikle ilgili olarak kehribardan başka cam, sülfür, balmumu ve mücevher taşları gibi birçok maddenin de sürtünmeyle durgun (statik) elektrik özelliği kazandığını gösterdi.

Elektrik bilimi, iki teknik gelişme sayesinde Onsekizinci Yüzyıl boyunca önemli ölçüde bir ilerleme kaydetmiştir. Bunlardan ilki büyük miktarlarda durgun elektrik yükü üreten ve depolayan elektroskopik düzeneklerin geliştirilmesi, ikincisi ise, kontrol edilebilen elektrik akımları üretmek için bugünkü pillerin öncüleri olan elektrokimyasal hücrelerin geliştirilmesidir.

Charles François Dufay (1698-1739) iki cins durgun elektriğin var olduğunu keşfetti. Kehribar gibi malzemeleri sürterek üretilen cinsine "reçinemsi" ve camı sürterek üretilen cinsine de "camsı" adını vermişti. Daha sonra Benjamin

Franklin (1706-1790) bunları sırasıyla eksi ve artı yük olarak adlandırdı ve biz bugün bu isimlendirmeyi kullanıyoruz.

Durgun elektrikle ilgili birtakım modeller geliştirildi. Bunlar "akışkan tipi" modellerdi. Franklin'in tek-sıvı modeli ve diğer bir model olan iki-sıvı modeli rekabet halindeydi. Tek-sıvı modelinde yüksüz madde belirli miktarda elektrik sıvısına sahipti; artı yük sıvının fazlalığı, eksi yük ise eksikliği demektir. İki-sıvı modelinde ise, iki farklı sıvının -biri artı ve diğeri eksi- varlığını kabul etmekteydi. Yüksüz maddede bu iki sıvı eşit miktarlarda bulunmaktaydı.

Elektrikle ilgili çağdaş anlayış çok sonra 1897'de J.J Thomson (1856-1940) tarafından elektronun keşfiyle ortaya çıktı. Yük, maddenin bir özelliği olup, atomları oluşturan temel parçacıklar -elektronlar ve protonlar- üzerinde yerleşmiştir.

Yükler arasındaki kuvvet üzerine belirleyici deneyi 1785'de Charles Augustin de Coulomb (1736-1806) yapmıştır. Kendi adıyla bilinen "Coulomb Kuvveti"ni keşfetmiştir. Bu, uzaklığın karesiyle ters orantılı, yüklerin çarpımıyla doğru orantılı olan bir kuvvettir.

Elektrik akımı -yani, elektrik yüklerinin akışı- durgun elektrik yüklerinin boşalmasıyla oluşur. Bunun doğadaki örneği şimşektir, fakat sürekli bir akım kaynağı olan piller bulununcaya kadar elektrik akımıyla kesin deneyler yapılamamıştır. Bir pil, iki elektrodu arasında sabit bir elektromotor kuvvet üreten bir kimyasal reaktördür. Alessandro Volta (1745-1827), Lu-

William Gilbert, Dünya'nın dev bir mıknatıs gibi davrandığını ve bu nedenle pusula iğnesinin kuzey kutbuna yöneldiğini gösterdi.

igi Galvani (1737-1798) ilk bataryayı üretmeyi başaran bilim adamlarındır.

Atomları ve molekülleri bir arada tutan kuvvetlerin elektrik kuvvetleri olduğu görüşünü ilk öneren Anthony Carlisle (1768-1840) ve William Nicholson (1753-1815) olmuştur. Elektrik ve manyetizmanın anlaşılmasındaki ilerlemeler için, akan elektrik gerekli bir önkoşuldu ve bu ilerlemeler Ondokuzuncu Yüzyılda ardı ardına birbirini izlemiştir.

İki ayrı bilim dalı olarak geliştirilen elektrik ve manyetizma, 1820'de Hans Cristian Ørsted (1777-1851) tarafından yapılan bir deney sonucunda bu iki bilim dalının birleştirilmesinin mümkün olduğu görüldü. Ørsted, bir metal tel içindeki elektrik akımının bir pusulayı saptırdığını göstermiştir. Çağdaş terimlerle söylersek Ørsted, elektrik akımının bir manyetik alan yarattığını bulmuştur. Keşfi izleyen bir iki gün içinde Jean-Baptiste Biot (1744-1862) ve Felix Savart

Michael Faraday (1791-1867).

1791-1841) bu etkiyi kendi laboratuvarlarında yeniden yaratmışlar ve manyetik alan şiddetinin, telden olan uzaklığın tersiyle orantılı olarak değiştiğini bulmuşlardı. Andre Marie Amper (1775-1836) elektrik akımlarının manyetik etkileri nasıl yarattığını iyice ayrıntılı bir biçimde incelemiş ve bugün kitaplarda geçen manyetik alanla ilgili ve kendi adıyla anılan "Amper Yasası"nı bulmuştur.

Durgun elektrik ve manyetik kuvvetlerin gravitasyonel çekim kuvvetinden tek farkları itici ve çekici özellikte olmalarıdır. Etkileşen kütleler yerine, statik yükler ve manyetik kutup şiddetleri gelir. Ters-kare kuvvet yasasını sağlamaları yönünden her üçü de benzer davranış gösterirler. Bu aşamada, hem elektrik hem de manyetik kuvveti, Newton kuramı kapsamına kolayca almak olasıdır. Işığın davranışı da, ya ışığın taneciklerden (ki bu taneciklere bugün foton adını veriyoruz) ya da ışığın bir ortamda yayılan dalga hareketi olduğunu varsayarak Newton kuramına dahil

edilebilir. İkinci seçenekte ise, "eter" denen ortamın kendisinin de parçacıklardan oluştuğu varsayılmalıdır. O dönemde bu düşünce biçimini savunan fizikçiler çoğunlukta idi.

Hareket halindeki elektrik yüklerinin durgun manyetik kuvvetlere neden olabileceği gerçeği, konunun biraz daha karmaşık hale gelmesine yol açmıştır, ama yukarıdaki görüşü bir bütün olarak etkilememiştir. Sayısız matematikçi ve fizikçi (Gauss dahil) Newton kuramı çerçevesinde hareket halindeki elektrik yüklerini tanımlayan ve genel olarak yeterli görülen denklem sistemleri önerdiler. New-

toncu görüşe ilk ciddi eleştiri, büyük İngiliz deneyci ve kuramcısı Michael Faraday (1791-1867) tarafından yapılmıştır.

Bu eleştirinin niteliğini anlamak için önce fiziksel alan kavramını anlamalıyız. Bir manyetik alan düşünün. Bunu gözlemlemenin en iyi yolu, bir mıknatıs üzerine konan bir kağıt parçasının üstüne serpiştirilen demir tozlarının aldığı ilginç görüntüye bakmaktır. Demir tozlarının "manyetik kuvvet çizgileri" denen çizgiler boyunca, birbirlerini kesmeden dizildikleri görülür. Bu çizgiler manyetik alanın bir resmidir. Uzayda her noktada bu "alanın" belirli bir yönü, bu notadaki manyetik etkinin yönünü belirler. Gerçekte, her noktada bir vektör bulunduğu için, manyetik alan bize bir vektör alanı örneği sağlar. Aynı şekilde, elektrik yüklü bir cismin çevresi de farklı bir alanla, yani elektrik alanıyla çevrilidir. Benzer olarak, kütle çekim alanı da herhangi bir kütleli cismin çevresinde yer alır. Bunların hepsi uzayda vektör alanlarıdır.

Bu görüşler Faraday'dan çok önceleri yaygındı ve Newtonculara göre bu gibi "alanlar" tek başlarına gerçek fiziksel maddenin yerini tutmamaktaydı. Bu alanlar daha çok çeşitli kuvvetlerin hesabını yapmak için düşünülmüş matematiksel kavramlardı. Ancak, Faraday'ın son derece zengin deneysel bulguları (hareketli bobinler, mıknatıslar, değişen bir manyetik alanın bir elektrik akımı doğurması -Faraday indüksiyon yasası-, vb.) onu, elektrik ve manyetik alanların gerçek birer fiziksel "nicelik" olduklarına inandırdı. Ayrıca, değişen elektrik ve manyetik alanların bazen alan dışındaki boş uzay içinde birbirlerini "iteleyerek" bir tür dalga üretebildiklerini düşünüyordu. Faraday, ışığın bu tür dalgalardan oluşabileceğini varsaydı. Bu varsayım o dönemde yaygın olarak benimsenen Newtoncu görüşe aykırıydı, çünkü bu görüş, alanlara herhangi bir bağlamda "gerçek" gözüyle bakmıyordu. Alanlar, Newton için noktasal parçacıkların uzaktan eylemiyle ilgilenen, asıl gerçekliğini tanımaya yararlı matematiksel yardımcılarından öte bir şey değildi.

Elektrik ve manyetizmayla ilişkilendirilen bu gözlemlerden sonra dikkatler tüm bu etkileri birleştirilmiş bir biçimde hesaba katan bir kuramın geliştirilmesine çevrilmişti. Sonunda başarıyla gerçekleştirilen ve tüm fizikçilerin benimsediği, hâlâ geçerli olan kuram, "alan kuramı" oldu. Faraday'ın alan kuramı, uzaktan etkileşme kavramının yerini aldı.

Bir yük ya da akım elemanı üzerindeki kuvvet, yük ya da akım elemanının konumundaki alan nedeniyle oluşuyordu. Faraday'ın alan kuramı, Amper yasası ve Gauss yasası, James Clark Maxwell (1831-1879) tarafından kesin bir matematiksel yapıya sokuldu. Maxwell, kendi adını alan ve bugün elektromanyetik teorisinin temel bağıntıları olarak bilinen denklemlerini 1864'de yayınladı. Maxwell, matematiksel olarak tutarlı bir alan denklemleri takımı kurmak için o zamanlar deneysel olarak henüz

James Clark Maxwell, kendi adını alan ve bugün elektromanyetik teörinin temel bağıntıları olarak bilinen denklemlerini 1864'de yayınladı.

gözlenmemiş, bilinmeyen yeni bir elektromanyetik etkinin varlığını öngörmek zorunda kalmıştır. Bu söz konusu etki "yer değiştirme akımı"dır. Yer değiştirme akımının eklenmesiyle bulunan denklemler, dalga çözümlerine sahiptirler ve dalganın boşluktaki hızı ışık hızına eşittir. Böylece bu matematiksel teori, ışığın da elektromanyetik karakterde olduğunu göstermiştir. Maxwell denklemleri elektrik, manyetizma ve optiğin bir birleşik teorisini oluşturmaktadır.

Maxwell denklemlerinin bir öngörüsü, elektrik ve manyetik alanlarının boş uzayda birbirlerini, Faraday'ın varsaydığı gibi gerçekten 'ittiklerini' göstermesidir. Salınım yapan bir manyetik alan, salınım yapan bir elektrik alan yaratır ve (Faraday'ın deneysel bulgularına göre) bu salınım yapan elektrik alan tekrar salınım yapan bir manyetik alan yaratır. Bu manyetik alan (Maxwell'in kuramsal yorumuna göre) yine bir elektrik alan yaratır ve bu böyle sürer gider. Bu gibi dalgaların

var olduklarını Alman fizikçi H. Hertz 1888'de deneysel olarak kanıtladı. Faraday'ın umudu, bu suretle, Maxwell'in harikulade denklemlerinde gerçekten sağlam bir temel bulmuş oluyor.

Maxwell kuramının fiziksel gerçeklik görüşüne getirdiği temel yenilik, alanların bundan böyle hak ettikleri şekilde ciddiye alınmaları ve Newton kuramındaki "gerçek" parçacıkların birer matematiksel uzantısı gibi sayılmamaları gerektiğidir. Nitekim, Maxwell, alanların elektromanyetik dalgalar halinde yayılırken belli bir miktar enerjiyi taşıdıklarını göstermiştir. Maxwell, söz konusu enerji için açık bir matematik ifade elde etmeyi başarmıştır. Enerjinin, 'kütleden bağımsız' olarak elektromanyetik dalgalarla bir yerden diğerine taşındığı gerçeği, Hertz'in bu dalgaları saptamasıyla deneysel olarak doğrulanmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Ondokuzuncu Yüzyıla gelince, fizikteki en önemli buluş Coulomb, Ampere, Gauss, Ørsted, Faraday ile başlayan ve James Clerk Maxwell tarafından sentezlenen "klasik elektromanyetik teori"dir. Bu teori, evrende yalnız maddesel parçacıkların meydana getirdiği gravitasyonel çekim alanının değil, aynı zamanda durgun ve hareketli elektrik yüklerinin oluşturduğu çok daha kuvvetli olan elektromanyetik alanın da bulunduğunu ortaya koymuştur.

Maxwell fizikte bilinen tüm dalga hareketlerinin maddesel bir ortamda yayıldığını düşünerek elektromanyetik dalgaların da benzer şekilde 'eter' diye adlandırılan bir ortamda yayıldığını düşündü. Daha ilerlerde göreceğimiz gibi bugün alanın kendisine bir fiziksel gerçeklik bağlıyoruz ama eterin varlığını yadsıyoruz.

Geçen 400 yıl boyunca elektrik ve manyetizmanın bilimsel olarak araştırılması, bu olaylardaki gibi büyük ölçüde giderdi ve insanlığa, eskiden hayal bile edilemeyecek kadar büyük bir teknolojik güç sağladı.

KAYNAKÇA

- 1) Nicolaas Bloembergen, "Günlük Yaşamımızda Fizik ve Fiziğin Entelektüel Serüveni", TFV Dergisi, Sayı 11, Çeviri: Yeşim Ocak, Temmuz 1998.
- 2) Hans Reichenbach, "Bilimsel Felsefenin Doğuşu", 2. basım, Remzi kitabevi, Çeviren: C. Yıldırım, 1993.
- 3) Süleyman Bozdemir, "Fiziğin Evrimine Kısa Bir Bakış", Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi", Sayı: 327.
- 4) Süleyman Bozdemir, "Fiziğin Gizemi, Metodolojisi ve Felsefesi", TFV Fizik Dergisi, Sayı: 17, Ağustos 2003, ve gelecek sayısı: 18.
- 5) Süleyman Bozdemir, "Felsefe, Bilim ve Fizik", TFV Fizik Dergisi, Sayı: 16, Ekim 2001.
- 6) Richard P. Feynman, "Her şeyin Anlamı", Evrim Yayınevi, Çeviren: Osman Çeviktay, Eylül 1999.
- 7) Erdal İnönü, "Matematik Felsefesi Üzerine Anı ve Düşünceler", Feza Gürsey Enstitüsü, Tübitak ve Boğaziçi Üniversitesi
- 8) Nuri Ünal, "Entropi", TFV Fizik Dergisi, Sayı: 14, Temmuz 2000.
- 9) Roger Penrose, "Fiziğin Gizemi-Kralın Yeni Usu II", TÜBİTAK Yayınları, 6. Baskı, Çeviren: Tekin Dereli.
- 10) Hans Grassmann, "Fizik ve Ötesi", Evrim Yayınları, Çeviren: Çiğdem Buğdaycı ve Yüksel Atakan, 2001.
- 11) "Fizik Öğretiminin Günümüzdeki Durumu ve Bazı Öneriler", Fizik Dergisi, Haziran 1993, Sayı: 3.
- 12) http://www.geocities.com/homer_847/
- 13) <http://www.bilist.8m.com/biladam.htm>
- 14) <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/biliminsanlari/caglarbouyu/index.htm>

Nazım Hikmet'te milli bilinç

Nazım'ı gerçek devrimci kılan en önemli yanı, onun "vatan ve millet sevdası" dır. Nazım'ın memleket ve millet bağlılığı tüm yaşamına egemen olmuş ve Nazım, bu tutumundan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Nazım Hikmet'in on binlerce dizesi, tüm şiirleri, yazıları, senaryoları, romanları bu gerçeği dile getirir. Nazım, yaptığı pek çok konuşmada, yaşanmış pek çok olayda, vataniyle, milletiyle, tarihiyle ne denli yüksek bir "Türk Milleti" bilincine sahip olduğunu her fırsatta ortaya koymuştur.

Zerrin Öztürk

Nazım Hikmet ülkemizde, üzerine en çok araştırma yapılip kitap yazılan, kendisinden en çok söz edilen Türk şairidir. Bu yayınların önemli bir bölümünde, büyük şairin yaşadığı aşklar, abartılı bir biçimde öne çıkartılarak, onun devrimci, antiemperyalist yanı gizlenir. Bir kısmında ise, Nazım'ın komünist, sosyalist, devrimci, kavgacı yanına vurgu yapılır. Ancak ne hikmetse millici (ulusalcı) yanı arkalara itilir; Nazım'daki, "vatan", "millet" kavramlarına oturan bilinç temeli, adeta görmezden gelinir.

Oysa Nazım'ı gerçek devrimci kılan en önemli yanı, onun "vatan ve millet sevdası"dır. Nazım'ın memleket ve millet bağlılığı tüm yaşamına egemen olmuş ve Nazım, bu tutumundan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Nazım Hikmet'in on binlerce dizesi, tüm şiirleri, yazıları, senaryoları, romanları bu gerçeği dile getirir. Nazım, yaptığı pek çok konuşmada, yaşanmış pek çok olayda, vataniyle, milletiyle, tarihiyle ne denli yüksek bir "Türk Milleti" bilincine sahip olduğunu her fırsatta ortaya koymuştur.

Her millet gibi büyük Türk milleti

Nazım Hikmet, "milletim" derken, Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti Devleti"ni kuran Türkiye halkına "Türk Milleti" denir" tanımıyla bütünleşir. Böylece, Atatürk'ün devrimlerine duyduğu inancı hep açığa

vurur. Nazım Hikmet, halkına, tüm yapıtlarında sadece ve açıkça büyük "Türk Milleti" diye seslenir. ABD Dışişleri Bakanı Dalles'in 1953 yılında "Nato'nun en ucuz askeri Türk askeri'dir. Bize sadece 23 sente mal oluyor," demesi üzerine yazdığı ünlü şiirinde millet sevgisini şöyle dile getirir:

*"yani benim fakir, cesur, çalışkan milletim,
her millet gibi büyük Türk milleti."* (1)

Nazım Hikmet, ülkemizde üzerine en çok araştırma yapılip kitap yazılan Türk şairi olmasına karşın, onun ulusalcı ve devrimci yanı hep arkalara itilir.

Nazım Hikmet, Türkiye'nin uluslaşma (kendi tanımıyla milletleşme) sürecinin tanığıdır. Osmanlı'yla birlikte feodal parçalanmanın sona ermesini, bölgeler arasındaki ekonomik bağların kurulması ve yöresel pazarların ulusal pazara dönüşmesinin ekonomik temeli oluşturması kararının verildiği tarihi günleri görür, yaşar (2). Türkiye Devrimi'ne doğrudan tanık olur.

Derin ve milli bir dil bilinci

O, "dilde ve edebiyatta milli benliğe dönüş" ruhunu benimsemiş, Osmanlıcaya karşı Türkçenin kullanımını savunan 1910'ların Genç Kalem'lerinin "Türkçe'ye yabancılar değil, yalnız kendi kaidelerimiz hâkim olmalıdır" inancının takipçisidir (3).

Orhun Yazıtları'na uzanan köklü bir tarihe dayanan, Oğuz Kağan'ın önderliğinde kavimlerin harmanlanıp kaynaşmasıyla sürüp gelen halkın torunları, şimdi tarihin ilk milli mücadelesini veriyordu (4). Binlerce yıldır konuşulan Türkçe, devrimle birlikte ilk kez modern dünyanın en önemli "ulusal dil"lerinden biri oluyordu.

Onlar, gittikleri yerlerde bağımsız ve egemen devletler kuracak denli, olağanüstü yaşama ve örgütlenme becerisine sahiptiler. Her coğrafyaya uygarlık, hoşgörü, paylaşma ve kaynaşma ruhunu taşıyanlar, şimdi Anadolu'da yeni ve üstelik "milli" bir

devlet kuruyorlardı. Kavimden, beylikten, imparatorluktan milliyet esaslarına dayanan, insanlığın tarihsel gelişimine uygun, "ulus" bilincine geçiyorlardı. İşte, o günlerin gencecik şairi Nazım Hikmet, "Türk Milleti" olabilmeyin nimetini, aklıyla ve yüreğiyle sezmışti. Onun için bir ulusun şairi olmak, şairliğin baş koşulu idi.

Türk şairi Nazım Hikmet

Şiir sanatının gelmiş geçmiş en büyük ustalarından Nazım Hikmet'in yapıtı kendi ülkesinin kültüründe kök salmış ulu bir çınar gibidir. Türk milletinin en sıkıntılı anlarında hep yanında olan Nazım'ın kökleri vatan toprağında, dalları evrensel bir sonsuzluktadır:

*"Ben, bir insan
Ben, Türk şairi
Nazım Hikmet,
Ben."*

Nazım Hikmet'teki "milli bilinç" sürecini şiirleriyle izdüşümlü olarak üç ana bölüme ayırabiliriz: 1) Milliyetçi ilk gençlik dönemi. 2) Komünist, sınıf şairi dönemi. 3) Milli bağımsızlıkçı, devrimci milliyetçi dönemi.

Büyük şair olacak çocuk

Nazım Hikmet, 1912'de, on yaşında Selanik'e vali olarak atanan dedesi Mehmet Nazım Paşa'nın yanına, okul tatilini geçirmeye gider. Balkan Savaşları ardından kentin Yunanistan'a terk edilmesi çocuk Nazım'ı çok sarsar. İlk şiirlerini o günlerde yazarken, küçük yüreği vatanseverlikle çarpılmaktadır. Bir yandan çok okuduğu Jules Verne'in özgürlükçü etkisi, öte yandan ülkede kabaran milliyetçi dalga içinde ilk dizelerini kaleme alan Nazım'ın, önemli bir şair olacağı o günlerde bellidir (5).

*"Her şaha kalktıkça atlılarımız
Bin asi kölemiz geberecektir...
Ölüm, göğsümüzde bir al çiçektir
Ölüm, bir içimlik badedir bizde..."* (6)

Bahriye mektebindeki delikanlı

1917-1919 yılları arası Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı orduları neredeyse bütün cepheelerde yenil-

Jules Verne'in Nazım Hikmet üzerinde özgürlükçü etkisi olmuştur.

mek üzeredir. Hamidiye okul gemisinde öğrenim gören "Bahriye Mektebi"li Nazım ve arkadaşları, İstanbul'un işgali karşısındaki acılarını bir anda isyana dönüştüreceklerdir: "...Bize Alman devrimini, gemilerdeki isyanları anlatıyorlardı, bunlar. Mustafa Kemal önderliğinde çetelerin işgalcilere karşı savaştığı haberleri de geliyordu Anadolu'dan. Bütün bunlar sabrımızı taşıran son damlalar oldu ve ayaklanmaya karar verdik!" (7). Ardından Nazım, Bahriye mektebinden ayrılacaktır.

On yedisinde çeteci Nazım

O sırada Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçer. Genç Nazım, beyniyle yüreğiyle onu izlemekte ve şöyle demektedir: "Vazifesi güya, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki 'Pontusçu' Rum çetelerine karşı direnişe geçen bizimkileri zaptürapt altına almaktı ama ben, Dünya Savaşı'nda yüzakımız olan Çanakkale savunmasında adını duyuran 'Anafartalar Kahramanı'nın, böylesi haince bir 'zaptürapt' girişimine âlet olmayacağından emindim." (8)

Şöyle sürdürür: "...bu arada olmadık işler de yapıyordum 17-18 yaşın delikanlılığıyla. Bir çete kur-

muştuk arkadaşlarla. Hava kararınca, daha çok 'gayrimüslümlerin' oturduğu Cadde-i Kebir (İstiklâl Caddesi) civarına dağılır ve buradaki düşman bayraklarını ve özellikle Yunan bayraklarını, utanmazca asıldıkları yerden indirir çöpe atardık." (9)

İstiklâl Caddesi'nde, Ağa Camisi'ne asılı kocaman bir Yunan bayrağını söküp indirdiği gecenin şiirini yazar:

"Ne kadar yabancısın böyle sokaklarda sen!

Böyle sokaklarda ki, anası can verirken,

Işıkli kahvelerde kendi öz evladı var...

Böyle sokaklarda ki çamurlu kaldırımlar

En kirlenmiş bayrağın taşıyor gölgesini,

Üstünde orospular yükseltiyor sesini.

Burada bütün gözleri bir siyah el bağlıyor."

İki büyük Türk karşı karşıya

Artık Nazım, kabaran milli mücadeleye dalgasının dışında kalamaz. Paşa torunu, evinde yabancı diller konuşarak büyümüş gencecik şair, bilmediği ülkesinin yaşadıklarını yüreğinde duyarak cesaret ve atılganlıkla kendini yollara vurur. Çocukluk arkadaşı Valâ Nureddin'le 'Yeni Dünya' adlı eski bir gemiyle yola çıkarlar. Vapurda iki şair daha vardır: Yusuf Ziya (Ortaç) ve Faruk Nafiz (Çamlıbel). Zonguldak'a uğradıklarında, şehrin gençleri aşıklardan dört şairi renkli bayraklarla süslenmiş kayıklarla karşılarlar, sevgiyle ağırırılar. 'Yeni Dünya' daha sonra onları İnebolu'ya getirir. Ama Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz'e Ankara'ya gitme izni çıkmaz. Nazım ise, Kuvâyi Milliye'ye katılmak için 1921 yılı Ocak ayında, karlı yollardan dört günde yürüyerek İnebolu'dan Ankara'ya geldiğinde, ondokuz yaşına henüz yeni girmiştir.

"Hey anam hey! Yolcu yolunda gerek.

*Bazı altımızda taş toprak döşek,
Bazı örtünecek yorgan bulunmaz!"*

Ankara'da, Ali Fuat Paşa'nın

Türk milletinin en sıkıntılı anlarında hep yanında olan Nazım'ın kökleri vatan toprağında, dalları evrensel bir sonsuzlukta-
dır.

yaşlı babası İsmail Fazıl Paşa'nın Nazım Hikmet'i Meclis'e çağırmasıyla beklenen an gelir ve Nazım, Atatürk'le tanışır. Nazım tarihsel karşılaşma anını, büyük hayranlıkla betimler: *"Tam da başının üzerine vuran güneşin ışıklarıyla ikinci bir güneş gibi parlıyordu. 'Güzel şiirler yazdığınızı söyledi bana paşa hazretleri. Mevzulu şiirler mi bunlar?' diye sordu. Cevap verdim: 'Umumiyetle öyleler.' O, 'Umumiyetle yetmez! Şu sıralar yalnız mevzulu şiirler yazmalısınız. Memleketin buna ihtiyacı var' dedi."* (10)

**Ziya Gökalp, Mehmet Akif,
Peyami Safa**

Nazım, o günden sonra Türk dilinin en güzel memleket şiirlerini yazar. Emperyalizmin lideri ve Millî mücadelemin baş düşmanı İngiltere'yi kastederek kaleme aldığı bir şiirini arkadaşı Valâ Nureddin, Ziya Gökalp'e okur. Ziya Gökalp, Nazım'ı öven sözler söyler (11):

*"Nuhun beklediği güvercin gibi
Dualı dudaklar özleyen ruhlar
Bekliyor Asya'nın kızıl kuşunu.
İstirap içinde bütün bir cihan
Asya'dan umuyor kurtuluşunu."*

Yine, Valâ'nın Ankara'nın kuyulu kahvesinde karşılaştığı Mehmet Akif de, Nazım'dan "sitayişle bahsedecek", ona selam gönderecektir (12). Peyami Safa ise 835 Satır'ın yayımlandığı yıl, Nazım Hikmet şi-

irinin biçimsel özelliklerine değinirken şöyle yazar: *"... O sadece ağlamayan, haykıran zekasının malzemesini eski insanlıktan aldığı halde, çatısını yeni bir teknikle kuran, ona müstakbel dünyaların rengini veren büyük bir kalfa mimarıdır. En yeni binalarda kullanılan taşlar da bu dünya kadar eskidir. Nazım bilir."* (13)

TKP'de Kemalist Nazım

Nazım Hikmet, doğrudan cepheye gönderilmeyi ister. Ancak Bolu'ya öğretmen olarak tayin edilmiştir. Bolu'dan tanıdığı ağır ceza reisi Ziya Hilmi'den, İnebolu'dayken tanıyıp dinlediği Spartakistler'den duyup merak saldı Sovyet Devrimi'ni görüp anlamak ister. Bunun üzerine Moskova'ya gider. Vatan ve millet vurgunu şair, Doğu Halkları Komünist Üniversitesi (KUTV)'ne yazılır. 1923'te, 21 yaşında Türkiye Komünist Fırkası üyesi olur. Sovyet Devrimi tüm dünya halklarına insanca düzen örneğidir. Ülkelerin yurtseverlerini umut ve inanç çoktan sarmıştır.

1924 sonlarında Nazım, Türkiye'ye döner. Son Telgraf gazetesini, Aydınlık, Orak Çekiç gibi dergi ve gazetelerde dizi yazıları, şiirleri, makaleleri yayınlanır. İstiklal Mahkemeleri 'Aydınlıkçılar' ile ilgili mahkumiyet kararları verir. Nazım, Mayıs 1925'te İzmir'deyken yazılarındaki fikirlerinden dolayı 15 yıllık ceza alır. Karar açıklanınca yurtdışına çıkar. 27 Mayıs 1926'da, 24 yaşında Viyana'da bir konferansta görüşünü açıklar: "Biz Kemalizme, antiemperyalist olduğu müddetçe inkılapçı fırka deriz." (14)

Nazım, insanlığın doğmakta olan ilk sosyalist devletine tanıklık etmektedir. Ancak yeni Türkiye Cumhuriye-

ti'nde gerçekleştirilen köklü değişimleri de yüksek bir duyarlılıkla sahiplenir. Kendi ülkesinde de Cumhuriyet Devrimleri art arda gelmektedir. Nazım, Ağustos 1928'de tekrar yurda girerken, Hopa'da tutuklandığında 26 yaşındadır. Kasım 1928'de kısa süre hapis yatar. 1929'da yine tevkifatlar başlar. Önceden uç veren parti içi muhalefetine 'Kemalist döneç ve polis ajanı, küçük burjuva, troçkist, oportünist'tir. Yapıtları da art arda gelmektedir: 835 Satır, Jokond ile Si-YA-U, Varan 3, Benerci Kendini Niçin Öldürdü, Gece Gelen Telgraf... 8-13 Mart 1933'te, partisi onu ihraç eder (15).

*"Harta çizilmiş buzun üstüne.
Elimde olsaydı bu yolculuğa
başlayıp başlamak
başlardım yine."* (16)

"Memleketimin mapusaneleri"

Mart 1933'te "Gece Gelen Telgraf" kitabıyla ilgili ikinci tevkifinde, Temmuz 1934'te Cumhuriyet'in 10. yılından dolayı çıkarılan Af Yasası'ndan yararlanarak tahliye olur. 1936'da ilk kez yayınlanan Simavne

Nazım Hikmet, haykıran zekasının malzemesini eski insanlıktan aldığı halde, çatısını yeni bir teknikle kurar

Kadısı Şeyh Bedrettin Destanı'nın sonundaki 'Zeyl'de yer alan Millî Gurur'a ilişkin bölümle, Nazım Hikmet'in, iki dünya savaşı arasındaki bir süreçte, henüz soğuk savaşın başlamadığı ve komünist heyecanın dalga dalga ülkelerde estiği bir dönemde bile 'millî şuur, millî gurur' temelinde bir düşünce olgunluğuna ulaştığı görülür: "*Ben ne zaman Sinan'ın Süleymaniyesini hatırlasam Türk emekçisinin yaratıcılığına olan inancım artar. Kendimi feraha çıkarmış hissedirim.*"

"Tarihinde Bedrettin hareketi gibi bir destan söyleyebilmiş her milletin şuurlu proleterleri bundan bir millî gurur duyar. Evet, Bedrettin hareketi aynı zamanda benim millî gururumdur. Millî gurur! Sözlerden ürkmeme! İki kelimenin yan yana gelişi seni korkutmasın."

Lenin'i hatırla." Aktardığı uzun bölümde Lenin şöyle sesleniyor: "Biz şuurlu Rus proleterleri millî şuur duygusuna yabancı mıyız? Elbette hayır! (...) Biz millî gurur duygusuyla meşbuuz

(dopdoluyuz)." (17) Lenin bu son cümleyi konuşmasının içinde defalarca tekrarlar.

Aralık 1936'da, üçüncü kez suçlanır. Tutukluluğu Nisan 1937'de biter. 17 Ocak 1938'de otuz altı yaşındayken son tutuklanışından itibaren, artık yıllar sürecek cezaevi yaşamı başlar. 1939'da kendisi İstanbul tevkifhanesinde, akli memleketindedir.

1940'ta, otuz sekiz yaşında Çankırı Hapishanesi'ne yollandığında, "Memleketimden İnsan Manzaraları"nı da artık yazmaya başlar. Her zamanki gibi millete vurgundur. "*Büyük Türk halkı, nasıl bütün dünya halkları gibi yaratıcıdır ve nasıl sevilmeğe, hayran olunmağa değer ve uğrunda gebermek en ehemmiyet-siz iştir. Çalışmak lâzım, yaşamak ve çalışmak ve dövmüşmek...*" (18)

Nazım'ın memleketine olan bağlılığında hesaplılık, ikircimlik, ürkeklik, yan çizme, aldatma yoktur. Bedelini çok ağır ödese de, yeteneğiyle genç yaşta kavuştuğu ünc rağmen, "millet" bilincine sonuna dek sahip çıkmaktan, nerede nasıl olursa olsun, memleketinin geleceğini, mil-

"Bedrettin hareketi aynı zamanda benim millî gururumdur. Millî gurur! Sözlerden ürkmeme! İki kelimenin yan yana gelişi seni korkutmasın. Lenin'i hatırla."

letin gelişip uygar dünyada yerini almasını savunmaktan geri durmamıştır.

Büyük Türk Devriminin destanı

1942'de "Kurtuluş Savaşı Destanı"nı "Memleketimden İnsan Manzaraları" içine alır. Adını da "Kuvâyi Milliye Destanı" olarak değiştirir. Nazım, Büyük Türk Devriminin benzersiz destanını tarihin silinmez sayfalarına yazmıştır.

"Yaratıydı, yorgundu, fakirdi millet,

en azılı düvellerle dövüşüyordu fakat,

dövüşüyordu, köle olmamak için iki kat,

iki kat soyulmamak için."

"Ateşi ve ihaneti gördük.

Dayandık,

dayandık her yanda,

dayandık İzmir'de, Aydın'da,

Adana'da dayandık,

dayandık, Urfa'da, Maraş'ta, Antep'te."

Destana aldığı "Türk Köylüsü" şiirinde, Nazım, kendi insanını de-

rinden kavrar:

"Topraktan öğrenip

kitapsız bilendir

Hoca Nasreddin gibi ağılayan

Bayburtlu Zihni gibi gülerdir.

Ferhad'dır

Kerem'dir

Ve Keloğlan'dır.

....

Ve bir kere vakt erişip

'Gayrik yeter!...'

demesinler."

"Onlar ki toprakta karınca,

suda balık,

havada kuş kadar

çokturlar,

korkak

cesur,

cahil,

hakim

ve çocukturlar

ve kahreden

yaratan ki onlardır,

kitabımızda yalnız onların mâceraları vardır"

"Ateşi ve ihaneti gördük.

Ruhumuz fırtınalı, etimiz mütehammil.

Sevgisiz ve ihtirassız çıplak devler değil

İnanılmaz zaafırları, korkunç kuvvetleriyle

Silahları ve beygirleriyle insanlardı dayanan."

"Vatan hainliğine devam ediyor hâlâ"

Nazım Hikmet tepeden tırnağa bir "Vatan ve Millet Şairi"dir. Uğru-na hapislerde yattığı vatani ve büyük Türk Milleti'nden, memleket ve milletseverliğinden, bir an olsun vazgeçmez. Yaşadığı ve dolaştığı bütün ülkelerde kendi millî değerlerini, "millî istiklâlini", "Mavi gözlü başkumandan"ını yazar, onu cansiperâne savunur (19).

Nazım Hikmet'e yurt dışına çıkmaktan başka yol bırakmayanlar, dönüp de ona "dışarıya kaçıp, komünistlik yapan vatan haini" dediler. Bu karaçalına, hâlâ sürdürülmektedir. Bilinen ilk Türkçü araştırmacı ve "Üç Tarz-ı Siyaset"in yazarı Yusuf Akçura (20), Paris'te Türkçe "Şurayı ümmet" gazetesini çıkaran arkadaşı Ahmet Rıza Bey, 1905 Rus Devrimi sonrası kendi gazetesi "Ter-

1942'de "Kurtuluş Savaşı Destanı"nı "Memleketimden İnsan Manzaraları" içine alır. Adını da "Kuvâyi Milliye Destanı" olarak değiştirir. Nazım, Büyük Türk Devriminin benzersiz destanını tarihin silinmez sayfalarına yazmıştır.

cüman"ın başına "Dilde, fikirde, iş'te birlik" prensibini ekleyen İsmail Gaspıralı, ilk Türk komünistlerinden Mustafa Suphi (21), 1912-1914'te Kurtuluş Savaşı'nın genç milliyetçileriyle yakın ilişkiler kuran (22) Ethem Nejat, Şefik Hüsnü; Abdülhamit zulmünden kaçarak Avrupa'ya giden Jöntürkler, 1930'larda Türkiye'yi terkederek uzun yıllar Almanya'da yaşayan Zeki Veli Toganlar; çok sonraları da, 12 Eylül sonrası pek çok aydın yurtdışına kaçmıştır.

Önemli olan, yurt dışında vatanseverliğin sürüp sürmediğidir. Yurtdunda olup bitenlere, yurtdışında sırtlarını dönüp dönmedikleridir. İşin garibi, Nazım'a vatan haini yaftasını yapıştıranlar, Türkiye'yi düşmanlarına pazarlamakla meşguldüler.

Nazım'ın 1951'de yurtdışına zorunlu çıkışından kısa süre önce, yazar Sabahattin Ali askerden kaçtığı bahanesiyle komployla öldürülmüştür. Hapisten kalbi hasta henüz çıkmış olan Nazım'ın, bir yıl sonra askerlik yoklamasına çağrıldığında (23), birkaç aylık oğlunu ve eşini bırakıp yurtdışına gitmekten başka yolu kalmamıştır. (24)

Bizim Radyo'da, 1958-1963 yılları boyunca yorumlar yazar, yayın-

lar. Bir sohbetinde İdris Dağlıca adıyla şöyle der: "...Siyasi kanaatlerim bakımından, yüzde yüz, Atatürkçü milliyetçiyim." (25)

Yurtdunda arkasından hâlâ sürdürülen anti-propagandalara ve kendisine 'Vatan haini' diyenlere birkaç yıl sonra, açık ve net olarak yanıt da verir :

"Vatan çiftliklerinizse, kasalarınızın ve çek defterlerinizi zin

içindekilerse vatan, Vatan, şose boylarında gebermekse açlıktan,

Vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan

kıvrnamaksa yazın, fabrikalarınızın al kanımızı içmekse vatan,

vatan tırnaklarıysa ağalarınızın, vatan, mızraklı ilmiühalse, vatan, polis copuysa,

ödeneklerinizse, maaşlarınızsa vatan,

vatan, amerikan üsleri, amerikan bombası,

amerikan donanması topuysa, vatan kurtulmamaksa kokmuş karanlığınızdan

ben vatan hainiyim.

Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla :

Nazım Hikmet vatan hainliğine

devam ediyor hâlâ."

Türk Ordusu'na sarsılmaz güven

Türk Ordusu bir devrimle kurulan, halka dayanan, bütün kademelelerinde halkın çocuklarının yer aldığı bir ulus ordusudur. Bağımsızlık için savaş verilmiş, devlet kurulmuş, ve ordu, devrimi gerçekleştiren kaynağa yani halka dayandırılmıştır. Nazım Hikmet, bunun bilincindedir. Şiirlerinde, Türk Devleti'nin en büyük güvencesi orduya, Türk Ordusu'nun yurtsever subaylarına bağlılıkla seslenmiştir. 3 Ağustos 1959'da yazdığı bir mektubunda şöyle diyor: "Türk milletiyle, Türkiye halkı ile el ele vererek Sultan Hamit zulmünü yıkan genç subaylarımız vardı. Memleketi Amerika'ya peşkeş çekmek isteyen mandacılar karşı; Sultanın kuvvayı inzibatîyesine, Anzavur haydutlarına karşı, milletle el ele vererek dövüşen subayların başında Mustafa Kemal vardı. Emperyalizmi İzmir'den denize döken Türk ordusunun başında kahraman subaylarımız vardı. Milletın istediğini gerçekleştirep saltanatı, hilafeti yıkan, Cumhuriyeti ilan edenlerin arasında şanlı kumandanlarımız vardı.. Yani bugün Türk ordusunu Amerikalıların emrine kumandasına verenleri cehennemın dibine yollamak için savaşan Türk milletinın yurtsever oğulları, subayları vardır." (26)

Başı dimdik bir Türk

Nazım 1960 Ağustosunda gazeteci Orhan Karaveli ve arkadaşlarını Moskova Havaalanı'ndan Türkiye'ye uğurlarken şöyle diyor: "Sorran olursa, 'Moskova'da bir Türk Şairi Nazım var', deyin, başı dimdik Türklüğüyle!" (27)

O günlerde yurttaşı Karaveli'yle arasına giren Rus kadını azarlayıp diyor ki: "Sen her şeye burnunu sokma. Biz iki Türk birbirimizi bulmuşuz. Araya kimseyi sokmayız. Görüşlerimiz ayrı olsa bile, sonunda ne yapar yapar anlaşırız, sıkılmış bir yumruk gibi oluruz. Türklük için, Türk vatani için." (28)

Yine 15 Ağustos 1960 günü Sovyet Barış Komitesi Merkezi'ndeki bir Türkiye tartışmasında Nazım,

Rus "ev sahiplerinin" gözlerinin içine baka baka şunları söylüyor: "Burada Türkiye'min toprakları konuşuluyor. Her Türk gibi ben de, her gram Türk toprağının Türklere ait olduğuna kaniim. Vücumdaki yirmi kilo kanı, bu bir gram Türk toprağı için dökmeye hazırım." (29)

Sevdaların oyası gene aynı hasret

Dünyanın tanıdığı büyük şair, ülkesinden ayrılmasa öldürülme olasılığını bildiği halde 'Ne çıkar bundan?' diyecek kadar toprağına ve ulusuna bağlı, gerçek bir halkçı, Türk milliyetçisidir. Çünkü, gerçek milliyetçinin ırkçı değil, devrimci ve ulusçu olduğunun ayırdındadır: "Ülkemden ayrılmakla hatâ ettim. Dağlara çıkmak ve çetecilik yapmak gerekirdi. Halkının geleceğı için mücadele eden insanın halkıyla canlı bir bağ içinde olması gerekir. Bugün gerçekçi olan tek yol budur. Öldürülürdük. Fakat ne çıkar bundan? Birkaç yüz şiir daha az yazılmış, ne önemi var bunun? Ülke içinde mücadele etmek gerekir. Ben hatâ ettim. Buradan onlara yararlı olamazdım." (30)

Millîci Nazım Hikmet

Nazım, Mustafa Kemal Atatürk'ün milliyet esaslarına verdiği değeri (31) bütünüyle benimsemiş, Türk tarihinin, Türk yurdunun, millî bağımsızlığımızın (32) her koşulda savunucusu olmuştur. Türk Milleti kavramı, "Dörtmala gelip uzak Asya'dan, Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan bu memleket" in topraklarında yaşayanların ortak geleceklerini kuracakları bir büyük kardeşlik çatısı olacaktı. Bu nedenle Nazım Türk Milleti kavramını içten savunmuş, bunu sosyalistliğe ve komünist düşünceye aykırı saymamıştır. Tam tersine, millîci kararlılığın, devrimciyi enternasyonalizme vardırıdığı bilinciyle hareket etmiştir.

Ellisinden sonra sevgili memleketinden ve insanlarından ayrılan Nazım Hikmet, 3 Haziran 1963'te memleketinden ve milletinden çok uzakta, "memleketim, memleketim" diye diye, sonsuzlukla buluştu.

"Sen şimdi yalnız saçımın akın-

da,

İnfarktında yüreğimin,

Alnımın çizgilerindesin memleketim,

memleketim, memleketim."

Nazım Hikmet bugün yine millici (ulusalcı), devrimci şiirlerinin gücüyle ülkemizin tam bağımsızlığını savunmayı sürdürüyor. Türkiye'nin tüm antiemperyalistlerini, Kemalistlerini, devrimci milliyetçilerini, sosyalistlerini, komünistlerini Türkiye'nin kurtuluşu için biraraya gelmeye çağırıyor.

DİPNOTLAR

1) Nazım Hikmet Tüm Eserleri 7, Haz. Asım Bezirci, Cem Yayınevi, s. 22

2) Felsefe sözlüğü, Aziz Çalışlar, Cem Yayınevi, 2.basım, s. 491.

3) Genç Kalemler Dergisi, TDK Yayınları, Ank.1999, s.510.

4) Bozkurt Efsaneleri, Doğu Perinçek, Kaynak Yay., Geliştirilmiş 5.basım, s.130.

5) Romantik Komünist, S.Göksu-E.Timms, Doğan Kitapları, 5.basım, s.138.

6) Tanıdığım Nazım Hikmet, Orhan Karaveli, Pergamon, 1.basım, s.62.

7) age s. 70.

8) age s.76.

9) age s.77.

10) age s.120.

11) Bu Dünyadan Nazım Geçti, Valâ Nureddin, Remzi Kitabevi, 2. baskı, s.171.

12) age s.175.

13) Nâzım'ın Bilinmeyen Mektupları, Şükran Kurdakul, Broy Yayınları 1.basım, s. 86.

14) Komintern Belgelerinde Nazım Hikmet, Erden Akbulut, Tüstav, 1. basım, s. 71

15) age s.212.

16) age s. 217.

17) Nazım Hikmet Tüm Eserleri 3,

"Soran olursa, 'Moskova'da bir Türk Şairi Nazım var', deyin, başı dimdik Türklüğüyle!"

Haz. Asım Bezirci, Cem Yayınevi, s.204 vd.

18) Nazım Hikmet'le Yedi Yıl İbrahim Balaban, Berfin, 1.basım, s. 54.

19) Su başında Durmuşuz, Gün Benderli, Belge Yay., s. 284 .

20) Türkçülüğün Tarihi, Yusuf Akçura, Kaynak Yay., 2.basım, s. 125 .

21) Teori aylık dergi, Mehmet Ulusoy, Ekim 2003, s. 27.

22) age , s. 26- 27.

23) Nâzım, Aydın Aydemir, Broy Yay., 3.basım, s. 347.

24) Tanıdığım Nazım Hikmet, Orhan Karaveli, Pergamon, 1.basım, s. 243.

25) Bizim Radyoda Nazım Hikmet, Tüstav, 1.basım, s.109.

26) Bizim Radyoda Nazım Hikmet, Tüstav, 1. basım, s. 99

27) Tanıdığım Nazım Hikmet, Orhan Karaveli, Pergamon, 1.basım, s. 185.

28) age s. 247.

29) age s. 248.

30) Nâzım'la Söyleşi, Vera Tulyakova Hikmet, Cem Yayınevi, s. 133.

31) Yusuf Akçura, Türkçülüğün Tarihi, Kaynak Yay., 2. basım, s.182.

32) Bizim Radyoda Nazım Hikmet, Tüstav, 1. basım, s. 95.

Eskiçağ Çin siyasi düşüncesinde yönetim felsefesi

Binlerce yıllık geçmişi olan Çin düşüncesinde fa (yasa) önemli bir kavramdır. Fa kavramı, Çin'deki çeşitli düşünce akımları tarafından kullanılmıştır. Ancak fa kavramının, siyaset felsefecisi Hanfei'den önce de bir tarihi vardı. Fa kavramı kaçınılmaz olarak dönemin egemen düşünce tarzına ve yönetim anlayışına uygun dönüşümler geçirmiştir. Erken Çin feodalitesinde gelişen fa, burjuva demokratik devrimlerle gelişen "hukukun üstünlüğü" anlayışına dayalı toplumlardaki yasalardan farklıdır.

Ahmet Cem Buze

(Oslo Üniversitesi Asya ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü Çin Dili ve Tarihi Bölümü Öğrencisi)

Binlerce yıllık geçmişi olan Çin düşüncesinde *fa* önemli bir kavramdır. *Fa* kavramı, Çin'deki çeşitli düşünce akımları tarafından kullanılmıştır. *Fa* kavramının şekillenme döneminde, arka planı savaş ve iç huzursuzluklar oluşturmaktadır. Bu dönem, M.Ö. 221 yılında İmparator Shi Huangdi yönetiminde Çin'in tek bir ülke olarak ilk kez birleştiği dönemdir. İmparator Shi Huangdi'nin Qin hanedanının kuruluşunu ilân etmesinden sonra, hanedanının iktidarda kaldığı kısa dönem boyunca (M.Ö. 221-207) meşruiyetçilik devlet felsefesi olmuştur.

Bu bağlamda vurgulanması gereken bir nokta şudur: *Fa* kavramının, siyaset felsefecisi Hanfei'nin farklı meşruiyetçi düşünce akımlarının sentezini geliştirmesinden önce de bir tarihi vardı. Bu kavramı açıklayabilmek için önce Konfüçyüsçülük ve meşruiyetçilik akımları hakkında genel bazı bilgiler vereceğim; ondan sonra *fa* kavramının her iki akımda sahip olduğu anlam hakkında açıklamalar yapılacaktır. Konu geniş kapsamlı olduğu için, sorunun amaca uygun bir şekilde konuluşu kanımca şöyle olmalıdır: Konfüçyüsçülüğten meşruiyetçiliğe gelinceye kadar *fa* kavramının anlamında Hanfei'nin tanımladığı gibi bir değişiklik olmuş mudur? *Fa* kavramını aydınlatabilmek amacıyla, yazı boyunca, bu iki felsefi düşünce akımınca kullanılan

başka kavramlara da değineceğim. Bu arada, ileri sürdüğüm görüşleri temellendirmek için bazı filozoflardan alıntılar da yapacağım.

Konfüçyüsçülük

Konfüçyüs, M.Ö. 551 yılında Lu eyaletinde doğmuş ve M.Ö. 479 yılında ölmüştür. Konfüçyüs için, insanların göksel düzeni izlemeleri çok önemliydi; çünkü insan doğası da bir bakıma göksel düzene benziyordu.(1) Konfüçyüs'ün kanısınca, eğer düzen ve barışa kavuşacaksa, insanların izleyecekleri erdemlere sahip olması gerekir. Bu erdemler *ren* (şefkat) ilkesine dayanıyordu. Göksel yetki kavramı, Konfüçyüsçülüğün bir başka önemli yönüdür. Konfüçyüs'e göre, göksel yetkiye sahip bir hükümdar, tebasına şefkatli davranmalıdır. Bu, pratikte şu anlama geliyordu: İnsanların sana nasıl davranmasını istiyorsan, sen de onlara öyle davran; insanların sana yapmasını istemediğin şeyi, sen de onlara yapma. Bunu başaramasan da, yapma niyeti taşıdığın sürece *ren* sahibisin demektir. *Ren* aynı zamanda, ahlaklı bir yaşamın bir parçası olan bütün öteki nitelikleri de kapsamaktadır. Bunlar şu niteliklerdir: *Li* (törenselleştirilmiş), *Zhong* (sadakat), *Yi* (adalet), *Shu* (duygudaşlık). Duygudaşlık, başkaları için ölçü olarak insanın kendisini kullanması (iğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırma) anlamı taşıyordu.

"Zigong sordu: İnsanın yaşamı boyunca çiğnemeyeceği bir yaşam kuralı var mıdır? Usta yanıtladı: Duygudaşlık. Kendin için istemediğini başkaları için istemeyeceksin." (Konuşmalar 15:24)

Konfüçyüsçü düşüncenin bir başka unsuru da, beş ilişki (*wulun*) kavramıdır. Bu beş ilişki şudur: hükümdar-vezir, baba-oğul, koca-karı, ağabey-kardeş ve dost-dost. Bu, insanların sistemdeki yerini belirlemeye yarayan hiyerarşik bir bölümlenmedir. İnsanın bu sistemde değişmez bir yere sahiptir; bu yere göre belirli yükümlülükleri ve hakları vardır. Bir devletin savaş ve kaos tehlikesiyle karşılaşmadan işlev görmesi için, herkesin kendi yerini bilmesi gerekir. Bu, devlet yönetimi bakımından büyük önem taşımaktadır. Eğer bütün halk doğru ahlâki davranışı benimserse, devlet zenginleşecek ve barış korunacaktır. Bir başka deyişle söylemek gerekirse: Uyum, refah ve barışın anahtarıdır. Herkes yerini

bilirse, uyumlu bir toplum oluşacaktır. Konfüçyüs, insan doğasının başlangıç itibarıyla iyi olduğu görüşündedir.

Konfüçyüsçülüğün gelişmesinde önemli rol oynayan iki önemli filozof Mengzi ve Xunzi'dir. Julia Chang *Chinese Religions* adlı kitabında, bu iki filozofun birbirleriyle olan farklılıklarının, Konfüçyüs ile olan farklılarından daha fazla olduğu kanısına vardığını yazıyor.(2) Şimdi bu iki filozofa daha yakından bakalım.

Mengzi (M.Ö. 372-289)

Burada ilginç olan, "Göksel yetki" kavramının, fa kavramıyla ilişkili olarak ele alınmasıdır. Göksel yetki, bir hükümdarın hüküm sürmek için Gök'ten yetki almış olduğu anlamına gelmektedir. İmparator, Gök'ün iradesinin insanlar içindeki temsilcisidir. Konfüçyüs Gök'ü aşkın bir boyut olarak anlamaktadır. İmparator, Gök'ün iradesiyle devletin başındadır. Mengzi'de ise Gök'ün anlamı şudur: Gök, insanların kalbindedir; eğer bir insan kendi kalbini (doğasını) iyi tanırsa, Gök'ü de tanıyacaktır. Ching'in de işaret ettiği gibi, içkin bir niteliğe işaret eden bu tanıma anlayışı, ahlâki yasalar ve değerler (fa) sisteminin kaynağına ve ilkelerine gönderme yapmaktadır. Konfüçyüsçülüğün egemen felsefe olduğu dönemde hüküm süren hükümdarlar, Göksel yetkiyi yitirmeye büyük önem vermişlerdir. Eğer Göksel yetkiyi yitirecek olurlarsa, artık hükümdar olarak kalamazlardı. Mengzi'ye göre, Göksel yetkiyi korumak için Gök'e ve atalara kurbanlar sunulmalıdır.

Xunzi, kimi alanlarda hem Konfüçyüs'e hem de Hungzi'ye taban tabana zıt görüşleri olan bir filozoftur. Ching'e göre Xunzi, batıl inançlar taşıyan soylulardan bilgili ve mantığını kullanan zengin beylere doğru bir hareketi temsil etmektedir.(3) Burada, yasallığa dayalı bir başka felsefi akımın doğmasına olanak tanıyan düşünsel bir değişim görüyoruz.

Xunzi (M.Ö. 313-238)

Xunzi'ye göre, insan doğası daha

Mengzi (M.Ö. 372-289)

baştan kötüdür. Xunzi şöyle diyor:

"İnsanın doğası kötüdür; iyilik, bilinçli eylemin bir sonucudur. İnsan doğası itibarıyla, doğuştan çıkara düşkündür. O yüzden, insan önce bir öğretmenin rehberliğinde dönüşüme uğratılmalı ve törensel ilkelerle yönlendirilmelidir."

Görüldüğü gibi, Xunzi insanların yaşamlarını yönlendirecek yol göstericilerin ve bilge adamların kılavuzluğuna ihtiyaç duyduğu kanısındadır. Bu, Konfüçyüs düşüncesinde de bulunan bir öğedir. Xunzi'nin önem verdiği bir başka öğe, doğru ölçütlerdir (fa). Doğru ölçü derken kastedilen, insanların yaşamda ölçü alacağı doğru modellerdir. Benjamin Schwartz *The World of Thought in Ancient China* (Eski Çin'de Düşünce Dünyası) adlı kitabında, fa'nın bir kurumlar sistemi ya da bir örüntü oluşturan davranış modeli olduğunu yazmaktadır.(4) Burada şu noktanın belirtilmesi önemlidir: Bu ölçütler ya da normatif modeller, soylu insanların uymayı kendi iradeleriyle seçtiği ölçütlerdir; yoksa onlara dayatılan ölçütler değildir. Bunu vurgulamak isteyen Xunzi'nin nedeni, daha sonra da göstermeye çalışacağım gibi, Konfüçyüsçülük ile meşruiyetçiliğin fa anlayışları arasındaki far-

kın bu noktada ortaya çıkmasıdır.

Xunzi'nin, Konfüçyüsçülük ile meşruiyetçilik arasındaki bir geçiş figürü olarak görülmesi yanlış olmaz. Bu yazı Çin düşüncesinde fa kavramını ele almayı amaçladığı için, meşruiyetçiliğe biraz daha yakından bakmanın yararlı olacağı kanısındayım.

Meşruiyetçilik

Meşruiyetçilik, bir toplumun en iyi şekilde nasıl yönetileceği konusu üzerinde odaklanan siyasal-felsefi bir akımdır. Zhou döneminin çalkantılı yılları meşruiyetçiliğin gelişmesi için elverişli koşullar sağladı, çünkü Konfüçyüsçülüğün tersine, meşruiyetçiler toplumun en iyi şekilde, herkes için görünür olan ve zamanla unutulması mümkün olmayan yazılı yasalarla yönetilebileceği görüşündeydi. Meşruiyetçilik zirve noktasına Hanfei (ölm. M.Ö. 233) ile ulaşmıştır. Bu pragmatik felsefi akımın kaynağı, Hanfei'nin toplu eserleridir. Meşruiyetçilik, İmparator Shi tarafından yıkılan Qin hanedanı döneminde revaç bulmuş bir felsefi akımdır.

Hanfei'den önce, meşruiyetçiliğe değişik ölçülerde vurgu yapan üç başka filozoftan kısaca söz edeceğim. Shen Buhai *shu* yöntemine, Shen Dao *shi* kavramına, Shang Yang *fa* kavramına vurgu yapmaktadır. Aşağıda, *shu*, *shi* ve *fa* kavramlarına açıklık getirilecektir. Hanfei bu üç filozofun görüşlerinin bir sentezini oluşturmuş ve daha sonra

Han hanedanı döneminde *Fajia*, ya da meşruiyetçilik olarak adlandırılan bütünsel bir felsefi akım kurmuştur.

Hanfei, Xunzi'nin çömezlerinden biriydi ve aralarında bazı benzerlikler bulunmaktadır (özellikle "insanın doğası itibarıyla kötü olduğu" düşüncesi dikkate alınca). Xunzi'nin insanları kötülükten uzaklaştırma yöntemi, eğitim ve öğretimdir. İnsanlar eğitim ve öğretimle iyiliğe yönlen-

Konfüçyüs

dirilecek ve toplum barışçı ve zengin olacaktır. Hanfei'ye göre, toplumu yönetmenin yegâne yolu yasalardan geçmektedir. Hükümdarın yönetimi altında, herkes yasa karşısında eşittir. Yasa karşısında eşit olmayan tek insan hükümdardır. *Fa* kavramı hakkında ayrıntıya görmezden önce, meşruiyetçiliğin bileşen unsurları olan iki ilke konusunda kısaca bazı bilgiler vereceğim.

Shu kavramı

Yukarıda da ifade ettiğim gibi, meşruiyetçilik, düşünsel sisteminin temeli olarak ahlâkı ya da etik değerleri almamaktadır. *Shu*, meşruiyetçiliğini Konfüçyüsçülerce kabul edilmesi en güç öğelerinden biridir. *Shu*, iki önemli soruya yanıt vermeyi amaçlar: 1) Hükümdar, koyduğu programı uygulamakla yükümlü bakanlarını nasıl denetleyecektir? 2) Hükümdar, programını uygulayan bakanlarının yeterli olup olmadığından nasıl emin olacaktır?(5) *Shu*, verimli bir bürokrasinin kurulması ve denetlenmesi için oluşturulmuş bir dizi bürokratik yöntem ve tekniktir.(6) Hükümdarın kulları, onun ne türden niyetleri olduğunu anlayamamalıdır. Bakanları da, hükümdarı memnun edecek şekilde davranarak onun bilgisi dışında etki sahibi olmamalıdır. *Fa* yasası, bakanın izin-den ayrılmayacağı tek şey olmalıdır.

Shi kavramı

Shi, “yasallık”, “meşruiyet” anlamına gelmektedir. Meşruiyetle kastedilen, hükümdar iktidarının temeli-dir. Hükümdar *shi* ile bakanlarını denetleyebilir. Hanfei'ye göre, iktidarın sahibi hükümdarın kendisi değil, makamıdır. Sadece bir birey olan hükümdarın tebaası ve bakanları üzerinde iktidar sahibi olması en büyük sırdır. Schwartz, hükümdarın iktidarda kalabilmesini mümkün kılan sistemin uygulanmasını sağlayan şeyin, hükümdarı çevreleyen simgesel otorite hâlesi olduğunu söylemektedir. Bu halenin halkın zihnindeki içselleştirilmesi olmasaydı, bütün sistem çökerdi.(7)

Xingming

Hanfei'ye göre, hükümdar ba-

kanlarının yeterliliğinden ancak her unvan bir görev tanımıyla birlikte verilmelidir. Görev tanımı, yapılacak işin ne olduğuna ve unvanın kapsamına ilişkin açık talimatlar içermelidir. Bu şekilde, hükümdarın iktidarının kullarınca baltalanmasının önüne geçilecek ve işler gerektiği gibi yapılacaktır.(8) Schwartz, burada *xing*'in bir makamın icraatları olduğuna işaret etmektedir. Bu, Konfüçyüsçülüğün *wulun* ilkesini hatırlatmaktadır. *Wulun* ilkesine göre, herkesin toplumda bir mevkii vardır ve herkes mevkiiini bildiği sürece toplumda uyum olacaktır. Buradaki paradoks, bu sistemin bilgelere değil yasaya dayanması, ancak meşru olabilmek için simgesel bir kişiye bağlı olmasıdır.(9)

*Eğer yasa kesin olursa,
amirlere saygı duyulur ve
karşı gelinmez. Amirlere
karşı gelinmezse, hükümdar
güçlü olur ve hüküm
sürerken doğru yoldan
ayrılmaz. İşte, ilk kralların
meşruiyete saygı
duymasının ve meşruiyeti
kendilerinden sonra
gelenlere aktarmasının
nedeni budur.*

Müşruiyetçiliğin *fa* anlayışına biraz daha yakından bakalım:

Fa

Schwartz, “aydınlanmış meşruiyetçi bir hükümdar” bulma olasılığının, Menzi'nin “gerçekten erdemli hükümdarını” bulma olasılığından daha büyük olmadığını yazar.(10) O nedenle, hükümdarın toplumu yönetebilmesini sağlayacak ve bilge olmasa bile iktidarı yitirmesini önleyecek bir sistem mevcut olmalıdır. Bunu güvence altına alacak olan ise, *Fa* ilkesidir. Konfüçyüsçüler hükümdarın toplumu nasıl yöneteceğine ilişkin bir “reskodeks”in temellerini atmış, meşruiyetçilerin buna yanıtı ise yasaya dayalı toplum anlayışını geliştirmek olmuştur. Bu *fa*'nın, ba-

Hanfei

kanlar da dahil olmak üzere herkesin yasa karşısında eşit olmasını öngören bir uygulamasıdır.

“Yasa, soylulara dalkavukluk etmez; doğru, eğriye boyun eğmez. Yasa ne derse desin, bilge reddetmez, cesur kafa tutmaz. Hata yapan bakan da olsa, cezadan kaçamaz; iyi işin ödülü, sıradan insanı bile bulur. O yüzden yüksek mevkidekilerin hatalarını düzeltmek için, aşağı mevkilerdekilerin kabahatlerini tekdir etmek için, karışıklıkları bastırmak için, yanlışlara karşı hüküm vermek için, burnu büyüğü yola getirmek için, eğrileri düzeltmek için, halk kitlelerinin adetlerini bağdaştırmak için, yasadan daha iyisi yoktur. Resmi görevlileri ikaz etmek ve insanları korkutmak için, edepsizliği ve tehlikeyi cezalandırmak, sahtekârlık ve hileyi yasaklamak için, cezada n iyisi yoktur. Eğer ceza şiddetli olursa, soylular acizlere karşı ayrımcılık yapamaz. Eğer yasa kesin olursa, amirlere saygı duyulur ve karşı gelinmez. Amirlere karşı gelinmezse, hükümdar güçlü olur ve hüküm sürerken doğru yoldan ayrılmaz. İşte, ilk kralların meşruiyete saygı duymasının ve meşruiyeti kendilerinden sonra gelenlere aktarmasının nedeni budur. Eğer insanların efendisi yasaya umursamaz ve bencilce davranırsa, başlar ayak, ayaklar baş olur. O nedenle, hükümeti yasalara göre yönetmek, doğruyu övmek, eğriyi yer-mek demektir.”(11)

Eğer halk yasalara uymazsa, yaptırımlar yoluyla şiddetli bir şekilde cezalandırılacak, yasaya uyarlılara ödüllendirilecektir. Savaşta cesaret gösteren, cömertçe ödüllendirilecektir. Hanfei, yasa olmadan toplumsal

karışıklıklardan kaçınmanın imkansız olacağını bilincindedir.(12) Konfüçyüsçülerin tersine Hanfei yasanın herkes için aleni olması gerektiği kanısındadır. Konfüçyüs ise, yasanın gizli tutulmasıyla, hükümdarın her türlü insan eylemi için yargıda bulunabilme imkanına kavuşacağı görüşündedir. Böyle olunca, bilge bir hükümdar ahlaki yargı gücünü kullanacak ve duruma uygun olarak doğru bir hüküm verecektir.(13) Yasaların bütün tebaa (bakanlar ve halk) tarafından bilindiği meşruiyetçi gelenek izlenecek olursa, herkes kendisinden ne istendiğini ve yasaya uyulmadığı takdirde cezanın ne olacağını bilecektir.

Yasa çiğnendiği zaman ceza çok sert olacaktır. Hanfei, küçük suçların ve kabahatlerin ortadan kaldırılması durumunda büyük suçların da zamanla ortadan kalkacağı görüşündeydi.(14) Hanfei'ye göre, üstün bir ilke olarak fa'ya dayalı meşruiyetçi ilkelerden oluşan bir sistem işlemeye başlayınca, hükümdar devlet yönetimine fazla karışmamalı, sistemin kendiliğinden işlemesine izin vermelidir. Bu, yasaların değiştirilebileceği anlamını da taşımaktadır. Hanfei şunları söylüyor:

"Kitlelerin yönetilmesinde mutlak değişmezler yoktur. Yasa kendi başına siyasal düzeni sağlar. Yasaların zamana göre ayarlanınca, ortaya iyi hükümet çıkar. O nedenle, kitlelerin yönetilmesinde bilge olan yasaların zamanla birlikte yürütülmesine dikkat eder. "(366;2, L2:328)(15)

Hanfei, hiç kimsenin kendi görev sınırlarının dışına çıkmaması konusunda da çok titizdir. İyi niyetle hareket edilse bile, görev sınırını aşan cezalandırılır. Bunu gözler önüne sermek üzere çok sık anlatılan bir öykü şöyledir:

"Eski günlerden birinde Han Markisi Zhao sarhoş olmuş ve uykuya dalmış. Tacin korunmasından sorumlu olan görevli hükümdarın üşüyebileceğini düşünerek üzerine bir palto örtmüş. Marki uyanınca memnun olmuş ve hizmet görevlilerini çağırarak sormuş: 'Benim üzerimi kim örttü?' Taç görevlisinin örttüğü cevabını vermişler. Bunun üzerine

Marki palto görevlisine para cezası vermiş, taç görevlisini ise ölüm cezasına çarptırmış. Palto görevlisini, görevini ihmal ettiği için, taç görevlisini ise görevinin sınırlarını aştığı için cezalandırmış." (28:5, L1:49)(16)

Peerenboom'a göre, yasa (fa) siyasal hakimiyetin pek çok yolundan yalnızca birisidir. Hanfei yasalarca yönetilen bir toplumdan yanadır; bu toplumda, Konfüçyüs'ün savunduğu doğal düzene denk düşen uygulamanın tersine, yasa hükümdarın ve devletin çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edecektir.(17)

Sonuç

Konfüçyüsçülükten Meşruiyetçiliğe Fa kavramı anlayışında görülen değişikliği açıklamaya çalıştım. Konfüçyüsçülükte fa'nın soyluların uymayı seçtiği ahlaki bir davranış kalıbı olduğunu söyleyen Schwartz'a ben de katılıyorum. Ching'in dediği gibi, Konfüçyüsçülükte Fa daha çok aşkın (transandental) bir boyuttur. Hanfei tarafından geliştirilen senteziyle meşruiyetçilikte, yasa daha çok içkin (immanent) bir boyuttur. Hanfei yönetiminde, töresel kurallar hükümdar hariç herkesin uyması gereken yazılı yasalar haline getirilmiştir. Fa, hükümdarın iktidarı korumasını öngören pragmatik bir felsefedir. Meşruiyetçilikte Fa bir ceza yasası olacak şekilde geliştirilmiştir. Bu durumda fa, Schwartz'ın işaret ettiği bir toplumsal yeniden örgütlenme modeli olmaktadır. Ching ise meşruiyetçileri, yasayı (fa) sadece işe yararlığı ölçüsünde kullanan büyük kinikler ola-

rak görmektedir. Her ne kadar meşruiyetçilik Qin hanedanında uzun bir ömre sahip olmamışsa da, zamanından önce gelişmiş bir felsefe olarak görülemez. Pek çok bakımdan meşruiyetçilik kendi zamanının bir ürünüdür ve Fa kavramı kaçınılmaz olarak dönemin egemen düşünce tarzına ve yönetim anlayışına uygun dönüşümler geçirmiştir. Qin hanedanının kurulması büyük savaşlarla oldu. Zor zamanların, zorlu yönetim tarzlarını gerekli kıldığı söylenebilir; ama zamanla bu yönetim tarzına karşıt bir anlayışın ortaya çıkması da fazla zaman almaz. Sonuç olarak şunun vurgulanması gerekir: Erken Çin feodalitesinde gelişen fa, burjuva demokratik devrimlerle gelişen "hukukun üstünlüğü" anlayışına dayalı toplumlardaki yasalardan farklıdır.

KAYNAKÇA

- 1) Julia Ching, *Chinese Religions*, New York, Orbis Boks, 2003
- 2) Benjamin Schwartz, *The World of Thought in Ancient China*, Boston, Belknap Press, 1989
- 3) R.P. Peerenboom, *Law and Morality in Ancient China*, New York, State University of New York Press, 1993
- 4) Kung-chuan Hsiao, *A History of Chinese Political Thought*, Vol. I, x, Princeton University Press, 1978
- 5) Hanfeizi alıntıları için: <http://acc6.its.brooklyn.cuny.edu/~7Ephasall/texts/hanfei.html>

DİPNOTLAR

- 1) Konfüçyüsçülükteki gök kavramı, aşkın bir boyuttur. Yazının ilerleyen bölümlerinde, başka Konfüçyüsçü felsefecilerin de göğe daha çok içkin bir boyut olarak baktıklarını göreceğiz.
- 2) Ching, 1993, s. 72
- 3) Agy., s. 73
- 4) Schwartz, 1989, s. 322
- 5) Agy., s. 335
- 6) Agy., s. 335
- 7) Agy., s. 340
- 8) Agy., s. 338
- 9) Agy., s. 340
- 10) Agy., s. 345
- 11) Hanfei'den.
- 12) Peerenboom 1993, s. 140
- 13) Schwartz 1989, s. 144
- 14) Peerenboom 1993, s. 144
- 15) Agy., 141
- 16) Agy., s. 144
- 17) Agy., s. 152

Kaynak Yayınları'ndan Osmanlı Tarihi...

FUAD KÖPRÜLÜ
Osmanlı'nın
Etnik Kökeni

FUAD KÖPRÜLÜ
Osmanlı'nın
Etnik Kökeni

Tarihçi Fuad Köprülü, bu çalışmasında, Osmanlı tarihçileri tarafından ortaya atılarak 19. ve 20. yüzyıllarda bütün Doğu ve Batı tarihçileri tarafından genellikle kabul edilen, "13. yüzyılda Kayı'ların Horasan'dan Anadolu'ya göçleri" teorisinin, hiçbir ciddi kanıtı dayanmadığını ortaya koyuyor. Yazar, Osmanlı tarihçilerinin bu geleneksel teorisine taban tabana zıt diğer bir teoriyi, "Osmanlı sülalesinin Kayı'lardan olmadığı" teorisini de eleştiriyor.

FUAD KÖPRÜLÜ
Bizans Müesseselerinin
Osmanlı Müesseselerine
Tesiri

Avrupa'da büyük yankılar uyandıran Köprülü'nün bu incelemesi, Osmanlı müessese-lerinin, Bizans müesseselerinin bir taklidi olmayıp, kendi geleneği içinde geliştiğini göstermektedir.

Konu, kendi ifadesiyle "Türklerin tarihi rolünün, yalnız askeri ve tahripkâr bir mahiyette kaldığı ve medeni hayatta hiçbir olumlu rollerinin olmadığı" anlayışında olan Batılı tarihçilerin tezlerinin eleştirisi temelinde ele alınmaktadır.

FUAD KÖPRÜLÜ
Bizans Müesseselerinin
Osmanlı Müesseselerine
Tesiri

AHMET BEDEVİ KURAN
İnkılap Tarihimiz
ve Jön Türkler

AHMED BEDEVİ KURAN
İnkılap Tarihimiz
ve Jön Türkler

Bu kitapta Tanzimatı Hayriye'den sonra ıslahat talebi için gerçekleşen belli başlı ihtilal girişimleriyle İkinci Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'in kabulüne kadarki dönemde yaşanan fırka kavgaları, tarihi bir tasnifle anlatılmıştır; devrim tarihimizi ve geçmişin karanlık dönemlerini aydınlatan bazı belgeler de eklenmiştir.

NEJAT KAYMAZ
Kuruluştan "Lâle Devri"ne
Osmanlı İmparatorluğu
(Çıplak Gözün Gördükleri)

Prof. Dr. Nejat Kaymaz, bu kitabında, kuruluştan Lâle Devri'ne kadar Osmanlı tarihini bütünsel bir yaklaşımla ele almaktadır.

Kitapta yer alan bazı konu başlıkları şunlardır:

Osmanlı Öncesi Türkiye'sine Kısa Bir Bakış... "Beylik"ten "Devlet"e... Göreli Duraganlık ve Etkisizlikle Geçen Bir Saltanat Evresi... Doğu ve Güney Yönünde Genişleyen İmparatorlukta *Sünnî İslâm* Kimliğinin İyice Belirginleşmesi... Sınır Tanımayan Büyüme: Doruğa Vuran Güç ve Görkem... Duraklama: Dış Görünüşte İstikrar, Bünyede Çürüme... Osmanlı'nın Köken Sorunu... Osmanlı Tarih Yazıcılığı, Coğrafya, Pozitif Bilim ve Felsefe, Şiir ve Tasavvuf...

NEJAT KAYMAZ
Kuruluştan "Lâle Devri"ne
Osmanlı İmparatorluğu
(Çıplak Gözün Gördükleri)

KAYNAK YAYINLARI

Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12 Kat: 3-4 34430 Galatasaray Beyoğlu/İstanbul

Tel: (0212) 252 21 56-252 21 99 Faks: (0212) 249 28 92 web: www.kaynakyayinlari.com e-posta: iletisim@kaynakyayinlari.com

21. yüzyıl Asya'nın olacak

ABD çok rahat dolar hasabilir ve bu paraları da Amerikan tüketimi ve yatırımı için dünyanın geri kalanının ürettiklerini satın almakta kullanır. Nihayetinde bu ABD kağıt dolarlarının, Hazine tahvillerinin ve fonların tamamı sadece kağıttır ve hüshütün değersizdir, yani diğerlerinin kabulünün ötesinde bir değeri yoktur, çünkü ABD bunları ödemeyecek ve ödeyemez de. ABD'nin dış borcunun şu an milli gelirinin dörtte birine eşit olduğu söyleniyor (ki gerçekte çok daha fazladır) ve yabancılar şu an itibarıyla ABD devlet/kamu borcunun % 45'ine ve ABD mal varlığının önemli bir kısmına sahipler. Bu da şimdiden, ABD'nin bu borçları ödemesinin politik ve ekonomik olarak imkansız olduğunu kanıtlıyor.

Andre Gunder Frank

21. yüzyıl Asya'nın olacak. Benim “Yeniden Doğu’ya Yönelim: Asya Çağında Küresel Ekonomi” (ReOrient: Global Economy in the Asian Age) adlı kitabımın da dahil olduğu yakın tarihli incelemeler, Avrupa merkezli tarihçiliği alt etti ve dünyada en azından 1800'lere kadar Asya'nın baskın durumda olduğunu gösterdi. Halbuki, yakında yayınlanacak olan yeni kitabım “19. Yüzyıl’a Yeniden Yaklaşım” (Reorient the 19th Century), sömürge Hindistan’ı dışarıda tutarsak Batı, Orta, Güneydoğu ve Doğu Asya’nın çoğunun ve bunun yanında Latin Amerika ve Afrika’nın 19. yüzyıl ortalarına kadar geliştiğini/zenginleştiğini gösteriyor. Çin, 1850’lerdeki Taiping İsyanı ve 1860’taki İkinci Afyon Savaşı sonrasına kadar gerçek anlamda hiç gerilemedi. Kaliforniya Üniversitesi’nden tarih profesörü Kenneth Pomeranz’ın dediği gibi, Doğu’yla Batı arasındaki “Büyük Farklılaşma” ancak 1870’ten sonra meydana geldi. Asya’nın çöküşündeki temel faktör devletin zayıflığı ve sömürgecilikti. 1603-1867 arası Tokugawa Dönemi için hatalı biçimde “feodal” diye

23 Nisan 2005 günü hayatını kaybeden Frank’ın son makalelerinden birisi olan ve 5 Ağustos 2004 tarihinde The Nikkei Weekly isimli dergi için kaleme alınmış olan bu makalesini, anısına saygıyla yayınlıyoruz. Yazı sendika.org tarafından çevrilmiştir.

adlandırılan ve 1868’deki Meiji Restorasyonu sonrasında hâlâ bağımsız olan Japonya, bu sorunları bertaraf etti ve böylece 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen ilk ülke oldu.

Batı’nın dünyadaki ağırlığı bin yıl değil, yüz yıl sürdü

20. yüzyılda, önceden daha geri bir seviyeden başlamasına rağmen, Asya’nın büyüme oranı Batı’ninkine göre daha hızlıydı ve Çin’in kurtuluşu ile sömürgecilüğün son bulmasından bu yana, son yarım yüzyılda Doğu Asya’nın büyüme oranı Batı’nın büyüme oranını ikiye katladı. İlk olarak Japonya’nın, sonra da “kaz uçuşu” -flying geese- misali İlk Dört Kaplan ve küçük Ejderle- rin, ve sonra sıradaki

bir diğer dördlünün ve son yirmi yıldır da Yükselen Büyük Ejder Çin’in başını çektiği büyüme, yaklaşık yüzde 10’luk yıllık büyüme oranlarına ulaştı. Bu durum, geliri her altı yılda bir ikiye katlamak için yeterli ve Japon mucizesinden de daha tutarlı. Tüm bunlar Batı’nın dünyadaki ağırlığının, 500 yıl hatta 1000 yıl sürdüğüne dair Avrupa merkezli iddialara karşın aslında sadece bir yüz yıl sürdüğünün ve şimdi bunun da sadece geçici olarak bir durum olarak geçerli olduğunun ortaya çıktığı anlamına geliyor.

Asya ekonomik krizi Batı’da yanlış anlaşıldı

Japonya’da ve 1997’de Tayland’da başlayan Doğu Asya mali ve ekonomik krizi Batı’da yanlış anlaşıldı ve Asya’nın zayıflığının bir delili olarak algılandı. Fakat bu aslında, Asya’nın üretken gücünün bir sonucu ve deliliydi.

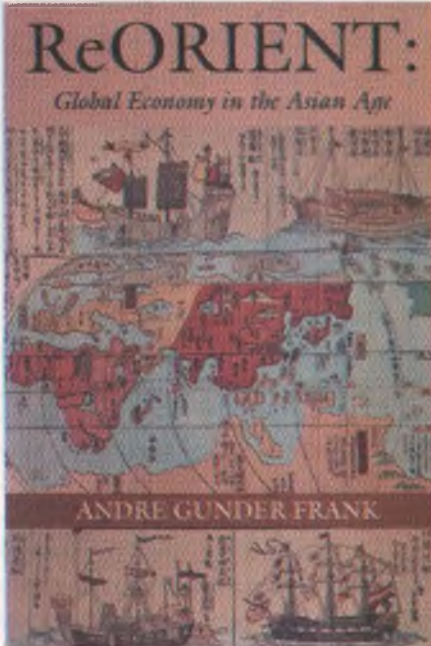
İlk defa olmak üzere, bir ekonomik kriz Doğu’da başladı ve başka bir istikamet yerine Batı’ya doğru hareket etti. Çünkü Doğu Asya sanayisi çok iyi ve çok fazla üretmeye başlamış ve bu da dünya ihracat pazarını silip süpürmüştü. Bu yüzden Doğu Asya’nın dış ticaret dengesi bozuldu ve borç ödemeleri zora girdi. Bu da, yerlisiyle yabancıyla spekülasyon mali sermayeyi ürküttü ve Wall Street ile ABD Hazine senetlerinin güvenli gibi görünen Amerikan sığınağına doğru kaçmalarına yol

Andre Gunder Frank (1929-2005).

açtı. Clinton'un 1990'larında yarattığı Amerikan refahının kaynağı, Asya ve elbette Rusya sermayesiydi, yoksa üretkenlik artışı olmayan "yeni ekonomi" falan değildi.

ABD'nin konumu

Bugünü ve geleceği test edebilmek için bazı alternatif senaryolar üzerinde düşünmek işlevli olacak. Birincisi, devam eden Amerikan refahı ve egemenliğidir, ki kendi kendisi adına fakat gerçek dışı bir biçimde konuşmaktadır. İkincisi ise, dünyada, her yıl malların yirmi misline ulaşan alım satım değerlerinin birincil dayanağının ABD dolar-borç enstrümanları olduğu bir finans ve borç ekonomisinde yaşıyoruz. Fakat borç, kredinin karşılığıdır; özellikle de ABD ekonomisini ayakta tutan ve Pentagon'u finanse eden yabancı kredinin, ki ABD de bu durumu kendi çıkarlarını savunan politikaları kabul ettirmek, dünyanın geri kalanına hakim olmak ve şantaj yapmak için kullanmaktadır. ABD'nin ticaret açığı şu anda 550 milyar dolar ve bu açık gittikçe büyüyor. Her yıl 100 milyar dolar Avrupalılar tarafından, 100 milyar dolar Çinliler tarafından ve her ne kadar bu yıl 120 milyarın üstüne çıkmışsa, 100 milyar dolar da

Andre Gunder Frank'ın "Yeniden Doğu'ya Yönelim: Asya Çağında Küresel Ekonomi" (ReOrient: Global Economy in the Asian Age) adlı kitabı. Yazar bu kitapta Avrupamerkezci iddialarla hesaplaşıyor.

"Çin, yalnızca tüm ihracatını yuan'a tercüme ederek, yuan'ı dünya ticaretinde alternatif bir rezerv para birimine çevirme gücüne sahip."

Japonlar tarafından sağlanıyor. Geriye kalanı da diğerlerinden geliyor, özellikle de Doğu Asyalılardan fakat şimdi ayrıca Hindistan'dan da. Amerikalılar hiçbir şey biriktirmiyor ve

ABD'nin ticaret açığı şu anda 550 milyar dolar ve bu açık gittikçe büyüyor. Amerikalılar hiçbir şey biriktirmiyor ve birikimlerini Amerikalılara gönderen diğerlerinin tasarruflarını; ve böylece de üretimlerini harcayarak kendi ürettiklerinden çok daha fazlasını tüketiyorlar.

birikimlerini Amerikalılara gönderen diğerlerinin tasarruflarını ve böylece de üretimlerini harcayarak kendi ürettiklerinden çok daha fazlasını tüketiyorlar.

ABD bastığı dolarların karşılığını ödeyemez

Ayrıca, dünya rezervleri ve ana para ödemeleri özellikle de petrol ve altın için, dolar üzerinden yapıldığından, ABD çok rahat dolar basabilir ve basar da ve bu paraları da Amerikan tüketimi ve yatırımı için dünyanın geri kalanının ürettiklerini satın almakta kullanır. Nihayetinde

bu ABD kağıt dolarlarının, Hazine tahvillerinin, elektronik hesapların ve fonların tamamı sadece kağıttır ve büsbütün değersizdir, yani diğerlerinin kabulünün ötesinde bir değeri yoktur, çünkü ABD bunları öde-meyecek ve ödeyemez de. ABD'nin dış borcunun şu an milli gelirinin dörtte birine eşit olduğu söyleniyor (ki gerçekte çok daha fazladır) ve yabancılar şu an itibarıyla ABD devlet/kamu borcunun yüzde 45'ine ve ABD mal varlığının önemli bir kısmına sahipler. Bu da şimdiden, ABD'nin bu borçları ödemesinin politik ve ekonomik olarak imkansız olduğunu kanıtıyor. Biz, özellikle de Asya ve Amerika, bir "kumarhane ekonomisinde" oynuyoruz, fakat hayali bir değeri olan beş para etmez kumar fişleriyle. Gerçekte bu durum, bu kağıtlar gelmeyi bırakıp da kartların kağıttan kaplan evi; özellikle de Amerika'da büsbütün yıkılıncaya kadar, piramidin en altında üretilen gerçek değerlerle beslenen büyük bir Ponzi planı(1). Ama bu plan tarihte ilk kez olarak, rekabetsiz bir dünyanın en büyük borçlusunun inisiyatifi ele almasına izin veriyor.

Açığa çıkan bir senaryo, bu durumun daha üretken ve rekabetçi Avrupalılara bir adım atma ve dünyanın rezerv para birimi olarak doların yerine Euro ya da bir başka para birimini koyma olanağı sunduğudur. Diğer yandan, bu iş için Avrupalıların

güçlü bir devlete gereksinimi var. Fakat Rusya, OPEC ve diğer petrol ihracatçıları, petrollerini dolar yerine Euro karşılığında satma; böylece de Euro'ya olan talebin artması ve doların çöküşü gibi büyük bir adım atabilir. Irak kendi petrolünü Euro üzerinden fiyatlandırmıştı ve ABD'nin Irak'a karşı savaşının önemli nedenlerinden biri de diğerlerinin aynı şeyi yapmalarını engellemekti.

Çin'in bugünü ve olası geleceği

Benim alternatif senaryom Asya-lı; olası bir Asya kur sepetini içeriyor. İzin verin özellikle Çin'in bugünü ve olası geleceğini gözden geçirelim. Birincisi, düşük ücretli Çinli işçiler gerçek mallar üretiyorlar ve şimdiden 100 malul malın dünyadaki lider üreticisi konumundalar ve çoğunlukla bu malları aslında basılmış kağıt dolarlarla serbestçe alan zengin Amerikalı tüketicilere 350 milyarlık bir ihracat yapıyorlar. Çin şu anda ihracat pazarında yüzde

5'lik (ama ithalat pazarında sadece yüzde 4'lük) bir payla dünyanın 4 numaralı ihracatçısı.

Fakat bu sadece işin bir yarısı, çünkü Çinliler bu kağıt dolarları yıllık faizi sadece yüzde 4-5 olan Hazine tahvilleri almak için kullanıyorlar. Yine de, ne anlaşıyor! Henüz ödenmemiş 700 milyar dolarlık Hazine tahvili; Çin Merkez Bankası halihazırda bunun 300 milyar dolarını elinde tutuyor ve geri kalanı da Japonya, Avrupa ve petrol ihracatçıları da içinde olduğu diğer merkez bankalarının elinde. Çinliler, Japonlar, Avrupalılar ve diğerleri bunu ne-

den yapıyorlar?

Arkadaşım Jeff Sommers Japonya hakkında şöyle yazıyor: "Japonya, ABD'yi beslemek anlamına gelse bile bu ihracat oyununu sürdürmeli. Bu ana kadar, Japonya'nın ABD oyununu oynamaktan ve hem tahvilleri satın alarak ABD'ye faizsiz kredi vermeyi sürdürüp, hem de (değersiz) dolarlar için ABD'ye gerçek mallarını göndermekten başka seçeneği yok." Yanlış haber almış olabilirim, ama katılmıyorum.

Çinlilerin, Çin yuanı ve dolara bağlı diğer kurlar karşısında doların değerini yüksek tutmalarının temel nedeni ABD pazarına satış yapabilmek. Çin, Güneydoğu Asya mallarını almak için bir kısım dolarlarını yalnızca son zamanlarda kullanmaya başladı. Fakat neden dolar? Bu şart değildi. New York'taki Lui Investment'tan Henry C. K. Lui'nin yazdığı gibi: "Çin, yalnızca tüm ihracatını yuan'a tercüme ederek, yuan'ı dünya ticaretinde alternatif bir rezerv

André Gunder Frank'ın Ölümü Üzerine Bir Not - Samir Amin

Andre Gunder Frank ve karısı Marta Fuentes ile 1967 yılında tanıştım. Yaptığımız uzun konuşma bizi entelektüel olarak aynı dalya boyunda olduğumuza ikna etti. O dönemde hakim görüş olan "Modernleşme Teorisi", Üçüncü Dünyanın "geri kalmışlığını" kapitalist kurumlarının gecikmiş ve eksik oluşumuna bağlıyordu. Komünist Partiler tarafından temsil edilen Marksist ortodoksluk ise, bu bakış açısının kendisine has bir versiyonunu sunuyor ve Latin Amerika'yı "yarı-feodal" olarak karakterize ediyordu. Frank ise yeni ve tamamen farklı bir tez ileri sürüyordu: Latin Amerika'nın ta en başından beri Avrupa'nın Atlantik kıyısının yeni ortaya çıkmakta olan merkezlerinin çevresi olarak kapitalist gelişmenin içinde olduğu tezini. Bense kendi açımdan, Asya ve Afrika'nın kapitalist sistemle bütünleşmesini, kendi iç mantığı nedeniyle bir zenginlik ve iktidar kutuplaşması yaratmak zorunda olan "küresel boyutta birikim" in gerekliliklerinin ışığında analiz etmeye çalıştım.

Birkaç yıl sonra, 1972'de, Frank'ın, F.H. Cardoso, Anibal Quijano, Rui Mario Marini ve diğerleriyle birlikte, "bağımlılık teorisi"nin ilk formülasyonlarını sundukları, CLASCO (Toplumsal Bilimler Üzerine Latin Amerika Konseyi) Kongresi'nde karşılaştık. Benî Asya ve Afrika'nın küresel sistemle bütünleşmesinin son derece farklı tarihi temelinde ulaşmış olduğum paralel sonuçları sunmak üzere davet ettiler.

Doğal olarak kendimizi 1970'lerde Immanuel Wallerstein tarafından devreye sokulan "Dünya Sistemi" düşünce okulu ile benzer bir anlaşma çerçevesi içinde bulduk. "Dörtlü çete"de (Amin, Arrighi, Frank, Wallerstein) böyle oluştu. "Dörtlü" böylece iki kitabın ortak yazarları haline geldiler: La crise, quelle crise ? [Kriz—Hangi Kriz?] (1982) ve Le grand tumulte ? [Büyük Kargaşa?] (1991) Yeni neoliberal küreselleşmiş ekonomik yapının henüz daha yeni başlamış olması ve kapitalizmin yeni küresel stratejisinin henüz tahmin edilebilir olmasına karşın, 10

yıl sonra 2001'de Porto Alegre'deki "Dünya Sosyal Forumu"nda birleşecek olan "yeni toplumsal hareketlere" stratejik bir önem verdik.

Bu temel bakış açısı ortaklığı, (hepimizi teşvik etmekte olan) belirgin farklılıklara karşın, çok yakın bir dostluk yarattı. Isabelle (eşim) ve ben Frank'ı bir kardeş gibi sevdik ve sağlığının, yaşamının son oniki yılında, kansere karşı verilen bu sürekli ve cesurca savaş yıllarında giderek bozulmasından son derece büyük bir acı duyduk. Frank'ta sevdiğim şey sınırsız içtenliği ve adanma duygusuydu. Frank tek bir arzuyla motive oluyordu: çalışan sınıfların ve ezilen halkların, sömürü ve ezilmenin kurbanlarının hizmetinde olma arzusu. Kendiliğinden, koşulsuz biçimde her zaman yanlarındaydı. Ki bu da en iyi aydınlar arasında bile her zaman bulunabilir olan bir nitelik değildir.

(Kaynak: Monthly Review, Mayıs 2005, sendika.org tarafından çevrilmiştir)

2003 Ağustos'unda Rio de Janeiro'da "Dörtlü Çete": soldan sağa Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi, Gunder Frank.

para birimine çevirme gücüne sahip. Bu, dünyadaki Çin malları ithalatçıları arasında dolar yerine yuan'la satın almak için çılgınca bir itiş kakışı fitilleyecektir. OPEC petrol karşılığı ödemelerde yuanı kabul edecektir."

Neden sadece Çin? Peki ya Hong Kong, Tayvan ve özellikle de şimdi kıta Çin'indeki en büyük sermaye yatırımlarının kaynağı olan deniz aşırı Çinlileri içeren "Genişletilmiş Çin"? Zaten gelişmekte olan dünyadaki en fazla doğrudan yatırımı Kıta Çin'i alıyor. Ve daha fazla Asyalı,

örneğin Çin'in halihazırda "örgütlemekte olduğu" ASEAN+3 (Japonya, Güney Kore ve Çin) ve Hindistan neden değil? 1997 mali çöküşünde Japonya, ekonomileri desteklemek için bir Asya Fonu önerisinde bulunmuştu, fakat ABD bunu engelledi ve bunu yaparak Asyalılara, bir daha asla hazırlıksız yakalanmamaları ve bir dahaki sefere IMF/ABD Hazinesi'nden ve onun şantajlarından yakalarını kurtarmak için bir Asya Fonu'na sahip olmaları ve bunun Doğu Asya ekonomisini örgütlemeleri gerektiğini öğreten acı bir ders verdi.

Sonuç olarak, daha uzun bir tarihsel perspektiften bakarsak, bugün Doğu Asya'nın ekonomik anlamdaki en dinamik bölgelerinin (19. yüzyıla da dimdik ayakta giren) 1800 öncesindekilerin hemen hemen aynısı olduğu göze çarpıyor.

1) Güneyde, Hong Kong-Guangzhou koridoru merkezli Lingnan.
2) Güney Çin Denizi'nde bütün Güneydoğu Asya'ya ve Tayvan geçidine odaklanan ve Amoy/Xiamen merkezli Fujian.

3) Japonya'yla ticareti yeniden ilk sırayı alan ve Şangay merkezli Yangtze Vadisi.

4) Kuzeydoğu Çin'i, Mançurya'yı, Moğolistan'ı ve Uzak Doğu Sibirya/Rusya'yı, Japonya'yı ve Kore Yarımadasını kapsayan Kuzeydo-

Andre Gunder Frank kısa özgeçmiş

Andre Gunder Frank, 24 Şubat 1929'da Berlin'de doğdu. Ekonomi profesörü ve "Dependence Theory (Bağımlılık teorisi)"ni bulanlardan ve geliştirenlerden biri. Sonraki çalışmalarında dünya ekonomisindeki krizlerin analizi ve global dünya tarihi üzerine yoğunlaştı.

Ailesinin Nazi rejiminden kaçması üzerine 1941'den itibaren ABD'de yaşamaya başladı. Chicago Üniversitesi'nde okudu, 1957 yılında Ekonomi alanındaki doktoraasını Sovyet Tarımı üzerine verdiği tez ile tamamladı. 1957 - 1962 yılları arasında doçent olarak Michigan Üniversitesi'nde dersler verdi. 1962 yılında Latin Amerika'ya gitti ve Brezilya Üniversitesi'nde antropolojik teori dersleri verdi. Daha sonra Meksika ve Kanada'da da dersler verdi. 1968 yılında Salvador Allende reformlarına katılan Şili Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde dersler verdi. 1973 yılındaki darbenin ardından Avrupa'ya kaçmak zorunda kaldı. 1974-1978 yılları arasında Almanya'da dersler verdikten sonra İngiltere'ye taşındı ve derslerine orada devam etti. Pek çok ülkeyi dolaştıktan sonra 1994 yılında, 65 yaşındayken Amsterdam Üniversitesi'nden emekli edildi.

ğu Asya. Bölgenin geniş maden, ormancılık, tarım ve petrol kaynakları ve Çinlilerden ve Kuzey Korelilerden oluşan bol ucuz emek Çinli, Japon ve Güney Koreli sermayenin bölgeyi kendi içinde önemli bir bölgesel üretim merkezine ve dünya pazarında oldukça rekabetçi bir bölgeye doğru yeniden geliştirmesine izin verebilir.

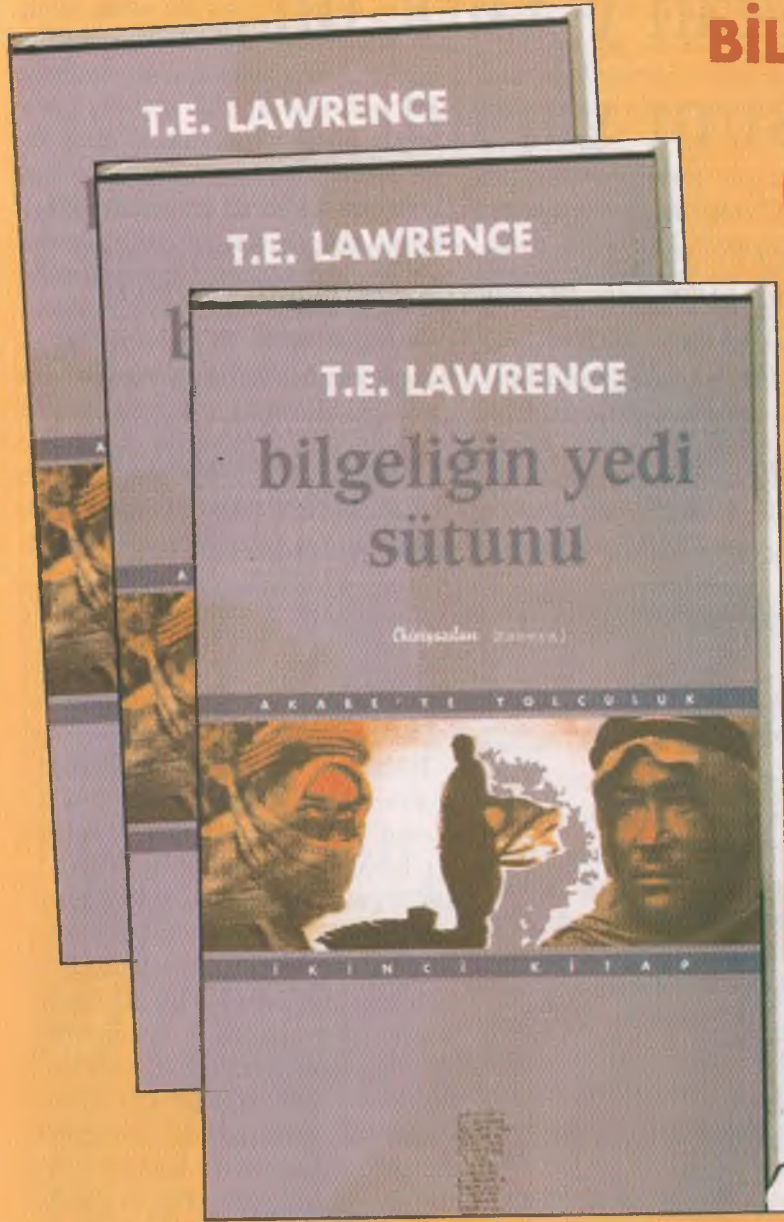
DİPNOTLAR

1) Ponzi Planı: Daha sonradan gelen yatırımcıların yatırım sermayesini kullanarak başka yatırımcılara ödeme yapılması planı.

Andre Gunder Frank'ın Dünya Sistemi adlı derlemesi ülkemizde İmge Yayınları tarafından yayımlandı.

...ve sonra yazı vardı

BİLGELİĞİN YEDİ SÜTUNU

YENİ

T.E. LAWRENCE

ARAP BAŞKALDIRISININ
GAYRİ RESMİ TARİHİ

1. Dünya Savaşı sırasında Arapların Türklere karşı başlattığı başkaldırı hareketinin ve bu hareketin bizzat yönlendiricisi, mimarı olan bir İngilizin gözüyle kaleme alınmış kitap...

Çağımızın en efsanevi casusu 'Arabistanlı Lawrence', Osmanlının bölgedeki egemenliğine son verirken, İngilizlerin oyunlarını da boşa çıkarmış ve böylece hakedilmiş bir Arap dostluğunu kazanmıştır.

Savaşın ve maceranın gizli kalmış dünyasına yolculuk yapmak isteyen her okuyucu için bu üç kitap, bir hazinedir... Yakın tarihimizin de bilgisine ulaşmak ve Ortadoğu hakkında en temel veriyi birinci elden okumak isteyenler için:

3 CİLT LİK BİR BAŞYAPIT

KAFKASYA BİBLİYOGRAFYASI

SEFER BERZEG

YENİ

Türkiye'de Kafkasya ve Kafkas halkları hakkında Türkçedeki tüm yayınlar... Kitaplar, broşürler, üniversitelerin lisans ve doktora tezleri, süreli yayınlar ve Kafkasyalıların çıkardığı yayınlar... İlk yayım tarihinden günümüze kadar yayımlanmış bütün eserleri kapsayan önemli bir bibliyografya çalışması...

Chiviyazıları
Yayınevi
Faks: 0216 414 97 93
bilgi@chiviyazilari.com
www.chiviyazilari.com

Chiviyazıları Yayınevi

Faks: 0216 414 97 93 bilgi@chiviyazilari.com www.chiviyazilari.com

Divânü Lugâti't-Türk'ün yeni basımı yapıldı

Dîvâni Lugâti't-Türk'ün Besim Atalay tarafından yapılan edisyonu eksiksiz ve yöntemli bir çalışmanın eseridir. Ancak üzerinden 65 yıl geçtikten sonra gerek dil gerek yöntem gerekse de biçim olarak yetersiz kalmaktadır. Yeni bir Türkçe çalışmanın yapılması kaçınılmaz ve gerekli olmuştur. Divân'ı Türkiyeli okurla tekrar buluşturmak arzusu içine giren Kabalcı Yayınevi, 17 Eylül 2004'te aramızdan ayrılan değerli hocamız Şinasi Tekin'in ellerinde şekillenmiş çalışmayı kendisine rehber olarak almış. Hem akademik yetkinliğiyle göz dolduran hem de yeni bir Türkçe çeviri için açıklayıcı ve yardımcı nitelikte olan bu çalışmanın etkisi, çeviri yazı sisteminin kuruluşundan, okuyucuya yardımcı nitelikteki açıklamaların sunulmasına kadar olumlu olarak hissediliyor.

Prof. Dr. Aykut Kazancıgil

Kitâbu Dîvânü Lugâti't-Türk elyazması halen İstanbul Millet Kütüphanesi'nde saklanmaktadır ve söz konusu eserin tek kopyasıdır. Kalm ve soluksarımsı, esasen aharlı olan kâğıdın üzerinde yılların etkileri açık kahverengi lekeler olarak görülmektedir. Kitap 319 folyodan oluşur. Folyoların ortalama genişliği 239x165 mm'dir ve her bir sayfadaki ortalama yazı alanı 175x115 mm'dir. Folyolar kesilmiş, bantla onarılmış ve hatta eski tip, siyah cilde sığması için bazıları katlanmış. Her bir sayfa boyunca on yedi satır vardır. Oldukça rahat okunacak biçimde istinsâh [kopya] edilmiş nüsha, eksiksiz olarak hareketlendirilmiştir; ki bu da hareketlerin, tıpkı bazı tashihler gibi nâsih'in [kopyacı] değil daha sonraki bir elin eseri olduğunun kanıtıdır. Ayrıca sayfa boşlukları boyunca, bir dizi elden çıkma, pek çok şerh ve hâşiye [açıklama ve not] bulunmaktadır. Takdim sayfasında, özgün metne dahil olmayan, ama nüshayı yazan el tarafından yazılmış uzunca bir not vardır. Bu ketebeye göre yazar [Kâşgarlı Mâhmud] elyazmasını 466/1074 yılında [büyük bir olasılıkla bu 469/1077'nin hatalı yazılışıdır] bitirmiş ve elimizdeki metin, bu elyazmasından 664/1266 yılında istinsâh edilmiştir.

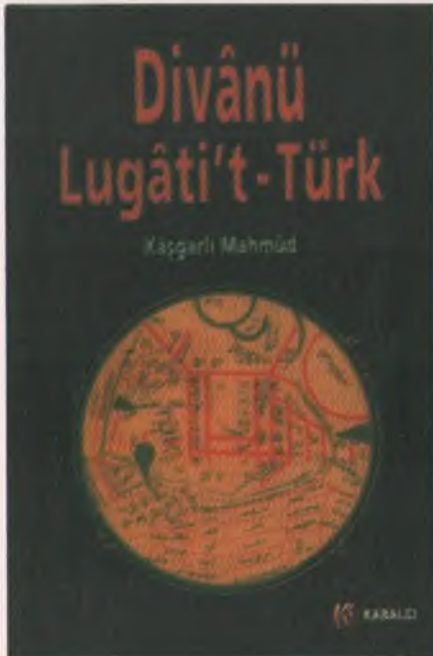
**Yeni bir Türkçe basım
kaçınılmaz olmuştur**

Elyazmasının yüzyıl başında Ali Emîrî tarafından bulunup, kıymetli bir hassasiyetle değerlendirilmesinden sonra Kilisli Rifat üç ciltlik bir *Divân* basar (19179); bu edisyon bir eleştirel çalışma niteliğinde değildir ve daha çok yıpranmış elyazmasından tarihe düşülen bir not niteliğindedir. Daha sonra Carl Brockelmann, tamamen Kilisli Rifat çalışmasına dayanan bir sözlükçe basar (1928) ve bu çalışma da, kaynak aldığı çalışmanın kusurlarından ve ay-

rica bir takım yazım yanlış ve hatalı göndermeden muzdariptir.

Besim Atalay'ın üç ciltlik Türkçe tercümesiyle *Divân* çalışmalarında dev bir adım atılır (193941); bunu "Tıpkıbasım" (1942) ve "Dizin" (1943) çalışmaları izler. Atalay edisyonu eksiksiz ve yöntemli bir çalışmanın eseridir; ancak bazı noktalarda özgün metinden oldukça ayrılır ve aşırı yorum içerir, "Tıpkıbasım" elyazmasındaki şerhleri ve hâşiyeleri dışlar ve çoğu yerde açıkça Kilisli edisyonunu takip eder. Üzerinden altmışbeş yıl geçtikten sonra bu çalışma gerek dil gerek yöntem gerekse de biçim olarak yetersiz kalmaktadır ve yeni bir Türkçe çalışmanın yapılması kaçınılmaz ve gereklidir – ki Mayıs ayı içinde okuyucuyla buluşan Kabalcı edisyonu da bu amaçla hazırlanmış ve özenli ve duyarlı çevirisi ve az sonra anlatacağımız kolaylaştırıcı tertibiyle bizim nezdimizde göz doldurmuştur, şimdi tarihsel anlatımıza devam edelim. Daha sonra Mutallibov, Atalay edisyonuna dayanan üç ciltlik bir Özbekçe tercüme oluşturur (196063). Sovyet Bilimler Akademisi *Divân*'daki tüm sözcükleri içeren bir "Eski Türkçe Sözlüğü" basar (1969); burada da alıntılar elyazmasından ziyade Atalay'dan yapılmaktadır.

Divân çalışmalarındaki ikinci önemli adım Sir Gerard Clauson'un

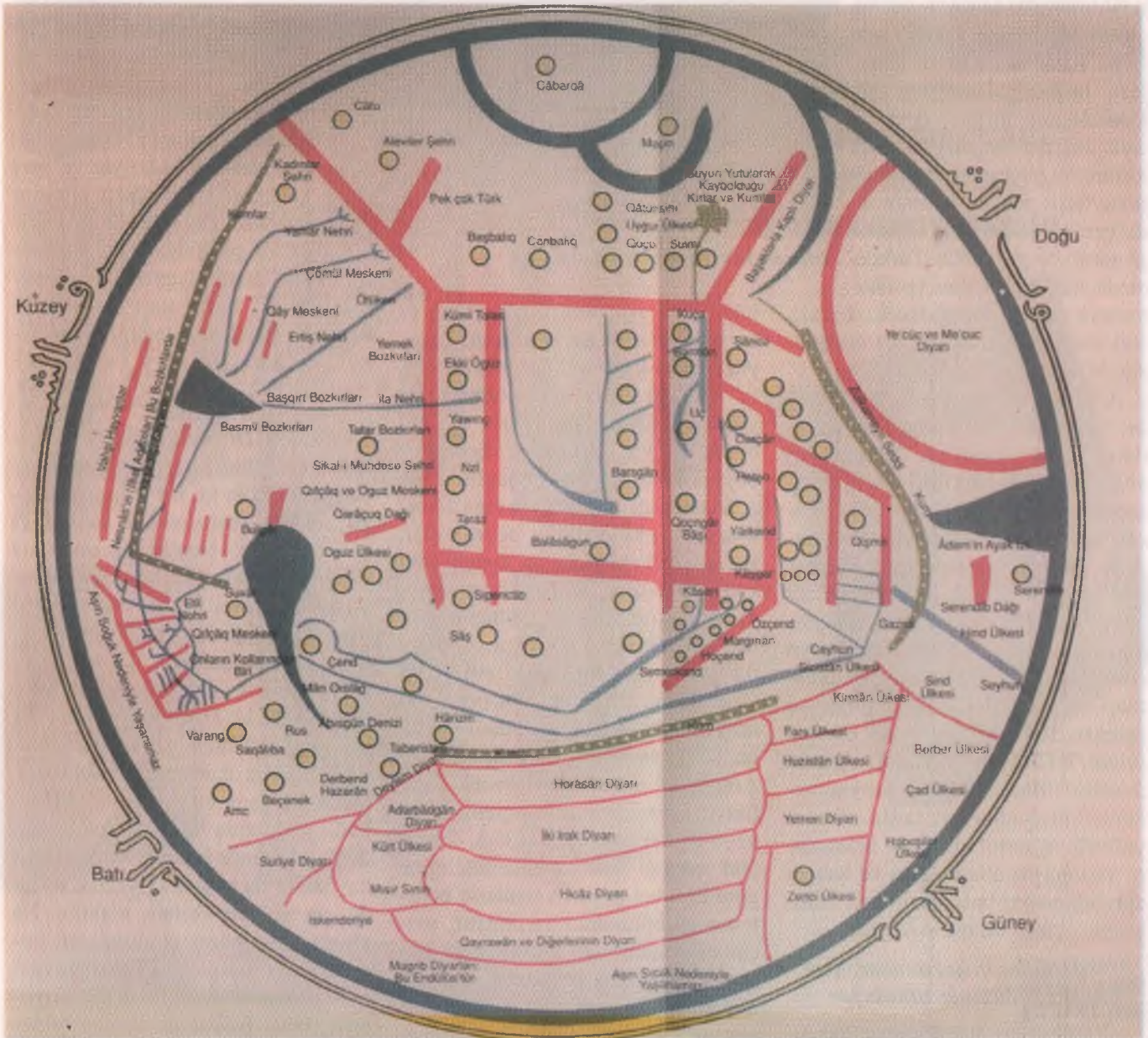
“Lûgat”ıdır (1972). Tıpkıbasım uyarınca metni ele alan Clauson, Arapçasıyla birlikte ana maddelerin tamamını sunmak ve sözcüklerin sözlükte görülen değişik biçimlerini ve sözlükte kaç kez anıldıklarını göstermek için çaba sarf eder. Ama her şeyden önemlisi tarihsel kanıtlar ve koşut çalışmalar aracılığıyla doğru söyleyişlere ulaşma gayreti içine girmekte ve kendinden önceki çalışmalardaki hataları düzeltmektedir. Ancak bu çabasında her açıdan başarılı olamaz, özellikle eksik alıntı ve hatalı çeviri sorunları yaşar; yine de eserdeki sözlükbilimsel malzemeye dair düşünmek için ufuk açıcı olmuştur. Eserin üzerine düşen bunca

ışıkta sonra artık onu tamamen aydınlatacak çalışmayı yapmanın vakti gelir; bu, bir yandan önceki çalışmaların doğrularını benimseyecek, diğer yandan da onlardaki yanlışlarla hesaplaşacak ve böylece doğru okunuş, anlam ve izaha ulaşacak bir eser olmalıdır ve olur da. Sayın Şinasi Tekin ve Gönül Tekin’in editörlüğünde hazırlanan ve Robert Dankoff/James Kelly ortak çalışması *Compendium of the Turkic Dialects*, 1982’de yayımlanır; bu, önceki çalışmaları bir potada eriten ve kendi özgün çevirisi ve yöntemiyle kusursuzlaşan görkemli bir eserdir. Dipnotları, sunumları, açıklamaları ve dizinleriyle bu çalışma tüm tartışma-

ları, önerileri, olası okumaları ve *Divânü Lugâtî’t-Türk*’ün yetkin bir çevirisini okuyucuya sunar.

Eski dilin şiirsel lezzeti

Divân’ı Türkiyeli okurla tekrar buluşturmak arzusu içine giren Kambalı Yayınevi, 17 Eylül 2004’te aramızdan ayrılan değerli hocamız Şinasi Tekin’in ellerinde şekillenmiş bu çalışmayı kendisine rehber olarak almış. Hem akademik yetkinliğiyle göz dolduran hem de yeni bir Türkçe çeviri için açıklayıcı ve yardımcı nitelikte olan bu çalışmanın etkisi çeviriyazı sisteminin kuruluşundan, okuyucuya yardımcı nitelikte olan eksiksiz açıklamaların sunulmasına

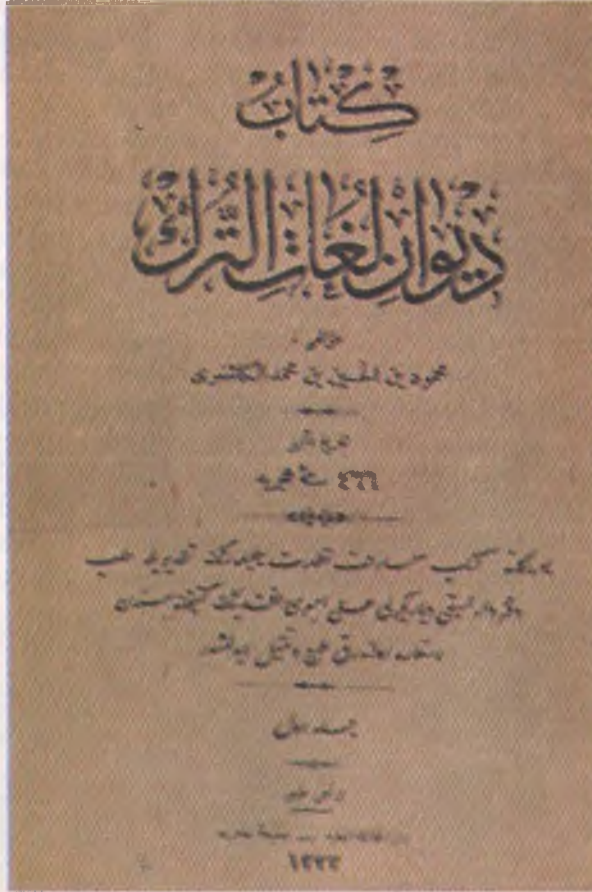
Divânü Lugâtî't-Türk'te Balasagun'u merkez alarak çizilmiş harita. Nehirler mavi renkle, denizler yeşil renkle, şehirler sarı renkle, dağlar kırmızı renkle, kumluk yerler sarı-yeşil karışımıyla gösterilmiştir.

kadar söz konusu çalışmada olumlu olarak hissediliyor. Besim Atalay tercümesinin de kıyas noktalarından biri olduğu göz önüne alınırsa akademik içerik kadar edebi yetkinliğin de şiddetle gözetildiğini belirtebiliriz. Eski dilin verdiği şiirsel lezzeti bozmama gayretiyle (bazen sözcükleri benzer Arapça denklemleriyle karşılama pahasına) yapılan çeviri, çağdaş dilbilim kavramlarını ve Arapça dilbilgisi terimlerini metnin içinde eksiksiz bir biçimde sunuyor. Hikâyeler, izahlar, hadisler, mitler ve hikmetli sözler edebi duyum önplanda tutulacak biçimde okuyucuya takdim ediliyor. Kitaptaki Kur'an alıntıları, hadisler ve Arapçanın klasikleşmiş şiirleri –çevirileriyle birlikte– özgün dillerinde korunmuş, ayrıca yayınevinin notu “bazı sözcük tanımlarında gerek tam karşılık sağlama gerekse de günümüz Türkçesinde hâlâ kullanılan ve okuyucuya tanıdık gelebilecek sözcükleri anma gayretiyle Arapça biçimlendirilerek de bırakıldığı” yönünde.

Çalışma bir yandan da bu kitabın bir tarihi tanıklık, kadim destanlardan parçalar sunan bir derleme, bir ahlak dersi ve belki de modern anlamda bir sosyoloji kitabı gibi okunması gerektiğini okuyucuya hatırlatıyor. Zaten yayınevi bu yöndeki hassasiyetini gerek kitap içindeki hadis ve ayetlerde uyguladığı yazı tipi değişimiyle, gerek Zülkarneyn (İskender) romansları, bilgelik anlatıları ve ağıtlardaki dil tercihiyle ve gerekse de arka kapaktaki “*Dîvânü Lugâtî't-Türk*'ün sayfaları içinde modern dilbilim kavramlarıyla aydınlatılmış kadim dili, tarihi, efsaneyi, katli ve katili, inancı ve inananları, yaşama ve ölüm, kışa ve bahara dair hikmetleri bulacaksınız...” cümlesiyle açıkça ortaya koyuyor.

Hem eski tertip korunuyor, hem yeni bir düzenle sunuluyor

Özgün eseri olabildiğince anlaşılır bir biçimde sunma gayretiyle hareket eden arkadaşlar bu amaçla söz-

Divanü Lügat'ın İstanbul Kilisli basımı.

lükte hem eski tertibi koruyor hem de yeni bir düzenle sözcükleri sunuyor. Zaten kitapta “Yayımcının Notu” başlığıyla yer alan bölümde bu yöndeki bütün tercihlerin çeviri, uyarılma ve düzenleme aşamaları boyunca özgün esere bağlılığı ve açıklayıcılığı önplanda tutma ilkesi uyarınca şekillendiğini belirtiyorlar. Bu amaçla modern okuyucu için kullanışsız olan Arapça lügat tertibi uyarınca kurulmuş özgün biçim içinden bir çözüme gittiklerini ve kitabı iki bölüm üzerine inşa ettiklerini söylüyorlar. Bilindiği gibi (ve yayıma hazırlayanların ağzından) “*Kitâbu Dîvânü Lugâtî't-Türk* metni Arapça dilbilgisine ait sözcük özellikleri uyarınca sınırları çizilmiş sekiz kitaptan oluşur; her kitap, sözcüğün içerdiği harf sayısına/niteliğine göre kurulan çeşitli vezinlerle belirlenen alt bölümlere ayrılmıştır; sözcükler ve tanımları bu bölümler boyunca sıralanmış ve dilbilgisi açıklamaları bu alt bölümlerin nitelikleri uyarınca ve yeri geldikçe verilmiştir.” Kabalcı Yayınevi bu düzen içinde sözcüklere ve açıklamalara ulaş-

manın okuyucu için zor olduğuna kanaat getirmiş, ki biz de onlarla aynı görüşü paylaşıyoruz. Böylece kitap iki bölüme ayrılmış ve önce özgün metindeki sırayla sözcükler ve açıklamalar sunulmuş; bu bölüm boyunca sözcük tanımlaması yapılmamış ve girişten ketebe sayfasına kadar metnin dönüm noktaları (giriş, kitap başları, alt bölümler, vezinler, niteliksel ayrımlar, madde başları ve açıklamalar) aynen verilmiş. İkinci bölüm ise çağdaş bir sözlük görünümü arz ediyor ve sözcükler ve tanımları A'dan başlayarak Z'ye ulaşacak biçimde sıralanıyor. Özgün metnin önemli ve ona ilksel bir nitelik kazandıran içeriği olan dilbilgisi kavramları ise Arapçaya aitse –tanımları ayrıntılı verilmek koşuluyla– o dildeki biçimleriyle ve geri kalanları ise modern dilbilim terimleriyle karşılanmış biçimde çeviride özenle korunuyor; hatta kitaptaki bütün dilbilgisi kavramları kitabın sonundaki sözlükçede tanımlarıyla birlikte yer almış.

Büyük bir bilgi kaynağı

Elbette *Dîvânü Lugâtî't-Türk*'e dair ve ondan hareketle yapılacak çalışmalar için bu bir son nokta değil; eldeki malzemenin zenginliği pek çok yeni –bazıları üzerine hâlâ süren çalışmalardan haberdar olduğum– edisyona imkân verecek cömertlikte. Kabalcı Yayınevi'nin çalışmasının bu anlamda iyi ve faydalı bir başlangıç olduğu söylenebilir. Gönül ister ki, *Dîvânü Lugâtî't-Türk* üzerine bütünlüklü çeviri faaliyetlerinin dışında daha özelleşmiş çalışmalar yapılsın; bu bir sözcük dizini, belli konularda kitaptaki anlatıları derleyen minör kitaplar ya da diğer kaynaklar da taranarak yazılacak bir dönem siyasası kitabı olabilir. Ne olursa olsun elimizin altında bir bilgi kaynağı duruyor ve buradan edebi, akademik, siyasi, tarihsel, sosyolojik, hatta psikolojik dersler çıkarmak bizim elimizde. Önemli olan okumak, sadece okumak.

Matematiğin Öyküsü ve Serüveni

Dünya Matematik Tarihi Ansiklopedisi

- 1- MATEMATİĞİN SÖZLÜĞÜ
- 2- MEZOPOTAMYA ve MİSİR MATEMATİĞİ
- 3- YUNAN ve ROMA MATEMATİKÇİLERİ
- 4- YUNAN MATEMATİĞİ
- 5- ÇİN, JAPON ve MAYA MATEMATİĞİ
- 6- TÜRK ve DOĞULU MATEMATİKÇİLER
- 7- FRANSIZ MATEMATİKÇİLER
- 8- ALMAN MATEMATİKÇİLER
- 9- İNGİLİZ MATEMATİKÇİLER
- 10- İTALYAN MATEMATİKÇİLER

10. CİLT TAMAMLANDI

TOPLUMSAL
DÖNÜŞÜM
TAYINLARI

Yugoslavya'da savaş sırasında oluşan çevresel hasar

Savaşların bilinmeyen kurbanları

Balkanlar'da yaşanan bu doğa, hayvan, insan ve insanların geleceği katliamının çok daha dramatik boyutu Irak'ta yaşanmaktadır. Irak savaşında Uranyum içeren savaş atıkları direkt yolla Türkiye'de pazar bulmaktadır. Bu maddeler bir gün evimize sandalye, masa, belki de çocuğumuzun mamasını koyduğumuz tencere olarak dönebilir.

Doç. Dr. Gülümser Heper

NATO, Yugoslavya'da hava hücumların 24 Mart 1999'da başladı ve 78 gün sürdü. 1200 NATO uçağı 34000 uçuş ve 2300 saldırı yaptı. NATO tarafından kullanılan savaş gereçlerinin miktarı 79000 ton kadardı. 78 endüstri bölgesi ve 42 enerji istasyonu bombalarla ve mermilerle hasara uğradı. Bombalama, Balkanlar'daki ekosistemi, yüzey sularını, yeraltı sularını, toprağı ve havayı hedef aldı. 100'den fazla toksik madde ile benzeri görülmemiş bir kirlilik yaşandı. Kosova krizi sırasındaki Balkanlar'da yaşanan olaylar dolaylı ve dolaysız etkiler oluşturdu. Endüstri tesislerinin ve alt yapılarının harabiyeti, doğal miraslara hasarlar ve toplumların yer değiştirmesi ile oluşan zararlar bunların arasında sayılabilir.

NATO güçleri tarafından kullanılan savaş gereçleri

Uranyum: NATO subayları, Yugoslavya'daki savaş sırasında operasyonlarda Uranyum içeren gereçler kullandıklarını kabul ederler. Mart ile Mayıs 1999 tarihleri arasında Yugoslavya'da yoğun bombalama yapılırken Uranyum içeren savaş başlıkları yoğun olarak kullanılmıştır. Mayıs 1999'da Makedonya'da uranyum etkisiyle radionuclide seviyesi 8 kat artmıştır. Ağır bir metal olan uranyum, düşündüğümüzden daha nadir bulunan bir elementtir. Doğal uranyum toprakta milyonda 4 oranda bulunur. Yani kaba bir anlamıyla, ortalama olarak, her kamyon dolusu toprak bir çay kaşığı uran-

yum içerir. Bu formatta altın veya gümüşten daha bol'dur. Doğal uranyumun 3 izotopu vardır. Bunlar, U 234, U 235 ve U 238 olup, üçü de radyoaktiftir. Bunlardan sadece U 235'in nükleer reaktör veya nükleer silah yapımında kullanılabilir. U 235 izotopu, doğal uranyumun yalnızca %0.7'sini oluşturur. U238 ve U234 kalan % 99.3'lük bölümü oluşturur. U 235'i diğerlerinde ayırmak büyük emek gerektirip, izole edilen U 235 Depleted Uranyum (DU) (İndirgenmiş Uranyum) olarak isimlendirilir. Yüksek yoğunluğu sebebiyle, DU zırh-delen mermi kovanlarına, özel-

liklede A-10 Thundebolt tarafından ateşlenen anti-tank mermilerine konur. Her bir mermi 275 gram DU içerir. Resmi bilgilere göre, 31000 adet savaş başlığında 10 ton DU kullanılmıştır. Yüksek ısıda uranyum'un tutuşması uranyum oksit partiküllerin salınmasına neden olur. Uranyum oksit 300 metre mesafe içindeki insanların solunum sistemine zarar verir. Solunum sistemindeki muköz membranları (mukus üreten membranlar) yakar ve kötü huylu (malign) tümörlerin oluşmasına neden olur. Radyoaktif etkilerine ilave-ten, uranyum son derece toksik bir element olup; ayrıca ciddi kanser oluşturucu (kanserojen) ve üreme hücrelerine defekt oluşturarak oluşan yeni jenerasyonlarda anomali yaratıcı (mutajen) etkileri vardır. Uranyum oksit partikülleri 0.5-5µm çapında olup, rüzgarla uzaktaki topraklara ve bitkilere de yerleşir. Bu partiküller kontamine (uranyum ile kirlenmiş) su ve bitkiler aracılığıyla insanlar veya hayvanlar tarafından alınırsa kromozom harabiyeti ve üreme organları hasarını da içeren çok büyük sağlık sorunlarına yol açar. Çevreden DU partiküllerini temizlemek veya nötralize etmek mümkün değildir. Uranyumun biyolojik birikimi, etkilenen alanlardaki popülasyonda geri dönüşümsüz hasarlar bırakır. Uranyum-235 izotopu, nükleer güç istasyonlarına yakıt oluşturmak veya nükleer bomba yapmak için doğal Uranyumdan izole edilirken kalan ağır bir metal olup, yarılanma ömrü 4.5 milyar yıldır.

NATO güçleri tarafından oluşturulan çevresel hasar

a) Yoğun hava saldırılarının sonuçları: 24 Mart ve 5 Haziran 1999 arasında, NATO uçakları 34.000 uçuş yapmıştır. Bu, Yugoslavya ve komşu bölgelerdeki hava sahalarının 150.000 saat uçuşa karşı gelir. Ukrayna'nın Tuna nehri bölgesinde Mart ila Temmuz arasında formaldehit ve fenolün havadaki seviyesi müsaade edilen seviyenin 2-4 katı bulunmuştur. Solunan havada ve yağmurda yakıt atıkları olan amonyum perklorat, polivinil klorid, kurşun, polibutanid ve polietilen gibi maddelerin seviyesi çok yüksek değerlere çıkmıştır.

b) Su kontaminasyonu: Tekrarlayan, yoğun ve harap edici hava saldırıları, toksik maddeler içeren tankların patlamasına sebep olmuştur. Patlamalar, hem yoğun hava kontaminasyonuna ve hem de ağır insan hasarları yapabilen toksinlerin toprağa salınımına neden olmuştur. Bazı operatörler de büyük miktarda toksik solüsyonu Tuna nehrine atmıştır. Bu atıkların arasında 1400 ton etilen diklorid, 800 ton %33'lük hidrojen klorid solüsyonu, 3000 ton boğada suyu, 1000 ton sodyum hidroksit ve bilinmeyen miktarda cıva vardır. Bazı özel bölgelerin bombalanması ile de 200 ton amonyak Tuna'ya karış-

mıştır. Endüstri bölgelerine güç sağlayan ünitelere ataklar sırasında dönüştürücü istasyonlara verilen hasarda dönüştürücü yağlarda salınmıştır. Dönüştürücü yağlar, poliklorine bifenil (PCBs) içerir. 1 litre PCB 1 milyon litre suyu zehirleyebilir. Belgrad'da transformer (dönüştürücü) istasyonunun harabiyeti, 150 ton transformer yağın dökülmesine sebep olmuş ve kanallar aracılığıyla Sava nehrine ulaşmıştır. Ukrayna'nın Tuna bölgesinde Mart ila Temmuz 1999 arasında formaldehit ve fenolün seviyesi maksimum sınırın 2-4 katına çıkmıştır. Bor ve Nojcovac yakınlarında, bombalamalar sıvı endüstriyel atık havuzlarının harabiyetine neden olmuş ve atıklar toprağı, yüzey sularını ve yeraltı sularını kontamine etmiştir. Sırbistan, Avrupa'nın yeraltı suları kaynağında olup, suların kontaminasyonu Yugoslavya'dan çok uzaklara da taşınmıştır. Yeraltı sularının ırmaklara göre çok daha az kendi kendini temizleme kapasitesi, problemin önemini vurgular.

c) Hava kontaminasyonu: Pancevo'da petrokimyasal üretim bölgelerindeki hava saldırıları, bitişik alanlarda kritik seviyede hava kirliliğine

20 Nisan'da Romanya'daki sınır koruyan askerlerde zehirlenme belirtileri görüldü. Bunlar kükürt dioksit ve amonyağın solunum sistemine toksik etkileri şeklinde idi. Avrupa'da ise bu toksik maddelerin etkisi ile stratosferdeki ozon tabakasının azaldığı tespit edildi.

İndirgenmiş uranyum atan silah ve mermisi.

yol açmıştır. Vinil klorid monomerlerinin havadaki seviyesi kabul edilebilir seviyenin 10.600 katı idi. Kükürt dioksit ve klorokarbonlar 4-8 kat fazla idi. Vinil klorid monomerleri yanarsa toksik gazlar oluşturur ve bunların arasında fosgen ve klorin vardır. Hava saldırıları ile etkilenen Pancevo ve diğer alanlarda yanmış yağlar, makine yağları ve sentetik üretim malzemeleri yüksek ısılar altında pirotoksinlerin salınımına neden olmuşlardır. Toksik maddeler rüzgarlarla uzak mesafelere taşınırlar. Örneğin bu toksik maddelerden biri olan dioksinin kuzey Yunanistan'daki hava sahasında seviyesi Nisan 1999'da kabul edilebilirin 10 katına; Mayıs 1999'da ise 15 katına çıkmıştı. Güney Batı Romanya'da kükürt dioksit, azot oksitler ve amonyağın havadaki seviyesi 18 Nisan ile 26 Nisan arası dönemde maksimum seviyeye çıkmıştı. 20 Nisan'da Romanya'daki sınır koruyan askerlerde zehirlenme belirtileri gö-

rüldü. Bunlar kükürt dioksit ve amonyağın solunum sistemine toksik etkileri şeklinde idi. Avrupa'da ise bu toksik maddelerin etkisi ile stratosferdeki ozon tabakasının azaldığı tespit edildi.

Korunmuş alanlara, ormanlara, kırsal alanlara ve toprağa direk hasar

Son yıllara kadar Yugoslavya nispeten kirlenmemiş bir bölge idi. Korunmuş alanlar doğal kaynaklar ülkenin %4'ünü (400.000 hektar) kapsıyordu. Bu alanlarda nadir bitkiler ve hayvanlar vardı. Bombalama ve kurşunlar, 13 ulusal park ve doğal rezervi etkiledi, bunların arasında Taga (Unesco nun dünya mirası listesinde), Kopaonik, Fruska Gora, Sarplanina ve Vrsacke Planiny vardı.

Uzmanlara göre, 240 kilo bombanın patlaması, 4m derinlikte ve 50 m2 alanda bir krater oluşturur. Bu kraterler hava fotoğraflarında da görülmektedir. Toprak verimliliğinin geri gelmesi ve doğal biyokimyasal sirkülasyonun düzelmesi bu bölgelerde birkaç yüzyıl alır. 2cm3 fertil toprağın oluşmasının doğal süreci 100 yıldan fazladır. Fertil üst katmandaki toprağın harabiyeti, birlikteki flora ve faunanın (o bölgeye has biyolojik yapının) da harabiyeti demektir. Yugoslavya'daki korunmuş alanlar Avrupa'daki biyolojik çeşitlikte birincil öneme sahiptir. Tüm bu olaylar, yabani kuşların ve hayvanların doğal göç yollarını da etkilemiş-

tir.

Balkanlar'da yaşanan bu doğa, hayvan, insan ve insanların geleceği katliamının çok daha dramatik boyutu Irak'ta yaşanmaktadır. Irak savaşında Uranyum içeren savaş atıkları direkt yolla Türkiye'de pazar bulunmaktadır. Bu maddeler bir gün evimize sandalye, masa, belki de çocuğumuzun mamasını koyduğumuz tencere olarak dönebilir.

Nereye kadar!

KAYNAKÇA

- 1) The Kosovo Conflict - consequences for the Environment and Human Settlements. Joint UNEP/UNCHS (habitat) Balkans Task Force. October 1999
- 2) Assessment of the environmental Im-

pact of Military Activities During the Yugoslav (Preliminary Findings, June 1999) Prepared by: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe

3) The Environmental Impact of the Nato Bombing in Yugoslavia. By Dr. Bora Cvetovic . Amsterdam, 19 May 1999

4) Ecological Consequences of the Kosovo intervention. The Green East-West Dialogue. Draft Report. Conference on the Balkan Stability Pact and the Environmental Consequences of the Kosovo intervention. 10-12 March 2000, Sofia, Bulgaria

5) Nato's bombs cause environmental disaster. Green Left Weekly No.361, 19 May 1999

6) The Consequences of Nato Bombing for the Environment in FR Yugoslavia. Federal Ministry for Development, Science and the Environment. Belgrade, February 2000

7) Facts on Consequences of the Use of Depleted Uranium in the Nato Aggression against the Federal Republic of Yugoslavia in 1999. Belgrade, August 2000

8) The Stockholm Declaration on the Human Environment, 16 June 1972

9) The UN General Assembly resolution on the "Historic Responsibility of States for the protection of the Nature of the Earth for the Benefit of Present and Future Generations"

10) World Charter for Nature, 1982

11) Convention on the Prohibition of Military or Other Hostile Use of Environment Modification Techniques, 1977

12) Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 21 November 1972

lemiştir. Bunun neticesinde bu hayvanların üreme süreçlerinde engellenmiştir.

gazi haber

GAZİ ÜNİVERSİTESİ AYLIK HABER BÜLTENİ

gazinin sesi

gazinin içindeki ve dışındaki temsilcisi

Afrika'da yeni bir maymun türü keşfedildi

Tanzanya'da, biyologların Dağ-Mangab'ları adını verdiği, şimdiden soyu tükenme tehlikesi altında olan yeni bir maymun türü keşfedildi.

Biyolog Trevor Jones geçen yıl dürbününden bakarken gözlerine inanamadı. Aslında Tanzanya'nın güneyinde Udzungwa Milli Parkı'nda pembe yüzlü bir maymun türü olan gri renkli Sanje-Mangab'larını arıyordu. Fakat ağaçtan ağaca zıplayan bu maymunun yüzü kara idi ve Kızılderili saç gibi kafa tüylerine sahipti. Bunun daha önce keşfedilmemiş türden bir mangab maymunu olduğu ortaya çıktı.

Tanzanya'nın güneyinde, bu bölgedeki avcılar tarafından anlatılan, yüksek sesle bağırarak bir maymun türünü arayan zoolog Tim Davenport da, Jones ile aynı zamanlarda bu Dağ-Mangab'larını keşfetti. İki araştırma grubu bir bilimsel tarifte anlaşıldılar ve bu yeni türe "Lophocebus ki-punji" adını verdiler.

Biyologlar henüz DNA örnekleri alarak bu yeni maymun türünü analiz edemediler, fakat bu hayvanların

Begüm Dandik/Ayhan Özdemir/Evşen Yanık

akrabalarına göre farklı görünüşte olduğunu ve farklı ses çıkardıklarını vurguladılar. Baştan ayaklara kadar 90 cm uzunluğunda, kahverengi tüylere ve beyaz kuyruğa sahip. Yüzü ve elleri siyah renkte. Çıkardıkları ses daha çok klakson sesine benzeyen havlama şeklinde. Davranışlarında da bazı farklı hareketler gözlemlenmiştir. Erkek kaçmadan önce "Sana gösteririm!" der gibi kafasını sallamaktadır.

Yağmur ormanlarında bulunan ağaçların üzerinde 15 ila 20 maymun bir arada yaşamakta. Öncelikle yaprak ve çiçeklerle, bazen de küçük hayvanlarla beslenmektedir. Kendileri ise kartal, leopar ve pitonlar tarafından avlanmaktadır.

Bu maymunların en büyük düşmanı ise insan olmalı. Araştırmacılara göre Tanzanya'nın güneyinde bulunan yağmur ormanlarının korunması gerekiyor. Dağ-Mangab'larının yaşadığı bölge, sadece 120 kilometrekare genişliğinde. Bu hayvanların toplam nüfusunun 1000 civarında olduğu tahmin ediliyor. Bununla beraber bu yeni maymun türünün nesli şimdiden tükenme tehlikesinde.

Der Spiegel, 20 Mayıs 2005

Etoburken vejetaryen olan dinozor

ABD'nin Utah eyaletinde bulunan dinozorun etoburluktan otoburluğa geçiş

yapmak üzere bir evrim geçirmiş olduğu belirlendi.

Tüylü bir tür olan *Falcarius utahensis* üç buçuk metre uzunlukta idi. Hızlı bir koşucu olduğu saptanan dinozorun et ısırmaya elverişli sivri dişlerinin, otoburlara özgü daha küçük ve pürüzsüz dişlere doğru evrim geçirdiği tespit edildi. 125 milyon yıl önce yaşamış bu dinozorun otoburluğa geçişte, etoburluğu da henüz bırakmadığı belirlendi.

Otobur dinozorların etoburlardan türediği biliniyor. Kemikleri bulunan söz konusu dinozorun, etoburluktan otoburluğa geçiş evresinde bulunduğu, bu nedenle de evrimle ilgili önemli ipuçları sağlayacağı düşünülüyor. *Falcarius* türünün esasen Asya'da yaşadığı ve güçlü bir gövdeye sahip olduğu ifade edilirken, otoburluğa geçişte güçlü bacaklarını ve yatay gövde formunu koruduğu belirtildi. Otoburluğa geçişte dinozorun bu beslenme türüne özgü olarak karnı büyüdü, boynu uzadı ve kafası küçüldü.

Associated Press, 5 Mayıs 2005

En hafif katı madde: Aerojel

Uzay teknolojisinde kullanılan aerojel, silika esaslı bir katı malzemedir. Milyonlarca ufak delikten oluşan yüzeyi, süngerini andırır. Yüzde 99,8'i havadan oluşmaktadır. Işığı geçirgen narin yapısı, ona "donmuş duman" adı verilmesine sebep olmuştur. En gelişmiş fiber-glas yalıtım malzemesinden 39 kat daha fazla yalıtım kabiliyetine sahiptir.

Aerojeller, bir başka silika (kum) esaslı madde olan camla kıyaslandığında 1000 kat daha az yoğunluğa ve delikli bir yapıya sahiptir. Büyüklüğü milimetrenin milyarda biri kadar olan delikler, bir ağ gibi malzemenin içini kuşatır ve deliklerin etrafı da başka bir malzeme ile kaplıdır.

Uzayda dolaşan toz zerrecelerini yakalayabilmek amacıyla gönderilecek olan Spacedust (uzay tozu) Gemisi'ne aerojelden oluşan bir panel eklendi. Uzayda yüksek hızla dolaşan toz zerreceleri, bu panel sayesinde hiçbir hasara uğramadan dünyaya getirilebilecek.

Aerojel, bilinen köpüklerden ve diğer yalıtım maddelerinden çok daha üstün özelliklere sahiptir. Öyle ki, oksijen kaynağıyla direkt verilen ateşi bile yalıtılabilmektedir

Aerojeller, silika esaslı sıvı bir jelin yüksek ısı ve basınç altında daha önceden belirlenmiş kritik bir noktaya kadar kurutulması ile elde ediliyor. NASA'ya ait Jet Propulsion Laboratuvarları'nda üretilen aerojeller, neredeyse havanın yoğunluğuna yaklaştığı durumda.. Bu madde Guinness Rekorlar Kitabı'na bilinen en hafif katı madde olarak girdi. Özgül ağırlığı 0.00011 olan (havanınki 0.0004) aerojelin görüntüsü, bir alanda toplanarak dondurulmuş şeffaf ve ağırlıksız bir dumana benziyor; ancak bu görüntünün ardında oldukça sert bir madde yatıyor.

Aerojelin doğaya zarar vermeyen yapısı, günlük kullanıma sunulmasına yönelik araştırma faaliyetlerini cesa-retlendirmektedir. Parçalanmış bir aerogel parçasından geriye sadece doğada her an bulunabilen yüzde 100 doğal

Küçük bir parça aerogel büyük bir kaya bloğunu hiçbir deformasyona uğramadan taşıyabiliyor.

bir malzeme kalmaktadır: Kum.

Aerojellerin kinetik enerjiyi emen yapısı, bu maddenin, önümüzdeki yıllarda güvenlik ve yalıtım alanlarında kullanılacağına dair güçlü sinyaller vermektedir. Geleceğin arabalarında, kazaların etkilerini önleyici aerojelleri görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Yakın bir gelecekte, diz üstü bilgisayarlar ya da elektronik uçak kontrol mekanizmaları gibi değerli malzemelerin yapımında aerojeller önemli yer tutacaktır.

www.jpl.nasa.gov/technology/features/aerogel.html

Çin'deki Pompei

Arkeologlar Çin'de İtalyan kenti Pompei gibi bir felaket sonucu gömülen bir köy buldular. Araştırmacılara göre kuzeydeki Hebei cyaletinde bulunan bu köy Song-Hanedanı (M.Ö. 1279-960) döneminde çok canlı bir ticaret merkeziymiş. Köyün, aşağı yukarı 700 yıl önce, bir depreme kurban gittiği sanılmaktadır.

Bir başka kurama göre ise bu kent art arda olan dört sel nedeniyle yıkılmış olabilir. Harabe, bir otoban çalışmasında işçiler tarafından bulundu. Roma'nın Pompeji kenti, M.S. 79 yılında Vezüv yanardağının

patlaması sonucu kül ve lav altında gömülü kalmıştı.

RP-Online.de, 16 Mayıs 2005

Uyku geni bulundu

İnsanların günde sadece üç saat uyuyarak düzenli bir hayat sürme ihtimali olup olmadığını araştıran bilim adamları uykunun kimyasını etkileyen geni keşfettiler. Bu keşif, bazı insanların gece geç saatlere kadar uyanık kalabilmelerinin sebebini de genler yoluyla açıklamış oluyor. Araştırmacılar bu keşfin, uykunun kimyasal temelini anlamada büyük yararlar sağlayacağını ve bu sayede etkili uyku ilaçları geliştirilebileceğini umduklarını belirttiler.

Çalışmayı yürüten Wisconsin-Madison Üniversitesi bilim adamları, ilk kez tek bir genin uyku üzerindeki etkisinin kanıtlandığını belirtiyorlar. Bu araştırmanın beyin kimyasal yapısını değil, beyindeki potasyum kanallarını etkileyecek yeni bir bileşim oluşturma imkanı sunduğunu ifade ettiler.

Genetik değişimin meyve sineklerinin uykusu alışkanlıklarını nasıl etkilediğinin incelendiği araştırma sonucuna göre, meyve sinekleri de insanlar gibi günde altı ila on iki saat uykuya ihtiyaç duyuyor ve yeterli uyku uyuyamadıklarında stres belirtileri gösteriyor. Ancak bir genlerinde yapılan değişiklik sinekler birkaç saatlik uykuyla bile günlerini

stressiz geçirebiliyor. Yapılan testlerde, bu sineklerin normal sineklerden farklı hareket etmediklerinin ortaya çıkması üzerine bilim adamları sonuçların insanlara da uyarlanma ihtimalini gündeme getirdi.

Bu gen, potasyum kanallarını kontrol ederek vücudun derin uykuya mı yoksa hafif uykuya mı geçeceğine karar veriyor. Mutasyon sonucunda ise potasyum iyonlarının beyindeki sinir hücresi zarlarının içinde bulunan kanallardan serbestçe geçişi engelleniyor.

Projeyi yürüten bilim adamları, insanların da aynı tür genlere ve potasyum kanallarına sahip olduğunu belirterek potasyum kanallarının denetim altında tutularak, uzun uykuya olan ihtiyacın da ortadan kaldırılabilceğini ileri sürdüler.

The Independent, 28 Nisan 2005

Hayvanlara mikroçip evrimi bozar mı?

Bilim insanları, hayvanların teknolojik yollarla "üstünleştirilmesi"ni tartışıyor. Kemirgenlere gece görüş gözlüğü takmak, sincaplara fındık aramaları için GPS üniteleri yerleş-

tirmek, balıklara oltalara karşı metal dedektörü koymak evrim sürecini altüst eder mi?

İngiliz bilim adamı James Auger, yeni çıkan Augmented Animals adlı kitabında insanoğlunun, hayvanların evrim sürecine müdahale edecek teknolojiye sahip olduğunu savunuyor. Auger hayvanlara takılacak teknolojik cihazlar ile türlerin evrimsel eksikliklerinin üstesinden gelmesine ve doğal ortama karşı daha güçlü hale gelmesine yardımcı olacağını öne sürüyor. Auger projelerin özellikle evcil hayvanlar üzerinde uy-

gulanabileceğini vurguluyor. Örneğin, aerodinamik teknolojilerinden yararlanılarak yapılan ve kuşlara

uzak mesafeler uçtukları hissi verecek kafesler veya köpeklerin rahatsız oldukları kokuları filtreleyen oda spreyleri gibi.

Besin endüstrisinde kullanılan hayvanlar üzerinde yapılan denemelerde, sığırların beyinlerine yerleştirilecek çipler ile bu hayvanlara açık çayırarda bulundukları sanısı veriliyor. Tavuk çiftliklerindeki hayvanlara daha üretken olmaları için mutluluk hormonu veriliyor.

Hayvanların beyinlerine mikroçip takılmasının ahlaki açımlarını tartışan uzmanlardan bazıları, hayvanların acılarının hafifletilmesi için teknolojiden yararlanmanın iş ahlakına aykırı olmadığını düşünüyor; kimi uzmanlarsa, insanın evrim sürecinde yarattığı küçük değişikliklerin uzun dönem sonuçlarını hesaplamayacağını, bu nedenle de evrim sürecini etkilemeye yönelik deneylere girilmemesi gerektiğini dile getiriyor.

www.wired.com, 5 Mayıs 2005

Tarih Selenge'de Başlar

Eski Türk Tarihi konusunda kitaplığımızın vazgeçilmez temel yapıtları. Takım olarak ya da istediklerinizi seçerek. Özel indirimlerle ve uygun taksitlerle.

☐ • Hunlar	L. N. Gumilev	27.00YTL
☐ • Eski Türkler	L. N. Gumilev	25.00YTL
☐ • Muhayyel Hükümdarlığın izinde	L. N. Gumilev	20.00YTL
☐ • Hazar Çevresinde Bin Yıl	L. N. Gumilev	20.00YTL
☐ • Çingizler	S. Agacanov	20.00YTL
☐ • Hazar Tarihi "Türkler, Yahudiler, Ruslar"	M. I. Artamanov	30.00YTL
☐ • Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları (2 cilt)	L. N. Gumilev	40.00YTL
☐ • Türkün Üç Bin Yılı	S. Klyashtorny	18.00YTL
☐ • Endülüsten Kutsal Topraklara	İbni Cübeyr	12.00YTL
☐ • Tanrıların ve Firavun İ. Dili	Nurihan Fattah	17.00YTL
☐ • Etnogenez: Halkların Şek. Yuk. ve Düş.	L. N. Gumilev	25.00YTL
☐ • Son ve Yeniden Başlangıç	L. N. Gumilev	20.00YTL
☐ • Tarihte Araplar ve Yahudiler	Almet Susa	27.00YTL
☐ • Ötken Günler "Geçmiş Günler"	Abdullah Kadiri	14.00YTL
☐ • Marne Ez-Zehab "Altın Bozkırlar"	Mesudi	13.00YTL
☐ • Karahanlılar	Ekber N. Necef	20.00YTL
☐ • Köhne Dünya	Adil Yakubov	13.00YTL
☐ • Uluğ Bey'in Hazinesi	Adil Yakubov	13.00YTL
☐ • Son Denize Kadar	W. Yan	13.00YTL
☐ • Son Tınırtı (2 cilt)	Pirnin Kadirov	30.00YTL
☐ • Acalet Menzili	Adil Yakubov	10.00YTL

23 Kitap

Toplam 427.00YTL

TAKIM / ÖDEME SEÇENEKLERİ

Teslimde Ödeme Peşin	294.00 YTL
Kredi Kartı 1 tek Seferde Peşin	294.00 YTL
Kredi kartı 6 Taksit 6x 49.00 =	294.00 YTL
Kredi Kartı 10 Taksit 10x 33.00 =	330.00 YTL

* Listemizden seçerek 1 ya da 1'den fazla dilediğiniz kitabı sipariş edebilirsiniz. İskonto % 30 dur.

* 5 kitap ve üstü % 30 iskonto 4 taksit, 10 kitap ve üstü % 30 iskonto 5 taksit uygulanır.

* Posta ya da Kargo ücreti alıcıya aittir.

AYRINTILI BİLGİ VE SİPARİŞ HATTI: 0 212 522 31 52

selenge yayınları

Çatalçeşme sok. No: 23-1 Kat: 2 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: 0 212 522 31 52 - 53 Faks: 0 212 522 31 54

On-line sipariş: www.kitapstore.com

Antik kentler sular altında kalmasın! 1998'de keşfedilen Antik Allianoi Kenti baraj gölü altında mı kalacak?

Devlet Su İşleri, projede değişiklik yapmaz ise Kasım 2005'te antik Allianoi kenti, Yortan Baraj Gölü suları altında kalacak. Allianoi Girişim Grubu, herkesi, Allianoi'un sular altında kalmaması için verdikleri mücadeleye katılmaya çağırıyor.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yaraş ile söyleşi

(Allianoi Yortanlı Barajı Kurtarma Kazısı Bilimsel Heyet Başkanı)

Söyleşi: Erkan Ildız

Kasım 2005 tarihi yaklaştıkça, duyarlı Türk kamuoyunun, Allianoi antik kentinin Yortan Baraj Gölü suları altında kalmaması için yürütülen kampanyaya desteği ve ilgisi artıyor. İzmir'de bir grup Allianoi sever kişinin oluşturduğu Allianoi Girişim Grubu toplantılar, film gösterileri ve imza kampanyaları yürütüyor; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlıklar ve DSİ'ye verilmek üzere toplanan imzalar on binleri bulmuş bile. Sizler de internette www.allianoi.org adresini ziyaret ederek daha fazla bilgi edinebilir, allianoi_mail@yahoo.com adresiyle yazışarak desteklerinizi iletebilir ve allianoi_team@yahoo.com e-grubuna dahil olabilirsiniz. Aşağıda Allianoi kazısı bilimsel heyet başkanı Ahmet Yaraş ile yaptığımız söyleşiyi bulacaksınız:

- Allianoi, 1998 yılına kadar hiç bilinmeyen bir yerdi. Sadece Romalı yazar Aelius Aristides'in *Kutsal Sözler* (Hieroi Logoi) adlı eserinde adı geçiyor ancak Anadolu'da nerede olduğu bilinmiyordu. Buranın ortaya çıkışı nasıl oldu?

- Yortanlı Barajı'nın gölet alanı içinde kalan Paşa Ilıcası Mevkii'nde, Paşa Ilıcası ve köprüsü bulunmaktaydı. Roma Çağı'na ait yani bu iki anıtsal kalıntının dışında başka eserlerin olması gerekir diye düşündük. Bu nedenle bu alanda kurtarma kazılarına yoğunluk verdik. Sekiz yıldan bu yana yapılan yoğun çalışmalar, Allianoi

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yaraş 1987'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda lisans eğitimini tamamladı ve aynı bölümde 1987-1993 yılları arasında araştırma görevlisi olarak bulundu. 1991'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. 1993-1998 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Uzman Arkeolog olarak çalıştı. 1998-2000 yılları arasında Bergama Müzesi'nde Müze Müdürü olarak görev yaptı. 2001 yılında Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölü-

mü'ne öğretim görevlisi olarak atandı. 2002 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Bölümü'nde doktora yaptı. 2002 yılında T. Ü. Arkeoloji Bölümü'ne yardımcı doçent olarak atandı. 2001 yılından itibaren T. Ü. Arkeoloji Bölümü'nde lisans ve yüksek lisans yapan yaklaşık 150 öğrenciye halen Mimarlık Tarihi, Antik Şehircilik, Hellenistik Çağ ve Roma Çağı Heykeltraşlığı ile Müzecilik dersleri veriyor. 1998-2000 arası Allianoi (Yortanlı Barajı Kurtarma) Kazı Başkanlığı, 2001 yılından bu yana Allianoi (Yortanlı Barajı Kurtarma) Kazısı Bilimsel Heyet Başkanlığı yapıyor.

Allianoi'nin doğudan görünümü.

adında bugüne kadar lokalize edilmiş bir ören yerini bize kazandırdı.

O tarihe kadar kullanılan Roma Köprüsü ve Ilıcası'nın tespit ve tescili yapılmamıştı. Yortanlı Barajı da bu eserler su altında kalma pahasına inşaatına başlanmıştı. Bir başka çelişki de dönemin İzmir Valisi, -su altında kalacağı tasarlandığı halde- sıcak su ve turizm getirisinin daha fazla olduğunu bildiği için 1992 yılında, Ilıca'nın İl Özel İdaresi, köprünün ise Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından büyük çapta onarılmasını sağlamıştı.

İlk kazı sezonunun hemen ardından, İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne Bergama Müze Müdürü olarak tarafımdan bölgenin tespiti yapıl-

di. Ve ivedi olarak tescilinin yapılması istendi. Koruma kurulu nihayet 2001 yılında, yoğun başvurular üzerine; Allianoi'un I. Derecede Arkeolojik Sit olmasına karar verdi. O tarihlerde henüz bugünkü Allianoi'un ancak üçte biri ortaya çıkmıştı. Bu Allianoi için o dönemdeki koruma kurul üyelerinin aldığı son derece önemli bir karardı. Bu karardan sonra Allianoi'u korumak ve geleceğe taşımak için her türlü girişim başlatıldı. Yani Türkiye'de uygulanan kurtarma kazıları mantığı, gerçek anlamda çağdaş Koruma Kazısı'na dönüştürüldü.

- *Allianoi'un tarihçesi, önemi ve özellikleri nelerdir?*

- Allianoi'un Anadolu Arkeolojisi için ayrı bir önemi vardır. İlki, Kuzeybatı Anadolu'nun tarihöncesi dönemleri için önemlidir. Bakırçay Havzası'nda İ.Ö. 3000 yıllarına giden bir buluntu grubu söz konusudur. İkincisi antik Pergamon'un ikinci bir sağlık merkezi yani Asklepieion'u olması açısından önemlidir. Bu buluntu ile Pergamon'un Ege Havzası'ndaki tıp tarihi açısından daha bir önem taşıdığı anlaşılmıştır.

Paşa Ilıcası'nın yaklaşık 500 m kuzeybatısındaki devlet ormanı sektöründe yapılan kazılarda, İlk Tunç Çağı'na ait iki kap bulunmuştur. Bu eserleri başlangıç olarak kabul edersek, bu alanda yaklaşık 5000 yıllık bir geçmiş olduğu söylenebilir. Hayıtlı ve İlyas çaylarının kesişme noktasındaki, soğuk ve sıcak su, korunaklı dar vadinin yanı sıra, eteğindeki verimli araziden yararlanmak Antik Dönem için idealdi. Ancak bu yerleşimin sürekli olup olmadığı ne yazık ki henüz saptanabilmiş değildir. Tunç Çağı'na ait buluntuların geldiği sektörde, önümüzdeki yıllarda daha yoğun çalışılması gerekmektedir. Bu iki buluntu, Pergamon ve Kuzeybatı Anadolu Arkeolojisi için son derece önemlidir.

Hellenistik Dönem'de Paşa Ilıcası merkezinin kısıtlı bir alanı sıcak sudan faydalanmak için kullanılmaya başlanmıştır. Allianoi altın çağını Roma İmparatoru Hadrianus döneminde yaşamıştır. Allianoi'da Hadrianus'un Anadolu'ya ilk gelişi sırasında yani İ.S. 123 yıllarında Roma inşaatı başlamış olmalıdır. İ.S. 2. yüzyılın ilk yarısı

Allianoi'nin güneydoğudan görünümü.

sında Allianoi'un var olduğu anlaşılmaktadır. Aristides'in İ.S. 146 ya da 147 yılının ilkbaharında kenti ziyaret ettiği sanılmaktadır. Çünkü memleketi Hadrianoi'dan Pergamon'a giderken yol üzerinde, Pergamon'dan 120 stadia (yaklaşık 22 km) uzaklıkta uğrayabileceği tek merkez, Paşa Ilıcası olmalıdır. Sadece Aristides'in ismini andığı Allianoi'da, yazar buranın suyundan içmiş; burada yıkanmış, rüya görmüş ve şifa bulmuştur.

Aristides'den kısa bir süre sonra İlyas Çayı ile birlikte gelen afet, Allianoi'un büyük çapta tahrip olmasına neden olmuştur. Ancak Allianoi'da Roma Dönemi'ne ait en az üç yapı evresinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu yapı evrelerinin bu kadar kısa aralıklarla olması afette açıklanabilir. Ancak bu saptama, bulunan eserlerin tipoloji ve kronolojisi için eşsiz bilgiler sunmaktadır. Yani yarım yüzyıllık dönemin -ki Roma'nın altın çağı olarak bilinir- bütün arkeolojik verilerini tipolojik açıdan anahtarını verir. Dolayısıyla Pergamon ve bütün Ege Havzası için eserlerin tarihlendirilmesinde Allianoi buluntuları önem taşımaktadır.

Sağaltım merkezi olarak bir başka önemli nokta ise Allianoi'da halen 47°C sıcak su, antik ılıcanın içinde hizmet vermek üzere kaynaktan gelmeye devam etmesidir.

- *Bergama'da bilinen başka sağlık merkezi ve kaphca var mı?*

- Pergamon'da geçen yüzyılın başında ortaya çıkartılan ancak kazısı henüz tamamlanmamış Ayvaz Ali'de Asklepieion, havzanın en önemli sağlık merkezidi. Antik kaynaklar ve epigrafik buluntular, Anadolu'da ben-

zer işlevlere sahip, küçük olmakla birlikte onlarca asklepieion olduğunu yazar. Ancak bu asklepieionlar bugüne kadar ya araştırılmamış ya da henüz saptanmamıştır.

Kos Asklepieionu nasıl tıbbın babası olarak bilinen Hippokrates için önemli ise, Pergamon Asklepieion'u da farmakolojinin babası olarak kabul edilen Galenos'dan dolayı önemlidir. Çünkü Galenos ve ardılları burada öğretilerini yaymışlar ve Akdeniz dünyasında tıp biliminde söz sahibi olmuşlardır. Bugün dahi okutulan öğretileri ve yetiştirdikleri onlarca öğrenci olmuştur.

- *Allianoi'da ele geçen buluntular neler?*

- 1998 yılından bu yana yapılan kurtarma kazılarında, Roma Dönemi'ne ait mimari olarak; öncelikle doğu-batı doğrultusunda 210 m uzunluğunda, 6 m genişliğinde decumanus ismini verdiğimiz bir prosesyon caddesi, 35 m uzunluğunda, 9 m genişliğinde cardo olarak anılan kuzey-güney doğrultusunda daha geniş ancak kısa bir cadde ile Roma İmparatorluk Dönemi mimarisinde sıklıkla karşılaşılan, şehir planlamasında 'T' formatlı plan saptanmıştır.

Decumanusu'un başına ve sonuna birer geçiş yapısı, cardonun kuzeyine bir propylon (anıtsal kapı), güneyine ise eksedra (yarım daire) tipinde bir nymphaion (çeşme yapısı) inşa edilmiştir. Bu yapılanma ile kuzeydeki sıcak suyun olduğu üç katlı ılıcanın doğu ve batısına iki kemerli köprü, bunların arasında ise yan yana çift tonozlu bir tünel yerleştirilmiştir. Böylece hem ılıca için daha geniş bir açık mekan hem de kuzey ile güneyin bağlantısı

sağlanmıştır.

Ana caddelerle ilintili güneyde dört insula (yapı adası), iki peristylli (çevresi sütunlu) yapı, bir çeşme, iki köprü ve geçiş yapılarının başlangıç ve bitiminde iki genel tuvalet, caddelerin stolaları (revakları) ve arkalarında ise dükkanlar ve depoları /kilerleri yer almaktaydı. Bu Roma Dönemi yapılarına ek olarak, sonradan üzerine kilise inşa edilen, geçiş yapısının güneyinde, topografik konum açısından bütün alana hakim bir kült yapısı inşa edilmiştir.

Allianoi'da Roma Dönemi'ne ait mimari buluntuların yanı sıra, sayısal açıdan çok zengin taşınabilir arkeolojik eserler de bulunmuştur. 1998-2004 kazı sezonları arasında 63 taş, 200 mermer, 1450 keramik ve terrakota (pişmiş toprak), 850 bronz, 130 cam, 463 kemik, 17 gümüş, 5 altın, 54 kurşun, 33 demir ve çoğunluğu bronz olmak üzere, gümüş ve altın toplam 9550 adet eser, kazı envanter defterine kayıt edilmiştir.

Bizans Dönemi'ne ait atölyelerde bulunan, üretim halinde ve ya henüz üretilmiş seramikler, yerel üretim için eşsiz bir tipolojik veri oluşturmaktadır. Ayrıca çoktanrılı pagan inancı (politeizm) ve ardından Hristiyan ve Musevi dinine mensup cemaatlerin birlikte üretim yaptıkları pek çok buluntu Hristiyan arkeolojisi için de önemlidir. Geç Antik Dönem'de ise burada üretilen keramik, cam ve demir, başta Pergamon olmak üzere yakın çevredeki kentlere pazarlanmış olmalıdır. Bu dönemde Allianoi'da kült merkezi ve ya yerleşimden çok, sadece üretime dönük bir yaşam benimsendiği, on beş keramik fırını, iki cam fırını, bir demir atölyesinden anlaşılmaktadır.

Allianoi Ilıcası, sıcak su kaynağının azami derecede kullanımı, soğuk suyun binaya getirilişi ve ortasından geçen İlyä Çayı'nın suyundan korunarak inşa edilmiş olmasıyla mimari ve mühendislik açısından bir şaheserdir. Anadolu'nun, içinde halen sıcak su kaynağı olan ve en iyi korunan ılıcası-

Allianoi Ilıca kuzeyden görünüm.

dır.

- *Allianoi Kurtarma Kazısı'nda bugüne kadar yapılan çalışmaları özetler misiniz? Allianoi'un Anadolu Arkeolojisi açısından önemi nedir? Ne gibi ilkler yaşanmıştır?*

- Kurtarma kazılarının başlangıcında mevcut diğer kurtarma kazılarında olduğu gibi ivedi bir çalışma ile taşınabilir arkeolojik eserlerin kazılarak ortaya çıkartılması ve müzeye teslim edilmesi planlanmıştır. Ancak ilerleyen zaman içinde, son derece önemli taşınmaz mimari yapıların bulunması, evrensel değerdeki eserlerin yerinde korunup değerlendirilmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur. Ve Türkiye de ilk kez baraj projesine karşın, çıkan gösterişli eserlerden dolayı Allianoi 2001 yılında I. derecede Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir. Allianoi Kurtarma Kazısı'nda yaşanan ilkleri şöyle sıralayabiliriz:

Bir kurtarma kazısında ciddi anlamda mimari restorasyon yapılmıştır. Çıkan mimari eserlerin nasıl kullanıldığı deneysel arkeoloji ile arazide saptanmıştır. İlk kez bir kurtarma kazısında ciddi bir restorasyon ekibi ve laboratuvar oluşturulmuştur. Çıkan bütün arkeolojik eserler bu ekibin elinden geçtikten sonra envanter ve etütlük olarak ayrılmıştır. Bu işlem sırasında her esere aynı titizlikle yaklaşılmış, eserin tarihi değil, tarihsel değeri ve

kondisyonu baz alınmıştır.

Bir kurtarma kazısında, her yıl yaklaşık 35-40 civarında değişen heyet üyesi ile çalışılmıştır. Ülkenin değişik üniversitelerinden heyet üyeleri davet edilmiş ve ortak bir çalışma yapılmıştır. Ege, Ankara, İstanbul, Trakya, Çanakkale 18 Mart, ODTÜ, YTÜ, İTÜ, Muğla, Hacettepe, Diyarbakır, Anadolu, Başkent gibi pek çok üniversiteden heyet üyeleri katılmıştır.

Bir kurtarma kazısında; arkeolog, sanat tarihçisi, restoratör, nümizmat, mimar, fotoğraf sanatçısı, desinatör, grafiker, topograf, bilgisayar uzmanı, jeofizikçi, antropolog, etnobotanikçi, kamera-

man birlikte çalışmıştır. Dendrokronoloji, dışında tamamen Türk heyet üyelerinden oluşan ekibe 2002 yılında bazı yabancı bilim adamlarını da davet edilmesi için bakanlığa teklifte bulunmuş ancak bakanlık tarafından izin verilmemiştir. Dolayısıyla Allianoi en geniş ekiple çalışılan Türk heyeti olmuştur.

Bir kurtarma kazısında ören yerinin üstünden uydu görüntüleri ve TSK yardımı ile uçaktan görüntüleri alınmıştır.

Bir kurtarma kazısında takvim, broşür, kitap ayracı, kartpostal, büyük boy poster, gümüş ve alçıdan mulajlar, hediyelik eşya olarak görsel materyaller değişik kurumlarca yapılmıştır.

Bir kurtarma kazısında ilk kez baraj gövde aksının yerinin değişmesi için etkin kampanyalar yapılmıştır.

Bir kurtarma kazısında yerli ve yabancı ek sponsorlar bulunarak kazının hedefi ve çapı büyütülmüştür. Bir dernek kurulmuş ve toplanan bağışların kazıya aktarılması sağlanmıştır.

Bir kurtarma kazısında yerel belediyeler, kaymakamlıklar ve bürokratların da yardımıyla kazıya ek olanaklar sağlanmıştır.

Bir kurtarma kazısında iki kültür bakanı, iki müsteşar, çok sayıda rektör, genel müdür ve belediye başkanı, dekan bilim adamı çalışmaları yerinde ziyaret etmiş, anı defterine duygu ve

düşüncelerini aktarmışlardır.

Bir kurtarma kazısında yerel olanaklarla, Bergama'dan itibaren trafik yön levhaları, iki bekçisi, otoparkı, arkeoloji parkı bilgi panoları, gezi yolları, platformları ile kazı alanı ören yeri haline dönüştürülmüştür.

Bir kurtarma kazısında seramik taş depoları yapılmış, çıkan bütün etütlük eserler repertuvar defterleri ile birlikte liste halinde bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Bir kurtarma kazısında İstanbul, İzmir, Edirne, Dikili ve İzmir de üç kez olmak üzere toplam yedi fotoğraf sergisi, iki resim sergisi açılmıştır.

Bir kurtarma kazısında kahramanları kazı üyeleri arasından seçilen iki öykü kitabı yayınlanmıştır. Kazı sayısız şaire ilham kaynağı ve ismi şiirlere konu olmuştur.

Bir kurtarma kazısında tüm kazı çalışması VHS kasetlere kaydedilmiştir.

Bir kurtarma kazısında birini kazı ekibin yaptığı toplam 4 adet belgesel kısa metrajlı film yapılmıştır. Bu filmlerden NDR TV'de gösterileni ise Almanya'daki NDR TV'yi temsilen uluslararası yarışmalara katılmıştır.

Bir kurtarma kazısında kazı alanı kültür turizmüne yönelik yerli ve yabancı tur programlarına alınmıştır.

Bir kurtarma kazısında Allianoi Girişim Grubu oluşturulmuş, İzmir'de çok sayıda gönüllü bir ören yerinin kurtarılması için aktif bir şekilde mücadele etmiştir. Sanal ortamda gruplar oluşturulmuş, sivil toplum kuruluşları ve bürokratların dikkati çekilmiştir.

Bir kurtarma kazısında tüm katılımcılar tarafından raporlar tutulmuş ve arşivlenmiştir. Birçok konuda kazı devam ederken onlarca makale yazılmıştır.

Bir kurtarma kazısında ören yerinin 1/200 ölçeğinde profesyonel maketi yapılmış ve sergilenmiştir.

Bir kurtarma kazısı, halen devam ederken buluntular yüksek lisans, doktora çalışmalarına konu olmuştur. Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Eskişehir, Edirne, Baden Weiler, Berlin, Münster, Aachen gibi kentlerde sempozyumlarda sunulmuştur. Konu ile ilgili onlarca panel düzenlenmiştir.

Bir kurtarma kazısında web sayfa-

sı oluşturulmuş, buluntular ve kazı ile ilgili haberlere, her kazı sezonunun sonunda yer verilmiştir.

Bir kurtarma kazısında Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlıklar ve DSİ'ye verilmek üzere yaklaşık 15 bin imza toplanmış ve makamlara iletilmiştir. Ayrıca çok sayıda kişisel başvurular yapılmış, tarihsel değerlere karşı bir duyarlılık başlatılmıştır.

Bir kurtarma kazısında üniversitede Allianoi Ofisi / Arşivi oluşturulmuştur.

Bir kurtarma kazısı yerli ve yabancı çok sayıda haber kanalına çıkmış, toplumdaki duyarlılığı artırma yönünde etkin olmuştur. Başta İzmir Radyosu olmak üzere kazı ile ilgili onlarca haber yapılmıştır.

Bir kurtarma kazısında Kültür Bakanlığı, kurtarma kazı alanını Allianoi Ören Yeri olarak kabul etmiş ve kendi sitesine link hattı koymuştur.

Bir kurtarma kazısının m² ve m³ hesabında en hızlı ama aynı zamanda en dikkatli kazı olduğu pek çok bilim adamınca kabul edilmiştir.

Bir kurtarma kazısında bazen 5-6 ay aralıksız ve en az 100 insan gücü ile çalışılmıştır.

Bir kurtarma kazısında yapılan tüm kurtarma kazılarında çok daha fazla envanterlik ve etütlük eser müzeye teslim edilmiştir.

Bir kurtarma kazısında Yortanlı Barajı kurtarma kazısı kapsamında saptanan Allianoi, kültürel varlıklardan sadece biridir. Ayrıca mezarlıklar, Roma villaları, Bizans köy yerleşmeleri ve şapeller de bulunmaktadır.

Bir kurtarma kazısında ilk kez bu denli büyük ve sağlam kalmış bir ılıca ele geçmiştir. Üst örtüsüne kadar koru-

nan yapının 3 katlı olduğu saptanmıştır. 7 m'lik alüvyon kazılarak boşaltılmış, ilk kez in-situ ve hasarsız bir heykel ele geçmiştir.

Bir kurtarma kazısında süreli kazılar ve kurtarma kazıları arasında sadece 7 sezonda en fazla sikke ele geçirilen çalışmadır.

Bu nedenlerle 'belki' ilk kez bir kurtarma kazısı, 'Koruma Kazısı'na dönüştürülerek Türkiye'ye model olacaktır.

Bu kadar ilklerin yanında, tabii Allianoi'da kazı ekibinin yaşadığı olumsuz ilkleri de sıralamak mümkün. Ancak henüz yüreklerde umut taşıyanlar bu konuyu zamana bırakmak en doğrusu. Eğer gerçekten bütün bunlara rağmen Allianoi sular altında kalırsa, Türkiye'nin geleceğine ışık tutması ve yarınlarını su altında bırakan günümüz insanlarını tarih önünde yargılaması için kara ve büyük puntolarla olumsuz ilkler de elbet bir gün yazılacaktır.

- 2005-2006 yıllarındaki planınız nedir?

- Ne yazık ki, Türkiye'deki diğer işlerde ve bilimlerde olduğu gibi arkeolojide de, önceden belirli bir plan ve proje yapılması her ne kadar öngörülse de uygulamak zor olmaktadır. Günübirlik yaşama endeksli kafa yapımızdan dolayı projelendirilen işler zamanında hayata geçirilememektedir. Örneğin geçen yıl -her yıl olduğu gibi- 15 Haziran'da kazıya başlamak üzere alanda olmamıza karşın, 19 Ağustos'a kadar tüm ekip olarak Bergama'da bekletildik. Çünkü ödenek zamanında Bergama'ya gönderilmedi. Dolayısıyla kazı sonuna doğru gelen ödeneğin çok büyük bir kısmı iade edildi. DSİ

Allianoi kazı ekibi.

ödenegi zamanında olmasa da sırf gönderdiği için görevini yerine getirmenin mutluluğunu (!) yaşarken, biz projelendirdiğimiz işi gerçekleştirememenin üzüntüsü ile alandan ayrılmak zorunda kaldık.

2005 yılında da aynı sorunlarla karşılaşabiliriz. 2003 yılına kadar başka sponsorlar olduğundan, ödenek gecikmesi telafi edilebiliyordu. Ancak iki yıldır bu söz konusu olmadı, mecburen DSİ'nin ödeneğini beklemek durumundayız.

Ancak zamanında ödenek gelirse, 2005 ve 2006 kazı sezonlarında, genelde Allianoî'un özelde ise Ilıca'nın planını tam anlamıyla çıkartmayı hedefliyoruz. Şehircilik anlayışını çözmek ve küçük eserlerle ilgili ayrıntılı yayınlara devam etmek istiyoruz. Baraja Kasım 2005'te su tutulacağı söyleniyor. Su tutulacağı tarihe kadar kazı dolayısı ile mücadele devam edecek. Ancak bunun için tüm duyarlı kesimlerin yanımızda olmasını bekliyoruz. Aksi takdirde bir kültür varlığı daha elimizin altından kayıp gidecek.

- *Barajların 50 yıllık ömrü olduğu söyleniyor. Yortanlı Barajı'nın yapılması durumunda binlerce yıllık bir tarih yok edilmiş olacak. DSİ'nin bu konudaki ısrarı neden? Alternatif çözüm yok mu?*

- Barajların, gölet alanının morfolojik yapısına, bitki örtüsüne ve diğer çevre koşullarına göre değişen bir kullanım süreci vardır. Yortanlı Barajı'nın da çevresel etkileşimi göz önüne alındığında, yaklaşık 50 yıllık bir ömrü olduğunu teknik adamlar söylemektedir. Yortanlı Barajı, Bakırçay Havzası'nın kuzey sol sahilini sulamak için yapılıyor. Aslında Bakırçay Ovası'nda yeterli su mevcut ancak bu proje ile sanayi tarımı hedeflenmektedir. GAP Projesi'nde aşırı sulanan alanın bugün tamamen tuzlandığı, aslında arazide tarımın bugün pekala yapılabildiği, sulayacak arazi kadar bir alanın su altında bırakacağı, Paşaköy Fayı'nın üzerinde olduğu, barajla birlikte bölgenin özellikle Bergama'nın flora ve faunası ile birlikte iklimasının da değişeceği

Antik yapı adası Insula'dan bir görünüm

göz önüne alındığında, arkeolojik kültür varlığının yanında neleri feda edeceğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

Bergama ören yerlerini (Akropol, Asklepion, Bazilika, Müze) her yıl ziyaret eden 600 bin ziyaretçinin sadece onda biri, 18 km yol kat edip Allianoî ören yerini ziyaret etse -ki bu çok mümkündür- tur programları içinde mutlak suretle Bergama, Dikili ve ya yakın çevrede geceleme zorunda kalacaklar, dolayısıyla ilçe ve ülke turizmine büyük katkı sağlayacaklardır. Çünkü 1998-2000 yılları arasında, Bergama Müze Müdürlüğü görevini yaptığım yıllarda, turla veya bireysel olarak gelen turistlerle yaptığım görüşmelerde, turistlerin Bergama'ya gelme nedenlerinin başında, arkeolojik ören yerlerini görmek gelmektedir. Bu konu bir kez daha değerlendirilebilir veya bugün ilçe halkı, yerel yönetim ve ya Bergama'da turizm ile uğraşan herkes bu konu hakkında bilgi sahibidir.

Bergama'nın önünde iki seçenek vardır; turizm gelirlerini artırmak için ilk seçenek Allianoî ören yerinin ve Kozak Yaylası'nın turizme kazandırılması, dolayısıyla ilçe ve ülke turizm gelirlerine daha büyük katkı sağlanması. İkinci ise ilçenin mevcut turizm potansiyelini göz ardı ederek, mevcut durumun korunması. Ancak unutulmamalıdır ki ilk seçenek, ilçe ve ülke ekonomisinin gelişmesi açısından büyük bir şanstır.

Barajın mutlak suretle yapılması gerekiyorsa, Allianoî korumak şartı ile üç seçenek ileri sürülebilir. Birincisi, dolgu toprak tekniğinde yapılan Yortanlı Baraj gövdesinin yerinin değişti-

rilmesidir. Gövde 1 km güneye kaydırıldığında Paşa Ilıcası'nın kuyruk kısmında kalması sağlanabilir ve ya gövde eski projelendirildiği noktaya çekilebilir. Üçüncü öneri ise DSİ 1970'li yıllarda asıl projelendirildiği yere yani ismini aldığı Yortanlı Köyü'nün güneyine çekildiğinde Allianoî ören yeri etkilenmeyecektir. İkinci seçenek ise ekonomik olarak belli bir maliyet ve teknik

bilgi getirecektir. DSİ'ye tarafımızca sunulan alternatif projede olduğu gibi, baraj gölet alanının tam ortasına radyal bir sedde yapılması suretiyle Allianoî'un kurtulması sağlanabilir. Ancak bu proje için daha ciddi zemin etütlerinin yapılması, ana zemine ulaşım beton enjekte edilmesi ve Allianoî'un üzerine gelecek yağmur suyunun gölet alanına pompalanması gerekmektedir. Bu da belli bir maliyeti gerektirir. Evrensel değerdeki bu tip bir kültürel varlığın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

- Allianoî Yok Olmasın kampanyanızın dalga dalga yayıldığını görüyoruz. Bu dalgaların bir parçası olarak Allianoî Girişim Grubu ortaya çıktı. Bu girişimin ortaya çıkışı nasıl oldu ve ne tür çalışmalar gerçekleştirdi?

- Allianoî Kurtarma Kazısı, Zeugma'dan sonra, tarihi eserlerin gerçek anlamda korunması, geleceğe taşınması açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Başta İzmir olmak üzere ülkenin her tarafından hatta yurtdışından Allianoî ile ilgili kampanyalar yapılmıştır. İşte bu süreçte bizim dışımızda İzmir'de, başkanlığını Avukat Arif Ali Cangı'nın üstlendiği Allianoî dostları, Allianoî Girişim Grubu adı ile bir araya gelmişlerdir. Oldukça etkin olan bu grup pek çok faaliyette bulundu. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlara, DSİ ve bölge kurullarına imza ve e-postalarla başvurdıklarını ve sivil inisiyatif oluşturduklarını biliyorum. İlgilileri alternatif projelere sahip çıkmaya davet ediyorlar. Bu duyarlılıklarından dolayı da kendilerine teşekkür ediyorum.

Kuantumu Anlamak

Barry Parker

Günümüzde kaç kişi bilgisayarsız, arabasız, mikrodalga fırınsız ya da televizyonsuz bir hayat düşünebilir? Televizyonda sevdiğimiz bir programı izlerken teknolojinin nasıl bu evreye geldiğini düşünür müyüz? Birçoğumuz bu soruya hayır cevabını verecektir. Gerçek şu ki, günlük hayatımızı kolaylaştıran ve kolaylaştırması doğrultusunda yapılan her türlü hamlenin altında kuantum devrimi yatıyor.

Bu kitapta, başta Max Planck, Einstein, Schrödinger, Louis de Broglie, Paul Dirac, Feynman ve Julien Schwinger olmak üzere, kuantum mucizesine katkıda bulunan bilim adamlarının keşifleri ve hayat hikayeleri ışığında bu karmaşık görünen kuantum teorisi anlatılıyor.

Çev. Elif Akın, Güncel Yayıncılık, Nisan 2005, 278 Sayfa

Çağdaşlarının Gözüyle Lenin

Anılar, Gözlemler

Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin), çağı değiştiren büyük bir toplumsal hareketin önderi, bir strateji-taktik dehası ve büyük bir teorisyen olarak 20. yüzyılın en önemli şahsiyetlerinden biri, belki de birincisidir. "Çağdaşlarının Gözüyle Lenin" farklı eğitimlerdeki çok sayıda insanın Lenin

ile ilgili anılarını, gözlemlerini ve değerlendirmelerini içeriyor. Gorkiy, Clara Zetkin, Vasil Kolarov, Wilhelm Piesk, Fritz Platten, Walter Ulbricht, Mercel Cachin bunlardan bazıları. Makalelerin yazarları, Lenin'e farklı nedenlerle, farklı zamanlarda ve farklı yerlerdeki karşılaşmalarını yazıya dökerek az bilinen yönlerine ışık tutuyor. Her biri farklı bir kesit oluşturan bu kareler bir araya geldiğinde, ortaya capcanlı bir Lenin ortaya çıkıyor. Ve böylece Büyük Ekim Devrimi'nin

neden onun adıyla birlikte anıldığı, kitlelerin onu neden bir önder olarak benimsediği daha iyi anlaşılıyor.

Çev. Güneş Şahiner, Evrensel Basım Yayın, Mart 2005, 199 Sayfa

Aspirin

Diarmuid Jeffreys

Aspirin, "her türlü ağrıyı geçiren mucize ilaç" olarak görülür. Dünyada birçok insan günde bir tane Aspirin almakta büyük fayda görür. Aspirin'in ateş düşürücü, ağrı kesici etkisinin yanında, kalp ve damar hastalıklarında etkin olarak kullanılabileceği klinik deneylerle kanıtlanmıştır. Ayrıca kanserden AIDS'e "insanlığın kâbusu" diye nitelenen hastalıklara iyi gelme yollarının bulunması umudu var. Diarmuid Jeffreys'in kitabı bu mucize ilacın polisiye macera sürükleyiciliğindeki öyküsünü anlatıyor. Eski Mısır'da keşfedilen bir papirüs, 18. yüzyıl İngiltere'sinde bir köy papazının söğüt ağacının kabuklarını kurutup ilaç olarak kullanmaya başla-

ması. Aspirin adı konulan ilacın Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte sermaye - iktidar ilişkisinin kıskacına girmesi, daha sonra, pazara hakim olmak amacıyla kıyasıya yürütülen patent kavgaları ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki inanılmaz rolü ve satışları. Merak edenler için mucize ilaç Aspirin'in öyküsü.

Çev. Mefkure Bayatlı, Agora Kitaplığı, Mayıs 2005, 298 Sayfa

Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar

Jean-Paul Roux

"Kutsal" özellikle eski toplumlar da insanların kendi aralarında ve doğayla kurdukları ilişkilerin en belirleyici unsuru olmuştur. Çünkü kutsal ve kutsal olmayan sıfatları bir kere tanımlandığında toplumu oluşturma yolundaki en önemli düzenleyici ilkeler de belirlenmiş hâle gelir. Böylece maddi hayatı düzenlemenin yanı sıra büyüsel ve dinsel ortak payda aracılığıyla yaşamı ölümle bağdaştırma yolunda çok büyük bir adım atmış olur. Bu kutsallaştırma süreci, toplumların köken mitolojilerinin de temelini hazırlamıştır. Bu bağlamda hemen hemen her toplumun belirli bir dönemde hayvan ve bitki mitolojileri

oluşturduğunu söylemek mümkündür. İşte Jean-Paul Roux, daha önce yayınlanan "Altay Türklerinde Ölüm"ü

bütünleyen bu kitabıyla Altay halklarında bitki ve hayvan mitolojilerinin oluşumu ve bazılarının kutsal olarak tanımlanma sürecini inceliyor. Bitkilerin ve hayvanların, bu halkların gündelik ve dinsel yaşamındaki yerini belirlerken, toplumun inşasında oynadıkları rolleri ortaya çıkarıyor.

Çev. Prof. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, Mayıs 2005, 440 Sayfa

Kanuni Sultan Süleyman

Harold Lamb

46 yıllık hükümdarlığı boyunca Avrupa'yı titreten o müthiş hareketli orduyu yönlendiren beyin olarak bilinen Süleyman, yaşamını meraklı bakışlardan giz-

lemeyi başarmıştır. Yüzyıllar boyunca bu gizliliğe çeşitli önyargı ve dedikodular eklenmiştir. Roger Merriman'ın "Hayatını inceledikçe gözüm daha büyük gözüküyor", dediği Muhteşem Süleyman'ın icraatlarını ölümünden sonraki sonuçlarıyla değerlendirdiğimizde yaşamındaki esrarın çözülmesi kolaylaşır. Bu kitap, Kanuni Sultan Süleyman'ın ve o zamanlar

Kent Devletinden İmparatorluğa

Mehmet Ali Ağaoğulları

Demokratik yapılar ve mekanizmalar nelerdir? Demokrasinin, tek kişinin ya da kitlelerin tiranlığına dönüşmesi nasıl engellenir? Bireyin devlet karşısındaki yeri ne olmalıdır? Siyasetin ahlak ya da dinle bir ilişkisi var mıdır?

Bu ve benzeri sorular, ilk kez Eski Yunan kent devletlerinden Roma İmparatorluğu'na uzanan süreç içinde ele alınıp uzun uzadıya tartışılmıştır. Öyleyse bugünü anlamak, zorunlu olarak Sokrates, Platon, Aristoteles gibi düşünürleri bilmeyi gerektirmektedir. "Siyasal Düşünceler" dizisinin bu birinci kitabı, işte bu gereği yerine getiriyor.

İmge Kitabevi, 4. Basım, Kasım 2004, 458 Sayfa

sında kilise ile devlet ilişkileri nasıldır? İşte bütün bu ve benzeri soruların yanıtlarını tarihsel boyutlarıyla bulabileceğiniz "İmparatorluktan Tanrı Devletine" adlı kitap "Siyasal Düşünceler" dizisinin ikinci kitabı.

İmge Kitabevi, 5. Basım, Kasım 2004, 271 Sayfa

Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı

Mehmet Ali Ağaoğulları
Levent Köker

Egemenliği içeren modern devlet, 16. yüzyıl sonlarından başlayarak 17. yüzyıl boyunca çeşitli kuramcılarının

katkılarıyla düşünülebilir bir olgu haline gelir. Egemenliğin tek kişinin, kralın kişiliğinde somutlaştığı bu devlet, Hobbes'un deyişiyle, karşı konulmaz büyük bir gücü temsil eden Leviathan gibidir, hatta ölümsüz Tanrı'dan sonra, yüzünde kendi-

siyle kıyaslanabilecek bir gücün bulunmadığı ölümlü bir Tanrı'dır.

İmge Kitabevi, 3. Basım, Kasım 2004, 296 Sayfa

Tanrı Devletinden Kral-Devlete

Mehmet Ali Ağaoğulları
Levent Köker

Dinin devlet denetimi altına sokulması laik bir uygulama mıdır? Protestanlık inanç özgürlüğünden yana bir hareket midir? Rönesans es-

ki'nin yeniden doğuşu mudur? Yoksa geçmişten köklü bir kopuşu mu simgelemektedir? Machiavelli zorbalı-

ğın övgüsünü yapmış bir düşünür müdür, yoksa bir Rönesans cumhuriyetçisi mi? Tarihsel boyutlarıyla bu sorulara yanıt bulabileceğiniz bu kitap "Siyasal Düşünceler" dizisinin dördüncü kitabı. Bu dizinin diğer bir kitabı Kral-Devletten Ulus Devlete yakında okuruyla buluşacak.

İmge Kitabevi, 4. Basım, Kasım 2004, 331 Sayfa

İmparatorluktan Tanrı Devletine

Mehmet Ali Ağaoğulları
Levent Köker

Devlet iktidarı meşruluğunu Tanrı'dan mı, yoksa toplumdan mı alır? Siyaset, insanların iyiliğini amaçlayan katılma açık bir faaliyet midir, yoksa sadece iktidarı ele geçirmeyi mi hedefler? Cumhuriyet-demokrasi ilişkisini anlamak bakımından Eski Roma'nın önemi nedir? Ortaçağ dünya-

üç kıtanın kaderini belirleyecek kudrette olan Türk halkının hikayesini, sürükleyici bir kurguyla tamamlayan belgesel bir roman.

Çev. Ömer Rıza Doğrul, *Kaknüs Yayınları*, 2005, 456 Sayfa

Haşîşiler: İslâm'da Radikal Bir Tarikat

Bernard Lewis

Batı merkezci ve Oryantalist tezlerin günümüzdeki en küstah savunucularından olan Bernard Lewis'in bu kitabı daha önce başka bir

çeviriyle yayınlanmıştı. Lewis'in iddiası şu: Suikast Ortadoğu'da hep vardı. Üstelik suikast İsmailî Haşîşilerin keşfi değildi; onların yaptığı, işin adını koymaktan ibaretti! Lewis, günümüz siyasal sahnesi için de göndermeleri olacak şekilde bir Haşîşi "terorisi" kurmaya çalışıyor. Bunlar dini bir davanın adanmış hizmetlileridir; ellerinde hançerleriyle, parayı bastıran için adam kesen bir katil güruhundan ibaret sayılmazlar. Önlerine siyasî bir hedef koymuşlardır; ne müritleri ne de liderleri, başkalarının siyasî ihtiraslarına alet olmamışlardır. Burada Lewis bizi şu çıkarsamaya yönlendirmeye çalışmaktadır: Usame Bin Ladin'in, zamanında ABD gizli servisleriyle bağlantısı olduğu iddiaları gerçek değildir, onun gibi adamları ve örgütlerini kimse kullanamaz! Tıpkı Hasan Sabbah gibi. Hasan Sabbah ve müritleri, hoşnutsuz yığınlar içindeki belli belirsiz arzuları, başıbozuk inanışları ve dizginsiz öfkeyi yeniden şekillendirip yeni bir maceraya sokarak, bu hengameden bir ideoloji, tarihte eşi benzeri görülmemiş bir uyum, disiplin ve maksatlı bir şiddet içeren örgütlenme çıkarmakta muvaffak olmuştu. Şimdi de ABD'nin karşısında böyle

adamlar vardır. ABD bu "İslami terörü" yok edip bölgeye barış getirecektir. Lewis kuşkusuz açık açık çağdaş siyasal sahneden söz etmiyor; ama öteki kitapları hatırlanınca ve Neconların akıl hocası olduğu bilinince, günümüz Ortadoğusuyla ilgili çağrışımalar, hatta göndermelerle yüklü olan bir kitap yazmak amacıyla kalemi eline aldığı hemen belli oluyor.

Çev. Kemal Sarısözen, *Kapı Yayınları*, Nisan 2005, 207 Sayfa

Mutlak Peşinde

Honoré de Balzac

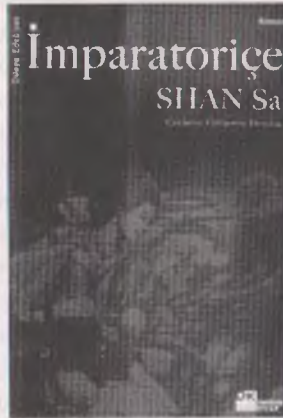
Balzac'ın ilk kez 1834 yılında yayımlanan romanı *Mutlak Peşinde*'nin kahramanı Balthazar Claës bir raslantı sonucu kimyayla tanışır. Ve bütün yaşamını "mutlak" adını verdiği bir tözü, bir tür "felsefe taşı"ı bulma uğraşına adar. Bu tutkusu bütün servetini çarçur etmesine, karısının ölümüne, ailesinin mutsuzluğuna neden olsa da bilgi açlığıyla sarhoş olan Balthazar'ın adı sonunda "Simyacı Balthazar"a çıkacaktır. *Mutlak Peşinde*, Balzac'ın "tutku"nun klasik bir analizini yaptığı en önemli romanlarından.

Çev. Sabiha Rifat, Oktay Rifat, Samih Rifat, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 236 Sayfa

İmparatoriçe

Shan Sa

7. yüzyılda Tang hanedanı döneminde doğan Işık, henüz elli günlük bir bebekken seçimini yapmıştı bile. Ne güzelliğin simgesi boya kutusunu, ne soyluluğun simgesi yeşim taşı ne de bilgeliğin simgesi kitabı seçmişti; gücü ve sonsuz mücadeleyi simgeleyen kılıca uzanmıştı.

On üç yaşında "Yetenekli Wu" unvanıyla Yasak Kent'e, ilkbaharı beklerken solup gidecek olan on bin kadınla aynı kaderi paylaşmaya imparatorluk haremine giren, yirmi dokuzunda imparatoriçe olan, ellili yaşlarının eşiğinde, ölen imparatorun yerine tahta geçerek Çin medeniyetini doruklara taşıyan bir kadının hikâyesi. Aşkın, ihanetin, entrikaların, rekabetin ve komploların hiç eksik olmadığı bir dünyanın, Çin İmparatorluk Sarayı'nın kapılarını aralayan yazar, iktidarın acımasız ve ıstıraplı gölgesindeki bir imparatoriçenin yaşamıyla okuru adeta büyülüyor.

Çev. Gülseren Devrim, *Doğan Kitap*, Mayıs 2005, 302 Sayfa

Jön Türkler ve İttihat ve Terakki

Sina Akşin

İmge Kitabevi tarafından yayımlanan ve 3. basımı gerçekleşen Sina Akşin'in "Jön Türkler ve İttihat ve Terakki"

adlı kaynak kitabı Osmanlı'nın toplum yapısının incelenmesiyle başlıyor. Bu çerçevede şu soruların yanıtları aranıyor: Jön Türkler kimdi, neler yaptılar? İttihatçılar kimlerdir, neleri başardılar, neleri başaramadılar?

Prof. Dr. Akşin, Cumhuriyeti anlamak için, 1908-18 dönemini anlamının çok önemli olduğu kanısında. Bu dönemi anlamak için de kuruluşu öncesinden başlayarak İttihat-Terakki Cemiyeti'nin anlaşılması gerekiyor. Prof. Dr. Akşin kitabında, Jön Türkler ile İttihat ve Terakki konusunda sadece temel bilgiler vermekle kalmıyor, o döneme ilişkin olarak günümüzde de sürdürülen tartışmalara ışık tutucu değerlendirmelerde bulunuyor.

İmge Kitabevi, 3. Basım, 2005, 473 Sayfa

Okullarımızdaki matematik 04

Biz nasıl başlıyoruz? Nasıl başlayalım? 2

Bilim ve Ütopya'nın Nisan 2005 tarihli sayısında çıkan önceki yazımızda, bir ABD'li öğretmeni, John Holt'u konuşturduk. Ona "Nasıl başlıyoruz?"u, "Nasıl başlayalım?"ı anlattırdık. Şimdi de irdelemeyi (hep birlikte daha ayrıntılı) kendimiz yapalım. Önce sınırlarımızı daraltalım, matematik dışına pek çıkmayalım. Sonra (amacımız yapıları eleştirmek, kötülemek değil, uygulanabilir önerilerde bulunmak olduğu için) yazılmış matematik kitaplarından hiçbirini ele almayalım, bu hususta yazılmışlara değinmeyelim, sınıflarda öğretilenlerden söz etmeyelim. Önümüzde yalnızca bakanlığımızın "İlköğretim Programı" olsun, ama onu bile değiştirmeye çalışmadan toplumcu öğretmenlerimiz, çocuklarını seven anne, babalarımıza, çocuklarımızı korkutmayacak, sıkımayacak, onların akıllarını karıştırmayacak önerilerde bulunmaya çalışalım ve mevcut ilköğretim programına da uyarak neler yapabilecekleri üzerine düşünceler söyleyelim.

Nasıl başlayalım? İrdelememizi nasıl sürdürelim?

Önce genelde böyle bir matematik programının ilkelerini belirleyelim; sonra da toplumcu öğretmenlerimiz ne yapabilir, çocuklarını seven anne babalarımız nasıl davranmalıyı tartışalım.

1) Biz insan olarak 1 milyon yıllık genetik zekaya sahibiz. Çocuklarımızın da hepsi zekidir ve her düzeyde matematik öğrenebilir. John Holt bunu "Başlangıçta, hiç kimse aptal değildir. Bebekleri, küçük çocukları izleyin; neler öğrendiklerini, neler yaptıklarını gözleyin. Göreceksiniz ki (yalnızca aşırı zihinsel özür-lüler dışında) hepsinin yaşama sarılışını, öğrenme istek ve yeteneğini bir yetişkinde bulursak onu dahi diye adlandırırız" diye açıklıyor. Bu durumu hepimiz küçük çocuklarımızda izlemiş, gözlemlemişizdir ve ya izleyip gözlemleyebiliriz. Anne, baba ve

ya toplumcu öğretmenlerimizin yapacağı, çocuklarımızın bu genetik zekasını korumak ve onların zekalarını kullanmalarında onlara yardımcı olmaktır.

2) Öğrenme bir birlemdir. Yani, öğrenmek isteyen, öğrenmeye niyetli olan çocuğumuz öğrenir. Eğer "onları korkutarak, sıkarak ve ya onların akıllarını karıştırarak" bu istek, bu niyet yok edilmezse. Tüm anne babalarımız ve toplumcu, çocukları seven öğretmenlerimiz öğretme diye bir sürecin olmadığını bilmelidir. Çocuklarımız öğrenmeye isteklidir; onları sevdiğimiz kadar, onlara saygılı olmayı da becerebilirsek ve neyi, ne zaman, nasıl öğreneceği hususunda yalnızca yardımcı olursak gerekli olanı öğrenecek, üretken, problem çözen bireyler olacaktır.

3) Çocuklarımız ne öğrenebileceklerini kendileri kararlaştırabilirler. Çocuklarımız kendilerini anne babalarından da, öğretmenlerinden de daha iyi bilmektedir. Gelecekleri üzerine kaygıları da anne babalarınınkinden de, öğretmenlerininkinden de daha derindir. Bu hususta yardım almaya da hazırlardır. John Holt'un Anna'sı bunu "Biliyorsun, biz çocuklar öğrenmeyi seviyoruz; yalnızca zorlanmak, itilip kakılmak istemiyoruz." diye dile getirmektedir. Ama yanılabilir de. Yardımımız burada söz konusudur. Yalnız bu yardımı sabırla ve baskısız yapmalıyız.

"Matematiği bir de böyle tanıyalım" (Bilim ve Ütopya Eylül 2004)'daki ilgili kısmı hatırlayalım: "Öğretmenler küçük çocuklarda çarpım tablosunu ezberlemeye ve ya birdikdörtgenin alanını bulmaya karşı ilginin kolay oluşmayacağını biliyor. Bu nedenle daha büyüklerin iş yaparken bunlardan da yararlanmasını kendi gözleriyle görmelerini ve onlara özenmelerini sabırla bekliyor. "Çocuklarımızın okula gitmeden 100'e kadar saymasını nasıl öğrendiğini düşünelim: Önce büyüklerin birçok şeyi saydıklarını görür. Sofraya konan tabağı, örgü örerken her bir

ilmeği, zaman hesabı yaparken saatleri, günleri, ödeme yaparken parayı, takım kurarken oynayacakları... Saklambaçta bile ebe olabilmek için saymasını bilmelidir. Sayıları duyan küçük çocuk onların yaşamdaki önemini kavrar ve büyükleri taklit ederek saymaya başlar: üç, beş, iki, bir, sekiz... Sonra sırasını öğrenince de bir, iki, üç, dört, beş... Bu tüm matematik öğreniminde örnek alınacak bir süreçtir; öğrenilecek şeyin önce somut yaşamdaki yerinin, yararının, öneminin izlenmesi ve buna özenilmesi.

4) Eğer çocuklar bir matematik konusunu anlayamıyor, uygulamiyorsa bu, çocuklardaki zeka eksikliğinden değildir. Hata konunun sunulduğundandır. Matematik dalları "bağıntılı yapı"lardır. Ez-berleri "hiç eksiksiz, hiç fazlasız, tüm düzenli" olmalıdır. Ayrıca küçük çocuklarda, soyut öğrenmeye alışılmadığından, başlangıç somut yaşamdan alınmalıdır. Gerekli ön bilgiye sahip değilse, ne denli istekli ve gayretli olursa olsun, bu çocuk anlatılan matematik konusunu anlayamayacaktır. Eğer anlatımda arada boşluklar, belirsizlikler, eksikler varsa çok az çocuk, dış yardımla veya kendi kendine, bunları atlayabilecektir. Fazlalık ve ya düzensizlik de çocuğun neyi bileyeceğini bulmasını zorlaştırır. Böylece eksikli, fazlalı ve düzensiz bir sunumla her aşamada birkaç çocuk kaybederek elimizde matematik öğrenecek çocuk kalmamasına neden olabiliriz.

5) Herhangi bir grup çalışmasında -örneğin sınıfta- matematik öğrenimi en gerideki öğrencilere göre ayarlanmalı ve sürdürülmelidir. Matematiğin bağıntılı bilgi olduğunu ve önce öğrenilmesi gerekenleri öğrenmemiş bir çocuğun anlatılanları anlaması, özümlemesi ve uygulayabilmesinin olanaksızlığını söylemiştik. Bu nedenle çocukları seven toplumcu bir öğretmen matematik öğrenimine önce çocukların bilgi düzeylerini belirlemekle başlamalıdır. Tüm öğrenim boyunca da en geride kalanlara göre ayarlama yapılmalıdır. Bu ilkeye uyulmazsa belirli bir kesimin kaybedilmesi kaçınılmazdır.

nılmaz olur.

6) Matematikte amaç “çözüm ezberlemek” değil “çözmeyi öğrenmek”tir.

Matematik, en soyut bilgilerimizin ortak adı. Bir de felsefe böyledir. Bu niteliği ile matematik bize, çözümlene, usa vurma, yargıda bulunmanın soyut bir modelini sunuyor. Böylece matematikle uğraşan bir çocuğumuz, bir masa başında rahatça oturarak, karmaşık bir problemin çözümünü dikkatle, sabırla aramasını, hatta bulamadığı zaman umutsuzluğa kapılmamasını, John Holt’un terimiyle akıllı olmasını öğ-reniyor. Buna -matematiğin en sihirli dalı geometriden, Manfred Kaestner’in irdeleyeceğini de umdu-ğumuz- bir örnek verelim, yargımızı somutlaştıralım; “Herhangi bir üçgenin iç açılarının üçe bölünmesi ve her kenara yakın olan çiftlerinin kesiştirilmesi ile elde edilen üçgen (Morley üçgeni) eşkenardır”. Başlangıçta inanılması oldukça güç bir sonuç. Düzensizlikten (herhangi üçgenden) çıkan bir düzen (eşkenar üçgen). İlk adımda şaşkınsınız, çaresizsiniz. Ama gizil güçlere değil de kendinize inanıyorsanız elinize kalem kağıdı alıp başlıyorsunuz çabalamaya. “Ne biliyorum? Ne veriliyor? Acaba problemi basitleştirsem ilk üçgeni de eşkenar ve ya ikizkenar alsam? Acaba, acaba, acaba...” Sonuca ulaşmanız bile çabalamayı, savaşmayı öğreniyorsunuz. Ayrıca kimse size Morley Üçgeni ile başlayın demiyor. “Beş kibritle oluşturulmuş bir tavadan (bir kare ve bir kenarının ortasına doğru, yan kenarlara paralel bir sap) bir balığı (karenin bir köşegeni üzerinde bir kibrit daha) balığa el sürmeden dışarı çıkarma (tavayı oluşturan beş kibritten üçünün yerini değiştirerek balığı dışarıda bırakan yeni bir tava oluşturma)”. Yine başlangıçta çaresizsiniz. Ama şimdi deneme olanağınız da var, “hangi iki kibrit yerinde kalmalı?” diye irdeleme, düşünme olanağınız da.

Matematiği bu biçimde (bazı genel bilgiler edinip bu bilgileri kullanarak problem çözme biçiminde) ele alırsanız yararı çok büyük ama (bugün ilköğretimden üniversitelerimi-

ze kadar her öğretim kurumumuzda uygulandığı gibi) soru tipi, örnek (çözüm), (aynı çözüm düzenekli) problemler sistemiyle yani çözüm ezberlemekte bu yarar ortadan kalkıyor. Matematik tarihleşiyor. Bağıntılı bilgi bağıntısızlaşıyor.

Biz, grup olarak da, Çifteler ve Yüksek Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan’ın “Bizde yönetici yok, öğretmen yok, öğrenci yok; biz hepimiz yönetici, hepimiz öğretmen, hepimiz öğrenciyiz” sözünü pek seviyor, benimsiyoruz. Burada yasalar yazmak, kurallar koymak istemiyoruz ama eğitimimizden herkes yakınıyor ve olumlu bir değişiklik önerisi yok. Yönetimin yaptığı ise yakınları aldatarak yakınmaları ertelemek (“Çoklu zeka kuramı”, “Etkin öğrenim”, vb.). Bu nedenle tartışmayı başlatma görevini üstleniyoruz. Böylece ilkeler belirliyor, önerilerde bulunuyoruz. Sanırız acımız B&Ü’nün tüm okurlarıyla ortak. Öyleyse tüm okurlarımızın da söyleyecekleri olmalı. İstiyoruz ki herkes il-kelerimizi, önerilerimizi eleştirsin, değiştirsın, geliştirsın.

Ve bundan sonraki söyleşimizi sorular halinde sürdürelim ve şimdi ki zaman kullanalım. Okurlarımız bu sorularımızı ister geçmiş ve ya gelecek zamana aktarsın, ister yok say-sın, sorgulasın ve ya eleştirsin, ister bu sorulara ayrıntılı yanıtlar versin, yeni sorular eklesin.

Anne-babalar,

ó Çocuklarınız çevresindeki

oylary değerlendirir hale gelinceye kadar onları aşırı ses ve ışıktan koruyup sakın bir biçimde yetişmesini sağlıyor musunuz?

ó Çocuklarınız çevresiyle iletişim kurmaya, konuşmaya başladığı ilk yıllardan itibaren herkese güvenle, gülüyüzle ve ilgiyle mi bakıyor? Yoksa başkalarından korkuyor, çekiniyor mu?

ó Çocuklarınızın ilk oyuncaklarını kendilerince seçmesini hatta oluşturmalarını sağlıyor musunuz? Yuvarlak çakıl taşları, pişmemiş fasulye, kağıtlar, çomaklar, bez parçaları, küçük yün yumakları... Yoksa en pahalı oyuncak en iyi oyuncaktır ilkesini mi uyguluyorsunuz? Çocuklarınızın ne ile oynayacağına siz mi karar veriyorsunuz?

ó Çocuklarınızı her fırsatta doğaya çıkarıyor musunuz? Çocuklarınız “yağlı çamur” ne biliyor mu? Yağlı çamur ile hiç oynuyor mu? Kırılarda koşuyor, çimlere uzanıyor, yenebilir yapraklar, kökler toplayıp yiyor mu? Derelere girip ıslanıyor mu? Doğanın renklerini, doğanın müziğini öğreniyor mu? Kaç ağacın, bitkinin, kuşun adını biliyor?

• Çocuğunuz ne zaman bir çakı, bir kuş lastiği, bir düdüğü, bir bisiklet sahibi oldu? Kuş lastiğini ya da düdüğü kendisi yapabilir mi? Bisikletinin bakımını, tamirini kendisi yapabilir mi?

• Çocuğunuz ilk kaç yaşında, siz yokken, yaşıtları ve ya kendisinden büyük çocuklarla sokakta oyun oy-

nadı? Hangi oyunları biliyor?

• Mehmet Cimi'nin Tudem Yayınları'ndan çıkan "O Yıllar Dile Gelse I - Köylerden Köy Enstitülerine" adlı kitabı okudunuz mu? Bu küçük köy çocuklarıyla kendi çocuklarınızı karşılaştırıyor, farklılığın nedenlerini araştırıyor musunuz?

• Bu soruların matematikle ne ilgisi var demiyorsunuz, değil mi? Küçük yaşta korkutulmuş, sıkılmış, akli karıştırılmış çocukların sorgulamayı, irdelemeyi de benimsemeyeceğini, matematik için gerekli sabrı göstermeyeceğini siz de düşünüyorsunuz, değil mi?

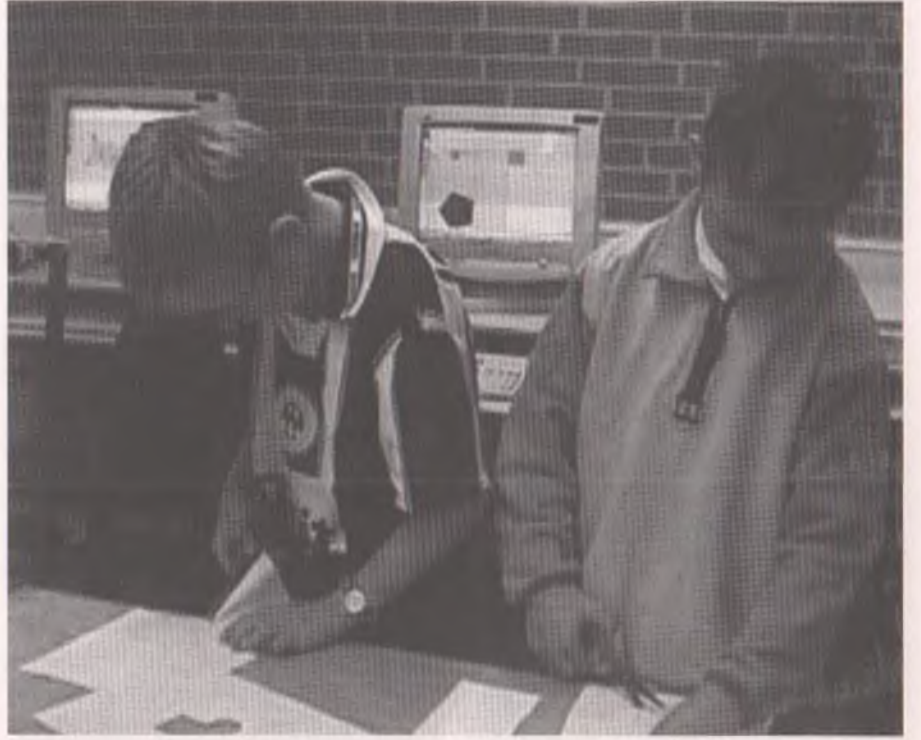
• Çocuklarınızı yalnız sevmekle kalmayıp, onları bir eğlence, bir oyuncak gibi görmeyerek, onlara da saygı gösterilmesi gerektiğini ve çocuklarımıza her sabah tekrarlatılan "küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak"ın ne denli yanlış olduğunu biliyorsunuz, değil mi? Bu saygınızı onları en küçük yaşlardan itibaren söze ve işe katarak, onları dinleyerek, onlara küçük küçük sorumluluklar vererek gösterebiliyor musunuz?

• Sizce çocuklarımız matematiğe nasıl başlamalı? Sokakta oynayarak, ekmek, gazete alarak mı? Yoksa evde resimli, sayılı matematiğe başlangıç kitaplarından mı?

• Sizce matematik çözümleme, irdeleme, sorgulama, yargılama, karar verme; bunların nicel değerlere uygulaması yani ne, nasıl, neden, ne kadar, nerede sorularının yanıtları mı? Yoksa LGS, ÖSS sınavlarında başarılı olmak için gerekli bir bilgi ve beceri kümesi mi?

• Çocuğunuz için bir ilkokul ararken sınıf öğretmenin çocukları seven, dersleri eğlenceli bir oyuna çeviren, çok öğretmeyi değil öğrenmeyi sevdirmeyi amaçlayan, sakın, sevecen, iyi niyetli biri olmasını mı amaçlıyorsunuz? Yoksa LGS'de yüksek puan aldıracak, çocukları çok çalıştıran, çok ev ödevi veren, disiplinli, hırslı biri mi?

• Çocuğunuz nasıl yetiştirmeyi amaçlıyorsunuz? Çevresini seven, onlara güvenle bakan, paylaşmaktan hoşlanan, üretken, özgüvenli, toplumcu, mutlu bireyler mi? Yoksa yalnız kendisini düşünen, çevresine

kuşku ile ve ya ilgisizce bakan, hırslı bireyler olarak mı?

Çocukları, insanları, öğretmenliği seven, toplumcu sınıf öğretmenlerim,

• Görevinizin ne denli önemli olduğunu görebiliyor musunuz? Sınıf-taki çocukların ileride dürüst, çalışkan, üretken, insanları ve çevresini seven engellerden hatta başarısızlıktan yılmayan, mutlu kişiler olmasında en etkili kişinin siz olabileceğini biliyor musunuz?

• Kendiniz, sakın ve dengeli misiniz? Çevrenize ve özellikle çocukların kusurlarına karşı hoşgörülü müsünüz? Öğrenmeyi yaşam boyu sürdürebileceğinizi düşünüyor musunuz? Kusur ve eksiklerinizi düzeltmeye sürekli çabılıyor musunuz? (Sigara içiyor musunuz?)

• Rauf İnan'ın "Bizde öğretmen yok, öğrenci yok..." sözünü sınıfınızda ne kadar uygulayabiliyorsunuz? Kapıyı kapatınca sınıfın sizin olmasını kullanabiliyor musunuz? Öğrencilerinizle arkadaş olabiliyor musunuz?

• Beş yıl boyunca işlemeniz gereken matematiği somutlaştırabiliyor musunuz? Bazen çocukların kendi yaşamından, bazen kağıt keserek, bazen fasulye kullanarak, bazen öğrencilerin önerilerine uyarak...

• Tahtada hiç ders anlatmıyorsu-

nuz, değil mi? Öğrencilere aktarılabilecek bilgileri, öğrencilerin ezberleyip unutmayacaklarını yazılı olarak hazırlayıp, dağıtıyor musunuz? Matematik çalışmalarım hep birlikte tartışma biçiminde yürütebiliyor musunuz?

• Matematikte çocukların asıl öğrenmesi gerekenin

[kitap ve programlarda gösterildiği gibi; 1) Kümeler, evrensel ve boş küme, küme işlemleri (kesişim, birleşim, fark), küme bağıntıları (ögesi veya alt kümesi olma), karmaşık küme, öge sayısı; 2) aritmetikte doğal, tam ve rasyonel sayılar, bunlarla yapılan işlemler ve bunlar arasındaki bağıntılar; 3) cebirde genel sayı (özdeşliklerde her sayı, fonksiyonlarda değişken sayı, denklemlerde bilinmeyen sayı); 4) geometride nokta, doğru, çember ve bunlarla yapılan işlemler, bunların özellikleri ve bunlar arasındaki bağıntılar; 5) metrikte uzunluk, alan ve hacim ölçüleri değil];

1) somutlaştırma yani matematikte her öğretilen ile somut yaşam arasında bağ kurma, matematiği somut ve gerçek yaşam problemlerini çözmede kullanma;

2) kavramlaştırma yani somut yaşamı genelleyerek tek tek somut problemlerin genel çözümünü veren soyut bilgilere ulaşma;

3) sistemleştirme yani elde edilen soyut ve genel bilgilerin hiç eksiksiz, hiç fazlasız, tüm düzenli biçimde sıralanması ve böylece en az ezberle tüm problemleri çözebilecek bir konuma ulaşılması

olduğunu biliyor musunuz? Bu üç aşamayı çocukların kolayca tartışabileceği bir biçimde örneklebiliyor musunuz?

- “Başarı öğrencilerin çünkü genetik zekalarını kullanıyorlar ve matematiği öğrenip kullanabiliyorlar; başarısızlık benim çünkü demek ki genetik zekalarını kullanıp matematiği öğrenip kullanmalarında yeterince yardımcı olamıyorum” diyebiliyor musunuz?

- İyi bir öğretmen olmanın iki yolundan birinin kendimizi denetlemek, özümüzü eleştirmek, yanlışlarımızdan yararlanmak ve deneyim kazanmak; ikincisinin başkalarının deneyimlerinden yararlanmak yani sormak, soruşturmak, araştırmak, okumak diye düşünüyor ve bunu uyguluyor musunuz? Örneğin “Matematiğin B&Ü’sü”nü izliyor musunuz? Toplumcu eğitimcilerin yazdıklarını, örneğin Makarenko’nun “Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi” ve ya “Eğitbilimsel Görüşleri ve Yaşam Öyküsü”, Suhomlinski’nin “Eğitim Üzerine”sini okuyor musunuz?

- Kendi izlenimlerinizi, deneyimlerinizi not eder misiniz? Bunları B&Ü’ye göndermeyi ve bizlerle paylaşmayı düşünüyor musunuz? Yazımızın başlangıcında yazdığımız ilkeleri uygulayıp, eleştirip, bize gönderir misiniz?

Matematik öğrenimine “Biz nasıl başlıyoruz? Nasıl başlayalım?”a altı ilke yazarak başladık. Ama alın, ezberleyin, uygulayın diye değil; irdelleyin, eleştirin, geliştirin diye. Sonra anne-babalarımıza, sınıf öğretmenlerimize sorular sorduk. Bizim bu sorulara yanıtımız hep “Evet”. (Eğer “Hayır” ise bunu parantez içine aldık.) Tabii yeni sorular eklemenizi bekliyoruz.

Bu yazıyı yazan yaklaşık 70 yaşında, çocukluğu 2. Dünya Savaşı yıllarına rastlamış, nüfus cüzdanında “ekmek aldı, şeker aldı, basma

aldı, gaz aldı” diye birçok damga olan biri yani her şey vesikayla. Kentte yaşamış, ilk “Gislaved” marka (bugün çok çocuğumuzun yüzüne bile bakmayacağı) bez spor ayakkabıyı lise sonda görmüş, bir mont giymeyi hep düşlemiş, montu yüksek eğitimini okuduktan sonra alabilmiş. Ama şimdi düşünüyor, mutluymuş. Çünkü evinin hemen karşısında bir doğal park, etekleri yemyeşil bir kayalık varmış. Yenilebilir ilk diken köklerini orada çıkarılmış. İki yaşında topraktan misket sahibi ve çok değerli (bu değer daha büyük çocuklarca binlik, on binlik, elli binlik diye belirleniyor ve herkes bellemek ve unutmamakla görevli) gazoz ve ya sigara kutusu kapağı sahibi olmuş. En karmaşık hesapları çok küçük yaşta yapmış. (Dört on binlik ve on binlik kapak verirken bir elli binlik kapak alabiliyorsun ve bu değerli kapaklar hep büyüklerde oluyor. Çünkü onlar daha uzak yerlere, çarşıya, meyhane önlerine gidiyor ve farklı kapaklar bulup bunlara değerler biçiyor. Küçükler bunlara ancak yakın çevreden çok sayıda küçük değerli kapaklar toplayarak ve değişerek sahip olabiliyor. Dört taş, dokuz taş, onbeş taş, hatta damayı okul öncesi öğrenmiş. Babasından bingi ve benzeri karmaşık dama oyunlarını öğrenerek, dahi damacı düzeyine çıkmış. Küçükler takımında kaleci olabilmek için çok sıkı, büyük, düzgün bez toplar dikmiş. Yani Riemann geometrisiyle altı yaşında karşılaşmış. (Küçüklerin takımına girmesi önce kalecilikle ve büyüklerin kararıyla oluyor. İlk seçilenler hızlı koşan, iyi çalım atanlar. Burada senden iyiler varsa tek şans en iyi bez topları getirerek büyüklerin gözüne girmek.) Yine okul öncesi, evde 12 yaş büyük ağabeyinin kartondan kesip çizerek hazırladığı (papazlı, damalı, valeli yerine) hocalı, kızlı, oğlanlı oyun kağıtlarıyla altmış altı, bom hatta fasulye ile poker oynamış. Anneannesinin iskambilde kağıt çaldığını öğrenerek bu teknikleri geliştirmiş. İki-üç metre boyunda, seyrek ağaçlardan da oluşsa, çamlık, cvinden ikiyüz metre uzaklıkta

ve oraya tüm sokak birlikte gidiliyor. Tuz, karabiber, soğan, sarımsak, çatal, kaşık sayısıyla çamlığa giden sayısı arasında relasyon kurmak, relasyon, permütasyon, bağın-tı, eşleme terimlerini bilmese de çocukların görevi ve bu görev ile ilgili hesaplar okulda sorulanlardan çok daha zor. Çünkü en ucuz ve sapları biraz yamulmuş çatal-kaşık yanında bir komşunun rosterelli (rostfrei o zaman öyle okunuyormuş) çatal-kaşığına büyüklere fark ettirmeden aralarında paylaşmak hasit bir kombinasyon hesabı değil. Bağları bir km., en yakın suya girilebilir dere üç km. uzakta. Sınıf öğretmeni Nevzat Bey çocuk dostu; mandolin çalmasını, resim yapmasını iyi biliyor ve bunu öğrencileriyle paylaşıyor. Unutmadığı bazı anıları modern planör yarışmasında birçok öğrencinin her dalda birçok modelle katılmaları ve birçok birincilik almaları; okuldan da görülen evlerinin çatısı yandığında öğretmenin evinde ilk defa yediği pastırmalı yumurta; bir arkadaşının tahtadan yaptığı ve çok güzel çalışan su değirmeni modeli; ağabeyinden öğrendiği süpürge çöpünden fener uçurtma... Matematik daha güzel öğrenilebilir mi? Müdürleri medreseden daha ileri geçememiş, çalışkan, titiz, disiplinli, ölçülü ama çocuklardan uzak. Dört ve beşte matematik dersini o veriyor. Matematiğin, her problemin deftere yazılmasıyla öğrenileceğine inanıyor. “Ben hiç yazmadan da yaparım diyen olursa yazmasın ama bir problemi çözemezse karnesine zayıf veririm” onun sözü. Bu yanlış tutum bu yazının yazarında çok olumlu etki yapıyor; matematik defterine tek satır yazmıyor ve tüm genel bilgiyi belleğine yerleştiriyor. Müdüründen çok “tavşan-kaplumbağa” öyküsü dinliyor ama farkına varmadan matematik öğrenmenin temel yöntemini de bulmuş oluyor. Şimdi yaklaşık altmış yıllık matematik öğrencisi ve matematik notları şimdi de kısacık.

İlkeler de yazdık, sorular da sorduk, bir öykü de özetledik. Şimdi sıra sizde değil mi?

Süper ligde Yalova buluşması

2005 Türkiye Süper Satranç Ligi'ne 13 - 15 Mayıs 2005 tarihleri arasında Yalova Satranç Eğitim Merkezi'nde (YASEM) oynanan 7. - 12. tur maçları ile devam edildi. 12. tur sonunda takımların sıralaması şu şekilde oldu:

Sıra	TAKIMLAR	Pts	MP
1	İstanbul Eczacıbaşı S.K.	75.5	23
2	Beşiktaş Jimnastik K.	80	22
3	Marmaris Bel S.K.	67.5	21
4	Tarsus Zeka Satranç S.K.	60	18
5	İTÜ S.K.	58.5	18
6	Antalya Çallı S.K.	48	15
7	Karşıyaka Bel S.K.	47	15
8	Antalya Deniz Gençlik S.K.	39	13
9	Samsun B. Selur Bel S.K.	44	12
10	Yalova Bel S.K.	40	11
11	TED Ankara Kolejliler S.K.	49	10
12	Konya Selçuk Üni S.K.	46	10
13	Antalya Bel S.K.	35	8
14	Antalya Sağlık Spor K.	31.5	8
15	Denizli Er Balık S.K.	30.5	8
16	Bursa Tophane E.M.L.S.K.	36.5	6
17	Sarıt Gençlik S.K.	33	6
18	Ankara Çankaya Bel S.K.	26	4
19	Diyarbakır Gençlik S.K.	17	0

4 takımın ligden düşeceği süper ligimiz, 8-13 Temmuz 2005 tarihleri arasında İstanbul'da oynanacak olan 13-19. tur maçları ile sona erecek.

Kısıtlı kadrosu nedeniyle istediği neticeleri alamayan ve ligden düşmesi beklenen Diyarbakır Gençlik S.K.'nın 1. masa oyuncusu İbrahim Tofan'ın üst üste 2 büyük ustayı yenmesi büyük sansasyon yarattı. Tofan, Guliev'le olan oyununda oldukça iyi bir performans gösterdi.

Beyaz: İbrahim Tofan (2215 - Diyarbakır Gençlik S.K.)

Siyah: Sarhan Guliev, (2481 - Beşiktaş Jimnastik K.)

2005 Süper Lig - 13 Mayıs 2005, Yalova

B13: Caro-Kann

1.e4 c6 2.d4 d5 3.exd5 cxd5 4.Af3 Fg4 5.h3 Fxf3 6.Vxf3 Ac6 7.c3 Af6 8.Fd3 e6 9.00 Fe7 10.Ff4 00 11.Ad2 a6 12.Ve2 b5 13.Af3 (13.a4! b4 14.Fxa6 bxc3 14.bxc3 beyaz üstün) 13...Vb6 14.a3 Aa5 15.Ae5 Ac4 16.Fg5 Ka7 17.f4 Ae8 18.Fxe7 Kxe7 19.Af3 f5 20.a4 Aed6 21.axb5 axb5 22.Ka2 b4 23.b3 Aa5

24.Kfa1 Adb7 25.cxb4 Vxb4 26.Ka4 Vc3 27.b4 Ac4 28.Ka8 ? (Gereksiz tempo kaybı.28.Ka7! ile baskı devam ediyor.) 28...Kee8 29.K8a7 Abd6 30.Fxc4 dxc4 31.Ve5 Af7 32.Ve1 Vxe1+ 33.Kxe1 Ad6 34.Ka6 Ae4 35.Kc1 c3 36.Ag5 Axc5 37.fxc5 Kc8 38.b5 Kfd8 39.Kxe6 ? (Tofan avantajını kaybediyor.39.Kc6 ile devam etmeliydi.) 39...Kxd4 40.b6 Kb4 41.Şh2 f4 (İnisiyatif siyahın eline geçti.) 42.Kd6 Kc5 ?! (42...Kb2 daha iyi) 43.Kd8+? (43.Ka1! c2 44.Ka7 Kc8 45.Kdd7 eşitlik.43...c2 dışındaki devam yollarında beyaz iyi.) 43...Şf7 44.Kd7+ Şg6 (44...Şe6 45.Kxg7 Kxb6 46.Kxh7 Şf5 siyah üstün) 45.b7 c2 46.Kd2 Kxb7 47.Kexc2 Kxg5 48.Kc6+ Şh5 49.Kf2 Kb4 50.Ka6 Kc4 51.Kd6 Kb4 52.Ka6 h6 53.Kc6 Kf5 54.Ka6 Kb3 55.Kc6 Ke3 56.Şg1

56...Kb3??

(Guliev'in inanılmaz hatası)

57.g4+ fxc3 58.Kxf5+ Şh4 59.Kc4+ Terk 1-0 (59...Şxh3 60.Kh5 + mat var.)

Beyaz: İbrahim Tofan (2215 - Diyarbakır Gençlik S.K.)

Siyah: Ernesto Inarkiev (2612 - Marmaris Bel. S.K.)

2005 Süper Lig - 14 Mayıs 2005, Yalova

B 20: Sicilya

1.e4 c5 2.b3 Ac6 3.Fb2 e5 4.Fc4 Af6 5.d3 d5 6.exd5 Axd5 7.Vf3 Fe6 8.Ae2 Vd7 9.00 000 10.Abc3 Ac7 11.a4 g5?! 12.Ab5 (12.a5) 12...Ad5 13.Kfe1 g4 14.Vg3 f6 15.Fxd5 Fxd5 16.Aec3 h5 17.Axd5 Vxd5 18.a5 a6 19.Ac3 Ve6 20.Aa4 Ad4 21.Fxd4

cxtd 22.f4 h4 23.Vf2 Şb8 24.fxe5 fxe5 25.Ve2 Kc8 26.Ab6 Fb4? (26...Şa7!) 27.Vxe5+! Vxe5 28.Kxc5 g3 29.Ke4 Fc3 30.Ka4 Şa7 31.Ad5 Fe1 32.hxg3 hxg3 33.Şf1 Ff2 34.Şe2 Kef8 35.Kf4 Kd8 36.c4 dxc3 37.Axc3 Kh2 38.Ae4 Fd4 39.Axc3? (39.Şf3) 39...Kxg2+ 40.Şf3 Kf2+ 41.Şe4 Kc8+ 42.Şxd4 Kxf4+ 43.Ae4 Kd8+ 44.Şc3 Kd5 45.b4 Şb8 46.Ka1 Şc7 47.Kh1 Kff5 48.Kh7+ Kd7 49.Kh6 Kff7 50.Şc4 Kf1 51.Ac5 Kc1+ 52.Şb3 Kf7 53.Kb6 Şc8 54.Kd6 Kcf1 55.Şc4 Klf6 56.Kd5 Şc7 57.Ae4 Kc6+ 58.Ac5 Kd6 59.Kh5 Kf4+ 60.Ae4 Ke6 61.Şd5 Ke7 62.Kh6 Kg7 63.Kh5 Kfg4 64.Şc5 Kg1 65.Şc4 Kc1+ 66.Şb3 Kgg1 67.Kh7+ Şc6 68.Kh6+ Şd5 69.Ac3+ Şe5 70.Kh7 Kg3 71.Kxb7 Kxd3 72.Kc7 Şd4 73.Kc4 Şe3 74.Ke4+ Şf3 75.Kc4 Şe3 76.Kc4+ Şf2 77.Kc4 Ke1 78.Şc2

78...Kd6??

(Ölümcül hata.78...Kf3 ya da Kd8 oynanmalıydı)

79.Ae4+ Kxc4 80.Kxa4 Şf3 81.Ke8 Şf4 82.Şc3 Şf5 83.Şc4 Kd1 84.Ka8 Kc1+ 85.Şd4 Kd1+ 86.Şe5 Kc1+ 87.Şd5 Kd1+ 88.Şe6 Kc1+ 89.Şb7 Kb1 90.Kxa6 Kxb4 91.Kb6 Ke4 92.Kb5+ Şf6 93.a6 Ke7+ 94.Şb6 Ke6+ 95.Şa5 Ke7 96.Kb6+ Şf5 97.Kb7 Ke1 98.a7 Şe6 99.Şb6 Şd6 100.a8Q Kb1+ 101.Şa7,Terk 1-0

Süper Ligin büyükler masası göz önüne alındığında en yaşlı ve en gışman takımı olan Antalya Deniz Gençlik S.K.'nın sempatik ve esprili 1. masa oyuncusu Berkan Köse, Konya Selçuk Üniversitesi takımı-

nın skorer 1. masa oyuncusu Türkmenistanlı Meilis'i (8,5/12 - yüzde 70.83) güzel bir oyunla yenmeyi başardı.

Beyaz: Meilis Annaberdiev (2377 - Konya Selçuk Üniversitesi)

Siyah: Serkan Köse (2208 - Antalya Deniz Gençlik S.K)

2005 Süper Lig - 14 Mayıs 2005, Yalova

C 01 - Fransız

1.d4 e6 2.e4 d5 3.Ac3 Af6 4.Fg5 Fe7 5.exd5 exd5 6.Fd3 00 7.Age2 h6 8.Ff4 c6 9.00 Ke8 10.Vd2 Abd7 11.Ag3 Af8 12.Kae1 Fe6 13.Ad1 c5 14.Af5 c4 15.Axe7+ Kxe7 16.Fe2 Ae4 17.Vc1 Vb6 18.c3 Kae8 19.Ff3 f5 20.h4 Ag6 21.Fh5 Ff7 22.Fxg6 Vxg6 23.Fe5 Af6 24.Vf4 Ah5 25.Vf3 f4 26.Ke2? (Beyaz vezirinin hareket alanını daraltıyor.26.Şh2 daha iyi.) Şh7 (26...Fe6 daha etkili olurdu.) 27.Kfe1 Fe6 28.Kd2 Kd7 29.Ve2 Ff5 30.f3 Kde7 31.Af2 Ag3 32.Vd1 Vh5 33.b3 Vxh4 34.bxc4 dxc4 35.Va4 Fd3 36.Vd1 Ke6 37.Kxd3 cxd3 38.Vxd3+ Kg6 39.Kb1 b6 40.a4 Vd8 41.Vc2 Vd7 42.Ah3 Vf5 43.Vxf5 Axf5 44.Axf4 Kc6 45.Ae2 Ae3 46.a5 Ad5 47.axb6 Axb6 48.Ka1 Ka8 49.Ka6 Kc4 50.Şf2 Ka4 51.Kxa4 Axa4 52.c4 Ab2 53.c5 Ad3+ 54.Şe3 Axe5 55.dxe5 a5 56.Şd4 a4 57.Ac3 Şg6 58.c6 a3 59.Aa2 Şf5 60.Şd5 Kd8+ 61.Şc5 Şxe5 62.c7 Kc8 63.Şc6 Şf4 64.Şd7 Kxc7+ 65.Şxc7 Şg3 66.Şd6 Şxg2 67.f4 h5 68.Şe6 h4 69.Terk 0-1

9. turdaki Konya Selçuk Üniversitesi - Antalya Deniz Gençlik S.K arasındaki karşılaşmada, Sertaç Dalkıran - Yusuf Dönmez oyununda aşağıdaki konuma ulaşıldı.

Biten karşılaşmalar sonucunda Antalya ekibi 4-3 öndeydi. Kesin kazanç pozisyonunda olan Dönmez'in bu maçı kazanmasıyla sonucun 4-4 olacağı sanılıyordu. Dönmez bu pozisyonda kale fedası ile göze hoş gelen bir kazanç düşüncesiyle 58...Kxb4?? hamlesini yapınca büyük bir sürprizle karşılaştı. Dalkıran fedası edilen kaleyi almayıp 59.Kxa2! oynayınca parti beraberlikle sonuçlandı ve Antalya Deniz Gençlik rakibini 4,5-3,5 yendi. Oysa siyahlar bu pozisyonda basitçe 58...Kg2 oynayarak maçı kazanıyordu. Partinin devamı 59...Kb8 60.Kf2 Kf8 61.Şd4 Kf5 62.Şe4 Şc6 63.Kxf3 ve berabere.

Antalya Deniz Gençlik S.K'nın deneyimli kaptanı Ateş Ülker, son günlerin formda oyuncusu Yalovalı Emrah Yağız'ı yenmeyi başardı.

Beyaz: Emrah Yağız (2148-Yalova Bel.S.K)

Siyah: Ateş Ülker (2183-Antalya Deniz Gençlik S.K)

2005 Süper Lig - 15 Mayıs 2005, Yalova

A 30: İngiliz

1.Af3 Af6 2.c4 e6 3.g3 b6 4.Fg2 Fb7 5.00 c5 6.Ac3 Fe7 7.d4 Ae4 8.Axe4 Fxe4 9.Fe3 00 10.Kc1 d6 11.Vd2 Ac6 12.Kfd1 Vc7 13.dxc5 bxc5 14.Ff4 e5 15.Fg5 f6 16.Fe3 Kab8 17.b3 Kfd8 18.Ag5?? (Yanlış hesap.18.Ah4 daha iyi.) Fxg2 19.Ae6 Vb7! (Emrah'ın gözünden kaçan hamle) 20.Axd8 Axd8 21.f3 Fh3 22.Kb1 Ff5 23.Kb2 Fg6 24.g4 Ac6 25.Ff2 a5 26.e4 Ff7 27.Kdb1 Vc8 28.Fe3 Ka8 29.a4 Kb8 30.Şh1 Fe6 31.Kg1 Kb6 32.h3 Vb7 33.Kgb1 Va8 34.Vd1 Ad8 35.Vd3 Af7 36.Şh2 Fc8 37.Kd1 Fb7 38.Kg2 Fc6 39.Kb1 Vb8 40.Kgg1 Kb7 41.Fd2 Fd8 42.Fe3 Vc7 43.Kgd1 Ve7 44.Vd2 Fc7 45.Vd3 Kb8 46.Kg1 Ag5 47.Fxg5 fxg5 48.Şg2 Kf8 49.Kbd1 Kf4 50.Kdf1 Ve6 51.Kf2 g6 52.Şf1 Şg7 53.Kg3 Vf7 54.Kgg2 Vf8 55.Şg1 Vb8 56.Vc3 Kf8 57.Kb2 h6 58.Kbd2 Vd8 59.Kdf2 Vf6 60.Ve3 Kb8 61.Kb2 Fd8 62.Kgf2 Şf7 63.Kfd2 Fe7

64.Kf2 Vf4 65.Vc3 Ka8 66.Kg2 Şe6 67.Kbf2 Fd8 68.Kd2 Fc7 69.Kdf2 Kf8 70.Şf1 Şc7 71.Şg1 Fd7 72.Şf1 h5 73.Şg1 Kh8 74.Vd3 Fe6 75.Vd2 Vf6 76.Kg3 Şd7 77.Kgg2 Şc6 78.Kg3 Ve7 79.Kgg2 Şb6 80.Ve3 Şa6 81.Kh2 Fd8 82.Kd2 Vc7 83.Vd3 Fe7 84.Kb2 Kf8 85.Khf2 Kf4 86.Kg2 Vb8 87.Vc3 Vb4 88.Vxb4 cxb4 89.Kgf2 Fd8 90.Kbd2 Fc7 91.Kd3 Şb7 92.Şg2 Şc6 93.Şg3 Fb6 94.Kfd2 Fc5 95.Ke2 Fd4 96.Ke1 hxg4 97.hxg4 Fxg4 98.Kh1?? (Emrah bu hamleyi yaparken birkaç saniyesi kalmıştı.98.Kxd4 exd4 99.fxg4 oynanmalıydı.98.fxg4'e Ff2+ var.) Fh5 99.Kf1 Fc5 100.Kh1 g4 bayrak düştü 0 - 1

Ümit Ünkân'ı kaybettik

Türk Satrancına sayısız eserler kazandıran büyük bir satranç emekçisi olan Ümit Ünkân 4 Mayıs 2005 tarihinde vefat etti.

Mat'adore Satranç Merkezi

Emekli öğretmen Nazmi Kalkan'ın sahibi olduğu Mat'adore Satranç Merkezi geçtiğimiz günlerde satranç severlere hizmet vermeye başladı. Orijinal dekorasyonu ve temizliği ile dikkat çeken mekan satranç severlere nezih bir ortamda satranç oynama imkanı veriyor. Adres: Sakızağacı Cad. Ağa Camii Sk. No: 35 K: 3-4 Taksim-İstanbul (İSD aralığında)

Tel: 0212 243 28 75

El no 27:

El no 28:

	♠ RD65	G	B	K	D
	♥ 83			1♣	2♥*
	♦ R7	3NT	Pas	Pas	Pas
	♣ AV1094				
Atak →	B K D G				
Kör9	* Zayıf körler				
	♠ A3				
	♥ R42				
	♦ A8652				
	♣ R83				

	♠ 64	G	B	K	D
	♥ A63	1♦	1♠	2♣	Pas
	♦ 1082	2NT	Pas	3NT	Pas
	♣ AR1062	Pas	Pas		
Atak →	B K D G				
Pik7 Doğu 9'lu verir					
	♠ RV8				
	♥ R854				
	♦ AR7				
	♣ V94				

1) **Enver Köksoy:** Toplam lövelerimiz?

3 tane pik + 1 tane kör (ataktan sonra) + 2 tane karo + 2 tane trefl = 8 löve

1 löveye daha ihtiyacımız var.

2) **E.K** Hangi renkten ekstra löve gelebilir?

Treplerden, çift taraflı empas söz konusu, ancak rakipler kör renginden bizden önce 5 kör + 1 trefl = 6 el alarak bizi batırabilirler.

3) **E.K** Kör renginin nasıl dağıldığını biliyor muyuz?

Rakipler bize söyledi. Doğuda 6, batıda 2 tane.

4) **E.K** O zaman?

İlk körü almıyorum. Tekrar kör geldikleri zaman alıyorum. Ancak batıda kör bitmiş oluyor. Batıyı tehlikesiz taraf ilan ediyor. Empası ona kaybedecek şekilde atıyorum.

5) **E.K** Tam tempo nasıl olacak?

İlk kör alınmıyor, devam edilen kör alınıyor, karo Rua ile yere geçip trefl Vale oynanıyor. Tutarsa 11, tutmazsa

1) **Enver Köksoy:** Toplam lövelerimiz?

1 tane pik (ataktan sonra) + 2 tane kör + 2 tane karo + 2 tane trefl = 7 löve

2 löveye daha ihtiyacımız var.

2) **E.K** Hangi renkten ekstra löve gelebilir?

Treplerden 1 löve kaybetsek bile 2 tane artar.

3) **E.K** Tehlike var mı?

Batı overcall yaptı, 5 tane piki var. Doğunun en büyük kartı 9 (biz vale ile aldık) 3 tane pik var. İlk eli doğu alır ve pik dönerse 4 pik + 1 tane trefl = 5 el veririz. Ancak ilk eli batı alırsa güvence altındayız.

4) **E.K** Ne yapmak lazım?

Matematik oyunu trefl renginden empas yapmamızı söylüyor. Ancak trefl D batıda ise oyunu hep yapıyoruz. Doğudaki tek parça dam ve ya 2 adet dama karışı As ve Rua trefl çekip oynamalıyız.

Tüm dağılım

	♠ RD65			
	♥ 83			
	♦ R7			
	♣ AV1094			
♠ V9872	B K D G			
♥ 95				
♦ D10943				
♣ 2				
	♠ A3			
	♥ R42			
	♦ A8652			
	♣ R83			

Tüm dağılım

	♠ 64			
	♥ A63			
	♦ 1082			
	♣ AR1062			
♠ AD1072	B K D G			
♥ D2				
♦ D63				
♣ D73				
	♠ RV8			
	♥ R854			
	♦ AR7			
	♣ V94			

Dip-Not: Rakiplerin konuşmaya katılmaları, bize oyun hakkında büyük ipuçları verir. Günlük hayatta oynanan ellerin yüzde 70'inde masadaki en az 3 oyuncu konuşur. Dikkatli analizlerle rakiplerin elleri hakkında mantıklı fikirlere sahip olur, ona göre oyun planı yaparız. Kendimize tehlikeli ve tehlikesiz taraflar yaratabiliriz.

Dip-Not: Gördüğümüz gibi bu oyun bizi ekstra 1 elden yoksun bıraktı. Normalde empas yapsaydık 10 el alacaktık. Şimdi 9 el aldık. Hangi tip turnuva oynuyorduk? Takım maçı, Rober Briç mükemmel oynadık, Board'a match, 2'li turnuva. Eğer kaybetseysek safety oyunları gözden geçirmekte fayda var.

Mayıs ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Bengi Bengi (İzmir), Haşim Sarısoy (Antalya) ve Kudret Tanrıgünden (Ankara) bizden kitap kazandı. Haziran ayı bulmacasını doğru yanıtlayan okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişi Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Nejat Kaymaz'ın Kuruluş'tan Lale Devri'ne Osmanlı İmparatorluğu adlı kitabını kazanacak.

Soldan sağa

1) Güven adlı betiğinde "Düşünmeni isteyen kim, düşünmeyeceksin! Düşünen düşünüyor senin için! Hep de yukarılarda birileri! Bizim aklımız neye yarayacak? Varsa, kendi kendini yemeğe!" diyen, 1919 yılında doğmuş, "Bir Gün Tek Başına", "Mavi Karanlık", "Kayıp Romanlar" adlı betikleri de üretmiş günümüz yazarı. - Müzikte durak, ara.

2) Jean-Pierre Jeunet'in yönetmenliğini yaptığı ve başrolünü Audrey Tautou'nun oynadığı film. - Bir ilimiz.

3) Hamur tahtası. - Köy yardımlaşması. - Libya'nın plaka imi.

4) Şarkı, türkü. - "... Köşk" (Ercan Deva'nın Türk Siyasi Tarihi ile ilgili bir betiği). -Eski dilde, doğruluk. - İsveç işçi sendikası.

5) Ocaktan çıkarılan, bileşiminde metal bulunan, işlenmemiş mineral topluluğu. - Fransa ve İngiltere'de kullanılan bir tartı birimi. - Teniste kullanılan, oval biçimli tahta bir kasnağa gerilmiş ağı bulunan, uzunca saplı araç.

6) "Aptallar Erken ..." (Mario Puzo'nun romanı). - "Özü şirin, sözü şirin bir güzel / Gamzesi kaşı yaya bağlıdır" (Karacaoğlu). - Bir müzik parçasının canlı, coşkulu çalınacağını belirten terim.

7) Datça yarımadasındaki ünlü ilk çağ kenti. - "Seni düşündükçe ...lara su veriyorum" (İlhan Berk).

8) Halk dilinde, yağda kavrulmuş kaysı kurusu. - Bir şeyi aşırı ölçüde isteyen, çok istekli, bir şeye doymak bilmeyen, açgözlü. - Bir nota.

9) Toprağın nemi. - "Adı ..." (Necati Cumali'nin oyunundan sinemaya aktarılan ve yönetmenliğini Atıf Yılmaz'ın yaptığı bir film). - Endüstri, sanayi.

10) Hindu tanrısal varlıkları içinde en yaygın olarak tapınılanlardan biri. -

Hasta bakılan yer, klinik. - "Şili'de ..." (Orhan Asena'nın bir oyunu).

11) Erken. - Duyuru yoluyla. - "Artık demir almak günü gelmişse zamandan / Meçhule giden bir gemi kalkar bu ...dan" (Yahya Kemal Beyatlı).

12) "Sıcak ..." (Cemal Süreya'nın şiir kitabı). - Küçük İskender'in bir şiir kitabı.

Yukarıdan aşağıya

1) 1984 yılında yitirdiğimiz, "Asiye Nasıl Kurtulur?", "Zengin Mutfağı", "Oyun Nasıl Oynanmalı", "Göç" isimli oyunların yazarı ve tiyatro yönetmeni.

2) Mermerdeki sert ve damarlı kısim. - Jüpiter'in bir uydusu.

3) Halk dilinde, ekmek ve yemek kıvrıntısı. - Bol ve beyaz ışık veren, hava basınçlı bir tür petrol lambası.

4) "Muhakemetü'l Lugateyn" (İki Dilin Muhakemesi) adlı eserinde, Türkçe'nin Farsça'dan çok zengin; kavramları, anlam inceliklerini ifadeye daha elverişli olduğunu belirten 15. yüzyıl Çağatay şairi.

5) Çok dikkatle ve özenle davranan ya da böyle davranılmasını isteyen kimse. - Bir işi yapma, yerine getirme. - Lantan'ın simgesi.

6) Bir cetvel türü. - Ukrayna'nın güney kesiminde bir yönetim birimi.

7) Odunu dış mekan ahşap işlerinde kullanılan, Afrika'da yetişen bir ağaç. - "... Halde Leman" (Atilla İlhan'ın bir betiği).

8) Eski Roma halkından olan kimse, Romalı. - İngiltere'nin orta kesimlerinde yetiştirilen bir yük atı.

9) Psikolojide "Kısa Semptom Envanteri"nin kısaltması. - Nazi hücum kıtası. - "Zinhar eline ... virmen o kafirin / Zira görünce suretini putperest olur" (Baki).

10) Babanın erkek kardeşi. - "... Uğurlu" ("Masal", "Türkiye'nin Mavis'i", "Anadolu'nun Türküsü" isimli şiir kitaplarını üreten günümüz şairi).

11) Yazarı bilinmeyen yapıt. - Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kısa yazılışı.

12) Mağara. - İyilik perisinin Akadça'daki adı. - Terbiyesiz kimse.

13) Vilayet. - Giyeceklerde takım. - İstanbul'un bir semti.

14) Yönetim bakımından bağımsızlığı olan büyük il. - Bir barajın fazla suyunu boşaltmak için yapılmış düzenek.

15) Sinir dokusunda, trombositlerde ve kandaki mast hücrelerinde bulunan, triptofan adlı aminoasitten türeyen kimyasal madde. - Olumsuzluk belirten bir önek.

Mayıs bulmacasının yanıtı

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	T	A	H	S	I	N	T	O	C	E	L		I	T	I
2	U	S	A	N	Ç		A	M	E	T	R	O	P	I	
3	R	U	M		L	A	D	I	N	O		K	I	L	T
4	G	A	L	I	S		T	A	K	I	R	K	A		
5	U	M	M	A	K		K	Z	R		A	R	I	N	
6	T	A	A	M		B	A	L	E	A	R		A	Ş	I
7	U	T		E	S	I	R	I		S	U	R	S	E	M
8	Y	A	S	L	A	M	A	D	I	N	G	I	N	K	
9	A	M	E		R	E	K	O	R		O	M	K		
10	K	A	S	Y	O	N	E	L		P	I	R	E	N	E
11	T	L	O	S		D	I	B	A	R	A		A	T	
12	F	A	I	Z		D	I	B	E	K		N	A	L	E

Bize kulak verin...

www.yonfm.com.tr

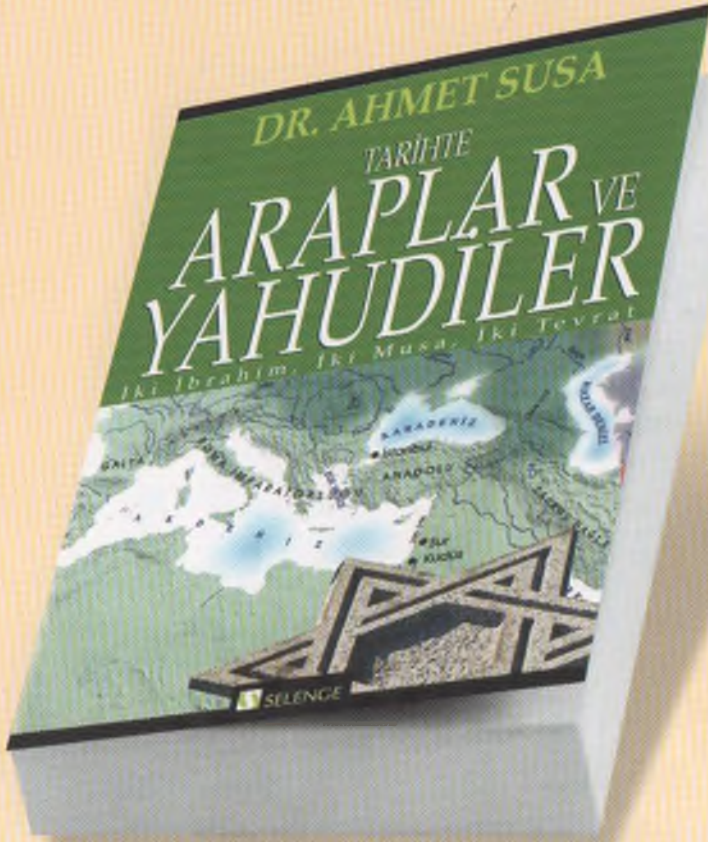
"Türkülerin İnternetteki Adresi"

"Türkü Radyosu"

Türküler Artık Her Yerde !

İki İbrahim, iki Musa ve iki Tevrat; birisi gerçek, diğeri sahte!

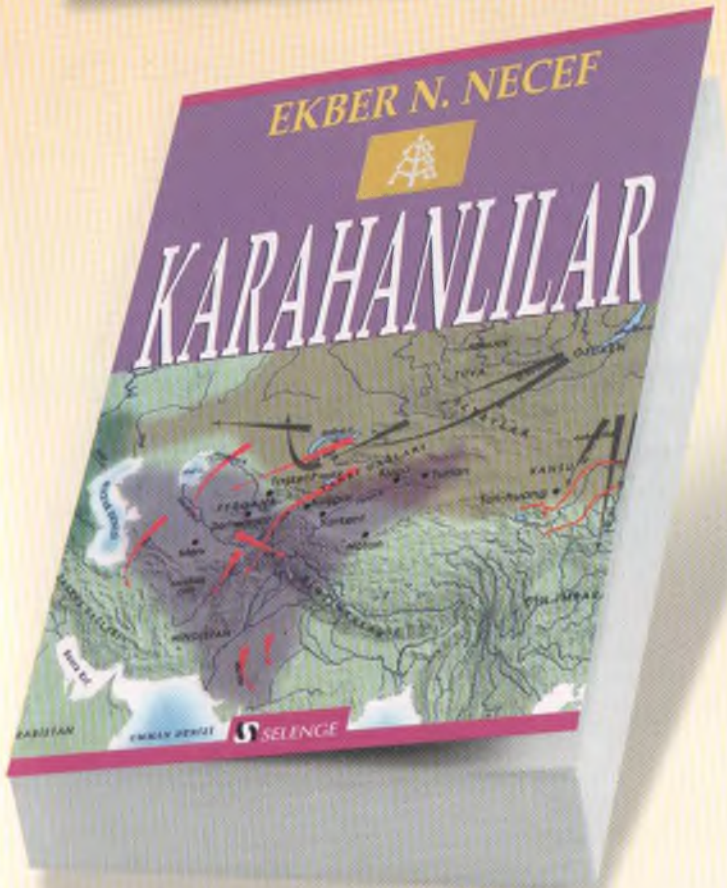

İbranice MÖ. VI-IV Yüzyıllarda oluşmuştur. Musa ise bebek olarak geldiği firavun sarayında Kıptice konuşarak büyüdü. İbranice de bilmezdi, Aramice de!

Yahudiler'in tanrısı Yahve, aslında Medyan'da yaşayan Arap kabilesi Kayniler'in büyük tanrısının adıydı.

Kur'an'da sözü edilen İsrail oğulları ile şu anki Yahudiler ayrı ayrı halklardır. İsrail oğulları Heksoslardan, Mısırlı askerlerden ve kaçak kölelerden meydana gelmişti.

Gerçek Samiler Araplardır, Yahudilerin Sami halklarla hiçbir ilgisi yoktur. Sanıldığı gibi Yahudiler ve Araplar "amcaoğulları" değildir. Bu kitabı okuyunca bugüne kadar çarpıtılmış bir tarih okuduğunuzu anlayacaksınız.

Göktürkler'in gerçek varisleri kimdir? Bugünkü Tuvalılar, Göktürkler'in gerçek varisleri ve devamı olduklarını ileri sürüyorlar. Ama onlardan önce Karahanlılar aynı iddiada bulunmuşlar ve Karahanlı Devleti'nin Göktürkler'in devamı olduğunu belirtmişlerdi.

Ya peki biz kimiz? Kimin devamı, kimin mirasçısıyız.

Türk tarihine ilgi duyanların kütüphanesinde mutlaka bulunması gereken bir eser.

SELENCE

Ticarethane Sk. Tevfik Kuşoğlu İşhanı No: 41/24
Tel: 0212 514 45 73 Fax: 511 09 35 Çağaloğlu-İstanbul
www.selençe.com.tr e-mail: selençe@selençe.com.tr